

6 - 9

December
Azerbaijan
Baku

**INTERNATIONAL
EUROASIA CONGRESS
on Scientific Researches
and Recent Trends-VII**

**BOOK OF FULL TEXTS
VOLUME - IV**

ISBN: 978-625-7898-26-3

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

6-9 December 2020/ Baku Eurasian University, Azerbaijan

BOOK OF FULL TEXTS

VOLUME-IV

Edited by

Prof. Dr. Gulzar IBRAHIMOVA

Dr. Elshad MIRBESHIROGLU

by

FARABI PUBLISHING HOUSE

All rights of this book belong to FARABI Publishing House

Authors are responsible both ethically and juridically

FARABI Publications – 2020©

Issued: 25.12.2020

ISBN: 978-625-7898-26-3

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

EUROASIA Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

DATE and PLACE

December 6-9, 2020/ Baku Euroasian University, Azerbaijan

ORGANIZATION

BAKU EUROASIAN UNIVERSITY
IKSAD INTERNATIONAL
FARABI PUBLISHING HOUSE

ORGANIZING COMMITTEE

Prof. Dr. Nazım HÜSEYNLİ

Honorary President

Chairman Of The Board Of Trustees Of Baku Euroasian University

Prof. Dr. Gülzar İBRAHİMOVA

Head Of Organizing Committee

Vice Rector of Baku Euroasian University

NUMBER of ACCEPTED PAPERS

470

NUMBER of REJECTED PAPERS

157

PARTICIPANTS COUNTRY

Turkey - **234**

Azerbaijan, , Iran, Pakistan, Morocco, Nigeria, Russia, India, Kyrgyzstan,
USA, Bulgaria, Cyprus, Hungary, Indonesia, Philippines,
Tanzania, Malaysia, France, Romania, Algeria, Albania, Ivory Coast, Benin,
Fiji, Saudi Arabia, China, UK, Palestine, Cameroon, Taiwan, Ghana, Poland,
Spain, Germany, Oman, Congo, Belgium, Georgia, Kosova, Tunisia,
Ethiopia, Japan, Australia, Mali, Kazakhstan, Canada, Libya - **236**

PRESENTATION

Oral presentation

SCIENTIFIC BOARD

- ✦ Prof. Dr. Mustafa TALAS – Niğde Ömerhalisdemir University
- ✦ Prof. Dr. Akbar VALADBİGİ – Urumiye University
- ✦ Prof. Dr. Sarash KONYRBAYEVA – Kazak State University
- ✦ Prof. Dr. Osman ERKMEN - Gaziantep University
- ✦ Prof. Dr. Gulsar Isahan- Bakü Avrasya Üniversitesi (Rektör Yardımcısı)
- ✦ Prof. Dr. Afaq SADYGOVA- Azerbaijan State Pedagogical University
- ✦ Prof. Dr. Hacer HUSEYNOVA, Azerbaijan State Pedagogical University
- ✦ Prof. Dr. Jacqueline AYOUB-Lebanese University sector -3- Rector
- ✦ Assoc. Prof. Dr. Kasım KARAMAN - Erciyes University
- ✦ Assoc. Prof. Dr. Sehrane KASİMİ – Azerbaijan National Academy of Sciences
- ✦ Assoc. Prof. Dr. Sevcan YILDIZ- Akdeniz University
- ✦ Dr. Hatice Nur GERMİR- Manisa Celal Bayar University
- ✦ Dr. ZHI Huang- Minzu University of China
- ✦ Dr. Aykar Tekin BOZKURT- Gaziantep University
- ✦ Dr. Canan BİRİMOĞLU OKUYAN - Hatay Mustafa Kemal University
- ✦ Dr.Serkan GÜN - Siirt University
- ✦ Dr. Elena TINIKOVA - Russian Academy of Sciences
- ✦ Dr. MA Yuzhong – Renmin University
- ✦ Dr. Elvan CAFAROV- Nahçıvan Üniversitesi
- ✦ Dr. Bashır SALİH- Al-Jabal Al-Gharbi University – Libya

EUROASIA

Congress on Scientific
Researches and Recent Trends-VII
December 6-7-8-9, 2020 / Baku Eurasian University

CONFERENCE PROGRAM

Önemli, Xahiş edirik diqqətlə oxuyasınız

- ❖ Konfransımızda Yazı Qaydalarına uyğun göndərilmiş və elmi komissiyadan keçən məruzələr üçün online (video konfrans şəklində) çıxış imkanı veriləcəkdir.
- ❖ Online məruzə üçün <https://zoom.us/join> linki üzərindən daxil olaraq “Meeting ID or Personal Link Name” yerinə ID nömrəsinə daxil olaraq konfransa qoşula bilərsiniz.
- ❖ ZOOM tətbiqi pulsuzdur və yeni hesab açmağa ehtiyac yoxdur
- ❖ ZOOM tətbiqi qeydiyyatdan keçmədən istifadə edilə bilər
- ❖ Tətbiq planşet, telefon və kompyuterlərdə mümkündür
- ❖ Hər iclasda məruzəçilər məruzə saatından 5 dəqiqə əvvəl konfransa bağlanmış olmaları lazımdır
- ❖ Bütün konfrans iştirakçıları canlı qoşularaq bütün məruzələri izləyə bilərlər.
- ❖ Moderator – iclasdakı çıxış və elmi diskussiyalar (sual-cavab) hissəsindən məsuldurlar
- ❖

Nəzər Yetirilməsi Vaxtı Olanlar – TEXNİKİ BİLGİLƏR

- ❖ Kompyuterlərinizdə mikrafon olduğuna və saz vəziyyətdə olmasına əmin olmalısınız.
- ❖ ZOOM-da ekran paylaşma xüsusiyyətini bacarmalısınız
- ❖ Qəbul edilən məqalə sahiblərinin mail adresinə ZOOM tətbiqindəki linkə aid ID nömrəsi göndəriləcəkdir.
- ❖ Sertifikatlar konfransdan sonra sizlərə PDF olaraq göndəriləcəkdir.
- ❖ Konfrans proqramında yer və saat dəyişikliyi kimi tələblər nəzərə alınmayacaqdır.

Önemli, Dikkətlə Okuyunuz Lütfən

- ❖ Kongremizdə Yazım Kurallarına uyğun göndərilmiş və bilim kurulundan keçən bildiriçilər üçün online (video konfrans sistemi üzərindən) sunum imkanı sağlanmışdır.
- ❖ Online sunum yapabilmək üçün <https://zoom.us/join> sitesi üzərindən giriş yaparak “Meeting ID or Personal Link Name” yerine ID numarasını girerek oturuma katılabilirsiniz.
- ❖ Zoom uygulaması ücretsizdir ve hesap oluşturmaya gerek yoktur.
- ❖ Zoom uygulaması kaydolmadan kullanılabilir.
- ❖ Uygulama tablet, telefon ve PC’lerde çalışıyor.
- ❖ Her oturumdaki sunucular, sunum saatinden 5 dk öncesinde oturuma bağlanmış olmaları gerekmektedir.
- ❖ Tüm kongre katılımcıları canlı bağlanarak tüm oturumları dinleyebilir.
- ❖ Moderator – oturumdaki sunum ve bilimsel tartışma (soru-cevap) kısmından sorumludur.
- ❖

Dikkət Edilməsi Gerekenler- TEKNİK BİLGİLƏR

- ❖ Bilgisayarınızda mikrofon olduğuna ve çalıştığına əmin olun.
- ❖ Zoom'da ekran paylaşma özelliğine kullanabilmelisiniz.
- ❖ Kabul edilen bildiri sahiplerinin mail adreslerine Zoom uygulamasında oluşturduğumuz oturuma ait ID numarası gönderilecektir.
- ❖ Katılım belgeleri kongre sonunda tarafınıza pdf olarak gönderilecektir
- ❖ Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- ❖ To be able to attend a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- ❖ The Zoom application is free and no need to create an account.
- ❖ The Zoom application can be used without registration.
- ❖ The application works on tablets, phones and PCs.
- ❖ The participant must be connected to the session 5 minutes before the presentation time.
- ❖ All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- ❖ Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ❖ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ❖ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- ❖ Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- ❖ Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.

**Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,
exp. H-1, Sibel MUTLU**

-Opening Ceremony-

06.12.2020

	08⁴⁰-09⁰⁰ • Turkey Local Time
	09⁴⁰-10⁰⁰ • Azerbaijan Local Time
	07⁴⁰-08⁰⁰ • Bulgaria Local Time
	07⁴⁰-08⁰⁰ • Ukraine Local Time
	09⁴⁰-10⁰⁰ • Georgia Local Time

NUMBER OF ACCEPTED PAPERS: 470

NUMBER OF REJECTED PAPERS: 157

CONGRESS LANGUAGES: Turkish and all dialects, English, Russian

Participants Countries: 47 (Azerbaijan, Turkey, Iran, Pakistan, Morocco, Nigeria, Russia, India, Kyrgyzstan, USA, Bulgaria, Cyprus, Hungary, Indonesia, Philippines, Tanzania, Malaysia, France, Romania, Algeria, Albania, Ivory Coast, Benin, Fiji, Saudi Arabia, China, UK, Palestine, Cameroon, Taiwan, Ghana, Poland, Spain, Germany, Oman, Congo, Belgium, Georgia, Kosova, Tunisia, Ethiopia, Japan, Australia, Mali, Kazakhstan, Canada, Libya)

Hall-1, Session-1

06.12.2020, Sunday

Baku Time

10⁰⁰ : 12⁰⁰

Ankara Time

09⁰⁰ : 11⁰⁰

ID: 572 394 7582

Password: 122020

Sofia Time

08⁰⁰ : 10⁰⁰

Delhi Time

11³⁰ : 13³⁰

MODERATOR: Dr. Mustafa Latif EMEK

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Sibel MUTLU	<i>Yüzyil Hospital, Turkey</i>	PREGNANCY AND RADIATION
Assoc. Prof. Dr. Fırat ERDOĞAN Prof. Dr. Zeynep ATAY Dr. Mustafa ÇİFTÇİ Prof. Dr. Ömer CERAN	<i>Medipol University, Turkey</i>	URINARY TRACT INFECTIONS AND ACCOMPANYING SITUATIONS IN CHILDREN
Prof. Dr. Vessela Kancheva Assoc. Prof. Dr. Davide Fabbri Assoc. Prof. Dr. Maria Antonietta Dettori Prof. Dr. Giovanna Delogu Prof. DSc Alerksei V. Trofimov	<i>Institute of Organic Chemistry with a Center for Phytochemistry, Bulgaria CNR- Istituto di Chimica Biomolecolare, Italy CNR- Istituto di Chimica Biomolecolare, Italy N.M.Emanuel' Institute of Chemical Physics, Russia</i>	ANTIOXIDANT ACTIVITY OF SELECTED BIO-ANTIOXIDANTS AND THEIR SYNTHETIC ANALOGUES DURING BULK PHASE LIPID AUTOXIDATION
Prof. DSc Rumen M. Balansky Prof. Dr. Vessela Kancheva Prof. DSc Alerksei V. Trofimov Assoc. Prof. Valeri A. Menshov Prof DSc Silvio De Flora	<i>National Specialized Hospital for Active Treatment in Oncology, Bulgaria Institute of Organic Chemistry with a Center for Phytochemistry, Bulgaria Emanuel Institute of Biochemical, Russia Emanuel Institute of Biochemical, Russia University of Genoa, Italy</i>	EFFECTS OF PROOXIDANTS AND ANTIOXIDANTS ON CLASTOGENIC ACTIVITY OF TOBACCO SMOKE
Assist. Prof. Dr. Güray BULUT	<i>Medipol University, Turkey</i>	CLINICAL RESULTS OF PATIENTS UNDERGOING KYPHOPLASTY AFTER THORACOLUMBAR OSTEOPOROTIC FRACTURE
Dr. K.R. PADMA Dr. K.R. DON	<i>Sri Padmavati Mahila VisvaVidyalayam (Women's) University, India Saveetha Dental College, India</i>	SYNGERISITC EFFECT OF CHITOSAN-SILVER NANOCOMPOSITE IS THE POTENTIAL METHOD OF FOOD PRESERVATION IN CANNING
MSc. Bio.Yasemin OYACI Dr. Hasan Mervan AYTAÇ Dr. Özge PASİN Assoc. Prof. Dr. Pınar ÇETİNAY AYDIN Prof. Dr. Mustafa PEHLİVAN Dr. Yusuf Ezel YILDIRIM Prof. Dr. Sacide PEHLİVAN	<i>Istanbul University, Turkey Malazgirt State Hospital, Turkey Istanbul University, Turkey Bakirkoy Research and Training Hospital for Psychiatry, Turkey Gaziantep Univesity, Turkey</i>	INVESTIGATION OF EPIGENETIC DIFFERENCES IN PATIENTS WITH SUBSTANCE USE DISORDERS AND COMPARISON WITH CLINICAL PARAMETERS

	<i>Bakirkoy Research and Training Hospital for Psychiatry, Turkey Istanbul University, Turkey</i>	
Prof. Dr. Sacide PEHLİVAN Dr. Hasan Mervan AYTAÇ MSc. Bio.Yasemin OYACI Assoc. Prof. Dr. Pınar ÇETİNAY AYDIN Assoc. Prof. Dr. Ayşe Feyda NURSAL Dr. Mine Elif TÜRE Prof. Dr. Mustafa PEHLİVAN	<i>Istanbul University, Turkey Malazgirt State Hospital, Turkey Istanbul University, Turkey Bakirkoy Research and Training Hospital for Psychiatry Hitit University, Turkey Bakirkoy Research and Training Hospital for Psychiatry, Turkey Gaziantep Univesity, Turkey</i>	INVESTIGATION OF GLOBAL METHYLATION, METHYLATION OF NR3C1 GENE PROMOTOR AND Bcl1 VARIANT IN PATIENTS WITH CANNABINOID OR SYNTHETIC CANNABINOID USE DISORDER
Prof. Dr. Sacide PEHLİVAN Assoc. Prof. Dr. Murat KÖSE Assoc. Prof. Dr. Sevim MEŞE Dr. İstemi SERİN Dr. Naci ŞENKAL MSc. Bio.Yasemin OYACI Assist. Prof. Dr. Alpay MEDETALİBEYOĞLU Prof. Dr. Mustafa PEHLİVAN Assoc. Prof. Dr. Gözde YEŞİL SAYIN Prof. Dr. Ummihan İŞOĞLU Prof. Dr. Tufan TUKEK	<i>Istanbul University, Turkey Istanbul University, Turkey Istanbul University, Turkey Istanbul Training and Research Hospital, Turkey Istanbul University, Turkey Istanbul University, Turkey Istanbul University, Turkey Gaziantep Univesity, Turkey Istanbul University, Turkey Istanbul University, Turkey Istanbul University, Turkey</i>	INVESTIGATION OF MBL2 AND NOS3 FUNCTIONAL GENE VARIANTS IN SUSPECTED COVID-19 PCR (-) PATIENTS
Alina AMANZHOLVA Prof. Dr. Aysun COŞKUN	<i>Gazi University, Turkey</i>	REVIEW ON MACHINE LEARNING METHODS USED IN EARLY- AND LATE-STAGE CLASSIFICATION OF CANCERS

Hall-2, Session-1

06.12.2020, Sunday

Paris Time

07⁰⁰ : 09⁰⁰

Ankara Time

09⁰⁰ : 11⁰⁰

ID: **572 394 7582**
Password: **122020**

Algeria Time

07⁰⁰ : 09⁰⁰

Delhi Time

11³⁰ : 13³⁰

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Fatih GÜNAY

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Özgür Mustafa ÖMÜR	<i>Giresun University, Turkey</i>	THE RELATIONSHIP BETWEEN GDP PER CAPITA AND TOTAL PUBLIC DEBT: PANEL DATA ANALYSIS IN SELECTED OECD COUNTRIES
Dr. AYAD Hicham	<i>University Centre of Maqhnia-Tlemcen, Algeria</i>	THE NEXUS BETWEEN FINANCIAL DEVELOPMENT AND ECONOMIC GROWTH IN ARABIC COUNTRIES: PANEL AND FREQUENCY DOMAIN ANALYSIS
Dr. Cansel OSKAY	<i>Mersin University, Turkey</i>	UNEMPLOYMENT PROBLEM IN THE TURKISH ECONOMY: POLICIES AND RECOMMENDATIONS
Assist. Prof. Dr. Fatih GÜNAY Dr. Adem BÖYÜKASLAN	<i>Ağrı İbrahim Çeçen University, Turkey Afyon Kocatepe University, Turkey</i>	THE EFFECT OF COVID-19 PROCESS ON MAIN SECTOR INDEXES: AN EVENT STUDY ON BORSA İSTANBUL
Research Scholar K. Sankarganesh Prof. Dr. K. R. Shanmugam	<i>Madras School Of Economics, India</i>	ESTIMATION OF EFFECT OF CORPORATE INCOME TAX ON TOTAL FACTOR PRODUCTIVITY OF INDIAN MANUFACTURING FIRM
Assoc. Prof. Dr. Melek AKDOĞAN GEDİK	<i>Çukurova University, Turkey</i>	INFORMAL ECONOMY: AN EVALUATION FOR TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Melek AKDOĞAN GEDİK	<i>Çukurova University, Turkey</i>	DEFENCE EXPENDITURES AND THEIR EFFECTS ON ECONOMIC GROWTH
Assist. Prof. Dr. Elif ACAR	<i>Yozgat Bozok University, Turkey</i>	THE RELATIONSHIP BETWEEN MARKET RISK PERFORMANCE RANKINGS AND BETAS OF THE İSTANBUL İSTANBUL STOCK EXCHANGE-BANKS
Assoc. Prof. Giscard ASSOUMOU ELLA	<i>University of Toulon, France</i>	COVID-19 AND FINANCIAL STRESS: MODELING THE IMPACT ON THE MAIN EUROPEAN AND NEW YORK STOCK EXCHANGES

Hall-3, Session-1 06.12.2020, Sunday

 Baku Time 10⁰⁰ : 12⁰⁰	 Ankara Time 09⁰⁰ : 11⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Islamabat Time 11⁰⁰ : 13⁰⁰	 Tunis Time 07⁰⁰ : 09⁰⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Dipanwita PAL

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Hasan Bilgehan YAVUZ	<i>Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Turkey</i>	TESTING THE COINTEGRATION RELATIONSHIP BETWEEN MIGRATION AND GROWTH VARIABLES IN TERMS OF EUROPEAN UNION AND TURKEY
Aneela SHAHEEN Dr. Saira AKTHAR Tehrim IQBAL	<i>University of agriculture Faisalabad, Pakistan</i>	CAUSES AND CONSEQUENCES OF LATE MARRIAGES IN DISTRICT FAISALABAD, PAKISTAN
Assist. Prof. Dr. Dipanwita PAL	<i>The University of Burdwan, India</i>	A CRITICAL STUDY OF 'LINK-UP' AND ITS CONTRIBUTION IN REUNITING THE STOLEN GENERATIONS
Res. Assist. Erdem ATEŞ	<i>Dokuz Eylül University, Turkey</i>	DETERMINATION OF THE EXPORT COMPETITIVENESS OF THE DEFENSE INDUSTRY SECTOR: THE EXAMPLE OF TURKEY
Hazar LEYLANOĞLU Assoc. Prof. Rasoul AFZALİ Seyedmohammad SEYEDİ ASL	<i>Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey University of Tehran, Iran Ankara Hacı Bayram Veli University, Turkey</i>	EVALUATION OF IRAN AND PAKISTAN RELATIONS IN TERMS OF CONSTRUCTIVISM APPROACH
Göyüşov Elgün Anar oğlu	<i>Baku Eurasian University, Azerbaijan</i>	KARABAKH-KASHMIR: SIMILARITIES AND DIFFERENCES IN THE CONFLICT
OLFA GANDOUZ AYEB	<i>University of Monastir, Tunisia</i>	I WAS SET FREE! I DISSOLVED IN THE SEA, BECAME WHITE SAILS AND FLYING SPRAY, BECAME BEAUTY AND RHYTHM: ' THE POETICS OF FEMALE RESISTANCE IN EUGENE O'NEILL'S LONG DAY'S JOURNEY INTO NIGHT
Dr. Çetin Önder İNCEKARA	<i>BOTAŞ</i>	DEVELOPING ENERGY OPTIMIZATION MODELS FOR THE ESTABLISHMENT OF TURKEY'S SUSTAINABLE STRATEGIC ENERGY POLICIES

Hall-4, Session-1

06.12.2020, Sunday

 Lagos Time 07⁰⁰ : 09⁰⁰	 Ankara Time 09⁰⁰ : 11⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Islamabat Time 11⁰⁰ : 13⁰⁰	 Gaza Time 10⁰⁰ : 12⁰⁰
--	---	---	--	---

MODERATOR: Dr. Mohamed El Malki

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Canan AKSU CANBAY PhD. Nihan ÜNLÜ	<i>Firat University, Turkey</i>	SHAPE MEMORY BEHAVIOUR OF ZINC OXIDE (ZnO) AND GRAPHENE OXIDE (GO) REINFORCED POLYMERIC NANOCOMPOSITES
Tooba Jabeen Dr. Muhammad Saeed Ayesha Rafiq	<i>Government College University Faisalabad, Pakistan</i>	AZADIRACHTA INDICA LEAVES ASSISTED GREEN SYNTHESIS OF Ag-NiO PHOTOCATALYST FOR THE DEGRADATION OF RHODAMINE B DYE IN THE AQUEOUS MEDIUM
Ayesha Rafiq Dr. Muhammad Saeed	<i>Government College University Faisalabad, Pakistan</i>	GREEN SYNTHESIS OF ZnO and Ag-ZnO, THEIR CHARACTERIZATION AND EVALUATION OF PHOTOCATALYTIC ACTIVITIES TOWARDS THE DEGRADATION OF RHODAMINE B DYE IN THE AQUEOUS MEDIA
Prof. Dr. Mohammed M Shabat Mr. Yousef M. Adwan	<i>Islamic University of Gaza, Palestine</i>	SIMULATION OF GRADED INDEX MATERIALS AND NANOPARTICLES FOR SOLAR CELLS STRUCTURE
Dr. Anna GODYMCHUK Ms. Iuliia PAPINA	<i>Tomsk Polytechnic University, Russia National Central University, Taiwan</i>	SIZE-DEPENDENT AGGREGATION OF NANOPARTICLES
Dr. Mohamed El Malki	<i>Mohammed First University, Morocco</i>	TWO SERIAL SIDE BRANCHES ARRAY WITH GEOMETRICAL DEFECTS
Dr. Beketayeva M.T. Bakyt Z.A. Orysbayev B.	<i>Farabi Kazakh National University, Kazakhstan</i>	INVESTIGATION OF HEAT AND MASS TRANSFER PROCESSES AT HIGH- TEMPERATURE MEDIA
Mr. Adamu, A. Mr. Abdulkarim, M. Mr. Augie, A.I Mr. Yusuf, M.S.B	<i>Federal University, Birnin Kebbi, Nigeria</i>	INVESTIGATION ON POLLUTION OF AGRICULTURAL SOIL ALONG ROAD PROXIMITY USING MAGNETIC SUSCEPTIBILITY AND MORPHOLOGICAL MEASUREMENTS IN BUNZA AREA KEBBI STATE NW, NIGERIA
Ibrahim B.B	<i>Kwara State Polytechnic, Nigeria</i>	TRIGONOMETRIC MODEL FOR AEROSOL OPTICAL DEPTH AT ILORIN, NIGERIA USING AERONET DATA

Hall-1, Session-2

06.12.2020, Sunday

 Lagos Time 09³⁰ : 11³⁰	 Ankara Time 11³⁰ : 13³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Sofia Time 10³⁰ : 12³⁰	 Islamabat Time 13³⁰ : 15³⁰
--	---	---	--	--

MODERATOR: Dr. Chitra Krishnan

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Usman Garba Kurmi Babagana Modu Fatima Abubakar Ruqayya Ali Uthman Ruqayya Babagana Umar Hadiza Abubakar Balkore Daniel Musa Pukuma	<i>University of Maiduguri, Nigeria Bayero University Kano, Nigeria</i>	TRADITIONAL MEDICINE PRACTICE AND DEVELOPMENT IN NIGERIA: QUR'AN AND BIBLE
Mohammed Feroz Ali Naazim Imraz Ali Assist. Prof. Mohammad Ahsan	<i>Mangalore University, India Fiji National University Imam, Fiji Abdulrahman Bin Faisal University, Saudi Arabia</i>	DEVELOPING TEACHER EFFECTIVENESS IN TVET CARPENTRY PRACTICES: A CASE STUDY IN FIJI
Dr. Juon ABBASS Dr. Muhammad ASHRAF Dr. Sajjad-ur-REHMAN Dr. Riffat Shamim ASLAM Dr. Rizwan ASLAM Dr. Sultan ALI Aqsa AHMAD	<i>University of Agriculture Faisalabad, Pakistan</i>	OCCURRENCE OF BIOFILM FORMING FUNGAL SPECIES AND IN-VITRO EVALUATION OF ANTIBIOFILM ACTIVITY OF DISINFECTANTS USED IN DRINKING WATER
Dr. Ekaterina Georgieva Dr. Yanka Karamalakova Dr. Galina Nikolova	<i>Trakia University, Bulgaria</i>	POSITRON EMISSION TOMOGRAPHY AND MAGNETIC RESONANCE IMAGING FOR VISUALIZATION OF FUNCTIONAL CHANGES IN THE ADDICTED HUMAN BRAIN
Dr. Galina Nikolova Dr. Yanka Karamalakova	<i>Trakia University, Bulgaria</i>	ROTECTIVE EFFECT OF THE AZADIRACHTA INDICA A. OIL AGAINST OCHRATOXIN A-INDUCED TOXICITY
Lawal, W.S Banjoko, K.I Ahmed, S.A	<i>Kwara State Polytechni, Nigeria</i>	SENSORY EVALUATION OF ACATINA ACATINA SNAIL MEAT FED IXORA COCCINEA
Ruchita Tripathi Rajesh Kumar Singh Anil Kumar Singh	<i>Banaras Hindu University, India</i>	PHYSICO-CHEMICAL AND PHTYO-CHEMICAL SCREENING, HPTLC FINGERPRINTING AND CLINICAL EXAMINE OF PANCHAVALKALA (A POLYHERBAL AYURVEDIC FORMULATION) FOR DIABETES MANAGEMENT
Dr. Daniela Gherghel Dr. Maria Balasoiu Dr. Cosmin-Teodor Mihai Prof. Dr. Dorina-Emilia Creanga Dr. Gabriela Vochita	<i>Institute of Biological Research, Romania Joint Institute for Nuclear Research, Russia</i>	REACTIVITY OF NORMAL V-79 AND NEOPLASTIC MCF-7 CELLS TO THE ACTION OF COBALT FERRITE MAGNETIC NANOPARTICLES

	<i>University of Medicine and Pharmacy 'Grigore T.Popa', Romania "Alexandru Ioan Cuza" University, Romania Institute of Biological Research, Romania</i>	
Maria Cristina AL-MATARNEH Ramona DANAC Roxana Maria AMARANDI Ionel I. MANGALAGIU	<i>"Alexandru Ioan Cuza" University, Romania</i>	SYNTHESIS AND ANTICANCER EVALUATION OF NEW CYANO SUBSTITUTED PYRROLO(ISO)QUINOLINE DERIVATIVES

Hall-2, Session-2 06.12.2020, Sunday

 Baku Time 12³⁰ : 14³⁰	 Ankara Time 11³⁰ : 13³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Pekin Time 16³⁰ : 18³⁰	 Sofia Time 10³⁰ : 12³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Prof. Dr. Sevgi KOLAYLI

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Sevgi KOLAYLI Yakup KARA Assist. Prof. Zehra CAN	<i>Karadeniz Technical University, Turkey Karadeniz Technical University, Turkey Bayburt University, Turkey</i>	SOME CHARACTERISTIC PROPERTIES OF BEE BREAD(Perga) from TURKEY
Bushra Nisar	<i>The University of Lahore, Pakistan</i>	COMPARISON OF MEDICINALLY IMPORTANT NATURAL PRODUCTS VERSUS SYNTHETIC, DRUGS-A SHORT COMMENTARY
Israt Ali Prof. Dr. Youju Huang	<i>Fujian Institute of Research on the Structure of Matter, Chinese Academy of Sciences, China Hangzhou National University, China</i>	HUMIDITY RESPONSIVE POLYMER/GOLD NANOPARTICLES BASED HYBRID AEROGEL FOR REAL TIME MONITORING OF HUMAN BREATH
Dr. Mehmet ERTEN	<i>Malatya Public Health Laboratory, Turkey</i>	THE BLAND-ALTMAN ANALYSIS IN METHOD COMPARISON STUDIES
Assist. Prof. Dr. Deniz İRTEM KARTAL Oktay ŞAYAK Assist. Prof. Dr. İsmail ACAR	<i>Van Yüzüncü Yıl University, Turkey</i>	INVESTIGATION OF ANTIOXIDANT ACTIVITIES OF RENEWABLE HEBELOMA SUBTORTUM FUNGI
Assoc. Prof. Dr. Shalini Jaiswal Sai Sri Nandan Challapalli	<i>Amity University, India</i>	BIOFUEL AS ENERGY RESOURCE WITH REDUCTION OF GLOBAL WARMING
Assist. Prof. Dr. Giray Buğra AKBABA Assist. Prof. Dr. Füreya Elif ÖZTÜRKKAN Assist. Prof. Dr. Mustafa SERTÇELİK	<i>Kafkas University, Turkey</i>	INVESTIGATION OF CYTOTOXIC PROPERTIES OF COBALT(II) 2-CHLOROBENZOATE WITH NICOTINAMIDE / N,N'-DIETHYLNICOTINAMIDE COMPLEXES
Teodora Stankova Iliyan Dimitrov	<i>Medical University - Plovdiv, Bulgaria</i>	CARBAMYLATION OF LDL – A POSSIBLE MISSING LINK BETWEEN DIABETES MELLITUS AND CORONARY ARTERY DISEASE?
Dr. Borislav Abrashev Dr. Miglena Slavova Dr. Emilia Mladenova MSc. Valentin Terziev Assoc. Prof. Dr. Gergana Raikova	<i>Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria</i>	OPTIMIZED ZINC ELECTRODE FOR RECHARGEABLE ZINC-AIR BATTERIES
PhD, Res. Assist. Banu TAŞKAN	<i>Firat University, Turkey</i>	FACTORS AFFECTING THE COST OF MICROBIAL FUEL CELL TECHNOLOGY

Hall-3, Session-2 06.12.2020, Sunday

 Akra Time 08³⁰ : 10³⁰	 Ankara Time 11³⁰ : 13³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Algeria Time 09³⁰ : 11³⁰	 Bukharest Time 10³⁰ : 12³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Latife Ceyda İRKİN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Ramzi Lamraoui Dr. Djallel Eddine Gherissi	<i>University of Batna, Algeria University of Souk Ahras, Algeria</i>	PREGNANCY-RELATED CHANGES OF THE BLOOD BIOCHEMICAL PROFILE IN OULED DJELLAL EWE'S BREED UNDER SEMI-ARID CONDITIONS (ALGERIA)
Miss Ramatu Seidu Prof. Albert K. Quainoo Dr. Samuel J. Cobbina Dr. Lydia Quansah	<i>University for Development Studies, Ghana</i>	PHYTOCHEMICAL SCREENING AND ANTIMICROBIAL ACTIVITY OF FALSE YAM (ICACINA OLIVIFORMIS) EXTRACTS ON MICROBES
Waffa Bouafia Dr. Soumia Mouffouk Prof. Dr. Hamada Haba	<i>Batna 2 University, Algeria Batna 1 University, Algeria</i>	ANTI-INFLAMMATORY, ANTIDIABETIC AND ANTIOXIDANT ACTIVITIES OF THE BUTANOLIC EXTRACT FROM THE STEM OF EPHEDRA ALTISSIMA
Assist. Prof. Dr. Süleyman GÖKMEN	<i>Karamanoğlu Mehmetbey University, Turkey</i>	EFFECT OF HEAT TREATMENT ON SOME STRUCTURAL PROPERTIES OF BEEF GELATIN
Dr. Djallel Eddine Gherissi Dr. Ramzi Lamraoui	<i>University of Souk Ahras, Algeria University of Batna, Algeria</i>	TYPOLOGY OF CAMEL FARMING SYSTEM IN THE SOUTH EAST ALGERIA
Assist. Prof. Dr. Süleyman GÖKMEN	<i>Karamanoğlu Mehmetbey University, Turkey</i>	THE EFFECT OF HEAT-TREATED GELATINE ON BREAD DOUGH AND SOME BREAD CHARACTERISTICS IN BREAD MAKING STAGES
Dr. Shagufta Saeed Dr. Sehrish Firyal	<i>University of Veterinary and Animal Sciences, Lahore, Pakistan</i>	PRODUCTION OF POLYHYDROXY BUTYRATE BY AGRICULTURE WASTE USING SOLID STATE FERMENTATION
Chacha Faicel Djaout Amel Gherissi Jalel Eddine Lamraoui Ramzi Afri-Bouzebda Farida Bouzebda Zoubir	<i>Cherif Messaadia University, Algeria Algeria's National Institute for Agricultural Research (INRAA) , Algeria</i>	RELATIONSHIP OF SOME BLOOD METABOLITES WITH REPRODUCTIVE PARAMETERS ACCORDING TO SEASON OF CALVING OF DAIRY CATTLE IN SEMI-ARID REGION OF ALGERIA
Erdelyi-Molnár Imola Prof. Dr. Rakosy-Tican Elena	<i>Babes-Bolyai University, Romania</i>	INSECTICIDE RESISTANCE MECHANISMS WHICH ENSURES RECURRENCE OF COLORADO POTATO BEETLE
Assist. Prof. Dr. Latife Ceyda İRKİN	<i>Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey</i>	ALGAL BIOTECHNOLOGY

Hall-4, Session-2

06.12.2020, Sunday

 Baku Time 12³⁰ : 14³⁰	 Ankara Time 11³⁰ : 13³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Sofia Time 10³⁰ : 12³⁰	 Lagos Time 09³⁰ : 11³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Grozi Delchev

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Özcan ŞAHİN Assoc. Prof. Dr. İbrahim AYTEKİN Dr. Yasin ALTAY Dr. Mervan BAYRAKTAR Assoc. Prof. Dr. Ali KARABACAK Prof. Dr. Saim BOZTEPE Prof. Dr. İsmail KESKİN	<i>Selçuk University, Turkey</i>	SOME MINERAL SUBSTANCE LEVELS IN WHOLE BLOOD OF SHEEP AND GOAT GRAZING UNDER EXTENSIVE CONDITIONS ACCORDING TO FAMACHA © SCORES
Agricultural Engineer Nigar YÖRÜK Assoc. Prof. Dr. Emine BUDAKLI ÇARPICI	<i>Bursa Uludağ University, Turkey</i>	THE EFFECTS OF DIFFERENT NITROGEN AND PHOSPHORUS FERTILIZER DOSES ON FORAGE YIELD WITH QUALITY OF FORAGE AND SILAGE OF COMMON VETCH-TRITICALE MIXTURE IN BURSA CONDITIONS
Assist. Prof. Dr. Arzu KARATAŞ Res. Assist. Damla TURAN BÜYÜKDİNÇ Prof. Dr. Şeküre Şebnem ELLİALTIOĞLU Prof. Dr. Ahmet İPEK	<i>Recep Tayyip Erdoğan University, Turkey</i> <i>Recep Tayyip Erdoğan University, Turkey</i> <i>Ankara University, Turkey</i> <i>Uludağ University, Turkey</i>	OPTIMIZATION STUDIES ON THE PLANT REGENERATION BY USING CALLUS AND CELL SUSPENSION CULTURE TECHNIQUES IN CELERY (<i>Apium graveolens var. rapaceum L.</i>)
Solomon Bekele Meseret Tola Chala Debela	<i>Bako Agricultural Research Center, Nigeria</i>	ADAPTATION STUDY OF MUNG BEAN (VIGNA RADIATE) VARIETIES IN WESTERN PARTS OF OROMIA, ETHIOPIA
Assoc. Prof. Dr. Aylin AGMA OKUR	<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Turkey</i>	IMPACTS OF COVID-19 PANDEMIC ON FARM ANIMALS
Stanislav Stamatov Ivko Stamatov	<i>Institute of Plant Genetic Resources – Sadovo, Bulgaria</i> <i>Experimental Station for Tobacco and Agriculture, Bulgaria</i>	YIELD OF SESAME (SESAMUM INDICUM L.) UNDER THE INFLUENCE OF WEED COMPETITION AND DETERMINATION OF THE CRITICAL PERIOD OF THEIR CONTROL
Assoc. Prof. Dr. Grozi Delchev	<i>Trakia University, Bulgaria</i>	CHANGES IN YIELDS AND SOWING CHARACTERISTICS OF THE SEEDS IN FOUR SPRING CROPS WHICH ARE SOWN ON DAMAGED BY FROST AREAS OF WINTER OILSEED CANOLA
Assoc. Prof. Dr. Ummahan ÇETİN KARACA	<i>Selçuk University, Turkey</i>	THE EFFECT OF WASTE SHEEP WOOL FERTILIZER APPLIED AT INCREASING DOSES ON THE GROWTH OF BEAN PLANT

Hall-1, Session-3

06.12.2020, Sunday

 Baku Time 15⁰⁰ : 17⁰⁰	 Ankara Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Lagos Time 12⁰⁰ : 14⁰⁰	 Louisiana Time 03⁰⁰ : 05⁰⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Prof. Dr. Yu Hsing

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Fahrettin PALA	<i>Gümüşhane University, Turkey</i>	EFFECT OF ENTREPRENEURSHIP ORIENTATION DIMENSIONS ON FIRM INNOVATION AND FINANCIAL PERFORMANCE: TR90 REGION SMEs CASE
Abdulgaffar Muhammad Muhammad Lawal Sani Muhammad Abdulrahman Hussaina Abdulkadir Usman Yusuf Atoko Hamisu Abubakar Umar Hamisu Sani Muhammad	<i>National Open University of Nigeria, Nigeria Usman Danfodio University, Nigeria Usman Danfodio University, Nigeria Kaduna Electric, Nigeria National Open University of Nigeria Institute of Chartered, Nigeria Accountant of Nigeria Ahmadu Bello University, Nigeria, Nigeria Ahmadu Bello University, Nigeria</i>	INTER AGENCY COLLABORATION AND LABOUR MANAGEMENT RELATIONS IN AHMADU BELLO UNIVERSITY, ZARIA
Assist. Prof. Dr. Musa BAYIR Prof. Dr. Özcan KARAHAN	<i>Bandırma Onyedi Eylül Universit, Turkey</i>	THE FACTORS AFFECTING PRIVATE INVESTMENT IN DEVELOPING COUNTRIES
Assist. Prof. Dr. Cevat BİLGİN	<i>Bursa Technical University, Turkey</i>	THE RELATIONSHIP BETWEEN INDUSTRIAL SHIFT AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN EUROASIAN ECONOMIES
Aminu Hassan Jakada Dr. Ali Umar Ahmad Ibrahim Sambo Farouq Abdullahi Daiyabu Marmara Abdul-azeez Abubakar	<i>Federal University Dutse, Nigeria Federal University Dutse, Nigeria Universiti Sultan Zainal Abidin, Malaysia Universiti Sultan Zainal Abidin, Malaysia Federal University Dutse, Nigeria</i>	FINANCIAL INSTABILITY AND ENVIRONMENTAL DEGRADATION IN NIGERIA: AN APPLICATION OF AUTO REGRESSIVE DISTRIBUTIVE LAG MODEL
Dr. Ali Umar Ahmad Dr. Suraya Ismail Dr. Ahmad Tijjani Abdullahi Aminu Hassan Jakada Ibrahim Farouq Sambo Umar Muhammad Dabachi	<i>Federal University Dutse, Nigeria Universiti Sultan Zainal Abidin, Malaysia Bayero University Kano, Nigeria Federal University Dutse, Nigeria</i>	NATURAL RESOURCES AS BLESSINGS AND FINANCE-GROWTH LINKAGES IN NIGERIA: NEW EVIDENCE FROM BOOTSTRAP ARDL APPROACH

	<i>Universiti Sultan Zainal Abidin</i>	
Nilüfer ANAÇ Dr. Murat ONUK	<i>Yeditepe University, Turkey</i>	THE CHANGING ROLE OF PROJECT MANAGER IN THE CHANGING WORLD- A CONTRIBUTOR TO AGILE PROJECTS AND TO AGILE ORGANIZATIONS
Prof. Dr. Yu Hsing	<i>Southeastern Louisiana Universit, USA</i>	IMPACT OF EXCHANGE RATE MOVEMENTS ON CONSUMER PRICES IN CHINA

Hall-2, Session-3 06.12.2020, Sunday

 Sofia Time 13⁰⁰ : 15⁰⁰	 Ankara Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Budapest Time 12⁰⁰ : 14⁰⁰	 Dar-es-Salam Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰
--	---	---	---	---

MODERATOR: Dr. Mustafa Latif EMEK

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Alper BULUT Prof. Dr. Ömer KELEŞ	<i>Gazi University, Turkey</i>	AN INVESTIGATION OF THE EFFECT OF DIFFERENT VARIABLE DISPLACEMENT PISTON PUMP TYPES ON POWER CONSUMPTION IN CIVIL JET AIRCRAFT
S.Santhosh Kumar Jayaram Dasari Assist. Prof. G.Godwin	<i>St. Joseph University in Tanzania, Tanzania Satyam College Of Engineering & Technology, Tanzania</i>	DESIGN AND AN EVALUATION OF BLADE DISK ASSEMBLY IN TURBO MACHINERY AT CONSTANT SPEED
Ali GÜRCAN Assoc. Prof. Dr. Gülay YAKAR	<i>Pamukkale University, Turkey</i>	OPTIMUM FIN THICKNESSES OF HOT SIDE HEAT SINK OF THERMOELECTRIC GENERATOR USED IN TURBO - CHARGED SYSTEM
Houssam SABBABI	<i>Miskolc University, Hungary</i>	REVIEW OF THREE AHSS FATIGUE AND FRACTURE MECHANICS WELDED JOINTS USING GMA WELDING
Assoc. Prof. Dr. Burçin DEDA ALTAN	<i>Akdeniz University, Turkey</i>	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF ADDITIONAL ARRANGEMENTS ON TURBINE PERFORMANCE IN VERTICAL AXIS WIND TURBINES
Dr. ABDELLATIF EL OUJDI Prof. Dr. ABDELHAMID EL KAAOUACHI Prof. Dr. ADIL ECHCHELH	<i>Faculty of Sciences Ibn Tofail, Morocco MPAC group, Faculty of Sciences, Morocco Faculty of Sciences Ibn Tofail, Morocco</i>	STUDY OF TRANSPORT PHENOMENON IN AMORPHOUS Re X Si 1-X THIN FILMS AT VERY LOW TEMPERATURES
Adem AVCU Assoc. Prof. Dr. Gökhan TÜCCAR Prof. Dr. Naghdali CHOUPANI	<i>Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Turkey</i>	A NUMERICAL INVESTIGATION OF PEMFC END PLATE MATERIALS WITH THEIR FRACTURE ENERGY
Assoc. Prof. Dr. İsmail Yasin SÜLÜ Prof. Dr. Şemsettin TEMİZ	<i>İnönü University, Turkey</i>	MECHANICAL BEHAVIOR OF CARBON FIBER PIPES JOINTED WITH DOUBLE ADHESIVE TUBULAR JOINT SUBJECT TO INTERNAL PRESSURE
I. Nedkov D.Stoyanov	<i>Bulgarian Academy of Science, Institute of Electronics, Bulgaria</i>	LIDAR MONITORING AND IN-SITU SAMPLING OF ATMOSPHERIC BIOAEROSOL OVER LARGE CITIES AREAS
Dr. Merve DEDE Prof. Dr. Onur GEÇKİLİ Dilara BAYIR Dr. Ergün BOZDAĞ Prof. Dr. Fatma ÜNALAN	<i>Istanbul Technical University, Turkey Istanbul University, Turkey Istanbul Technical University, Turkey Istanbul Technical University, Turkey Istanbul University, Turkey</i>	EVALUATION OF MASS LOSSES AS A RESULT OF FUNCTION SIMULATION OF DIFFERENT TYPES OF LOCATOR ATTACHMENTS USED IN IMPLANT SUPPORTED REMOVABLE COMPLETE DENTURES

Hall-3, Session-3 06.12.2020, Sunday

 Baku Time 15⁰⁰ : 17⁰⁰	 Ankara Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Lagos Time 12⁰⁰ : 14⁰⁰	 Moscow Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰
---	---	---	--	---

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Ragıp TARANÇ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Berrak TARANÇ Assoc. Prof. Dr. Ragıp TARANÇ	<i>Ege University, Turkey Dokuz Eylül University, Turkey</i>	MUSIC RISING FROM THE BALCONIES DURING THE PANDEMIA
Stephen Ogheneruro Okpadah	<i>University of Ilorin, Nigeria</i>	CHANNELING THE THEATRE FOR REVOLUTIONARY ENGAGEMENT IN 21ST CENTURY AFRICA
Res. Assist. Dr. Yurdagül KILIÇ GÜNDÜZ	<i>Dokuz Eylül University, Turkey</i>	THE REFLECTION OF IMPRESSIONISM MOVEMENT ON MODERN TURKISH ART
Доцент Гетманцева Варвара Владимировна Assoc. Prof. Dr. Getmantseva Varvara Vladimirovna	<i>Российский государственный университет имени А.Н.Косыгина</i>	ИЗУЧЕНИЕ ПОСАДКИ ДЕТСКОЙ ОДЕЖДЫ, ВЫПОЛНЕННОЙ ПО СУЩЕСТВУЮЩИМ МЕТОДИКАМ
Копылова Мария Дмитриевна Kopylova Maria Dmitrievna	<i>Russian AN Kosygin State University, Russia</i>	STUDYING THE FITTING OF CHILDREN'S CLOTHES, PERFORMED BY EXISTING METHODS
Assist. Prof. Dr. Ayşe MANAV	<i>Toros University, Turkey</i>	READING THE MERSIN CITY IDENTITY WITH MIND MAP METHOD
Dr. Aygun Memmedova	<i>National Museum of History of Azerbaijan of ANAS, Azerbaijan</i>	NEW NUMIZMATIK FINDINGS DISCOVERED IN MIEVEAL TOWN OF SHAMKIR
Assist. Prof. Dr. Aslıhan TURAN	<i>Kafkas University, Turkey</i>	EVALUATION OF CARPETS WITH LOCKETS IN KARS
Seyda YILDIRIM Assoc. Prof. Dr. Selda MANT MENAY	<i>Kütahya Dumlupınar University, Turkey</i>	AN INVESTIGATION OF THE COVER DESIGNS IN DEDE KORKUT STORIES IN TERMS OF TURKISH CULTURAL ELEMENTS
Assoc. Prof. Dr. Nazan DÜZ Sema YAYLA BOZA	<i>Uşak University, Turkey</i>	ART IN COSMIC TIME

Hall-4, Session-3
06.12.2020, Sunday

Baku Time

15⁰⁰ : 17⁰⁰

Ankara Time

14⁰⁰ : 16⁰⁰

ID: 572 394 7582

Password: 122020

Berlin Time

12⁰⁰ : 14⁰⁰

Bishkek Time

17⁰⁰ : 19⁰⁰

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Oleksandra Kuzmenko	<i>University of Münster, Germany</i>	COGNITIVE ONOMASTICS: STUDYING COGNITION IN VIDEO GAMES
Assist. Prof. Dr. Hasan ÇİFTÇİ	<i>Harran University, Turkey</i>	REFLECTIONS OF INTERNATIONAL PUBLIC RELATIONS STUDIES ON TARGET AUDIENCE
Mateso Bashingwa	<i>Sakarya University, Turkey</i>	ANALYSIS OF MEDIA VIOLENCE ON CHILD'S MENTAL HEALTH: THE CASE STUDY OF 24 HOURS SERIAL DRAMA CRIME THRILLER MOVIE
Prof. Dr. Hamza ÇAKIR Çağatay Çağan YILMAZ	<i>Kyrgyzstan-Turkish Manas University, Kyrgyzstan</i>	THE ANALYSIS OF THE SOCIAL MEDIA POSTS OF THE OF KYRGYZSTAN-TURKEY MANAS UNIVERSITY STUDENTS IN A CULTURAL INTERACTION PERSPECTIVE
Kübra ERBAYRAKÇI	<i>Kyrgyzstan-Turkish Manas University, Kyrgyzstan</i>	REFLECTION OF THE NAGORNO KARABAKH CONFLICT ON AGENCY NEWS: THE EXAMPLE OF ANADOLU AGENCY AND AZERTAC NEWS AGENCY
Dr. Franck AMOUSSOU Dr. Jean Tata TOSSOU Dr. Nathalie J. A. AGUESSY	<i>University of Abomey-Calavi, Benin</i>	WOMEN'S BASHING OF IDEOLOGICAL SOCIAL PRACTICES: A PSYCHO-LINGUISTIC ORIENTED ASSESSMENT OF FEMALES' SELF-ASSERTION TO CULTURAL CHANGE
Kerim PEKMEZCİ Prof. Dr. Orhan KARAMUSTAFAOĞLU	<i>Amasya University, Turkey</i>	THE VIEWS OF THE CLASSROOM TEACHERS ON SCIENCE TEACHING WITH EDUCATIONAL GAMES FOR THE EDUCATION OF GIFTED STUDENTS

Hall-1, Session-4 06.12.2020, Sunday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Delhi Time 19⁰⁰ : 21⁰⁰	 Lefkoşa Time 15³⁰ : 17³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Dilaysu ÇINAR

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Research Scholar, Mugaahed Abdu Kaid Saleh Assist. Prof. Dr. Manjunath K. R.	<i>Kuvempu University, Shimoga, India</i>	SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES IN YEMEN: A FINANCIAL ASPECT INVESTIGATION
Adnan Mahmood M.Rashid Assist. Prof. Dr. Shiva Ilkhanizadeh	<i>Cyprus International University, Turkish Republic of Northern Cyprus</i>	THE IMPACT OF SERVANT LEADERSHIP ON SERVICE RECOVERY PERFORMANCE, AND INNOVATIVE WORK BEHAVIOR AMONG BANK EMPLOYEES
Assist. Prof. Dr. Mustafa İYİBİLDİREN Assist. Prof. Dr. Tevfik EREN	<i>Necmettin Erbakan University, Turkey</i>	ACCOUNTING TRAINING PROGRAM CURRICULUM PROPOSAL IN UNDERGRADUATE EDUCATION WITHIN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL ACCOUNTING EDUCATION STANDARDS
Assist. Prof. Dr. İbrahim Emre GÖKTÜRK Assist. Prof. Dr. Mustafa İYİBİLDİREN	<i>Necmettin Erbakan University, Turkey</i>	REVIEWING OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MANAGEMENT ACCOUNTING APPLICATIONS AND ACCOUNTING DEPARTMENT AND ITS EMPLOYEES IN PRODUCTION ENTERPRISES
Lect. Mehmet Fatih KANOĞLU	<i>Yozgat Bozok University, Turkey</i>	INTERNAL STAKEHOLDER VIEWS ON ISO 9001:2015 QUALITY MANAGEMENT SYSTEM: AN EXAMPLE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTION
Lect. Mehmet Fatih KANOĞLU	<i>Yozgat Bozok University, Turkey</i>	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF STRUCTURAL PERSONALITY MODEL ON ORGANIZATIONAL DECISION MAKING
Assist. Prof. Dr. Dilaysu ÇINAR	<i>Beykent University, Turkey</i>	CONSUMER ATTITUDES TOWARDS ADVERTISEMENTS IN PUBLIC TRANSPORT VEHICLES

Hall-2, Session-4 06.12.2020, Sunday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Moscow Time 16³⁰ : 18³⁰	 Lagos Time 14³⁰ : 16³⁰
---	---	---	---	--

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Ferhat KIZILGEÇİ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Ferhat KIZILGEÇİ Assoc. Prof. Dr. Ferhat ÖZTÜRK	<i>Mardin Artuklu University, Turkey Şırnak University, Turkey</i>	AVALABILITY OF FIELDSCOUT CM 1000 CHLOROPHYLLMETER IN DETERMINING THE GRAIN YIELD AND NITROGEN USE EFFICIENCY IN DURUM WHEAT
Зими́на А.А. Zimina A.A. Романенкова О. С. Romanenkova O.S.	<i>Federal Science Center for Animal Husbandry named after Academy Member L.K., Russia</i>	ИЗУЧЕНИЕ ПРОБЛЕМЫ СКРЫТОГО ГЕНЕТИЧЕСКОГО ГРУЗА СИММЕНТАЛЬСКОЙ И ГОЛШТИНСКОЙ ПОРОД В СЫЧЕВСКОЙ ПОПУЛЯЦИИ КРУПНОГО РОГАТОГО СКОТА STUDYING THE PROBLEM OF THE HIDDEN GENETIC LOAD OF THE SIMMENTAL AND HOLSTEIN BREEDS IN THE SYCHEVSKAYA POPULATION OF CATTLE
Assoc. Prof. Dr. Ferhat KIZILGEÇİ Assoc. Prof. Dr. Ferhat ÖZTÜRK	<i>Mardin Artuklu University, Turkey Şırnak University, Turkey</i>	GRAIN YIELD AND QUALITY PERFORMANCE EVALUATION OF BREAD WHEAT (TRITICUM AESTIVUM L.) IN DIYARBAKIR, SOUTH-EASTERN TURKEY
Babatunde Taiye Oluwssola Babatunde Olujemisi Omowunmi Tunde Kehindeoluwafemi Oluwalana Toyin Aduloju Ajoke Rashidat Okeleke Sunday Okuse	<i>Federal College of Forestry, Nigeria</i>	MARKETING OF TIMBER IN SELECTED SAWMILLS IN IBADAN NORTH LOCAL GOVERNMENT AREA OF, OYO STATE NIGERIA
Yunus TANIK Prof. Dr. Kağan KÖKTEN	<i>Bingöl University, Turkey</i>	THE EFFECT OF DIFFERENT ROW SPACING ON SEED YIELD AND YIELD CHARACTERISTICS IN TEFF (<i>Eragrostis tef</i> [Zucc.] Trotter)
Assoc. Prof. Dr. Seyithan SEYDOŞOĞLU	<i>Siirt University, Turkey</i>	CALCEREOUS RANGELANDS AMELIORATION APPLICATIONS FROM THE WORLD
Assist. Prof. Dr. Cenap YILMAZ	<i>Eskişehir Osmangazi University, Turkey</i>	EFFECTS OF DIFFERENT APPLICATIONS ON STORAGE OF THE HİCAZAR POMEGRANATE FRUITS
Assist. Prof. Dr. Cenap YILMAZ	<i>Eskişehir Osmangazi University, Turkey</i>	THE EFFECT OF MINERAL CONTENT ON FRUIT CRACKING OF LOQUAT

Hall-3, Session-4

06.12.2020, Sunday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Porto-Novo Time 14³⁰ : 16³⁰	 Sofia Time 15³⁰ : 17³⁰
---	---	---	---	--

MODERATOR: Dr. Ishrat FATMA

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Cafer ÇARKIT Abdülhamit KOÇOĞLU	<i>Gaziantep University, Turkey</i>	A QUALITATIVE RESEARCH ON TURKISH COURSE APPLICATIONS DURING COVID 19 PROCESS
Dr. Iyamu I. F Imasuen KENNEDY	<i>University of Benin, Ngeria</i>	PERSONALITY TRAITS OF SECONDARY SCHOOL GIRLS ASPIRING TO STUDY SCIENCE, TECHNOLOGY, ENGINEERING AND MATHEMATICS (STEM) IN BENIN METROPOLIS OF EDO STATE, NIGERIA
Assist. Prof. Dr. Yusuf UYSAL	<i>Kütahya Dumlupınar University, Turkey</i>	READING THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS FROM THE PERSPECTIVE OF E-GOVERNMENT PRACTICES IN EDUCATION SERVICES
Assist. Prof. Dr. Nur DEMİRBAŞ ÇELİK Prof. Dr. Fidan KORKUT OWEN	<i>Alanya Alaaddin Keykubat University, Turkey</i> <i>Bahçeşehir University, Turkey</i>	THE PREDICTABILITY OF WELLNESS REGARDING THE EMOTIONAL WELL-BEING OF HIGH SCHOOL STUDENTS
Assist. Prof. Dr. Nur DEMİRBAŞ ÇELİK	<i>Alanya Alaaddin Keykubat University, Turkey</i>	THE MEANING/PURPOSE IN LIFE AMONG ADULTS AND THEIR COPING SKILLS DURING THE COVID-19 PANDEMIC
Assist. Prof. Dr. Tuğçe AKYOL	<i>Afyon Kocatepe University</i>	PRESCHOOL TEACHER CANDIDATES' OPINIONS AND VISUAL IMAGES ABOUT FAMILY INVOLVEMENT
Dr. Ishrat FATMA	<i>Maa Bhagwati Educational Institute, India</i>	EMBRACING TECHNOLOGICAL EQUIPMENTS AS EDUCATIONAL TOOLS IN TEACHING AND LEARNING ENGLISH
Dr. Hristivelina Kostadinova Zhecheva	<i>"Prof. Dr Assen Zlatarov" University, Bulgaria</i>	OPPORTUNITIES OF EDUCATIONAL DESIGN TO INCREASE THE EFFECTIVENESS OF SCIENCE EDUCATION

Hall-4, Session-4 06.12.2020, Sunday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Bukharest Time 15³⁰ : 17³⁰	 Canberra Time 00³⁰ : 02³⁰
---	---	---	--	---

MODERATOR: Prof. Dr. Francisco Javier JUEZ GÁLVEZ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Alan Reed Libert	<i>University of Newcastle, Australia</i>	THE TREATMENT OF AZERBAIJAN AND OTHER AZERBAIJANI PLACE NAMES IN ARTIFICIAL AUXILIARY LANGUAGES
Gabriella KOVÁCS	<i>Sapientia Hungarian University of Transylvania, Romania</i>	THE CHALLENGES OF TRANSLATING JOKES, WORDPLAY AND IDIOMS
Ассистент. проф. Эмилия Авгинова- Николова Assist. Prof. Dr. Emilia Avginova- Nikolova	<i>University of St. St. Cyril and Methodius, Bulgaria</i>	ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ЕДИНИЦЫ С ОСНОВНЫМ КОМПОНЕНТОМ «ВОДА» В БОЛГАРСКОМ, РУССКОМ И ГРЕЧЕСКОМ ЯЗЫКАХ PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE MAIN COMPONENT "WATER" IN BULGARIAN, RUSSIAN AND GREEK LANGUAGES
Prof. Dr. Doina BUTIURCA	<i>George Emil Palade University of Medicine, Pharmacy, Science and Technology of Târgu-Mureș, Romania</i>	GRAMMATICALIZATION, DEGRAMMATICALIZATION IN NATURAL LANGUAGES (WITH APPLICATION ON ROMANCE LANGUAGES)
Məstanova Günel Vahid	<i>Baku Eurasian University, Azerbaijan</i>	THE PROBLEM OF THE TURKISH LANGUAGE IN KOSOVO LITERATURE
Prof. Dr. Francisco Javier JUEZ GÁLVEZ	<i>Complutense University of Madrid, Spain</i>	DEATH IN COLD WAR LONDON: THE GEORGI MARKOV CASE IN SPANISH PRESS
Madame Zerhouni Fatima Zohra née Belkacem Mme DOUAR Aïcha	<i>University of Tlemcen, Algeria</i>	TRADUCTION DU TEXTE FRANÇAIS DANS LE MONDE ARABE TRANSLATION OF THE FRENCH TEXT IN THE ARAB WORLD
Dr. Nizami Şamil oğlu Adışirinov	<i>Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan</i>	DEER CULT IN TURKISH MYTHOLOGY AND SIGN IN “DEDE KORKUT” EPICS
Adam Warchol	<i>Maria Curie-Skłodowska University, Poland</i>	UNIVERSITY IS (NOT) A COMPANY: THE IDEA OF A UNIVERSITY IN THE MODERN ERA

Hall-1, Session-1

07.12.2020, Monday

 Baku Time 10⁰⁰ : 12⁰⁰	 Ankara Time 09⁰⁰ : 11⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Tokio Time 15⁰⁰ : 17⁰⁰	 London Time 06⁰⁰ : 08⁰⁰
---	---	---	--	---

MODERATOR: Prof. Dr. Ali BILGILI

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Ali BILGILI Assoc. Prof. Dr. Başak HANEDAN	<i>Ankara University, Turkey Atatürk University, Turkey</i>	POISONOUS PLANTS IN LIVESTOCK ANIMALS <i>1: Astragalus spp., Oxytropis spp., Hypericum perforatum, Nerium oleander, Pteridium aquilinum, Quercus spp., Senecio spp.</i>
Dr. Vasil PIRGOZLIEV Dr. Isobel Margaret WHITING Dr. Teodora MIHOVA Dr. Stephen Charles MANSBRIDGE Dr. Stephen Paul ROSE	<i>Harper Adams University, UK Harper Adams University, UK Research Institute of Mountain Stockbreeding and Agriculture, Bulgaria Harper Adams University, UK Harper Adams University, UK</i>	EFFECT OF DIETARY SEA BUCKTHORN ON GROWTH PERFORMANCE, BLOOD PLASMA HAEMOGLOBIN AND GLUTATHIONE PEROXIDASE IN CHICKS REARED AT TWO DIFFERENT TEMPERATURES
Dr. Onur ERZURUM	<i>Selcuk University, Turkey</i>	THE EFFECT OF OUTDOOR ACCESS ON THE BEHAVIOR OF DAIRY COWS
Elena S. Tkacheva Prof. Dr. Ilya N. Medvedev	<i>Vologda State Dairy Farming Academy named after N.V. Vereshchagin, Russia Russian State Social University, Russia</i>	FUNCTIONAL PARTICIPATION IN HEMOSTASIS OF THE VASCULAR WALL IN PIGLETS DURING THE PHASE OF PLANT NUTRITION IN EARLY ONTOGENESIS
Assoc. Prof. Dr. Muhammad TAYYAB	<i>Osaka University, Japan University of Veterinary and Animal Sciences, Pakistan</i>	MOLECULAR CHARACTERIZATION OF RECOMBINANT THERMOSTABLE CELLULASE FROM THERMOTOGA NAPHTHOPHILA
Assoc. Prof. Dr. Mustafa KÖM	<i>Firat University, Turkey</i>	THE USE OF SEPRAFILM BARRIER ON THE PREVENTION OF INTRAABDOMINAL ADHESIONS
Dr. Kubra Yusifova Yusif	<i>Scientific Research Veterinary Institute, Azerbaijan</i>	CHARACTERIZATION OF LUMPY SKIN DISEASE (LSD) - AZERBAIJAN
Res. Assist. Dr. Semine DALGA Assist. Prof. Dr. Yalçın AKBULUT Veterinary Derya DELİ	<i>Kafkas University, Turkey</i>	A MORPHOMETRIC AND MACROANATOMICAL STUDY ON OS FEMUR IN RED FOXES (VULPES VULPES)
Dr. Izzet Burcin SATICIOGLU	<i>Erciyes University, Turkey</i>	GENOME BASED SPECIES DELINEATION OF Pseudomonas sp. Ps-23 ISOLATE RECOVERED FROM FARMED TROUT

Hall-2, Session-1
07.12.2020, Monday

Baku Time
10⁰⁰ : 12⁰⁰

Ankara Time
09⁰⁰ : 11⁰⁰

ID: **572 394 7582**
Password: **122020**

MODERATOR: Prof. Dr. Ramazan BİÇER

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Ramazan BİÇER	<i>Sakarya University, Turkey</i>	TRANSFORMATION OF SOCIAL RELATIONS OF TURKS WITH BULGARIANS IN BULGARIA AFTER MIGRATION
Dr. Siddık AĞÇOBAN	<i>Kırklareli University, Turkey</i>	A COMPARISON BETWEEN "SOCIOLOGY OF HAJJ" AND "HAJJ FIQH"
Assist. Prof. Dr. Yasin ULUTAŞ	<i>Uşak University, Turkey</i>	VÂSİL B. ATÂ AND HIS SERMON WITHOUT THE LETTER RA
Assist. Prof. Dr. Fevzi YİĞİT	<i>Neuşehir Hacı Bektaş Veli University, Turkey</i>	THE UNITY of RELIGION and POLITICS on AVICENNA: THE CALIPHATE
Assist. Prof. Dr. Ayşegül YILMAZ	<i>Bolu Abant İzzet Baysal University, Turkey</i>	AN ALLEGATION ABOUT DISCREPANCY OF HANAFIS: EATING DUE TO FORGETFULNESS WHILE FASTING AND ITS RULE
Assist. Prof. Dr. Halil KAYA	<i>Hakkari University, Turkey</i>	A STUDY ON THE RUMORS OF THE PROPHET SOLOMON
Prof. Dr. Mehmet ÖNAL Prof. Dr. Emin ÇELEBİ	<i>İnönü University, Turkey</i>	PHILOSOPHY OF İBN HALDUN
Prof. Dr. Emin ÇELEBİ Prof. Dr. Mehmet ÖNAL	<i>İnönü University, Turkey</i>	A PSYCHOPHYSICAL PARALLELISM: CASE OF SPINOZA
Assoc. Prof. Dr. S. Atakan ALTINÖRS	<i>Galatasaray University, Turkey</i>	HERDER'S APPROACH TO LANGUAGE IN THE CONTEXT OF HIS PHILOSOPHY OF HISTORY
Prof. Dr. Emin ÇELEBİ	<i>İnönü University, Turkey</i>	AN ANALYSIS ON THE EPYSTEMOLOGICAL INCOHERENCY IN JOHN LOCKE

Hall-3, Session-1 07.12.2020, Monday

Baku Time
10⁰⁰ : 12⁰⁰

Ankara Time
09⁰⁰ : 11⁰⁰

ID: 572 394 7582
Password: 122020

Bukharest Time
08⁰⁰ : 10⁰⁰

MODERATOR: Prof. Dr. Simona Rodat

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. İlknur KAHRİMAN Res. Assist. Bahar ÇOLAK	Karadeniz Technical University, Turkey	EVALUATION OF NURSING STUDENTS' ATTITUDES REGARDİNG CHILD RIGHTS
Prof. Dr. Simona Rodat	Adventus University of Cernica, Romania	HOW SENIORS IN GERMANY USE THE INTERNET FOR HEALTH-RELATED INFORMATION AND DECISIONS: A QUALITATIVE STUDY
Res. Assist. Bahar ÇOLAK Lect. Berrin GÖGER Assoc. Prof. Dr. İlknur KAHRİMAN	Karadeniz Technical University, Turkey Gümüşhane University, Turkey Karadeniz Technical University, Turkey	EVALUATION OF THE PRACTICES OF SAFE SLEEP PRINCIPLES OF MOTHERS WITH 0-1 AGE BABIES
Dr. Ramazan KIRAÇ Elem EROĞLU	Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Turkey Kayseri University, Turkey	CORONAVIRUS (COVIDIEN-19) ACTION DURING VIOLENCE NEWS FACED BY HEALTH WORKERS IN TURKEY (11 MARCH - 30 OCTOBER 2020)
Lect. Başak TÜRKMEN Assist. Prof. Dr. Meftun AKGÜN	İstanbul Rumeli University, Turkey Üsküdar University, Turkey	DETERMINATION OF PAIN LEVEL AND COPING METHODS IN PATIENTS WITH ANKYLOSING SPONDYLITIS
Lect. Berrin GÖGER Assoc. Prof. Dr. İlknur KAHRİMAN Res. Assist. Bahar ÇOLAK	Gümüşhane University, Turkey Karadeniz Technical University, Turkey Karadeniz Technical University, Turkey	MOTHERS' APPROACH TO SUPPLEMENTARY FOODS
Assist. Prof. Dr. Hasan ESKALEN Ali KAYIŞ	Kahramanmaraş Sutcu Imam University, Turkey	POLYVINYL ALCOHOL-CARBON DOTS NANOCOMPOSITE FILMS FROM ORGANIC WASTE
Lect. Berrin GÖGER Assoc. Prof. Dr. İlknur KAHRİMAN Res. Assist. Bahar ÇOLAK	Gümüşhane University, Turkey Karadeniz Technical University, Turkey Karadeniz Technical University, Turkey	FEEDING OF BABIES WITH ONLY BABY'S MILK IN THE FIRST SIX MONTHS
Sadiye Kübra BAŞKAYA Assist. Prof. Dr. Hasan ESKALEN Assist. Prof. Dr. Mustafa ÇEŞME	Kahramanmaraş Sutcu Imam University, Turkey	INVESTIGATION OF SOME OPTICAL PROPERTIES OF CARBON QUANTUM DOTS DEPENDING ON HYDROTHERMAL REACTION TIME

Hall-4, Session-1
07.12.2020, Monday

Baku Time
10⁰⁰ : 12⁰⁰

Ankara Time
09⁰⁰ : 11⁰⁰

ID: **572 394 7582**
Password: **122020**

MODERATOR: Prof. Dr. Soner ÇANKAYA

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Yeliz ERATLI ŞİRİN Saadet GÖNEN YILDIZ	<i>Çukurova University, Turkey</i>	ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY APPLICATIONS IN SPORTS: TURKEY STADYUM EXAMPLE
Lect. Asım TUNÇEL Prof. Dr. Erbil HARBİLİ	<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Turkey Selçuk University, Turkey</i>	COMPARISON OF PRE-SEASON ENDURANCE AND SPEED PERFORMANCE IN YOUNG SOCCER PLAYERS
Lect. Gülşah TOLLU Assist. Prof. Dr. Emre SERİN	<i>Mersin University, Turkey</i>	VITAMIN D SUPPLEMENTATION TO REDUCE AND PREVENT ACUTE RESPIRATORY DISTRESS SYNDROME (ARDS) IN COVID-19 PATIENTS
Ünal SAKİ Prof. Dr. Soner ÇANKAYA	<i>Ondokuz Mayıs University, Turkey</i>	COMPARISON OF VAR SYSTEM IN TURKEY FOOTBALL SUPER LEAGUE ACCORDING TO SEASONS
Ömer Tarkan TUZCUOĞULLARI	<i>Gaziantep University, Turkey</i>	FIVE-YEAR PERFORMANCE EVALUATION OF A WOMEN'S ROSE: CASE PRESENTATION
Assist. Prof. Dr. Emre SERİN Lect. Gülşah TOLLU	<i>Mersin University, Turkey</i>	COVID-19 IMMUNE SYSTEM AND EXERCISE
Lect. Aydan ERMİŞ Prof. Dr. Soner ÇANKAYA Seda SABAH	<i>Ondokuz Mayıs University, Turkey</i>	SAMSUN TEKKEKÖY MUNICIPALITY SPORT SERVICES AND PRACTICES
Seda SABAH Prof. Dr. Soner ÇANKAYA Lect. Aydan ERMİŞ	<i>Ondokuz Mayıs University, Turkey</i>	LOCAL ADMINISTRATIONS SPORT SERVICES AND PRACTICES: CASE OF SAMSUN PROVINCE İLKADIM MUNICIPALITY

Hall-1, Session-2 07.12.2020, Monday

 Baku Time 12³⁰ : 14³⁰	 Ankara Time 11³⁰ : 13³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Lefkoşa Time 10³⁰ : 12³⁰	 Lagos Time 09³⁰ : 11³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Sevcan YILDIZ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Elif Tuba TAMER	<i>Kütahya Dumlupınar University, Turkey</i>	THE RELATIONSHIP BETWEEN MANAGEMENT DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS AND PERCEPTIONS OF ORGANIZATIONAL PERFORMANCE: A STUDY ABOUT HOTEL CHAINS
Azima TUGELBAEVA Assist. Prof. Dr. Güntekin ŞİMŞEK	<i>Kyrgyzstan-Turkish Manas University, Kyrgyzstan</i>	ATTITUDE OF A TRADERS' SELLING SOUVENIR IN BISHKEK TO TOURISM AND TOURIST
Assist. Prof. Dr. Mona BOUZARI Assist. Prof. Dr. Homayoun Pasha SAFAVI	<i>European University of Lefke, Cyprus Cyprus International University, Cyprus</i>	COVID-19, A GAME CHANGER IN TOURISM SECTOR
Assoc. Prof. Dr. Sevcan YILDIZ Lect. Kürşat KARIŞMAZ	<i>Akdeniz University, Turkey</i>	MYTHOLOGICAL FIGURES IN THE EMERGENCE OF COMPUTER GAMES
Assist. Prof. Dr. Barış DEMİRCİ Res. Assist. Özel KILIÇ Res. Assist. Yunus ÖZHASAR	<i>Eskişehir Osmangazi University, Turkey</i>	NOMOPHOBIA IN HOTEL BUSINESS: SAMPLE OF ESKISEHIR
Dr. ODUM Chigozie Jude	<i>University of Nigeria, Nigeria</i>	STAKEHOLDERS' INVOLVEMENT IN TOURISM PLANNING AND DEVELOPMENT IN NIGERIA: A CRITICAL APPRAISAL OF NATIONAL POLICY AND ACT
Dr. ODUM Chigozie Jude	<i>University of Nigeria, Nigeria</i>	TOURISM STAKEHOLDERS' INVOLVEMENT IN TOURISM POLICIES AND ACT: THE NIGERIAN CASE
Assoc. Prof. Dr. Sevcan YILDIZ Seden TURAMBERK ÖZERDEN	<i>Akdeniz University, Turkey Girne American University, Cyprus</i>	BYZANTION'S HAGIA EIRENE CHURCH
Assist. Prof. Dr. Songül ÖZER	<i>Van Yüzüncü Yıl University</i>	CULTURAL TOURISM VALUES AND ART OF NIELLO IN VAN

Hall-2, Session-2 07.12.2020, Monday

 Baku Time 12³⁰ : 14³⁰	 Ankara Time 11³⁰ : 13³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Delhi Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰	 Sofia Time 10³⁰ : 12³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Muhammet Samet KILIÇ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Seda BEYAZ Ozlem GOK Assoc. Prof. Dr. Abdullah ASLAN	<i>Firat University, Turkey</i>	THE INVESTIGATION OF THE PROTECTIVE EFFECTS OF CURCUMIN AGAINST OXIDATIVE DAMAGE CAUSED BY HYDROGEN PEROXIDE IN SACCHAROMYCES CEREVISIAE
Assist. Prof. Dr. Rukiye DEMİR Assoc. Prof. Dr. Emine DIRAMAN	<i>Samsun University, Turkey Ondokuz Mayıs University, Turkey</i>	CHAPERONE PROTEINS AT OVERVIEW
Assist. Prof. Dr. Muhammet Samet KILIÇ	<i>Zonguldak Bülent Ecevit University, Turkey</i>	DIFFUSION COEFFICIENTS OF POLYPYRROLE FILMS ELECTROPOLYMERIZED IN DIFFERENT SOLUTIONS
Ananya JULKA Dr. Priti GUPTA	<i>Manav Rachna University, India</i>	WATER QUALITY ASSESSMENT AND HEAVY METAL DETOXIFICATION VIA BIOREMEDIATION
Dr. Ukaogo Prince O. Dr. Siddhant Dr. Atem Bethel Ajong Mrs. Ukaogo Chizoba T.	<i>Abia State University, Nigeria Durgesh Nandini Degree College, Nigeria University of Dschang, Cameroon Abia State University, Nigeria</i>	ESTIMATION OF RISK CAUSED BY INTAKE OF TRACE METAL THROUGH CONSUMPTION OF WILD EDIBLE MUSHROOMS COLLECTED AROUND AUTOMOBILE VILLAGE IN ABIA STATE
Assoc. Prof. Dr. Yana Karamalakova Assoc. Prof. Svetlana Momchilova Prof. Dr. Veselina Gadjeva Assoc. Prof. Galina NIKOLOVA	<i>"Prof. Dr Assen Zlatarov" University, Bulgaria Institute of Organic Chemistry with Centre of Phytochemistry, Bulgarian, Bulgaria Trakia University, Bulgaria</i>	EPR SIGNAL INTENSITY INVESTIGATION OF ANTIOXIDANT POTENTIAL IN VITRO OF ROSA CANINA L DRY BERRIES AND ETHANOL EXTRACT AFTER GAMMA RADIATION
Dr. Ese ANIBOR	<i>Delta State University, Abraka, Nigeria</i>	HYOSPERMATOGENESIS: DEMONSTRATION WITH HISTOPATHOLOGY OF TESTICULAR BIOPSY IN ANAMBRA STATE, NIGERIA
Dr. Gabriela Vochita Assoc. Prof. Dr. Lacramioara Oprica Dr. Alexander Molokanov Dr. Shvidkiy Sergey Dr. Daniela Gherghel Prof. Dr. Habil. Dorina-Emilia Creanga	<i>Institute of Biological Research, Romania "Alexandru Ioan Cuza" University, Romania Joint Institute for Nuclear Research, Russia Joint Institute for Nuclear Research, Russia Institute of Biological Research, Romania "Alexandru Ioan Cuza" University, Romania</i>	SOME PRELIMINARY RESULTS ON WHEAT IRRADIATION WITH PROTON BEAM AT THE BRAGG PEAK

<p>Dr. Mitko MITEV Dr. Radostina MITEV Asst. Prof. Ekaterina GEORGIEVA</p>	<p><i>Trakia University, Bulgaria</i></p>	<p>APPLICATION OF 3D-CT RECONSTRUCTION OF LUMBAR TRANSVERSE PROCESS STRESS FRACTURES IN FORENSIC MEDICINE</p>
<p>Assist. Prof. Dr. Bayram ÜRKEK</p>	<p><i>Gümüşhane University, Turkey</i></p>	<p>DETERMINATION OF SOME QUALITY PROPERTIES OF STREET MILK SOLD IN GÜMÜŞHANE</p>

Hall-3, Session-2 07.12.2020, Monday

Baku Time
12³⁰ : 14³⁰

Ankara Time
11³⁰ : 13³⁰

ID: **572 394 7582**
Password: **122020**

Bucharest Time
10³⁰ : 12³⁰

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazadeh

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Pərvanə Hüseynova	<i>Baku Eurasian University, Azerbaijan</i>	DESCRIPTIVE LINGUISTICS AND LEXICO-GRAMMAR FORMS
Ibrahimova Nabat	<i>Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan</i>	LINGUISTIC INDICATORS OF GRAMMATICAL SPACE CATEGORY
Vüsalə Qalib qızı Kərimli	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	SYNTACTIC WHOLE AND FORMAL TOOLS OF CONNECTION IN MIR JALAL PASHAYEV'S FICTIONAL PROSE
Prof. Dr. Kazimov Ismail Babash oğlu Assoc. Prof. Dr. Mammadova Svetlana Nasib gizi	<i>Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan</i>	GENDER GRAMMAR
Roxana Maria Crețu	<i>West University of Timișoara (Romania)</i>	CHROMATIC SIMILARITIES BETWEEN ROMANTIC POETRY AND PICTURE. EMINESCU AND DELACROIX
Assist. Prof. Dr. Halil İbrahim BALKUL	<i>Sakarya University, Turkey</i>	A PROPOSAL FOR ASSESSMENT IN TRANSLATION TECHNOLOGY CLASSES
Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazadeh	<i>Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan</i>	LITERARY SCHOOL OF ALIAGHA VAKHID AND HIS SUCCESSORS
Assoc. Prof. Dr. Mehmet ALPTEKİN	<i>Kilis 7 Aralık University, Turkey</i>	TRACES OF THE TURKISH FOLKLOR IN FİELD-MARSHAL HELMUNT von MOLTKE'S TURKEY LETTERS
Assoc. Prof. Dr. Erdiñç DOĞRU	<i>Gazi University, Turkey</i>	EVALUATION OF ARABIC IDIOMS and PROVERBS IN THE WORK OF ANTOINE GALLAND'S <i>DURÛB-I EMSÂL-İ TÜRKÎ</i>

Hall-4, Session-2
07.12.2020, Monday

Baku Time
12³⁰ : 14³⁰

Ankara Time
11³⁰ : 13³⁰

ID: **572 394 7582**
Password: **122020**

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Nilgun ULUTAŞDEMİR

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Nilgun ULUTAŞDEMİR	<i>Gümüşhane University, Turkey</i>	OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY SERVICES FOR HEALTH WORKERS
Assoc. Prof. Dr. Nilgun ULUTAŞDEMİR	<i>Gümüşhane University, Turkey</i>	MOST AFFECTED BY COVID-19: HEALTH WORKERS
Özlem MENTEŞ YALÇIN Prof. Dr. Soner ÇANKAYA Assoc. Prof. Dr. Yaşar BARUT	<i>Ondokuz Mayıs University, Turkey</i>	EXAMINATION THE MINDFULNESS LEVELS OF JUDO ATHLETES
Assist. Prof. Dr. İbrahim BOZKURT	<i>Kilis 7 Aralık University, Turkey</i>	THE EFFECTS OF WORKING CONDITIONS ON THE JOB SATISFACTION AND BEHAVIORAL INTENTIONS OF THE FAMILY MEDICINE PRACTICE
Lect. Davut NACAR Prof. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ	<i>Sütçü İmam University, Turkey Fırat University, Turkey</i>	DEVELOPMENT OF A SCALE FOR ORGANISATIONAL DNA CHARACTERISTICS OF SCHOOLS
Assist. Prof. Dr. Halil Erkan SAYAN	<i>Health Sciences University Bursa Higher Specialization Training And Research Hospital, Turkey</i>	EVALUATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN HARRIS-BENEDICT FORMULA AND INDIRECT CALORIMETRY IN CALCULATION OF ENERGY CONSUMPTION IN INTENSIVE CARE PATIENTS WITH MECHANICAL VENTILATION
Assist. Prof. Dr. Şerafettin ERTEN	<i>Uşak University, Turkey</i>	PUBLIC VALUE FAILURE MODEL AS AN EVALUATION TOOL IN PUBLIC ADMINISTRATION
Res. Assist. Birgül ÇİÇEK Prof. Dr. Hande ŞAHİN Prof. Dr. Sibel ERKAL	<i>Hacettepe University, Turkey Kırıkkale University, Turkey Hacettepe University, Turkey</i>	AN INVESTIGATION OF INDIVIDUALS' HEALTHY LIFE STYLE BEHAVIORS IN TERMS OF SOME DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS
Dr. Aziz ŞEKER Dr. Emre ÖZCAN	<i>Amasya University, Turkey Başkent University, Turkey</i>	THINKING ON THE MICRO-POLITICS OF SOCIAL VIOLENCE

Hall-1, Session-3

07.12.2020, Monday

Baku Time
15⁰⁰ : 17⁰⁰

Ankara Time
14⁰⁰ : 16⁰⁰

ID: 572 394 7582
Password: 122020

MODERATOR: Dr. Yelda TUTAR SERTER

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Yaşar BEDİRHAN Assoc. Prof. Dr. Sefa YILDIRIM	<i>Ağrı İbrahim Çeçen University, Turkey</i>	GROWING UP DURING THE DEVELOPMENT OF THE SELJUK STATE MAJOR SCHOLARS, SCIENTISTS, THEIR WORKS AND SCIENTIFIC SERVICES
Lect. Nurullah NEHİR	<i>Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey</i>	THE CIVIL SERVICE LIFE OF MEHMED ATA BEY
Mövsümov Şəfa Kamran oğlu Movsumov Shafa Kamran oglu	<i>National Museum of History of Azerbaijan of ANAS, Azerbaijan</i>	COINS OF SHIRVANSHAH SHAHRUKH (BASED ON THE TREASURE OF THE GABALA OF THE YEAR 2009)
Ahmadov Maharram	<i>National Museum of History of Azerbaijan of ANAS, Azerbaijan</i>	THE ROLE OF DERBENT CITY IN ARAB-KHAZAR RELATIONS
Assist. Prof. Dr. Mustafa Ali UYSAL	<i>Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey</i>	THE IMPRESSIONS OF KONYA GOVERNOR MEHMED FERID PASHA FROM BURDUR-AKŞEHİR-EĞİRDİR
Ayten HUSEYNOVA	<i>Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan</i>	TO THE REGION OF GEOPOLITICAL OBJECTS IN THE SOUTH CAUCASUS LEVEL OF IMPACT: RUSSIAN FEDERATION
Assoc. Prof. Dr. Nurhan AYDIN Cansu BARAKÇİN	<i>Kafkas University, Turkey</i>	THE FOSTER-LAND AFFAIRS DURING THE DEMOCRATIC PARTY RULE
Dr. Yelda TUTAR SERTER	<i>Çanakkale Onsekiz Mart University, Turkey</i>	ITALIAN PRESIDENT GIOVANNI GRONCHI'S VISIT TO TURKEY
Assist. Prof. Dr. Abdulhamit KAVAK	<i>Kilis 7 Aralık University, Turkey</i>	DEVELOPMENT OF CHARIOTS IN ANCIENT MESOPOTAMIA
Dr. İsmayılzadə Nərmin	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	AZERBAIJAN SSR IN THE YEARS AFTER THE SECOND WORLD WAR (1946-1950)

Hall-2, Session-3 07.12.2020, Monday

Baku Time
15⁰⁰ : 17⁰⁰

Ankara Time
14⁰⁰ : 16⁰⁰

ID: 572 394 7582
Password: 122020

MODERATOR: Res. Assist. Dr. Aslı ÇANDARLI ŞAHİN-
Dr. Pərinaz İslam qızı SADIQLI

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Fatma ÜNYAY AÇIKGÖZ	<i>Kırıkkale University, Turkey</i>	BEGGAR TYPES IN THE OTTOMAN SOCIETY
Res. Assist. Dr. Aslı ÇANDARLI ŞAHİN	<i>Muğla Sıtkı Kocman University, Turkey</i>	CIVILIZATION OF NOMADS AND THE PERCEPTION OF SETTLEDNESS
Assist. Prof. Dr. Kazım KARTAL	<i>Adıyaman University, Turkey</i>	PRESENTATION OF POPULATION BOOKS FROM MALATYA SANJAK
Assist. Prof. Dr. Kazım KARTAL	<i>Adıyaman University, Turkey</i>	ECONOMIC AND EXTERNAL STRUCTURE OF BOSTANCI DISTRICT IN MALATYA SANJAK (1842-1843)
Oğuz kağan BAYRAKDAR	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	ANALYSIS OF RESEARCHES ON CENTRAL ASIA IN AZERBAIJANI HISTORIOGRAPHY FROM THE 20TH CENTURY TO PRESENT
Fatma Betül AYDEMİR	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	1986 THE JELTOKS (ALMA-ATA) EVENTS REFLECTION ON AN ASSESSMENT OF TURKEY PRESS
Dr. Pərinaz İslam qızı SADIQLI	<i>Baku Eurasian University, Azerbaijan</i>	WOODEN THINGS USING IN THE BREAD BAKING
Aygün Soltanzadə	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	THE ROLE OF AHMET YASSAWI UNIVERSITY IN TURKEY-KAZAKHSTAN RELATIONS
Dr. Adıgözəlova Məleykə Zahir qızı	<i>Baku Eurasian University, Azerbaijan</i>	THE MAIN STRATEGIES AND SPECIFIC FEATURES OF THE US POLICY IN THE MIDDLE EAST (IN THE SECOND HALF OF XX CENTURY-EARLY XXI CENTURY)
İsmail AK Assist. Prof. Dr. Hüseyin ELİTOK	<i>Atatürk University, Turkey</i>	THE ORNAMENTS AND MANUSCRIPT ENDOWMENTS WITH INVENTORY NUMBER 1420, 1505 AND 1994 BELONGING TO THE 19th CENTURY IN THE ARCHIVES OF THE GENERAL DIRECTORATE OF FOUNDATIONS

Hall-3, Session-3 07.12.2020, Monday

 Baku Time 15⁰⁰ : 17⁰⁰	 Ankara Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Sofia Time 13⁰⁰ : 15⁰⁰	 Jakarta Time 18⁰⁰ : 20⁰⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Serap ÜRÜT SAYGIN	<i>Aksaray University, Turkey</i>	COMPETITIVENESS OF THE AGRICULTURAL SECTOR: EU-TURKEY COMPARISON
Jamilu Abdulkadir	<i>Ahmadu Bello University, Nigeria</i>	BANK RISK MANAGEMENT AND PERFORMANCE: EVIDENCE FROM DEPOSIT MONEY BANKS OF A SELECTED COUNTRY IN SUB-SAHARAN AFRICA
Prof. Dr. Ahmet Niyazi ÖZKER	<i>Bandirma Onyeddi Eylül University, Turkey</i>	THE PROBLEM OF QUALITY IN PUBLIC EXPENDITURES IN THE EU AND A FUNCTIONAL ECONOMIC ANALYSIS OF EXPENDITURES
Mr. RAVIRAJAN K	<i>University of Madras, India</i>	EVALUATING EFFICIENCY OF INDIAN COMMERCIAL BANKS IN THE POST SUB-PRIME CRISIS
Assist. Prof. Dr. İsmail GÜNEŞ Res. Assist. İsmi naz ÇINAR	<i>Çukurova University, Turkey Hatay Mustafa Kemal University, Turkey</i>	GENDER BUDGETING APPROACH IN TURKEY
Dr. Darina Stoyanova Prof. Dr. Antoniya Stoyanova	<i>Trakia University, Bulgaria</i>	COMPARATIVE TESTING OF COMMON WHEAT VARIETIES
Arzu ÇEVİK Assoc. Prof. Dr. Cihan YÜKSEL	<i>Mersin University, Turkey</i>	THE RELATIONSHIP BETWEEN SEMI-PUBLIC GOODS AND ASYMMETRIC INFORMATION: THE CASE OF HEALTH SECTOR
Belainew Belete Surafel Melak	<i>Bahir Dar University, Ethiopia</i>	IMPACT OF SMALL SCALE IRRIGATION TECHNOLOGY ON WOMEN EMPOWERMENT IN AMHARA NATIONAL REGIONAL STATE OF ETHIOPIA
Lect. Robby I. Chandra Lect. V. Christianto	<i>Cipanas Advanced School of Theolog, Indonesia Satyabhakti Advanced School of Theology, Indonesia</i>	KOINOMICS: APPLICATION OF TRINITARIAN ECONOMICS CONCEPT BASED ON LUKE 16:1-9

Hall-4, Session-3 07.12.2020, Monday

 Baku Time 15⁰⁰ : 17⁰⁰	 Ankara Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Bucharest Time 13⁰⁰ : 15⁰⁰	 Delhi Time 16³⁰ : 18³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Dr. Alexandra UNGUREANU

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. İsmail BAKAN Y. Sonay YILMAZ	<i>Sütçü İmam University, Turkey</i>	THE EFFECT LEVEL OF ETHICAL LEADERSHIP ON INDIVIDUALS PERCEPTION OF ORGANIZATIONAL JUSTICE
Dr. Alexandra UNGUREANU	<i>Stefan cel Mare University, Romania</i>	THE ROLE OF BUSINESS INTELLIGENCE IN THE DIGITAL REVOLUTION OF THE 21st CENTURY
Ph.D Research Scholar, M. K. GANESHAN Dr. C. VETHIRAJAN	<i>Alagappa University, India</i>	ROLE OF INTERNET IN ELECTRONIC HUMAN RESOURCE MANAGEMENT (E-HRM)
Elif BADEM Assoc. Prof. Dr. Yusuf Kemal ÖZTÜRK	<i>Amasya University, Turkey</i>	INNOVATION PROCESS WHICH IS THE BASIC DYNAMICS OF NATIONAL DEVELOPMENT IN TURKEY AND ITS THEORETICAL BACKGROUND
Assist. Prof. Rifat Memon	<i>Poona College of Arts, Science and Commerce, India</i>	WOMEN EDUCATION AND EMPOWERMENT IN INDIA
Dr. Kâmil Abdullah EŞİDİR Assist. Prof. Dr. Serkan METİN	<i>Firat Development Agency Elaziğ Investment Support Office, Turkey Malatya Turgut Özal University, Turkey</i>	HEN EGG EXPORT FORECAST WITH MLP METHOD: TURKEY'S EGG EXPORT FORECAST SAMPLE
Nur AKMANLAR Prof. Dr. Erkut AKKARTAL	<i>Yeditepe University, Turkey</i>	DIGITALIZATION OF EDUCATION WITH COVID-19
Ufedo Monday SHAIBU	<i>Kogi State University Anyigba, Nigeria</i>	ASSESSMENT OF FARMERS' WILLINGNESS TO PAY FOR HEALTH INSURANCE IN DEVELOPING COUNTRIES: EMPIRICAL EVIDENCE FROM NORTH CENTRAL NIGERIA
Dr. Chitra Krishnan Dr. Mubashir Majid Baba	<i>Amity University, India</i>	DRIVING INNOVATION FOR ORGANISATIONAL SURVIVAL AND EXCELLENCE- PRE AND POST PANDEMIC

Hall-1, Session-4 07.12.2020, Monday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Tbilisi Time 17³⁰ : 19³⁰	 Edmonton Time 06³⁰ : 08³⁰
---	---	---	--	---

MODERATOR: Prof. Dr. İbrahimova Gülzar

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. İbrahimova Gülzar	<i>Baku Eurasian University, Azerbaijan</i>	SOVIET "LAW EQUALITY" AND CONFLICTS
Assoc. Prof. Dr. Raluca Irina Clipa Dr. Flavian Clipa	<i>Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Romania Romanian Court of Accounts, Romania</i>	TRUST: INFORMAL INSTITUTION IN THE PANDEMIC CONTEXT
Valéry Iragi Ntwali Nantondo	<i>University of Szeged, Hungary</i>	LA DELINQUANCE JUVENILE DANS LA VILLE DE BUKAVU : ANALYSE DES CAUSES ET MECANISMES DE PREVENTION JUVENILE DELINQUENCY IN THE CITY OF BUKAVU: ANALYSIS OF CAUSES AND PREVENTION MECHANISMS
Ekaterine Lomia Tariel Lomia	<i>Caucasus International University, Georgia Tbilisi State University, Georgia</i>	THE UNITED STATES-RUSSIA CLASHES OF INTERESTS IN THE SOUTH CAUCASUS (THE CASE OF GEORGIA)
Assoc. Prof. Dr. Preeti Tewary	<i>Shri Guru Ram Rai University, India</i>	CHALLENGES OF DEMOCRACY IN INDIA
Prof. Ananda Majumdar	<i>University of Alberta, Canada</i>	IMPACT OF NEO-LIBERALISM AND GLOBALIZATION IN THE CONTEXT OF BENGALI RENAISSANCE
Assoc. Prof. Dr. Mütəllim Rəhimov	<i>Baku Eurasian University, Azerbaijan</i>	SOCIALIZATION OF CHILDREN IN DIFFERENT FAMILY TYPES
Assoc. Prof. Dr. Əlövsət Allahverdiyev	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	THE ROLE OF THE RWANDAN TRIBUNAL AND THE INTERNATIONAL CRIMINAL JUSTICE SYSTEM IN PREVENTING WAR CRIMES AND GENOCIDE
Dr. Mesut ŞÖHRET	<i>Gaziantep University, Turkey</i>	THE AGE OF POPULAR PROTESTS AROUND WORLD

Hall-2, Session-4

07.12.2020, Monday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Bucharest Time 15³⁰ : 17³⁰	 Moscow Time 16³⁰ : 18³⁰
---	---	---	--	---

MODERATOR: Prof. Dr. Rodica-Mariana Ion

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. Dr. Ersoy YILMAZ	<i>Çankırı Karatekin University, Turkey</i>	ART HISTORY DISCIPLINE IN THE CONTEXT OF ITS RELATIONSHIP WITH THE GLOBAL ART ENVIRONMENT, AND THE ART HISTORICAL DISCOURSE IN TURKEY AFTER 1990.
Prof. Dr. Rodica-Mariana Ion	<i>Valahia University of Târgoviște, Romania</i>	A MULTI-ANALYTICAL INVESTIGATIONS OF THE STONE MATERIALS FROM ROMANIAN ARCHITECTURAL MONUMENTS
Гетманцева Варвара Владимировна Assoc. Prof. Dr. Getmantseva Varvara Vladimirovna Козлова Людмила Олеговна Assoc. Prof. Dr. Kozlova Lyudmila Olegovna Андреева Елена Георгиевна Prof. Dr. Andreeva Elena Georgievna Белгородский Валерий Савельевич Prof. Dr. Belgorodsky Valery Savelievich	<i>«Российский государственный университет имени А.Н.Косыгина» Russian A. N. Kosygin State University, Russia</i>	КИНЕМАИЧЕСКИЙ СПОСОБ ПАРАМЕТРИЧЕСКОГО ОПИСАНИЯ ПОВЕРХНОСТИ ФИГУРЫ ЧЕЛОВЕКА KINEMATIC METHOD FOR PARAMETRIC DESCRIPTION OF THE SURFACE OF A HUMAN FIGURE
Assist. Prof. Dr. Ayşe MANAV	<i>Toros University, Turkey</i>	READING THE MERSIN CITY IDENTITY WITH MIND MAP METHOD
Professor Dr. Odette Arhip Assisit. Prof. Dr. Cristian Arhip	<i>Ecological University of Bucharest, Romania University of Medicine and Pharmacy "Grigore T.Popa" Iasi, Romania</i>	FICTIONAL ASPECTS OF BUCHAREST BUILDINGS
Assoc. Prof. Dr. Can Bülent KARAKUŞ Assoc. Prof. Dr. Sayiter YILDIZ	<i>Sivas Cumhuriyet University, Turkey</i>	INDEX-BASED APPROACHES TO THE EVALUATION OF ENVIRONMENTAL QUALITY
Lect. Meriç Begüm BAŞEREN Assoc. Prof. Dr. Murat ORAL	<i>Mersin University, Turkey Konya Technical University, Turkey</i>	EVALUATION OF INNOVATIVE APPROACHES IN MOSQUE ARCHITECTURE THROUGH COMPETITION PROJECTS
Abdulmuner Malikzada Assoc. Prof. Dr. Hasan Firat PULAT	<i>Izmir Katip Celebi University, Turkey</i>	CURING TIME EFFECT ON BEARING CAPACITY OF ALLUVIAL DEPOSITS
Betül TOPÇU Prof. Dr. Pınar DİNÇ KALAYCI	<i>Gazi University, Turkey</i>	METRO STATIONS IN THE CONTEXT OF ARCHITECTURAL AUTHENTICITY: INVESTIGATION IN THE CONTEXT OF ANKARA

Hall-3, Session-4 07.12.2020, Monday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Sofia Time 15³⁰ : 17³⁰	 Delhi Time 19⁰⁰ : 21⁰⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Duygu İNCİ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Ventseslav Atanasov Lyudmila Velkova Lubka Tancheva Aleksander Dolashki Reni Kalfin Pavlina Dolashka	<i>Institute of Organic Chemistry with Centre of Phytochemistry, Bulgaria</i>	PROTEIN PROFILE OF BRAIN HOMOGENATES FROM HIPPOCAMPUS AND CORTEX OF HEALTHY AND DEMENTIA RATS TREATED WITH SCOPOLAMINE AND SNAIL EXTRACT
Dr. Emine Özge KARACA	<i>İnönü University, Turkey</i>	N-ALKYL-5,6-DIMETHYLBENZIMIDAZOLE-RUTHENIUM(II) COMPLEXE CATALYZED N-ALKYLATING REACTION UNDER SOLVENT-FREE MEDIUM
Assist. Prof. Dr. Chandra Mohan Sarla Kumari Kusum Sharma	<i>K.R. Mangalam University, India Samrat Prithviraj Chauhan Government College, India Maharaja Agrasen Institute Of Technology, India</i>	SEMICARBAZIDE BASED METAL COMPLEXES OF Th(IV) & Tl(III) FOR THEIR APPLICATION IN ION-SELECTIVE ELECTRODES
Dr. Maxim S. Oshchepkov Dr. Antonida V. Kalistratova Mariya S. Ivanova Prof. Dr. Leonid V. Kovalenko	<i>D. Mendeleev University of Chemical Technology of Russia, Russia</i>	NOVEL ARYLUREAS AND ARYLCARBAMATES AS PLANT GROWTH REGULATORS
Assist. Prof. Dr. Duygu İNCİ	<i>Kocaeli University, Turkey</i>	DNA INTERACTIONS and BIOLOGICAL ACTIVITIES OF Cu(II) MIXED LIGAND COMPLEX
Lyutfi Lyutfiev Assoc. Prof. Dr. Yana Koleva Prof. Dr. Albena Stoyanova Assoc. Prof. Dr. Aleksandar Dimitrov	<i>"Prof. Dr Assen Zlatarov" University, Bulgaria University of Food Technologies- "Plovdiv, Bulgaria "</i>	PREDICTING MICROBIAL TRANSFORMATIONS OF A MONOTERPENE IN ESSENTIAL OILS WITH INSECTIDAL ACTIVITY
Assist. Prof. Dr. Şeyda TAŞAR	<i>Firat University, Turkey</i>	STRUCTURE OF LIGNOCELLULOSIC BIOMASS RESOURCES, THEIR BASIC COMPONENTS AND PRETREATMENT PROCESSES FOR THE ISOLATION OF THE BASIC COMPONENTS
Dr. Stegarescu Adina Dr. Soran Maria-Loredana Dr. Lung Ildiko Dr. Poran Sebastian Dr. Lazăr Diana Dr. Borodi Gheorghie Dr. Pană Ovidiu	<i>National Institute for Research and Development of Isotopic and Molecular Technologies, Romania</i>	CARBON NANOTUBES / METAL OXIDE NANOCOMPOSITES – PREPARATION, CHARACTERIZATION AND POSSIBLE APPLICATIONS IN WATER DECONTAMINATION
Assist. Prof. Dr. Şeyda TAŞAR	<i>Firat University, Turkey</i>	TURKEY'S WASTE BIOMASS RESERVES AND EVALUATION OF BIOMASS WASTES FOR ENERGY GENERATION

Hall-4, Session-4 07.12.2020, Monday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Algeria Time 14³⁰ : 16³⁰	 Madrid Time 14³⁰ : 16³⁰
---	---	---	--	---

MODERATOR: Assoc. Prof. Gülsüm ÖZTÜRK

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Mete TÜRKOĞLU Assoc. Prof. Dr. Əzimov Arif Musa oğlu Dr. Verdiyeva Vəfa Qaçay qızı	<i>Nature Conservation and National Parks Iğdır Provincial Branch Office, Turkey Azerbaijan State Economic University, Azerbaijan Azerbaijan State Agricultural University, Azerbaijan</i>	ECOLOGIC BALANCE OF İĞDIR
Assoc. Prof. Gülsüm ÖZTÜRK	<i>Ege University, Turkey</i>	THE EFFECTS OF DIFFERENT NURTIENT MEDIA IN VITRO MAINTAINCE OF GENETIC STOCKS OF NIF GENOTYPE
Dr. Deghiche-Diab Nacima Deghiche Lahcen Belhamra Youcef Islem	<i>Université de Biskra, Algeria University Mohamed Khider Biskra, Algeria Blida University Algeria, Algeria</i>	ENTOMOFAUNA DIVERSITY UNDER DIFFERENT ECOSYSTEMS OF ZIBAN-ALGERIA
Assoc. Prof. Gülsüm ÖZTÜRK	<i>Ege University, Turkey</i>	COMPARISON OF FIELD PERFORMANCE OF DIFFERENT SEEDLINGS IN SWEET POTATO [Ipomea batatas (L.) Lam]
Muhammad Nuraddeen Danjuma Ibrahim Yakubu Sa'adu Abubakar Mafara	<i>Bayero University Kano, Nigeria Abdu Gusau Polytechnic, Nigeria</i>	THE CHANGING CONDITION OF FOREST RESERVES OF ZAMFARA STATE, NIGERIA
Research Scholar Junaid Nisar Assoc. Prof. Dr. Avneesh Kumar	<i>Shri Venkateshwara University, India</i>	AN ANALYSIS ON THE CURRENT SENIOR OF POULTRY INDUSTRY IN INDIA
Dr. Amit Joshi Ms. Preeti Bhaskar	<i>ICFAI University, Dehradun, India University of Technology and Applied Sciences, Oman</i>	TEACHERS PYRAMID: ATTRIBUTES OF EFFECTIVE TEACHERS
Lic. Laia Bonich-Aranda Dr.Pere M. Parés-Casanova	<i>University of Lleida, Spain</i>	EVALUATION OF HOOVES IN THE "PYRENEAN CATALAN HORSE" BY MEANS OF DIGITAL IMAGE
Lic. Sara Vidal-Vrijens Dr.Pere M. Parés-Casanova	<i>University of Lleida, Spain</i>	ANTIDEWORMING POTENTIAL OF THE SEAWEED Palmaria palmata (Linnaeus) F.Weber & D.Mohr 1805

Hall-1, Session-1
08.12.2020, Tuesday

Baku Time
10⁰⁰ : 12⁰⁰

Ankara Time
09⁰⁰ : 11⁰⁰

ID: 572 394 7582
Password: 122020

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Özlem KAYA

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Fəridə ŞƏMSİ	National History Museum of Azerbaijan, Azerbaijan	FROM THE PROMOTION OF ALI BEY HUSEYNZADE'S LIFE AND CREATIVITY IN WORLD MUSEUMS
Lect. Kifayət ÖZKUL Ece ÖZKUL	İstanbul University-Cerrahpaşa, Turkey	SURREALISM EFFECTS ON TRADITIONAL TURKISH ARTS
Assist. Prof. Dr. Abdulkadir ÖZDEMİR	Hitit University, Turkey	THE EFFECT OF RELIGION ON ART AND ARTIST SPIRIT IN THE CONTEXT OF RELIGION – ARTISTS
Müge GÜNEŞ Prof. Dr. Ülku ÖZGÜR	Kırıkkale Fine Arts High School, Turkey Gazi University, Turkey	FINE ARTS HIGH SCHOOL MUSIC DEPARTMENT STUDENTS' THOUGHTS ABOUT VOCATIONAL AND CORE ACADEMIC SUBJECTS' EFFECTS ON ATTENDING A HIGHER EDUCATION INSTITUTION
Emil Raul oğlu Ağayev	Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan	PROMOTION OF AZERBAIJANI ART IN ZİYADKHAN ALİYEV'S RESEARCH
Assist. Prof. Dr. Süreyya OSKAY Lect. Kifayət ÖZKUL Hale GÜLOĞLU	İstanbul University-Cerrahpaşa, Turkey RUBAKAD, Turkey	ART AND BALANCE
Assist. Prof. Dr. Hale YILDIZAY Lect. Fikret AYDOĞDU	Kutahya Dumlupınar University, Turkey	OBTAINING BLACK PIGMENT FROM LATERITIC NICKEL ORE AND EVALUATION IN TILE GLAZES
Dr. Mazanova Nuranə Niyazi qızı	Azerbaijan University	SILK FARMING AND SILK TRADE IN SHAKI CITY
Selin ÖZDEMİR İrem FİNCAN Özgür ÇOPKUR	Sanem Plastic Design Center, Turkey	ANTIBACTERIAL EFFECT ON PVC TABLE CLOTHES AND PRODUCTION
Assist. Prof. Dr. Özlem KAYA	Hitit University, Turkey	THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC PROCESS ON TEXTILE AND FASHION SECTOR

Hall-2, Session-1 08.12.2020, Tuesday

 Baku Time 10⁰⁰ : 12⁰⁰	 Ankara Time 09⁰⁰ : 11⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Islamabat Time 11⁰⁰ : 13⁰⁰	 Tirana Time 07⁰⁰ : 09⁰⁰
---	---	---	--	---

MODERATOR: Dr. Mustafa Latif EMEK

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Zeynep GÜMÜŞ DEMİR	<i>Üsküdar University, Turkey</i>	ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SPECIAL HAPPINESS AND PSYCHOLOGICAL HEALTH IN ADULT INDIVIDUALS
Dr. Monica GOMOESCU	<i>Transilvania University of Braşov, Romania</i>	HOW TO OVERCOME DIFFICULTIES IN TEACHING ROMANIAN AS A FOREIGN LANGUAGE
Dr. Valbona HABILI (SAUKU) Dr. Silva IBRAHIMI Irena JANKU	<i>University of Tirana, Albania Albanian University, Albania</i>	EXPLORING THE TENDENCY FOR DEPRESSION AND ANXIETY AS A RESULT OF EXPERIENCING STRESSORS IN ADOLESCENTS
Anna Dąbrowska	<i>Maria Curie-Skłodowska University, Poland</i>	CAN ANGER INSPIRE ACTION? A COGNITIVE APPROACH TO ANGER METAPHORS
Saleha Bibi Prof. Dr. Aneela Maqsood	<i>Army Special Education Academy, Pakistan Fatima Jinnah Women University, Pakistan</i>	PARENTAL EXPERINCES OF SPECIAL NEED CHILDREN: AN APPLICATION OF PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT THEORY
Saleha Bibi Prof. Dr. Aneela Maqsood	<i>Army Special Education Academy, Pakistan Fatima Jinnah Women University, Pakistan</i>	DIFFERENTIATION, MARITAL SATISFACTION AND DEPRESSIVE SYMPTOMS: AN APPLICATION OF BOWEN THEORY
Saleha Bibi Prof. Dr. Aneela Maqsood	<i>Army Special Education Academy, Pakistan Fatima Jinnah Women University, Pakistan</i>	ASSOCIATION MASS MEDIA, SELF-ESTEEM, BODY IMAGE, AND EATINGDISORDER TENDENCIES: AN APPLICATION OF SOCIAL CAMPARASION THOERY
Btissam TAYBİ Said OUSSOU	<i>University of Sidi Mohamed Ben Abdellah, Morocco University of Moulay Ismail, Morocco</i>	MOROCCAN EFL STUDENTS PERCEPTIONS OF ONLINE LEARNING DURING THE CONFINEMENT CAUSED BY COVID-19
Aynur Sahib gizi Huseynova	<i>Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan</i>	THE IMPACT OF EXAM STRESS ON HORMONAL FUNCTION AND ANXIETY LEVEL IN STUDENTS WITH PHLEGMATIC TEMPERAMENT OF HIGHER NERVE ACTIVITY
Assoc. Prof. Dr Rustamova Tukazban Vagif	<i>Ganja State University, Azerbaijan</i>	THE EMOTIONAL TENSION OF EXAMINATION PROCESS EFFECTS OF EEG ON AMPILLI TUE AND SPEED AT TEMPLE SHARE OF THE BRAIN TO I and V -th COURSES, 17 and 21-YEAR-OLD MELANCHOLIC TEMPERAMENT STUDENTS

Hall-3, Session-1
08.12.2020, Tuesday

 Baku Time 10 ⁰⁰ : 12 ⁰⁰	 Ankara Time 09 ⁰⁰ : 11 ⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Bucharest Time 08 ⁰⁰ : 10 ⁰⁰	 Timbuktu Time 06 ⁰⁰ : 08 ⁰⁰
---	---	---	--	---

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Mütəllim Rəhimov

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Volkan ERTİT	<i>Aksaray University, Turkey</i>	AS AN ENLIGHTENMENT THINKER SIGMUND FREUD AND RELIGION
Assist. Prof. Dr. Volkan ERTİT	<i>Aksaray University, Turkey</i>	THE AGE OF ENLIGHTENMENT AND THE CHANGE IN THE SOCIAL POWER OF RELIGION: EXAMPLES OF INQUISITION AND WITCH HUNT
Dr. Valentina Marinescu	<i>University of Bucharest, Romania</i>	INTERPERSONAL COMMUNICATION FOR SOCIAL INTEGRATION – THE CASE OF ROMANIAN YOUTH
Dr. Rachida Sadouni Dr. Fatoumata Keita	<i>University of Blida 2, Algeria University of Letters and Human Sciences of Bamako, Mali</i>	REFLECTING ON THE COVID-19 PANDEMIC LEARNING/TEACHING CHALLENGES: PERSPECTIVES AND PROSPECTS FROM ALGERIA AND MALI
Assoc. Prof. Dr. Mütəllim Rəhimov	<i>Baku Eurasian University, Azerbaijan</i>	SOCIALIZATION OF CHILDREN IN DIFFERENT FAMILY TYPES

Hall-4, Session-1 08.12.2020, Tuesday

 Islamabat Time 11⁰⁰ : 13⁰⁰	 Ankara Time 09⁰⁰ : 11⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Sofia Time 08⁰⁰ : 10⁰⁰	 Delhi Time 11³⁰ : 13³⁰
--	---	---	--	--

MODERATOR: Dr. Erdem BAFRA

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Farah HASHMI Sidra RAZZAQ	<i>University of North Texas, USA National University of Modern Languages, Pakistan</i>	INVESTIGATING REVERSE GENDER ROLES IN MONI MOHSIN'S "THE DIARY OF A SOCIAL BUTTERFLY"
Assoc. Prof. Dr. Veselina Kanatova- Buchkova	<i>South-West University "Neofit Rilski", Bulgaria</i>	THE LIABILITY OF THE STATE FOR DAMAGE CLAIMS RESULT OF VIOLATION OF THE EUROPEAN UNION LAW ACCORDING TO THE BULGARIAN LEGAL SYSTEM
Dr. Erdem BAFRA	<i>Public Procurement Authority of Turkey, Head of Department of Legal Services, Turkey</i>	"SMART CONTRACTS" WITHIN THE SCOPE OF DIGITAL TRANSFORMATION AS AN ULTIMATE GOAL IN TURKISH PUBLIC PROCUREMENT LAW
Dr. Juanita GOICOVICI	<i>University Babeş-Bolyai of Cluj-Napoca, Romania</i>	RECENT TRENDS IN EUROPEAN CONSUMER LAW ON DIGITAL CONTRACTS: ARE THE REMEDIES EFFECTIVE, PROPORTIONATE AND DISSUASIVE?
Dr. SALISU, Shehu Jafaru Dr. IDRIS, musa	<i>Ahmadu Bello University, Nigeria</i>	EFFECT OF STAFF COMPETENCE AND COORDINATION ON THE MANAGEMENT OF CONTRIBUTORY PENSION SCHEME IN NIGERIA
Assist. Prof. Dr. N.Johnson Research Scholar Mr.R. Jeyalakshmi	<i>Alagappa University,Karaikudi, India</i>	INFLUENCE OF POLITICAL MEMES AMONG YOUTHS IN KARAİKUDI REGION
Assist. Prof. Dr. N.Johnson Research Scholar Mr.R. Jeyalakshmi	<i>Alagappa University,Karaikudi, India</i>	A STUDY ON APPROPRIATENESS OF BROADCASTING CRIME NEWS IN TAMIL NEWS CHANNELS AMONG COLLEGE STUDENTS

Hall-1, Session-2

08.12.2020, Tuesday

 Algeria Time 09³⁰ : 11³⁰	 Ankara Time 11³⁰ : 13³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Manila Time 16³⁰ : 18³⁰	 Pristina Time 09³⁰ : 11³⁰
--	---	---	---	---

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. ANNA NEENA GEORGE

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Jonel Cabunoc Murillo Prof. Dr. Denis Abao Tan	<i>Central Mindanao University, Philippines</i>	STUDENTS' MATHEMATICS PERFORMANCE AND ENGAGEMENT IN AN INQUIRY-BASED LEARNING APPROACH
Dr. Lateef Ahmad Wani	<i>Indian Institute of Technology Roorkee, India</i>	ON A SUBCLASS OF ANALYTIC FUNCTIONS RELATED TO CONIC DOMAINS AND HAVING NEGATIVE COEFFICIENTS
Dr. Habib Djourdem	<i>University of Oran , Algeria</i>	MIXED MULTI-TERMS INTGRAL AND MULT-IPOINT BOUNDARY VALUE PROBLEM OF ANONLINEAR BOUNDARY FRACTIONAL RIEMANN- LIOUVILLE DIFFERENTIAL EQUATION
Dr. Beddni Hamid	<i>University of Mostaganem, Algeria</i>	UPPER-SOLUTION OR LOWER-SOLUTION METHOD FOR LANGEVIN EQUATIONS WITH N FRACTIONAL ORDER
Ryan Jay Bernales Gumban Denis Abao Tan	<i>Malinao High School Extension- Gastav Campus, Philippines Central Mindanao University, Philippines</i>	STUDENTS' MATHEMATICS PERFORMANCE, ENGAGEMENT AND INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY COMPETENCIES IN AFLIPPED CLASSROOM ENVIRONMENT
Dr. Naveen Gupta	<i>Lovely Professional University Phagwara, India</i>	OPTICAL PHASE CONJUGATION AND ITS APPLICATIONS
Assisit. Prof. Dr. Valdete Loku Prof. Dr. NAim L. Braha	<i>University of Applied Sciences Ferizaj, Kosova University of Prishtina, Kosova</i>	STATISTICAL KOROVKIN AND VORONOVSKAYA TYPE THEOREM FOR THE CESARO SECOND-ORDER OPERATOR OF FUZZY NUMBERS
Dr. Nouredine Bouteraa	<i>University of Oran 1, Algeria</i>	EXISTENCE AND UNIQUENESS OF BURGERS EQUATION WITH CAPUTO-FABRIZIO FRACTIONAL DERIVATIVE
Assoc. Prof. Dr. ANNA NEENA GEORGE	<i>GVM's Dr. Dada Vaidya College of Education, India</i>	MATHEMATICS EDUCATION CREATING FEAR AND MISCONCEPTION
Dr. Mohamed GRAZEM	<i>University of Boumerdes, Algeria</i>	A CLASS OF KOLMOGOROV SYSTEMS WITH NON-ALGEBRAIC LIMIT CYCLE SURROUNDS A SINGULAR POINT (a,b) IN THE REALISTIC QUADRANT
Dr. FETTOUCH Houari	<i>University of Mostaganem, Algeria</i>	GROWTH OF LOCAL SOLUTIONS TO LINEAR DIFFERENTIAL EQUATIONS AROUND AN ISOLATED ESSENTIAL SINGULARITY

Hall-2, Session-2

08.12.2020, Tuesday

 Baku Time 12³⁰ : 14³⁰	 Ankara Time 11³⁰ : 13³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Sofia Time 10³⁰ : 12³⁰	 Bucharest Time 10³⁰ : 12³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Samira ONTUŇ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Lyubka Tancheva Dr. Maria Lazarova Dr. Lyudmila Velkova Dr. Alexander Dolashki Prof. Dr. Albena Alexandrov Dr. Elina Tzvetanova Prof. Dr. Reni Kalfin Ventzislav Atanasov Prof. Dr. Pavlinka Dolashka	<i>Institute of Neurobiology, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria Institute of Organic Chemistry with Center for Phytochemistry, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria</i>	ANTIOXIDANT MECHANISMS OF IMPROVING MEMORY CAPACITY OF FRESH EXTRACT OF SNAIL (Helix aspersa) ON EXPERIMENTAL DEMENTIA IN RATS
Assoc. Prof. Dr. Tamer ERYIŇIT Engineer Aysel ARICAN ÖNAL	<i>Van Yüzüncü Yıl University, Turkey</i>	THE EFFECT OF DIFFERENT GIBBERELIC ACID CONCENTRATIONS AND APPLICATION PERIODS ON GERMINATION OF STEVIA PLANT (Stevia rebaudiana Bert.)
Assoc. Prof. Dr. Yordanka Tasheva Assoc. Prof. Dr. Yana Koleva	<i>"Prof. Dr Assen Zlatarov" University, Bulgaria</i>	PROBABLE TOXICOLOGICAL PREDICTION OF 4,6- DIMETHYLDIBENZOTHIOPHENE
Assoc. Prof. Dr. Yana Koleva	<i>"Prof. Dr Assen Zlatarov" University, Bulgaria</i>	IN SILICO PREDICTING HEPATIC METABOLIC ACTIVATION OF AN AZOLE DERIVATIVE
Chemical Engineer Yasemin ACAR Assoc. Prof. Dr. Emel AKYOL	<i>Yıldız Technical University, Turkey</i>	DEVELOPMENT OF TRANSDERMAL FORMULATION FOR DONEPEZİL HYDROCHLORIDE
Dr. Borislav Abrashev MSc. Marin Pandev Dr. Daniela Levi Dr. Katerina Maksimova-Dimitrova MSc. Valentin Terziev	<i>Acad. Evgeni Budevski Institute of Electrochemistry and Energy Systems, Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria Joint Innovation Centre of the Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria</i>	FUTURE ENVIRONMENTALLY FRIENDLY TECHNOLOGIES BASED ON HYDROGEN APPLICATION
Aysel Mehmed Assoc. Prof. Dr. Yana Koleva Prof. Dr. Albena Stoyanova Assoc. Prof. Dr. Aleksandar Dimitrov	<i>"Prof. Dr Assen Zlatarov" University, Bulgaria</i>	TOXICOLOGICAL ASSESSMENT OF A MONOTERPENE IN ESSENTIAL OILS WITH INSECTICIDAL ACTIVITY
Assist. Prof. Sylvia Stamova Assoc. Prof. Dr. Yana Koleva Dr. Nadya Agova Assoc. Prof. Dr. Svetlana Georgieva	<i>Medical University of Varna, Bulgaria "Prof. Dr Assen Zlatarov" University, Bulgaria</i>	PROBABLE SKIN METABOLISM OF METRONIDAZOLE AND ITS ACID METABOLITE
Dr. Soran Maria-Loredana Dr. Culicov Otilia Dr. Lung Ildiko	<i>National Institute for Research and Development of Isotopic</i>	THE INFLUENCE OF CUO NANOPARTICLES AND COPPER SULFATE AND

Dr. Opris Ocsana Dr. Stegarecu Adina	<i>and Molecular Technologies, Romania</i>	NITRATE SALT ON COMPOSITION AND ULTRASTRUCTURE OF WHEAT
Assoc. Prof. Dr. Ergin TAŞKAN	<i>Firat University, Turkey</i>	THE RESPONSE OF MICROBIAL FUEL CELL-BASED TOXICITY SENSOR TO ABAMECTIN

Hall-3, Session-2 08.12.2020, Tuesday

 Baku Time 12³⁰ : 14³⁰	 Ankara Time 11³⁰ : 13³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Delhi Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰	 Lagos Time 09³⁰ : 11³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Ismayilov Yusif Bayram

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Res. Assist. Yonca ÇIÇEK OKUYAN Assist. Prof. Dr. Nursen BOLSOY Assist. Prof. Dr. Aynur ÇETİNKAYA	<i>Manisa Celal Bayar University, Turkey</i>	BIRTH EXPERIENCES AND MAKING THE BIRTH EXPERIENCES IN MOTHER-FRIENDLY HOSPITAL : A QUALITATIVE RESEARCH BASED ON COMFORT THEORY
Ruchita Tripathi Rajesh Kumar Singh Anil Kumar Singh	<i>Banaras Hindu University, India</i>	PHYSICO-CHEMICAL AND PHYTOCHEMICAL SCREENING, HPTLC FINGERPRINTING AND CLINICAL EXAMINE OF PANCHAVALKALA (A POLYHERBAL AYURVEDIC FORMULATION) FOR DIABETES MANAGEMENT
AGBONIFO-CHIJIOKWU Ejime	<i>Delta State University Abraka, Nigeria</i>	AMELIORATIVE EFFECT OF KETOCONAZOLE ON MORPHO-FUNCTIONAL ALTERATIONS IN PANCREATIC BETA CELL FUNCTIONS INDUCED BY GLUCOCOTICOID ADMINISTRATION IN WISTAR RATS
Jaiyeoba-Ojigbo Jennifer Efe Prof. Dr. Chris-Ozoko Ebele Lilian	<i>Delta State University, Nigeria</i>	EVALUATING THE PHILTRUM AS A MENDELIAN INHERITED TRAIT IN DETERMINING PARENTAGE AMONG FAMILIES FROM AN ETHNIC GROUP: A NIGERIAN STUDY
Assoc. Prof. Yanka KARAMALAKOVA Dr. Tzvetelin GEORGIEV Dr. Petya HADJIBOJEVA Asst. Prof. Bilyana TACHEVA Asst. Prof. Ekaterina GEORGIEVA Assoc. Prof. Galina NIKOLOVA	<i>Trakia University, Bulgaria</i>	THE BIOCHEMICAL RESPONSES OF LEMNA MINOR L. ON THE LIPID PEROXIDATION MECHANISM IN CHRONIC EXPERIMENTAL MODEL OF BLEOMYCIN-INDUCED PULMONARY FIBROSIS
Assist. Prof. Nadya Agova Stanislava Georgieva Mariya Koleva	<i>Medical University-Varna, Bulgaria</i>	MONITORING THE USE OF MACROLIDE ANTIBIOTICS IN THE PHARMACY MARKET IN VARNA - BULGARIA
Dr. Haydar HOŞGÖR Lect. Hacer GÜNGÖRDÜ Lect. Zümra ÜLKER DÖRTTEPE	<i>Uşak University, Turkey</i>	COMPARISON OF HOSPITAL WEBSITE PERFORMANCES ACCORDING TO ACCREDITATION STATUS
Prof. Dr. Qalib Shalon Assoc. Prof. Dr. Ismayilov Yusif Bayram Assoc. Prof. Dr. Ismayilova A.T. Assoc. Prof. Dr. Qarayeva S.Q. Biology Iskenderova Z.Sh. Jafarova Q.K. Salimli T.A.	<i>Azerbaijan Medical University, Azerbaijan</i>	THE EFFECT OF HEAVY METAL ON THE HORMONE-MEDIATOR STATUS IN FUNCTIONAL DEFICIENCY OF THE THYROID GLAND

Assist. Prof. Dr. Güzide Pelin SEZGİN
Assist. Prof. Dr. Tuna KAPLAN
Assist. Prof. Dr. Sema SÖNMEZ
KAPLAN

Biruni University, Turkey

CHARACTERISTICS, CLASSIFICATION AND POSSIBLE
CAUSES OF FAILURE IN ENDODONTIC TREATMENT
OF C-SHAPED ROOT CANALS

Hall-4, Session-2

08.12.2020, Tuesday

Baku Time
12³⁰ : 14³⁰

Ankara Time
11³⁰ : 13³⁰

ID: **572 394 7582**
Password: **122020**

Islamabat Time
13³⁰ : 15³⁰

MODERATOR: Dr. Yurdakul AYGÖRMEZ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Yurdakul AYGÖRMEZ	<i>Yıldız Technical University, Turkey</i>	INVESTIGATION OF MECHANICAL PROPERTIES OF BENTONITE AND QUARTZ SAND SUBSTITUTED PORTLAND CEMENT BASED SAMPLES
Waqas Hassan Maria Kanwal Naqeeb Nawaz Hafiz Yasir Ilyas Hammad Haider	<i>National University of Sciences and Technology, Pakistan Broadway Heights Bahria Orchard, Lahore, Pakistan University of Engineering and Technology, Taxila, Pakistan</i>	INVESTIGATION OF MECHANICAL BEHAVIOR OF STEEL AND FIBER REINFORCED RECYCLED COARSE AGGREGATE (RCA) CONCRETE
Assoc. Prof. Dr. Tacettin GEÇKİL Prof. Dr. Kadir DEMİRELLİ Lect. Alperen ÖBEK	<i>İnönü University, Turkey Fırat University, Turkey Munzur University, Turkey</i>	THE EFFECTS OF RECYCLED POLYPROPYLENE ADDITIVE COPOLYMER ON THE PROCESSABILITY CHARACTERISTICS OF PURE BITUMEN
Assist. Prof. Dr. Mustafa GÜNAY	<i>İstanbul Gelişim University, Turkey</i>	THE FOURTH ESCAPE POINT IN THE PERSPECTIVE
Res. Assist. İnci DEVELİOĞLU Assoc. Prof. Dr. Hasan Fırat PULAT	<i>Izmir Katip Celebi University, Turkey</i>	EVALUATION OF INTERFACE SHEAR BEHAVIOR BETWEEN SOIL AND PVC GEOMEMBRANE WITH LARGE SCALE DIRECT SHEAR TESTS
Lect. Bekir TAŞTAN Prof. Dr. Arif Çağdaş AYDINOĞLU	<i>Kastamonu University, Turkey Gebze Technical University, Turkey</i>	NATIONAL AND INTERNATIONAL PROJECTS WITHIN THE SCOPE OF DISASTER RISK AND MULTI-RISK STUDIES
Lect. Bekir TAŞTAN Prof. Dr. Arif Çağdaş AYDINOĞLU	<i>Kastamonu University, Turkey Gebze Technical University, Turkey</i>	THE ASSESSMENT OF FLOOD HAZARD USING GEOGRAPHIC INFORMATION SYSTEMS AND FUZZY LOGIC TECHNIQUES IN FINDIKLI DISTRICT OF RIZE PROVINCE IN TURKEY
Dr. Muhammad ZAHEER Prof. Dr. Ghulam Mujtaba SHAH	<i>Hazara University, Pakistan</i>	TRACER TRANSPORT SYSTEM AND DARCIAN VELOCITIES BEHAVIOR IN LOW-PERMEABILITY SOIL MEDIA
Faig Abdurahmanov	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	ASSESSMENT OF THE ROLE OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN OCCURRING VARIOUS KINDS OF DISEASES

Hall-1, Session-3 08.12.2020, Tuesday

 Baku Time 15⁰⁰ : 17⁰⁰	 Ankara Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Budapest Time 12⁰⁰ : 14⁰⁰	 Islamabat Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰
---	---	---	---	--

MODERATOR: Dr. Mustafa Latif EMEK

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Hasan D. YILDIZAY Ahmet EŞİYOK	<i>Kütahya Dumlupınar University, Turkey</i>	COMPARISON OF USING PELLET AND COAL FUELS IN RESIDENTIAL-TYPE STOVES IN TERMS OF THERMAL PERFORMANCE AND EMISSIONS
CHAHBOUB YASSINE	<i>University of Miskolc, Hungary</i>	THE INVESTIGATION REGARDING THE USAGE OF SUB SIZED SPECIMEN TO DETERMINE THE FRACTURE TOUGHNESS OF MATERIALS
Assoc. Prof. Dr. Ayhan MENTES Chief Eng. Ertugrul MOLLAAHMETOGLU Technical Manager Seref KARA	<i>Istanbul Technical University, Turkey</i> <i>MODEC Brasil Ltda. , Turkey</i> <i>Has Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. , Turkey</i>	IMPORTANCE OF NATIONAL PERSONNEL RECRUITMENT FOR TURKISH FLOATING STORAGE REGASIFICATION UNITS (FSRU)
Tahir Zareef Kayani	<i>National University of Sciences & Technology Central Library, Pakistan</i>	LIBRARY WEB SITES IN PAKISTAN: CONTENT ANALYSIS OF UNIVERSITY WEBSITES BETWEEN (2009 – 2020)
Nurlan ABBASLI Assoc. Prof. Dr. Ayhan MENTES	<i>Istanbul Technical University, Turkey</i> <i>Istanbul Technical University, Turkey</i>	A RISK ANALYSIS APPROACH FOR OFFSHORE WIND TURBINES
Prof. Dr. Ramazan ERTURGUT Res. Assist. Hayrullah ALTINOK	<i>Akdeniz University, Turkey</i> <i>Bandırma Onyedi Eylül University, Turkey</i>	EVALUATION OF TRANSPORT MODES IN DOMESTIC FREIGHT TRANSPORT IN TERMS OF HUMAN SAFETY
Prof. Dr. Ramazan ERTURGUT Res. Assist. Hayrullah ALTINOK	<i>Akdeniz University, Turkey</i> <i>Bandırma Onyedi Eylül University, Turkey</i>	COMPARISON OF THE LOGISTICS PERFORMANCE INDEXES OF THE COUNTRIES IN THE ONE BELT, ONE ROAD PROJECT
Res. Assist. İrem MERTYÜZ Assist. Prof. Dr. Beyda TAŞAR Assoc. Prof. Dr. Oğuz YAKUT	<i>Firat University, Turkey</i>	LATEST DEVELOPMENT IN HYBRID MOBILE ROBOT LOCOMOTION MECHANISMS
Assoc. Prof. Dr. Aylin YILDIZ Assoc. Prof. Dr. Derman VATANSEVER BAYRAMOL	<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Turkey</i> <i>Alanya Alaaddin Keykubat University, Turkey</i>	A STUDY ON THE REDUCTION OF WATER CONSUMPTION IN A TEXTILE DYEHOUSE

Hall-2, Session-3 08.12.2020, Tuesday

Baku Time
15⁰⁰ : 17⁰⁰

Ankara Time
14⁰⁰ : 16⁰⁰

ID: **572 394 7582**
Password: **122020**

Delhi Time
16³⁰ : 18³⁰

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Selda BAKIR

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Hasan KURNAZ	<i>Gaziantep University, Turkey</i>	IN TERMS OF CRITICAL THINKING SKILL TEXTS IN TURKISH COURSE BOOKS
Assist. Prof. Sanjayan T.S. Research Scholar Mandeep Kaur Assist. Prof. Ambili O.S.	<i>Goa University, India Maharishi Markandeshwar Deemed to be University, India Kannur University, India</i>	FIXING MOTHER TONGUE BASED EDUCATION IN EARLY CHILD HOOD EDUCATION: INSIGHTS FROM INDIA
Recep KILIÇ	<i>Dokuz Eylül University, Turkey</i>	BRAIN BASED APPROACH TO GRAMMAR TEACHING
Assist. Prof. Monalisa Pattanayak Assist. Prof. Snjayan T.S	<i>Majhighariani Institute of Technology and Science, India Goa University, India</i>	TECHNIQUES FOR DEVELOPING STUDENTS SKILLS IN HIGHER EDUCATION
Resarch Scholar Towseef Mohi Ud Din Resarch Scholar Shazia Qadir Wani Arjumand Afzal	<i>Vikram University, India Glocal University India Govt. Women College Anantnag India</i>	CURRICULUM OF PRIVATE SCHOOLS AT ELEMENTARY LEVEL MAIN REASON FOR RUIN OF CREATIVE MINDS: STUDY IN KASHMIR VALLEY
Tuğba ULUSOY Assoc. Prof. Dr. Selda BAKIR	<i>Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey</i>	SCIENCE TEACHERS' VIEWS ON FOLLOWING SCIENTIFIC RESOURCES: A CASE STUDY
Assoc. Prof. Dr. Selda BAKIR	<i>Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey</i>	EVALUATION OF PRE-SERVICE SCIENCE TEACHERS' CONCEPT MAPS ABOUT PRESSURE
Assoc. Prof. Dr. Selda BAKIR	<i>Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey</i>	PRACTICE TEACHERS THROUGH THE EYES OF PRE-SERVICE SCIENCE TEACHERS
Assoc. Prof. Dr. Selda BAKIR	<i>Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Turkey</i>	THE PREDICTION LEVEL OF PRE-SERVICE SCIENCE TEACHERS' LEARNING RESPONSIBILITIES AND 21ST CENTURY LEARNING SKILLS' ATTITUDES TOWARDS THE TEACHING PROFESSION

Hall-3, Session-3

08.12.2020, Tuesday

 Baku Time 15⁰⁰ : 17⁰⁰	 Ankara Time 14⁰⁰ : 16⁰⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Delhi Time 16³⁰ : 18³⁰	 Ankara Time 12⁰⁰ : 14⁰⁰
---	---	---	--	---

MODERATOR: Prof. dr. Gulza Ibrahimova

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. Dr. Mikail ASLAN	<i>Gaziantep University, Turkey</i>	THE OPTICAL, ELECTRONICS, MECHANICAL and THERMAL PROPERTIES OF ERB6 and CE DOPED ERB6 CRYSTAL STRUCTURES: A COMPUTATIONAL MATERIAL STUDY
Nergiz ÜLKER Prof. Dr. Hüsamettin BULUT Res. Assist. Gökhan DEMİRCAN Res. Assist. Yunus DEMİRTAŞ	<i>Harran University, Turkey</i>	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF PRECIPITATION ON ENERGY STORAGE OF NANOPARTICLE-DOPED PARAFFIN
Ayşe Seda İZİN Prof. Dr. Murat YÜCEL	<i>Gazi University, Turkey</i>	COMPARISON OF RZ AND NRZ MODULATION FORMATS IN WDM OPTIC NETWORKS FOR 40 Gb/s SYSTEMS
Res. Assist. Cenk YANEN Assoc. Prof. Dr. Murat Yayuz SOLMAZ Dr. Ercan AYDOĞMUŞ	<i>Firat University, Turkey</i>	INVESTIGATION OF THE EFFECT OF NANOPARTICLE REINFORCEMENT IN SHEAR THICKENING FLUIDS ON INTER-YARN FRICTION PROPERTIES
Assist. Prof. Dr. Mumin TUTAR	<i>Turkish National Defence University, Turkey</i>	MECHANICAL PROPERTIES UNDER COMPRESSIVE LOAD OF CROSS PATTERNED PLA FILAMENT WITH DIFFERENT INFILL DENSITIES
Ms. Preeti Bhaskar Dr. Muddu Vinay	<i>ICFAI University, India</i>	DRIVERS AND BARRIERS TO E-GOVERNMENT ADOPTION: AN EMPLOYEE PERSPECTIVES
Assist. Prof. Dr. Ömer AKGÜN	<i>Marmara University, Turkey</i>	TIME, AMPLITUDE SPECTRUM AND PHASE SPECTRUM ANALYSIS OF EPILEPTIC EEG SIGNALS
Prof. Saada Hamouda	<i>University of Mostaganem, Algeria</i>	TYPE OF GROWTH OF SOLUTIONS TO LINEAR DIFFERENTIAL EQUATIONS WITH ENTIRE FUNCTIONS
Mr. Mohammed Tihtih Mr. Jamal F. M. Ibrahim Mme. Emese Kurovics Prof. Dr. László A. Gömze	<i>University of Miskolc, Hungary</i>	THE STRUCTURE, MORPHOLOGY AND MECHANICAL BEHAVIORS OF SRTIO3/BA0.7Y30TIO3 NANOCOMPOSITE POWDERS
Assist. Prof. Dr. Nihat TELLİ Lect. Yasin AKKEMİK	<i>Konya Technical University, Turkey</i> <i>Selcuk University, Turkey</i>	3-MONOCHLOROPROPANE-1,2-DIOL (3-MCPD) IN FOODS

Hall-4, Session-3
08.12.2020, Tuesday

Baku Time
15⁰⁰ : 17⁰⁰

Ankara Time
14⁰⁰ : 16⁰⁰

ID: 572 394 7582
Password: 122020

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Ülfet ERBAŞ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Res. Assist. Dr. Yasemin ARI Lect. Asım TUNÇEL	<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Turkey</i>	COMPARISON OF REPETITIVE SPRINT SKILL PERFORMANCE OF FOOTBALL AND HANDBALL PLAYERS
Yücel İNAÇ Assoc. Prof. Dr. Tülin ATAN Assist. Prof. Dr. Şaban ÜNVER	<i>Ondokuz Mayıs University, Turkey</i>	THE EFFECT OF REST TIME AFTER WARM UP ON SWIMMING PERFORMANCE
Dr. Mehmet Ali CEYHAN Assoc. Prof. Dr. Murat KUL Dr. Ahmet Naci DİLEK	<i>Bayburt University, Turkey Bayburt University, Turkey Bartın University, Turkey</i>	DEVELOPMENT AND RENEWAL OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TEACHERS' PROFESSIONAL COMPETENCIES IN ACCORDANCE WITH THE DEMANDS OF THE ERA
Prof. Dr. Soner ÇANKAYA Lect. Kazım BIYIK Res. Assist. Hacı Ali ÇAKICI İrem MUTLU	<i>Ondokuz Mayıs University, Turkey</i>	ANALYSIS OF PERSONALITY TRAITS AND SPORT ENGAGEMENT OF ATHLETES
Assist. Prof. Dr. Ülfet ERBAŞ	<i>Şırnak University, Turkey</i>	THE CORRELATION BETWEEN PHYSICAL ACTIVITY LEVEL AND PHYSICAL ACTIVITY AREA
Assist. Prof. Dr. Meliha UZUN Dr. Bilal OKUDAN Dr. Hüseyin ASLAN	<i>Şırnak University, Turkey Aydın Adnan Menderes University, Turkey Selçuk University, Turkey</i>	EXAMINING THE REASONS MOTIVATING PHYSICAL ACTIVITY TO UNIVERSITY STUDENTS STUDYING AT THE SPORTS FACULTY
Assoc. Prof. Dr. Sevdâ KOÇ AKRAN	<i>Siirt University, Turkey</i>	THE PERCEPTIONS OF TEACHER CANDIDATES ABOUT THE "INTERACTIVE BOARD" CONCEPT: METAPHORE ANALYSIS STUDY

Hall-1, Session-4 08.12.2020, Tuesday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Sofia Time 15³⁰ : 17³⁰	 Moscow Time 16³⁰ : 18³⁰
---	---	---	--	---

MODERATOR: Assist. Prof. Dr. Muhammed DUMAN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Dr. Ismet Kalkanov Prof. Ivan Dinev Dr. Katerina Todorova	<i>Trakia University, Bulgaria Trakia University, Bulgaria Bulgarian Academy of Science, Bulgaria</i>	ULTRASTRUCTURAL AND PATHOMORPHOLOGICAL CHANGES OF CASES CORONAVIRUS AND ROTAVIRUS GASTROENTERITIS IN GOAT KIDS AND LAMBS
Assoc. Prof. Dr. Serap KILIÇ ALTUN Res. Assist. Mehmet Emin AYDEMİR	<i>Harran University, Turkey</i>	PHENOLIC CHARACTERIZATION OF ANATOLIAN PROPOLIS
Assoc. Prof. Dr. Serap KILIÇ ALTUN Res. Assist. Mehmet Emin AYDEMİR	<i>Harran University, Turkey</i>	SOME ELEMENT AND HEAVY METAL LEVELS IN SHEEP MILK AND ITS DAIRY PRODUCTS
Konul Magsud gizi Guliyeva	<i>Azerbaijan State Pedagogical University, Azerbaijan</i>	DAY FASTING ON SOME INDICATORS OF LEUKOCYTE FORMULA OF BLOOD IN 1- YEAR OLD RABBITS
Milena Bozhilova-Sakova Ivona Dimitrova	<i>Institute of Animal Science – Kostinbrod, Bulgaria University of Forestry, Sofia, Bulgaria</i>	COMPARATIVE STUDY OF CAST GENE IN TWO POPULATIONS IL DE FRANCE SHEEP BREED
Гетманцева Любовь Владимировна Getmantseva Lyubov Vladimirovna	<i>Federal State Budgetary Scientific Institution "Federal Livestock Research Center, Russia</i>	ОБЩИЕ ГАПЛОТИПЫ МТДНК У СВИНЕЙ РАЗЛИЧНЫХ ПОРОД
Бакоев Некруз Фарходович Bakoev Nekruz Farkhodovich	<i>Federal State Budgetary Scientific Institution "Federal Livestock Research Center, Russia</i>	COMMON HAPLOTYPES MTDNK IN PIGS OF DIFFERENT BREEDS
Dr. Bayram SÜZER	<i>Uludağ University, Turkey</i>	THE EFFECTS OF DIFFERENT HOUSING SYSTEMS ON SOME BONE MECHANICAL AND MATERIAL PROPERTIES IN LAYING HENS
Assist. Prof. Dr. Emin BOZKURT	<i>Çankırı Karatekin University, Turkey</i>	DETERMINATION OF THE FACTORS AFFECTING THE DISTRIBUTION OF <i>Lacerta pamphylica</i> SCHMIDTLER, 1975 (SAURIA; LACERTIDAE) BY ECOLOGICAL NICHE MODELING METHOD
Assist. Prof. Dr. Muhammed DUMAN	<i>Bursa Uludag University, Turkey</i>	DETERMINATION OF ANTIMICROBIAL SUSCEPTIBILITY OF SUBGROUP <i>Pseudomonas fluorescens</i> ISOLATED FROM CULTURED FISH SPECIES BY VITEK II GN AST CARD

Hall-2, Session-4

08.12.2020, Tuesday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Delhi Time 19⁰⁰ : 21⁰⁰	 Lagos Time 14³⁰ : 16³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Prof. Dr. Murat ÖNDER

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Ritu Talwar	<i>New Delhi Institute of Management, India</i>	CULTURE STUDY IN INDIAN MARKETING
Dr. Emrah AYHAN Prof. Dr. Murat ÖNDER	<i>Bingöl University, Turkey Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey</i>	THE RELATION BETWEEN HUMAN RESOURCES ON ORGANIZATIONAL PERFORMANCE OF CSOS: THE CASE OF YOUTH CSOS IN TURKEY
Dr. Emrah AYHAN Prof. Dr. Murat ÖNDER	<i>Bingöl University, Turkey Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey</i>	BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION ARTICLES IN TURKEY
Assist. Prof. Dr. C.Vijai Assist. Prof. Mrs. S. M. Suryalakshmi	<i>St.Peter's Institute of Higher Education and Research, India</i>	IMPACT OF COVID-19 ON HIGHER EDUCATION: A STUDY WITH SPECIAL REFERENCE TO THIRUVALLUR DISTRICT
Lawal Amiru Balarabe Jamilu Abdulkadir Zainab Onozare Maiyaki	<i>Federal University, Gusau, Nigeria Ahmadu Bello University, Nigeria Federal University, Gusau, Nigeria</i>	EFFECTS OF WORKING CAPITAL MANAGEMENT ON FINANCIAL PERFORMANCE OF LISTED CONSTRUCTION FIRMS IN NIGERIA
Dr. Chitra Krishnan Dr. Mubashir Majid Baba	<i>Amity University, India</i>	IMPACT OF WORKPLACE EMPOWERMENT ON ORGANIZATION CITIZENSHIP BEHAVIOUR IN INSTITUTIONS OF HIGHER LEARNING IN INDIA
Assist. Prof. Dr. Mustafa UYSAL	<i>Artvin Çoruh University, Turkey</i>	THE RELATIONSHIP BETWEEN PARTICIPATION-30 ISLAMIC STOCK MARKET AND FINANCIAL SERVICES CONFIDENCE INDEX: AN ANALYSIS ON TURKEY
Dr. Somieari Jariel Ikiroma-Owiye	<i>University of Portharcourt, Nigeria</i>	RE-CENTRING CREATIVE FESTIVAL PLAY PERFORMANCE AS A SURE MEANS OF SOCIAL COHESION, SUSTAINABILITY OF AILING ECONOMIES IN AFRICA
Qaribu Yahaya Nasidi Muhamad Fazil Bin Ahmad Isyaku Hassan	<i>University Sultan Zainal Abidin (UnisZa), Malaysia University Sultan Zainal Abidin (UnisZa), Malaysia Ahmadu Bello University, Nigeria</i>	MEDIATING EFFECT OF SOCIAL MEDIA ON THE RELATIONSHIP BETWEEN ADVERTISING, ONLINE PAYMENT, RELIABILITY, PERCEIVED USEFULNESS ON ONLINE SHOPPING BEHAVIOUR IN NIGERIA: A PROPOSED FRAMEWORK

Hall-3, Session-4

08.12.2020, Tuesday

 Baku Time 17³⁰ : 19³⁰	 Ankara Time 16³⁰ : 18³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Jakarta Time 20³⁰ : 22³⁰	 Sofia Time 15³⁰ : 17³⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Dr. Radka Vlaeva

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Sena Gashe	<i>Bale Mountains National Park, Ethiopia</i>	CONSEQUENCES OF DEFORESTATION ON BIRD DIVERSITY IN THE HAMUMA FOREST, SOUTHWESTERN ETHIOPIA
Dr. Radka Vlaeva	<i>Trakia University, Bulgaria</i>	CHARACTERISTICS OF THE MAIN BODY MEASUREMENTS OF MALE AND FEMALE DONKEYS IN BULGARIA
IBRAHIM-OLE SIN Sikiru	<i>Alex Ekwueme Federal University Ndufu-Alike, Nigeria</i>	ENHANCING AN INFLUENCING EXPERIENCE FOR STUDENTS OF AGRICULTURE IN NIGERIA UNIVERSITIES; A KEY THAT UNLOCKS
Subandi M. Alfi Muntafi Budy Frasetya TQ Sarhini Aep Kusnawan	<i>State Islamic University of Sunan Gunung Djati Bandung, Indonesia</i>	THE EFFECT OF VARIOUS NUTRIENT HYDROPONIC FORMULATION ON GROWTH AND YIELD OF THREE VARIETIES OF COMMON BEAN (<i>Phaseolus vulgaris</i> L.) ON HYDROPONIC DRIP IRRIGATION SYSTEM
Shanu KHANDELVAL	<i>Shankersinh Vaghela Bapu Institute Of Science, India</i>	PLANT GROWTH PROMOTING RHIZOBACTERIA(PGPR): AN AGRICULTURE EVOLUTION
Assist. Prof. Dr. Kurtuluş MERDAN	<i>Gümüşhane University, Turkey</i>	A LITERATURE REVIEW ON FACTORS AFFECTING ORGANIC PRODUCT CONSUMPTION PREFERENCES
Assist. Prof. Dr. Kurtuluş MERDAN	<i>Gümüşhane University, Turkey</i>	ORGANIC AGRICULTURAL PRODUCTS AND PRODUCER COUNTRIES IN THE WORLD
Uzma AYZAZ	<i>The University of Poonch Rawalakot, Pakistan</i>	GENETIC VARIABILITY, ASSOCIATION AND DIVERSITY STUDY AMONG THE SUNFLOWER GENOTYPES AT SEEDLING STAGE BASED ON DIFFERENT MORPHO-PHYSIOLOGICAL PARAMETERS UNDER POLYETHYLENE GLYCOL INDUCED STRESS
Etiowo Ukpong Etido Isonguyo	<i>Akwa Ibom State Polytechnic, Nigeria</i>	COMPARATIVE EVALUATION OF THE MINERAL ELEMENTS OF TWO VARIETIES OF NUTS (TIGERNUT AND GROUNDNUT)

Hall-1, Session-1 09.12.2020, Wednesday

 Baku Time 15³⁰ : 17³⁰	 Ankara Time 14³⁰ : 16³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Lagos Time 12³⁰ : 14³⁰	 Delhi Time 17⁰⁰ : 19⁰⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Assoc. Prof. Dr. Elif Hatun ÖNAL-KILIÇBEYLİ

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Favour C. Uroko	<i>University Of Nigeria Nsukka, Nigeria</i>	LET'S STOP THIS NONSENSE: RELIGION LEADERS AND RELIGIOUS CONFLICTS IN NIGERIA
Feride Allahverdiyeva	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	THE ROLE OF RELIGIOUS MOVEMENTS IN THE BEGINNING OF THE ARAB SPRING
Prof. Dr. Ramazan ŞENGÜL Pınar KILIÇ	<i>Kocaeli University, Turkey</i>	IMPACT OF TRANSPARENCY CONCEPT ON THE PERFORMANCE OF PUBLIC ADMINISTRATION
Gulsura Dadash Abdulrasulova	<i>Baku Eurasia University, Azerbaijan</i>	US NUCLEAR POLICY IN SOUTH ASIA IN THE 21ST CENTURY – DIFFERENT APPROACHES BY BUSH, OBAMA AND D.TRAMP ADMINISTRATIONS
Assoc. Prof. Dr. Elif Hatun ÖNAL-KILIÇBEYLİ	<i>Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Turkey</i>	NAGORNO KARABAKH: OPEN VIOLATION OF THE CONVENTION AND INCREASING DISPUTE
Nazim BAYRAMLI	<i>Baku Eurasia University, Azerbaijan</i>	PROBLEMS OF THE PARLIAMENTARY SYSTEM OF THE REPUBLIC OF TURKEY
Assoc. Prof. Dr. Deepanjali Mishra	<i>KIIT University, India</i>	REDUCED INEQUALITIES IN EDUCATIONAL OPPORTUNITIES: A CASE ANALYSIS OF KIIT UNIVERSITY
Usman Muideen	<i>Ahmadu Bello University, Nigeria</i>	EFFECTS OF SECURITY MANAGEMENT ON THE INTERNALLY DISPLACED PERSONS (IDPS) IN NORTH EASTERN NIGERIA
Assoc. Prof. Dr. Bisserka Veleva Assoc. Prof. Dr. Valentin Petroussenko	<i>Sofia University / Baku Slavic University, Azerbaijan , Bulgaria Plovdiv University, Bulgaria</i>	EASTERN PARTNERSHIP POLICIES: REGIONAL CHALLENGES FOR THE 2021
Aytan Gurbanova	<i>Baku State University, Azerbaijan</i>	DIFFERENT STANDPOINTS ABOUT CONFLICT AND CLASSICAL REALISM

Hall-2, Session-1

09.12.2020, Wednesday

 Baku Time 15³⁰ : 17³⁰	 Ankara Time 14³⁰ : 16³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Lagos Time 12³⁰ : 14³⁰	 Delhi Time 17⁰⁰ : 19⁰⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Prof. Dr. Özcan KARAHAN

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Research Scholar Priyanka Bhaskar Prof. Dr. Surekha Rana	<i>Gurukula Kangri Vishwavidyalaya, India</i>	E-GOVERNMENT ADOPTION AMONG EMPLOYEES: A QUALITATIVE APPROACH
Assist. Prof. Dr. Burak SERTKAYA Res. Assist. Dr. Seher BAŞ	<i>Hitit University, Turkey</i>	IMPORTANCE OF RENEWABLE ENERGY SOURCES: A COMPARATIVE ANALYSIS FOR TURKEY AND AZERBAIJAN'S FOREIGN TRADE STRUCTURE
İlham Hüseyinli	<i>Azerbaijan State Economic University, Azerbaijan</i>	INNOVATIVE POTENTIAL FACTOR IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX ENTERPRISES
Dr. İlknur ÇEVİK TEKİN	<i>Selçuk University, Turkey</i>	STUDY ON MEASURING CORONAVIRUS ANXIETY IN BUSINESS LIFE
Prof. Dr. Özcan KARAHAN	<i>Bandırma Onyedü Eylül University, Turkey</i>	THE RELATIONSHIP BETWEEN INFLATION AND MONEY SUPPLY IN TURKEY
Res. Assist. Vikram Singh Dr. Ragif Huseynov Assoc. Prof. Dr.Smiti Jhajj	<i>Kurukshetra University, India Tomori Pal College, Hungary Institute of Technology and Future Trends Education Group, India</i>	CUSTOMER LOYALTY TOWARDS ONLINE SHOPPING: CONCEPTUAL FRAMEWORKS AND PERSPECTIVES
доцент Фарит Латыпов Assoc. Prof. Farit Latypov	<i>Уфимский государственный авиационный технический университет Ufa State Aviation Technical University, Russia</i>	ДЕШИФРОВКА ИБЕРИЙСКОЙ НАДПИСИ НА НАДМОГИЛЬНОЙ СТЕЛЕ ИЗ СИНАРКАСА (SINARCAS I) DECIPHERING THE IBERIAN INSCRIPTION ON A GRAVESTONE STELE FROM SINARCAS (SINARCAS I)
Dr. Öner GÜMÜŞ	<i>Kütahya Dumlupınar University, Turkey</i>	CONSISTENCIES AND INCONSISTENCIES OF DIGITAL SERVICE TAX WITH DIGITALIZATION
Atiya Thabet Abuharris	<i>School of Managerial and Financial Sciences The Libyan Academy, Libya</i>	THE ROLE OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN DEVELOPING COUNTRIES: THE CASE STUDY OF LIBYA

Hall-3, Session-1

09.12.2020, Wednesday

 Baku Time 15³⁰ : 17³⁰	 Ankara Time 14³⁰ : 16³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Yamoussoukro Time 11³⁰ : 13³⁰	 Kinshasa Time 12³⁰ : 14³⁰
---	---	---	---	---

MODERATOR: Prof. Dr. SEVDA RZAYEVA

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. SEVDA RZAYEVA	<i>Baku Euroasian University, Azerbaijan</i>	ENGLISH PHRASEOLOGYSMS AND THEIR TRANSLATION INTO AZERBAIJANIAN AND RUSSIAN LANGUAGES
Assist. Prof. Dr. Mehmet Akif BALKAYA	<i>Necmettin Erbakan University, Turkey</i>	INDUSTRIALIZATION, EDUCATION AND UNIONS AS REPRESENTED IN CHARLES DICKENS' HARD TIMES
Dr. Gizem KOSKER	<i>Anadolu University, Turkey</i>	USING AUTHENTIC MATERIALS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING: A SONG ANALYSE FOR DEVELOPING INTERCULTURAL COMMUNICATION SKILL
YAO Yao Jean-Marc	<i>Université Felix Houphouet Boigny, Ivory Coast</i>	LES PROVERBES BINAIRES, UNE DISPARITION PROGRAMMEE
Assist. Prof. Dr. GONCA SUBAŞI	<i>Anadolu University, Turkey</i>	DO TURKISH PRESERVICE EFL TEACHERS' MOTIVATIONS TO TEACH CHANGE OVER TIME?
Dr. Tuba KAPLAN	<i>Gaziantep University, Turkey</i>	ANALYSIS OF THE WRITTEN EXPRESSIONS OF BASIC SYRIAN STUDENTS WHO LEARN TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE IN TERMS OF AUDIO INFORMATION
Dr. Adalet Gül ÖZGÜL	<i>Neşehir Hacı Bektaş Veli University, Turkey</i>	KIPCHAK ELEMENTS IN SAMSUN DIALECT
Dr. Fərid İbrahimli	<i>Ganja State University, Azerbaijan</i>	GRAMMAR STRUCTURE OF THE CONCEPT OF TIME IN THE LANGUAGE OF POETRY
Dr. Mehmet Akif YALÇINKAYA	<i>Tekirdağ Namık Kemal University, Turkey</i>	THE MUNSHEAT OF CELÂZÂDE SALİH ÇELEBİ ONE OF THE 16th CENTURY POETS
Ferdinand OKOKO-o-ALI	<i>Université Pédagogique de Kananga, Congo</i> <i>Université Libre de Bruxelles, Belgium</i>	LA RHETORIQUE ET L'ARGUMENTATION EN LITTÉRATURE AFRICAINE D'EXPRESSION FRANCAISE. UNE LECTURE DE L'ŒUVRE ROMANESQUE D'EMILE GANKAMA RHETORIC AND ARGUMENTS IN AFRICAN LITERATURE OF FRENCH EXPRESSION. A READING OF ROMANESQUE WORKS BY EMILE GANKAMA

Professeur Jean HIAMBA OVUNGU	<i>Université Pédagogique de Kananga, Congo</i>	RENE DESCARTES ET LA METAPHYSIQUE DE LA SUBJECTIVITE. UNE LECTURE DE « MEDITATIONS CARTESIENNES » D'EDMOND HUSSERL RENE DESCARTES AND THE METAPHYSICS OF SUBJECTIVITY. A READING OF "MEDITATIONS CARTESIENNES "BY EDMOND HUSSERL
-------------------------------	---	---

Hall-4, Session-1 09.12.2020, Wednesday

 Baku Time 15³⁰ : 17³⁰	 Ankara Time 14³⁰ : 16³⁰	 ID: 572 394 7582 Password: 122020	 Lagos Time 12³⁰ : 14³⁰	 Delhi Time 17⁰⁰ : 19⁰⁰
---	---	---	--	--

MODERATOR: Prof. Dr. Mustafa TALAS

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Hamid Mohamaddi	<i>University of Tehran (Iran)</i>	AN EVALUATION ON SOME TERMS AND EXPRESSIONS RELATED TO SEED QUALITY
Res. Assist. Ömer Aytaç AYKAÇ Prof. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR	<i>Van Yüzüncü Yıl University(Turkey)</i>	ODETS'S 'WAITING FOR LEFTY' AS A POLITICAL VOICE OF GREAT DEPRESSION YEARS
Prof. Dr. Mustafa TALAS	<i>Niğde Ömer Halisdemir University(Turkey)</i>	THE RELATIONS TURKEY AND EUROPA UNIONS IN CONTEXT GLOBALIZATION AND REGIONALIZATION
Prof. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR Sergen BAYDAŞ	<i>Van Yüzüncü Yıl University(Turkey)</i>	THE SEARCH FOR IDENTITY IN WHY BE HAPPY WHEN YOU COULD BE NORMAL AND THE ABSOLUTELY TRUE DIARY OF A PART-TIME INDIAN
Prof. Dr. Mustafa TALAS	<i>Niğde Ömer Halisdemir University(Turkey)</i>	GLOBALIZATION AND ITS MOTOR FORCE
Prof. Dr. Mustafa TALAS	<i>Niğde Ömer Halisdemir University(Turkey)</i>	TURKISH MUSIC AS CULTURAL HARITAGE
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Hilal AKINCI	<i>Tekirdag Namık Kemal University (Turkey)</i>	CONTRIBUTING FACTORS ON MIGRATION TO DEVELOPED COUNTRIES: TURKEY CASE
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Zümrüd NURİ	<i>Tekirdag Namık Kemal University (Turkey)</i>	THE INSTITUTION OF FOUNDATION (WAQF) IN THE OTTOMAN EMPIRE
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Tuğba TURAN	<i>Tekirdag Namık Kemal University (Turkey)</i>	RELATIONSHIP BETWEEN RENEWABLE ENERGY AND ECONOMIC GROWTH CASE OF TURKEY BETWEEN THE YEARS 2005-2015

Hall-5, Session-1

09.12.2020, Wednesday

Baku Time
15³⁰ : 17³⁰

Ankara Time
14³⁰ : 16³⁰

ID: **572 394 7582**
Password: **122020**

Lagos Time
12³⁰ : 14³⁰

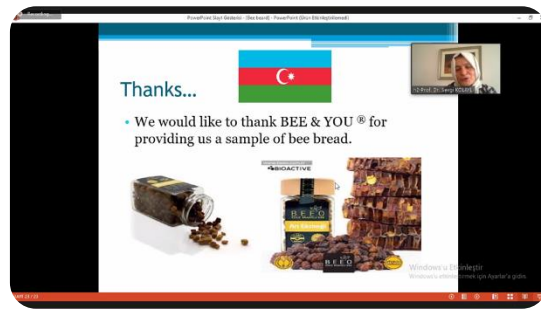
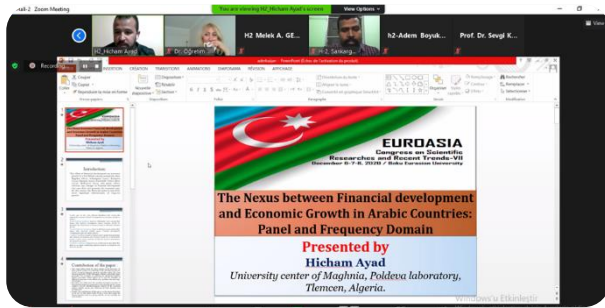
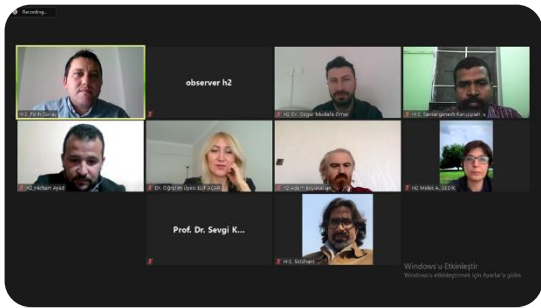
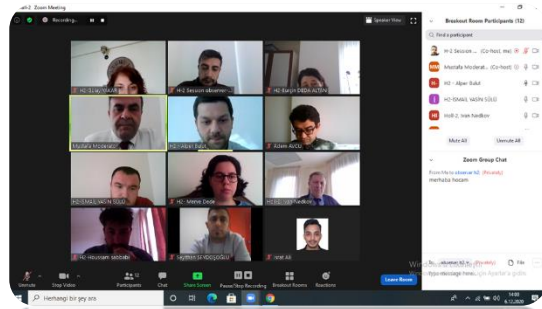
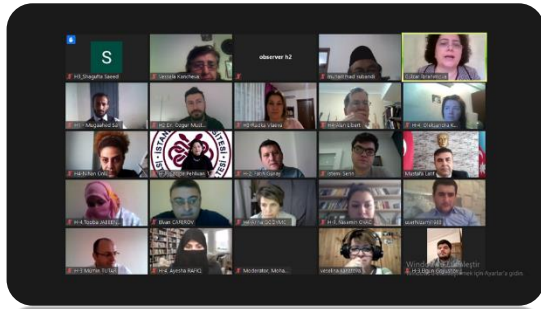

Delhi Time
17⁰⁰ : 19⁰⁰

MODERATOR: Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

AUTHORS	AFFILIATION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Zümrüd NURİ	<i>Tekirdag Namık Kemal University (Turkey)</i>	RELATIONSHIP BETWEEN REAL EXCHANGE RATE AND ECONOMIC ACTIVITY REPRESENTING ECONOMIC GROWTH: CAUSALITY ANALYSIS FOR TURKISH ECONOMY
Mahbob Salih	<i>Alberoni University (Afghanistan)</i>	DIGITAL EPIDEMIOLOGY
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Gizem Havva YASLIKAYA	<i>Tekirdag Namık Kemal University (Turkey)</i>	KAMU DIŞ BORCU VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ : 2002-2017 YILLARI ARASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Ahmad Azimi	<i>University of Jawzjan (Afghanistan)</i>	THE ROLE OF HEALTH LITERACY IN HEALTH PROMOTION IN CHILDREN
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Kübra MÜLAYİM	<i>Tekirdag Namık Kemal University (Turkey)</i>	AN EXAMINATION OF GLOBAL CRISES AND THE EFFECTS OF THE 2008 FINANCIAL CRISIS ON THE BANKING SECTOR
Prof. Dr. Nurullah ULUTAŞ	<i>Bitlis Eren University (Turkey)</i>	TRAGIC COLLAPSE OF A MUSICIAN WITH SYPHILIS IN DOCTOR FAUSTUS
Prof. Dr. Nurullah ULUTAŞ	<i>Bitlis Eren University (Turkey)</i>	THE SPANISH FLU AS A THREAT IN HÜSEYİN RAHMI GÜRPINAR'S NOVEL HAKKA SİĞİNDİK
Ghulam Mohammadi	<i>University of Kabul (Afghanistan)</i>	WHAT WE STILL DON'T SEE: GENDER AND GENDER-BASED MEDICAL APPROACH

PHOTO GALLERY

KAFKAS UNIVERSITY **KAFKAS UNIVERSITY**

KOBALT(II) 2-KLOROBEZOATIN NİKOTİNAMİD / N,N'-DIETİL NİKOTİNAMİD KOMPLEKSLERİNİN SİTOKSİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ **İNVESTIGATION OF CYTOTOXIC PROPERTIES OF COBALT(II) 2-CHLOROBENZOATE WITH NICOTINAMIDE / N,N'-DIETHYLNICOTINAMIDE COMPLEXES**

Dr. Giray Buğra Akbaba^a, Dr. Füreyva Elif Öztürkkan^b, Dr. Mustafa Sertçelik^b

^aKafkas Üniversitesi, Biyomühendislik Bölümü, Kars, Türkiye
^bKafkas Üniversitesi, Kimya Mühendisliği Bölümü, Kars, Türkiye
^cDepartment of Bioengineering, Kafkas University, Kars, Turkey
^dDepartment of Chemical Engineering, Kafkas University, Kars, Turkey

İKİ DEVLET BİR MİLLET

Thank You
Teşekkürler

Medical University of Plovdiv, Faculty of Pharmacy, Department of Biochemistry, Plovdiv, Bulgaria

CARBAMYLATION OF LDL – A POSSIBLE MISSING LINK BETWEEN DIABETES MELLITUS AND CORONARY ARTERY DISEASE?

Asst. prof. Teodora Stankova, PhD^{*}
Chief asst. prof. Iliyan Dimitrov, PhD

EUROASIA
 Congress on Scientific Researches and Recent Trends-VII
 December 6-9, 2020
 Baku, Azerbaijan

INSTITUTE OF ELECTROCHEMISTRY AND ENERGY SYSTEMS

OPTIMIZED ZINC ELECTRODE FOR RECHARGEABLE ZINC-AIR BATTERIES

Borislav Abrashev, Miglena Slavova, Emilia Mladenova, Valentin Terziev, Gergana Raikova

INTERNATIONAL EUROASIA
 Congress on Scientific Researches and Recent Trends 7.
 December 6-9, 2020 Baku, Azerbaijan

habrashev@ices.bas.bg

INSTITUTE OF ELECTROCHEMISTRY AND ENERGY SYSTEMS

First generation Zn-air systems - 1971 - electric car "Moskvich" - traveled 220 km.

Second generation - introduced in "Musala" factory - Samokov:

- Baltic Sea buoys;
- base camp of the Bulgarian expedition in Himalayas.

mechanically rechargeable devices; uses.

Eif Tube TAMER

EUROASIA
 Congress on Scientific Researches and Recent Trends-VII
 December 6-9, 2020 Baku Azerbaijan Ministry

RIKZ
 Federal Research Center for Animal Husbandry named after Academy Member L.K. Ernst

Main genetic defects of improving breeds in the population of Sychevsky cattle of the Smolensk region

Speaker:
Zimina A.A., Ph.D. of Agricultural Sciences,
 filipchenko-90@mail.ru

Baku -2020

AVAILABILITY OF FIELDSCOUT CM 1000 CHLOROPHYLLMETER IN DETERMINING THE GRAIN YIELD AND NITROGEN USE EFFICIENCY IN DURUM WHEAT

Ferhat KIZILGEÇİ
 Assoc. Prof.
 Mardin Artuklu University
 Plant and Animal Production Ecology - Horticultural Branch

Ferhat Özlük
 Assoc. Prof.
 Samsat University
 Department of Field Crops, Faculty of Agriculture

EUROASIA
Congress on Scientific Researches and Recent Trends-VII
December 6-7-8, 2020 / Baku Eurasian University

Effects of Different Applications on Storage of the Hicaznar Pomegranate Fruits

Asist. Prof. Dr. Cenap YILMAZ
Ekişehir Osmangazi University
Agricultural Faculty
Horticultural Department-Ekişehir-Turkey

DIFFUSION COEFFICIENTS OF POLYPYRROLE FILMS ELECTROPOLYMERIZED IN DIFFERENT SOLUTIONS

M. Samet KILIC

Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Engineering,
Department of Biomedical Engineering, 67100, Farabi Campus,
İncivez, Zonguldak, Turkey

msamek@beun.edu.tr

GENEL BAKIŞLA ŞAPERON PROTEİNLER

CHAPERONE PROTEINS AT OVERVIEW

Asist. Prof. Dr. Rukiye DEMİR
Samsun University
Assoc. Prof. Dr. Emine DIRAMAN
Ondokuz Mayıs University

OUTLINE

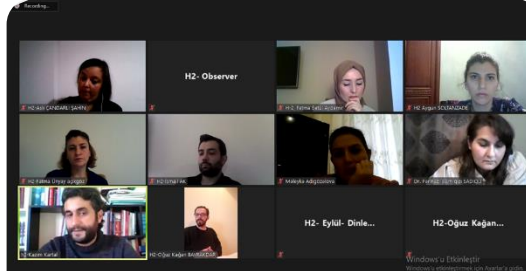
- > Introduction and Motivation
- > Scope
- > Hydraulic System
- > Model Parameters
- > AMESIM Model
- > Simulation
- > Test
- > Conclusion

DETERMINATION OF SOME QUALITY PROPERTIES OF STREET MILK SOLD IN GÜMÜŞHANE

GÜMÜŞHANEDE SATILAN SOKAK SÜTLERİNİN BAZI KALİTE ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Bayram ÜRKEK
Asist. Prof. Dr. Bayram ÜRKEK
Gümüşhane Üniversitesi, Şiran Mustafa Beyaz Meslek Yüksek Okulu
Gümüşhane University, Şiran Mustafa Beyaz Vocational School

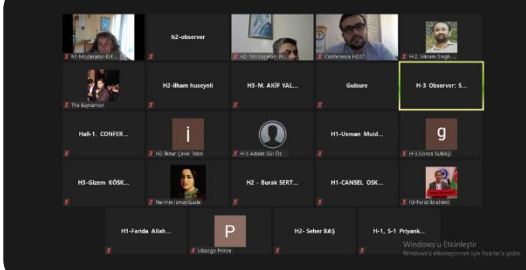

**VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİNDE BULUNAN
19.YÜZYILA AİT 1490, 1505 VE 1994 ENYANSTER NÜMARALI EL
YAZMASI VAKFİYELER VE TEZVİATLARI**

İsmail AK- Hüseyin ELİTOK

Windows u Etkinleştirin
Windows'u etkinleştirip diğer hesapları gözetin.

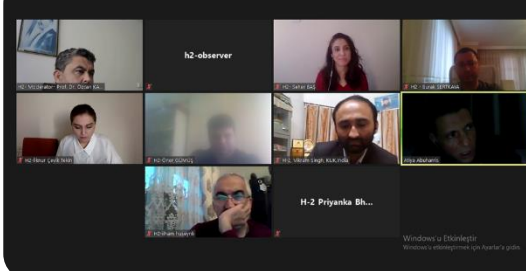
**CUSTOMER LOYALTY TOWARDS
ONLINE SHOPPING: CONCEPTUAL
FRAMEWORKS AND
PERSPECTIVES.**

Vikram Singh
University School of Management
Kurukshetra University, Kurukshetra, Haryana, India.

Windows u Etkinleştirin
Windows'u etkinleştirip diğer hesapları gözetin.

**Investigating Reverse Gender Roles in Moni Mohsin's
*The Diary of a Social Butterfly***

Presenters:

Dr. Farah Hashmi
University of North Texas
Sidra Razaq
National University of Modern
Languages

Windows u Etkinleştirin
Windows'u etkinleştirip diğer hesapları gözetin.

**"SMART CONTRACTS" WITHIN THE SCOPE OF DIGITAL
TRANSFORMATION AS AN ULTIMATE GOAL IN TURKISH
PUBLIC PROCUREMENT LAW**

Dr. Erdem BAFRA
Head of Department
Public Procurement Authority of Turkey

INTERNATIONAL EUROASIA Congress on Scientific Researches and Recent Trends 7. December
7-8, 2020/Baku, Azerbaijan

Windows u Etkinleştirin
Windows'u etkinleştirip diğer hesapları gözetin.

AFET RISK VE ÇOKLU-RISK ÇALIŞMALARI KAPSAMINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ULUSAL VE ULUSLARARASI PROJELER

NATIONAL AND INTERNATIONAL PROJECTS WITHIN THE SCOPE OF DISASTER RISK AND MULTI-RISK STUDIES

Prof. Dr. Arif Çağdaş AYDINOĞLU
 Gebze Teknik Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi/Gebze Technical University, Faculty of Engineering
aydinoglu@gtu.edu.tr
 ORCID NO: 0000-0003-4912-9027

Lecturer Bekir TAŞTAN
 Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi/Kastamonu University, Faculty of Education
[bekirkfistan@kastamonu.edu.tr](mailto:be Kirkfistan@kastamonu.edu.tr)
 ORCID NO: 0000-0002-3957-7371

Windows'u Etkinleştirin
 Windows'u etkinleştirme için bağlantıya gidin

ORCID NO: 0000-0003-9425-1321
 DERSLERİNE KATILIMINIZI BİZİM İÇİN ÖNEMLİ BİR DEĞER OLARAK GÖRÜMÜZDÜR.

Investigation of mechanical behavior of steel and fiber reinforced recycled coarse aggregate concrete

Authors

Waqas Hassan
 NUST, Islamabad, Pakistan

Maria Karwal
 NUST, Islamabad, Pakistan

Naqeeb Nawaz
 NUST, Islamabad, Pakistan

Hafiz Yasir Ilyas
 QWA Engineers, Lahore, Pakistan

Hammad Haider
 UET, Taxila, Pakistan

1

Prof. Dr. Kadir DÖNMEZLİ

7. Uluslararası Hakemli & Katılmı AVRASYA ZİRVESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR VE GÜNCEL GELİŞMELER KONGRESİ 6-9 Mart 2020 BAKU AVRASYA ÜNİVERSİTESİ AZERBAIJAN

GERİ DÖNÜŞÜMLÜ POLİPROPİLEN KATKILI KOPOLİMERİN SAF BITÜMEN İŞİLEBİLİRLİK ÖZELLİKLERİNE ETKİLERİ
 THE EFFECTS OF RECYCLED POLYPROPYLENE COPOLYMER ON THE PROCESSABILITY CHARACTERISTICS OF PURE BITUMEN

Tracer Transport System and Diffusion Characteristics Behavior in Low-Permeability Media

Dr. Muhammad Zaheer
 and
Prof. Dr. Ghulam Mujtaba SHAH
 Assistant Professor
 Hazara University, Mansehra, Pakistan, Faculty of Sciences, Geology
 Email: mzaqau@gmail.com

Mendeley/Scopus: <https://www.mendeley.com/impact/muhammad-zaheer10/>

EUROASIA CONGRESS ON SCIENTIFIC RESEARCHES AND RECENT TRENDS-VII-December 7-8, 2020 / Baku, AZERBAIJAN

AMAÇ:
 EĞİTİCİ KİTAPLARDA PERSPEKTİF ANLATIMI 3 KAÇIŞ NOKTASINA KADAR GÖSTERİLMEKTEDİR. PERSPEKTİFTE RESME, MİMARLIĞA VE TASARIMA DAHA GENİŞ VE ESTETİK BİR BOYUT İLE BAKIŞ AÇISI KAZANDIRMAK .

OBJECTIVE:
 IN EDUCATIONAL BOOKS, PERSPECTIVE EXPRESSION IS SHOWN UP TO 3 VANISHING POINTS, GIVING PERSPECTIVE TO PAINTING, ARCHITECTURE AND DESIGN WITH A WIDER AND AESTHETIC DIMENSION .

EVALUATION OF INTERFACE SHEAR BEHAVIOR BETWEEN SOIL AND PVC GEOMEMBRANE WITH LARGE SCALE DIRECT SHEAR TESTS

RES. ASST. İNCİ DEVELİOĞLU
 ASSOC. PROF. DR. HASAN FIRAT PULAT

İMİB KATİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
 DEPARTMENT OF CIVIL ENGINEERING
 GEOTECHNICAL DIVISION

EUROASIA Congress on Scientific Researches and Recent Trends-VII

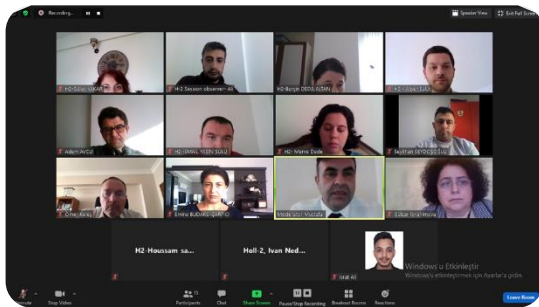
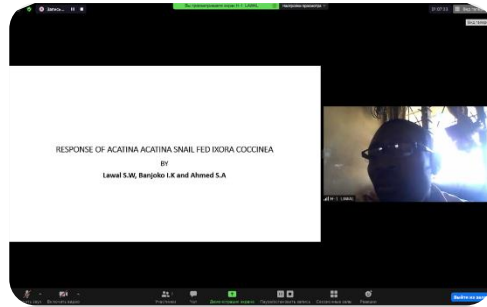
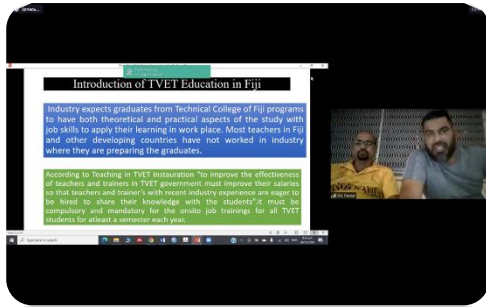
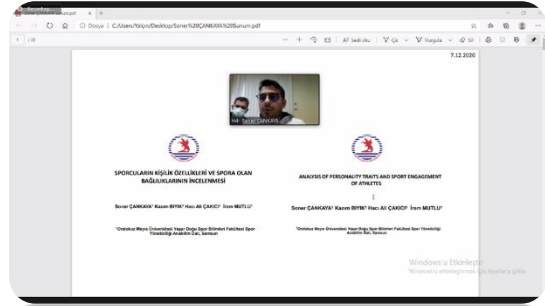
ASSESSMENT OF THE ROLE OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN OCCURRING VARIOUS KINDS OF DISEASES

FAIG ABDURAHMANOV - BAKU, AZERBAIJAN

Portland Çimentosunun Zararları (Damages Of Portland Cement)

Portland Çimentosu üretiminde fosil yakıtların yanması ve kireç taşının kalsinasyonu nedeniyle SO₂, NO₂, CO₂ gibi zararlı gazlar ve toz parçacıkları atmosfere salınır.

In Portland Cement production, harmful gases such as SO₂, NO₂, CO₂, and dust particles are released into the atmosphere due to burning of fossil fuels and calcination of limestone.

EUROASIA

Euroasia Summit Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

CONTENT

CONGRESS ID	I
PROGRAM	II
PHOTO GALLERY	III
CONTENT	IV

VOLUME-4

Author	Title	No
Ömer Aytaç AYKAÇ Bülent Cercis TANRITANIR	ODETS'S 'WAITING FOR LEFTY' AS A POLITICAL VOICE OF GREAT DEPRESSION YEARS	1-9
Bülent Cercis TANRITANIR Sergen BAYDAŞ	THE SEARCH FOR IDENTITY IN WHY BE HAPPY WHEN YOU COULD BE NORMAL AND THE ABSOLUTELY TRUE DIARY OF A PART-TIME INDIAN	10-18
Mustafa TALAS	THE RELATIONS TURKEY AND EUROPA UNIONS IN CONTEXT GLOBALIZATION AND REGIONALIZATION	19-24
Mustafa TALAS	GLOBALIZATION AND ITS MOTOR FORCE	25-32
Mustafa TALAS	TURKISH MUSIC AS CULTURAL HARITAGE	33-40
Nurullah ULUTAŞ	TRAGIC COLLAPSE OF A MUSICIAN WITH SYPHILIS IN DOCTOR FAUSTUS	41-53
Nurullah ULUTAŞ	THE SPANISH FLU AS A THREAT IN HÜSEYİN RAHMI GÜRPINAR'S NOVEL HAKKA SIĞINDIK	54-62
Salih ÖZTÜRK Tuğba TURAN	RELATIONSHIP BETWEEN RENEWABLE ENERGY AND ECONOMIC GROWTH CASE OF TURKEY BETWEEN THE YEARS 2005-2015	63-69
Salih ÖZTÜRK Zümrüd NURİ	RELATIONSHIP BETWEEN REAL EXCHANGE RATE AND ECONOMIC ACTIVITY REPRESENTING ECONOMIC GROWTH:CAUSALITY ANALYSIS FOR TURKISH ECONOMY	70-77
Salih ÖZTÜRK Gizem Havva YASLIKAYA	KAMU DIŞ BORCU VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ : 2002-2017 YILLARI ARASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ	78-90
Salih ÖZTÜRK Kübra MÜLAYİM	AN EXAMINATION OF GLOBAL CRISES AND THE EFFECTS OF THE 2008 FINANCIAL CRISIS ON THE BANKING SECTOR	91-109

EUROASIA

Euroasia Summit Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

Salih ÖZTÜRK Hilal AKINCI	CONTRIBUTING FACTORS ON MIGRATION TO DEVELOPED COUNTRIES: TURKEY CASE	110-121
Salih ÖZTÜRK Zümrüd Nuri	THE INSTITUTION OF FOUNDATION (WAQF) IN THE OTTOMAN EMPIRE	122-137

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

ODETS'S 'WAITING FOR LEFTY' AS A POLITICAL VOICE OF GREAT DEPRESSION YEARS

Arař. Gör. Ömer Aytaç AYKAÇ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Araştırma Görevlisi

Prof. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, Öğretim Üyesi

Özet

Dünyanın büyük çalkantılar yaşadığı, bir taraftan siyasi diğer taraftan ekonomik buhranların sahne olduğu 20'inci yüzyılın ilk çeyreği bir çok edebi tür için de önemli bir dönemdir. Büyük değişim ve dönüşümler yaşatan o süreç edebiyatın da hiç olmadığı kadar politik bir hale geldiği bir dönem olarak bilinir. İşte o dönemde ortaya çıkan türlerden birisi ajitasyon propaganda olan agitprop tiyatrosudur. Dönemin hem edebiyatçı olup hem de siyasi tarafı belli olan isimlerinin Büyük Buhran dönemindeki eserlerinin adı olan bu tür işçi sınıfının mücadelesini işleyen bir tiyatro türüdür. Dünyadaki devrim hareketleri sonrası bir çok ülkede de görülmeye başlayan bu türün en önemli temsilcileri tiyatronun öncü yazarlarından olan Alman oyun yazarı ve şair Bertolt Brecht ve Amerikan oyun yazarı Clifford Odets gibi isimler olmuştur. Lefty'i Beklerken adlı oyunuyla bu türün müthiş bir temsilini ortaya koyan Oedets bölümlerden oluşan fakat temelde devrimi işaret eden bir tiyatro oyunudur. Tiyatro sahnesi ile toplumu yönlendirme çabası içinde olan Odets, adeta Aristoteles'in Poetika'sında sıkça zikredilen katarsisi yaşatmaktadır. İzleyicilere en kötüyü gösterip devrimin tek yol olduğunu anlatma çabasında olan bu eser, şüphesiz Amerika'daki büyük devrim ve dönüşümün öncüsü olan edebi eserlerin başında gelmektedir. Bu yönüyle söz konusu çalışmada Odets'in söz konusu eseri dönemin arka planı, etkisi ve iktidara karşı sanatın bir silah olarak kullanılması noktasında bir çalışması olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Clifford Odets, Agitprop, Ajitasyon Propaganda, Tiyatro, Büyük Buhran

Abstract

The first quarter of the 20th century is an important period for many literary genres, when the world is experiencing great turmoil and political and economic crises simultaneously. The process that experienced great changes and transformations is known as a period in which literature has become more political than ever. One of the genres that emerged at that time was the agitprop theater, which was agitation propaganda. It is a type of theater that deals with the struggle of the working class, also known as the works of the literary and political figures of the period during the Great Depression. The most important representatives of this genre, which started to be seen in many countries after the revolutionary movements in the world, were names such as German playwright and poet Bertolt Brecht, one of the leading writers of the theater, and American playwright Clifford Odets. Odets, which reveals a great representation of this genre with his play Waiting for Lefty, is a theater play that consists of episodes but basically marks the revolution. Odets, who is trying to direct the society with the theater stage, almost reminds the effect of the concept of catharsis frequently mentioned in Aristotle's Poetics. This work, which tries to show the audience the worst and explain that revolution is the only way, is undoubtedly one of the leading literary works that are the pioneers of the great revolution and transformation in U.S.A. In this respect, in the aforementioned study, Odets's work in question was examined as a work on the background of the period, its influence and the use of art as a weapon against power.

Anahtar Kelimeler: Clifford Odets, Agitprop, Agitation Propaganda, Theatre, Great Depression

Introduction

In the journal Doğu Batı (2005), in the preface named with the topic ‘Let’s discover America again’ it is said that: “Almost all items that can be considered for a doomsday scenario are collected in the USA.” That means the landscape of America is like a film studio and all the events are the scenario that can be rarely witnessed in real life. From Mayflower to Dust Bowl, from the Civil War to Great Depression there are full of events that both affected America and relatedly the world environment both physically and spiritually.

Though there are lots of events took place during history, The Great Depression was the biggest shock for both America and all forms of political and social stability of its own. People waiting in soup lines for food and sold apples on the street in an effort to support themselves and their families. The impact was big and results were disastrous:

Aside from the Civil War, the Great Depression was the gravest crisis in American history. Just as in the Civil War, the United States appeared—at least at the start of the 1930s—to be falling apart. But for all the turbulence and the panic, the ultimate effects of the Great Depression were less revolutionary than reassuring. (Romer, 2018)

The first things that come to mind when talking about the situation of the U.S.A. in 1930s, is Great Depression. The thing that lit the fuse was The Wall Street Crash that took place in 1929. The year 1929 and the day of October 29, was the date of the stock market crash in the USA. This was the end of a glamorous period of a magnificent process, end suddenly. So today for many people, the 1930s is the worst decade in American history.

With the stock market crash of 1929, the 1930s got off to a rough start. Unemployment and poverty were widespread, crops failed during something we call the Dust Bowl and it was basically just a really bad time for America. And yet, during this decade, a new architectural style flourished, and new innovations were being made in the arts and the sciences. So, the 1930s is kind of a mixed bag. Undoubtedly, it was a horrible time for Americans, yet in some ways, it was also dynamic. (Sullivan, n.d)

Today, the whole world remembers that day as Black Tuesday. It makes sense that the term ‘Black Tuesday’ may refer to a single or an ordinary day of a year. However, the reality is different. The real story behind that day is a bit dark. That Blackness of the Tuesday defines the depression of the United States and relatedly many European countries. That day was 4th day of the period started a big fire (crisis) in the heart of the USA. That day was the last day of the stock market crash that took place in 1929. Investors traded big money during these days with panic. So, they lost nearly 14 billion dollars just in one day.

The most famous stock dropped nearly 25 percent and the lost went on during the following days. As a result, the loss was bigger that one can estimate now. So that made the day to be called ‘Black Tuesday’. In fact, the general view was different and not the only reason for the hard times of The Great Depression. Before the collapse America was already dealing with problems that took place after WWI. So, the collapse triggered the big crisis. Banks failed; unemployment blew up. Many people were out of their work and just running after works. The example of sleeping children hungry and cannot be able to feed them is a real story that takes place in Waiting for Lefty. The hunger was not the only thing. There are many death records at that time. The poverty, hunger, the panic made many people commits suicide. Many jumped from their house’s roofs. Other hanged them. Also, the number of crimes jumped! Many Americans were out of their works. In a short time, just like a part in Waiting for Lefty, people started to sell their furnishings. Or the banks seized them in return of

their depths. And it was not enough. In the mid-1930s, America faced with Dust Bowl disaster. This time the livestock died and poverty and hunger doubled.

When it comes to politics, Herbert C. Hoover was the president of the USA. It is said that his lack of experience in economy administration one of the reasons for the chaos. He defended the liberal economy and said that the government would not interfere with companies and the economy. So there were not any mechanisms that check banks or the other components. Nearly 200 companies were the owner of the country, so their collapse meant the collapse of the USA also. The Great Depression, in a way substantially affected the USA and the debtors of the USA. Not only America but also Germany and the UK were tested with unemployment and poverty. As a result all around the world 50 billion people became unemployed. After the depression billed all these to Hoover and after him, Roosevelt became the new president in 1933. Some measures taken by Roosevelt reduced the effect of the big crisis however it was not enough. The economy received a huge wound so it was not easy to fully lessen the effect of the Great Depression. So, it was 1939 when recovery was beginning to seen in the economy. By all means World War II play leading role for relief. The war drummed up the economy and American industry got into action. However, this was not a situation that America was facing for the first and last time.

As a result, we can say that The Great Depression showed Americans many things. It demonstrated, for example, the importance of the United States in the world of other nations, for the effects of our economic collapse soon spread throughout the Western industrialized world. The effects of the Depression also were greatly magnified by the Dust Bowl, a prolonged period of drought which left the agricultural center of the country in severe hardship. This devastation challenged the idea of the country as a land full of natural bounty.

Political Landscape of America during the 1930s

We know that from the end of 19th century and beginning of the 20th century communism was highly effective not only in Europe but also in America. In America, after the Civil War many things began to discuss again. The most important issue was inevitably human rights. These discussions brought to term communism in the order of the day.

Some of the most serious government attacks on personal rights took place in 1919 and 1920. A number of government officials took strong, and sometimes unlawful, actions against labor leaders, foreigners, and others. These actions took place because of American fears about the threat of communism. Those fears were tied closely to the growth of the organized labor movement during World War One. There were a number of strikes during the war. More and more often, workers were willing to risk their jobs and join together to try to improve working conditions. (Jarmul, 2010)

In fact, the 1930s were a period of solidarity and political experimentation. The Communist Party, for example, the largest political organization of the left in the 1930s, sponsored a wide range of activities. Left-wing groups urged artists to support working-class organizing efforts, to help move the masses. Many magazines appeared and they struggled with the rising threat of fascism. The effect of Karl Marx was highly significant at that time and many writers began writing political plays and theatres served as stages of giving political messages to people that had great difficulty coping with the result of the Great Depression. At this point, the agitprop was the dominant style used in the 1930s.

Agitprop

Agitprop is an abbreviation of the agitation and propaganda. In a broad sense, this word means a kind of political propaganda. As it is mentioned above, socialism and communism had a great effect on America and its literature during the 1930s. Like other terms used in Soviet Russia, the word is a kind of communist propaganda. In literature and plays, films and another kind of arts the word used for messages or political issues. In America and other Western countries, the word has a kind of negative connotation because in America communism was seen as a dangerous thing after World War I and was a kind of threat against American democracy and nationality. However, Clifford Odets and others used agitprop in their works and play in order to reflect the spirit of the period and the sorrow of the Great Depression.

In another word agitprop is a sort of agitation propaganda, according to Encyclopedia Britannica: It's a two-pronged approach to political influence inspired by Marxist thinkers: The propaganda part, Soviet leader Vladimir Lenin described, pushes the social and political factors behind an idea; agitation, the encyclopedia said, is "the use of political slogans and half-truths to exploit the grievances of the public and thereby mold public opinion and mobilize public support." (Roomer, 2017)

As it is a term spread out of Soviet Russia, under the effect of political events, the focal point of that kind of theatre in politics. In agitation theatre, there are also sharp and provocative events. Under the light of this approach another definition is as below:

Agitprop theatre is an openly revolutionary and agitation form of theatre that is concerned with the day-to-day issues of the class struggle. There is always the interplay between the political ideas and artistic expression and a crusader's zeal in theatrical action in all forms of agitprop theatres. These performances have always shown an anarchic spirit in dealing with all the de-politicization of social life for the benefits of the elite and influential strata of the society. (Raghavan, 2006, p. 7)

The most effective and hard-hitting definition or comment about this term is a motto that gives the general outline of this kind: Converting the sorrows of the oppressed class with a dramatic performance into a weapon! Now was the time to carry out the struggle, which has been given with weapons for years, in a different field, without weapons. The stages turned into battlefields and oppressed class as theatre actors were fighting against moneybags. It emerged in Soviet Russia, however, when agitation theatre was banned in Russia and other Soviet countries it blew up in Europe and other countries, as a result in the USA. When it comes to talk about the dating face of the agitprop with U.S.A., we go back to 1926s. Prolet Buehne, a German origin writer, was the one brought it to America. His aim was theatrical activities in New York with German immigrants and using the art as a weapon. They did it. They achieved performing some plays and paved the way such works as 'Waiting for Lefty'. Odets' vignette of working-class exploitation *Waiting; for Lefty* (1935), became a lasting agitprop classic. These classic productions with their minimal staging, crude caricature, the sequence of short scenes, and topical immediacy made theatre a primary vehicle for left-wing performance (16)

Waiting For Lefty, Work of Art as a Weapon

Waiting For Lefty has one act and seven episodes. The play starts with reflecting the general aura of the time: New York Taxi Strike. In the beginning, there are committee members who talk about the strike. Though many of them are a supporter of a strike against bosses one, named Harry Fatt tries to block this. However, one among them appears, named Joe and insists on striking. Though

it is known that he is not keen on a strike he tells his story why he supports the strike. Then suddenly scene change and the story of Joe and his wife Edna are shown. They seem to be in great poverty. So, Edna threaten Joe to leave him for a man who makes a better wage if he does not accept joining the strike. This hurts Joe so much that he applies the offer and conceived about taking part in it.

In different scenes, two characters of the play Sid and her sweetheart Florence are hanging tight for wedding. Be that as it may, they can't in view of financial issues. At the point when he shows up, Sid discloses to Florence that the chance for survival isn't good for individuals like them in the current discouragement. Sid reveals to Florence farewell, yet the scene closes with Florence covering her face in her grasp and Sid on his knees with his face in her lap. At the association meeting, Fatt is as yet scolding the strike council. He calls up an individual from the crowd, Tom Clayton, who Fatt says comes from Philadelphia, where the association as of late endeavored a strike. Fatt asks Clayton to mention to the advisory group what occurred therefore. Clayton claims that the association ought to tune in to Fatt, that the time isn't right for a strike. Out of nowhere, a voice from the crowd yells out for Clayton to plunk down, and, after a short battle, the heckler surges in front of an audience to declare that Clayton is a faker: His genuine name is Clancy, and he is an organization spy. Fatt attempts to have the informer tossed out, yet he proceeds with his allegations: Clayton has been an organization spy for quite a long time, separating associations the nation over. At the point when Clayton denies these allegations, the informer says that he knows reality in light of the fact that Clayton is his own sibling. Clayton escapes down the middle passageway.

One of the board of trustees individuals, Benjamin, helped the man from the crowd put forth his defense. He institutes an occurrence from his previous vocation as a specialist. Benjamin has been eliminated from an activity ultimately by a Dr. Leeds. He comes into the workplace of Dr. Barnes to whine that Leeds is awkward. Barnes clarifies the switch by disclosing to Benjamin that Leeds is the nephew of a ground-breaking congressperson. In addition, the lady Benjamin was to have worked on is a cause case, and they are going to close the foundation ward totally to set aside cash. More regrettable, Benjamin himself will be given up. Benjamin knows why: He is Jewish, and he has met this bias previously. The telephone rings and Barnes declare that the lady has kicked the bucket on the surgical table. Benjamin says he will find a new line of work driving a taxi and help change the United States. He raises his grasped clench hand. Back at the strike advisory group meeting, another part, Agate Keller, has ascended to speak, Despite Fatt and his colleague's endeavors to quietness him, the crowd urges him on. Agate's weapon is mockery: He realizes their association is fine, he says, yet when he attempted to put on his jacket today, he found his association button was ablaze for disgrace. Fatt and his shooter attempt to eliminate Agate genuinely, however other panel individuals intercede, and Agate proceeds. It is an issue of class fighting, Agate says: The managers will successfully flatten compensation and forestall strikes. Joe and the others from prior scenes—Edna, Sid, Florrie, and Doc Barnes—need to join the battle. Unexpectedly, a man runs up the middle path to report that Lefty has been found with a projectile in his mind. The play closes with victorious requires a strike.

Critical Analysis

The 1930s were the years of America's worst economic crisis. In fact, this crisis is best remembered with a Taxi Strike which took place in New York. Besides the day of corrupt known as Black Tuesday, The Great Depression is remembered with hard conditions in society. And this is best reflected with the strike of the taxi drivers:

Waiting for Lefty is the best strike play to come out of the Great Depression. Basing his work on a 1934 taxi strike in New York, Clifford Odets wrote the play in three days for a contest of one-act plays that workers could stage at their own meeting places, and soon it was being

performed everywhere. The action takes place within the semicircle defined by the members of the strike committee, and scene changes are defined largely by lighting. The lights on the committee are darkened when they become a chorus commenting on the action in other times and places, and the lights come back up when the action returns to the committee's meeting. The audience of the play represents the union membership, and characters attending the meeting are seated among audience members. Those who attended early performances of the play streamed out of the theatre chanting "Strike! Strike!" as if they had been caught up in a strike vote themselves. (Mazzeno, 2010, p. 11)

There were many theatre groups that appeared in the 20th century. Many groups, introduced many important play writers in America. One of these groups is Group Theatre. Besides Odets, Harold Clurman, Cheryl Chawford and some others like Strasberg was among the writers of this group. When it comes to Odet's *Waiting for Lefty*, it can be said that it is the most important agitprop work, which intended to incite the people of the time. The idea of Marxism was dominant. And in the play apart from the political messages, there are conflicts both in ideas and characters. They came together and their aims are staying together and corrupt the unfair order of that time.

With regards to portrayal it very well may be said that: Characterization will in general be level in this short play: Fatt and his partner in crime are generalizations of degenerate association authorities, while the strike council's individuals are honorable and benevolent. These moderately shortsighted portrayals work, be that as it may, in this advanced profound quality play, whose point isn't to accomplish stylish refinement yet to move the crowd to activity. Supporting the adequacy of the play's message is its language and showmanship. The discourse reflects contemporary life, and characters talk as they would be required to—Sid and Florrie even welcome each other in a false satire of contemporary Hollywood sentiments. Essentially, the absence of partition among stage and crowd implies that theater goers are promptly up to speed in the dramatization: crowd individuals holler, surge the stage, or escape it down the passageways. *Waiting for Lefty* was a milestone in the social theater and revolutionary writing of the 1930s, "The birth cry of the thirties," as Harold Clurman wrote in his journal of the period, *The Fervent Years* (1945) that some way or another got and solidified the enthusiastic feelings of crowds like no other play of the decade.

Theatergoers found an emotional, soothing vehicle for their Depression-time dissatisfactions. *Waiting for Lefty* was just the first of five plays Odets saw delivered in 1935, and he had later accomplishments in the theater, including *Golden Boy* (pr., pb. 1937) and *The Country Girl* (pr. 1950, pb. 1951), just as an equal vocation as a screenwriter in Hollywood. Like a significant part of the extreme writing that emerged from the 1930s, *Waiting for Lefty* was disregarded or assaulted in the Cold War culture that penetrated the United States in the a very long time after the 1930s, however beginning during the 1960s and 1970's the writing and tradition of the 1930s were rediscovered. Odets—like John Steinbeck, Lillian Hellman, and other left-wing essayists of the 1930's—was rethought, and plays, for example, *Waiting for Lefty* were reconsidered. In that cycle, it was found that the play is a mixing bit of theater that caught human feelings at the lower part of America's most exceedingly terrible financial emergency. Odets' progressive feelings are as much for the person with respect to any social class; the two most influencing scenes in the play center around couples. As the political and social pendulum has swung back toward the center after the Cold War, pundits, and history specialists have found different thoughts in Odets to talk about, for example, his dynamic inclination for the American family, his sensational feeling of the financial powers smothering the American Dream during the Great Depression, and his sympathy for the characters caught by those powers. *Waiting for Lefty* is currently observed as a fundamental work of theater that arose in a one-of-a-kind crossroads in American history and as a play that stands up for basic American qualities.

Conclusion

The conspicuous play author of 1930s, Clifford Odets' play is an enthusiastic, fierce work, in view of a 1934 strike of unionized New York taxi drivers. Express political messages overwhelm the play, whose extreme objective was nothing not exactly the advancement of a socialist unrest in America. Showing up at the tallness of the Great Depression, the play's unique 1935 creation was a basic and famous sensation. The play was generally arranged all through the nation and brought Odets unexpected popularity. While its sensational style has since a long time ago dropped outdated, it is viewed as a perfect representation of a type known as 'progressive' or 'agitprop' theatre. The hopeful experts of agitprop tried to outfit the intensity of show to a particular political reason and make a 'people's theatre' for the new world that would follow the unrest.

Apart from looking the play as a political voice of a Great Depression period, there are also several themes in the play that can be examined in detail such as the power of unions, the corruption of big business, communism and class conflict, Ethnicity and xenophobia, proletariat vernacular, breaking down the theatrical boundaries. However, the prominent theme is class conflict. As a member of the Communist Party, Odets makes loud and clear propaganda of Communism in his play. Moreover, he makes references to The Communist Manifesto of Karl Marx and Friedrich Engels. In the book, Marx and Engels stress the class-consciousness predominantly. They stress the awareness of class and power. So, in the book, in each vignette, the characters feel their weakness and as a result of their place in the society. They become aware of the hard conditions, they struggle and, in the end, they accept that there is no way far from strike! So, they choose the only way: communism.

WORKS CITED

Romer, C. D., & Pells, R. H. (2018, February 02). Great Depression. Retrieved March 29, 2018, from <https://www.britannica.com/event/Great-Depression/Political-movements-and-social-change>

Sullivan, Nate. (n.d.), Retrieved March 29, 2018, from <https://study.com/academy/lesson/american-culture-in-the-1930s.html>

Jarmul, David (2010). America's Fear of Communism in 1920 Becomes a Threat to Rights. (n.d.). Retrieved March 29, 2018, from <http://www.manythings.org/voa/history/165.html>

Romer, C. D., & Pells, R. H. (2018, February 02). Great Depression. Retrieved March 29, 2018, from <https://www.britannica.com/event/Great-Depression/Political-movements-and-social-change>

V. Raghavan, (2006), "Cross-Continental Subversive Strategies: Thematic and Methodological Affinities in the plays of Dario Fo and Safdar Hashmi" Thesis, Department of English, University of Calicut.

Ed. Laurence W. Mazzeno, (2010), Waiting for Lefty - Critical Evaluation, Critical Survey of Literature for Students. eNotes.com, Inc. eNotes.com 1 Apr, 2018 retrieved from, <http://www.enotes.com/topics/waiting-lefty/critical-essays#critical-essays-critical-evaluation>

Takış, Taşkın, (2005), Bir Zamanlar Amerika, Doğu Batı Dergisi.

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

THE SEARCH FOR IDENTITY IN *WHY BE HAPPY WHEN YOU COULD BE NORMAL* AND *THE ABSOLUTELY TRUE DIARY OF A PART-TIME INDIAN*

Prof. Dr. Bülent Cercis TANRITANIR

Van Yüziüncü Yıl University, Faculty of Letters

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-3276-7922

Sergen BAYDAŞ

T.R. Ministry of National Education,

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-5798-4704

Abstract

Many individuals have the urge to discover their true self. It is without doubt that the personality is affected not only by the self development, but it is affected by other people and the current environment as well. Family, friendships, social norms and traditions have all their part in the formation of the personality. What is crucial for the individual is to decide which aspects to internalise and which ones to reject. However, it may not always be possible to make this division; some things may be unconsciously internalised or inevitable for individuals. The modernist age in literature has laid stress on the inner conflicts that individuals struggle with in their social interactions. *Why Be Happy When You Could Be Normal* by Jeanette Winterson and *The Absolutely True Diary of a Part-Time Indian* by Sherman Alexie exhibit the struggles of individuals in their path to shape their identity. This study aims to analyse how the theme of searching for identity is connected in these books and how it affects the characters.

Keywords: identity, individual, true self, Sherman Alexie, Jeanette Winterson

Öz

Çoğu birey, gerçek benliğini keşfetme güdüsüne sahiptir. Karakterin sadece kendini geliştirmekten değil, başka insanlar ve mevcut çevreden de etkilendiği şüphe götürmez bir gerçektir. Birey için önemli olan hangilerini benimseyip hangilerini reddedeceğidir. Fakat bu ayrımı yapmak her zaman mümkün olmayabilir; bazı şeyler bilinçsiz bir halde özümsebilir veya bireyler için kaçınılmaz

olabilir. Edebiyattaki modernist akım, bireylerin sosyal etkileşimleri içinde mücadele ettikleri iç çatışmalar üzerinde durmuştur. Jeanette Winterson eseri *Normal Olmak Varken Neden Mutlu Olasın* ve Sherman Alexie eseri *Duruma Göre Kızılderiliyim*, bireylerin kişiliklerini şekillendirme yolundaki mücadelelerini gözler önüne sermektedir. Bu çalışma, kişilik arama temasının bu eserlerde nasıl bağlantılı olduğunu ve karakterleri nasıl etkilediğini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: kişilik, birey, gerçek benlik, Sherman Alexie, Jeanette Winterson

Sherman Alexie and the Concept of Identity

As a songwriter, film-maker, comedian, writer of prose and poetry, Sherman Alexie was raised on the Spokane Indian Reservation in Washington. This location is chosen as the setting of his novel *The Absolutely True Diary of a Part-Time Indian*. It is also central in his other works such as *The Long Ranger and Tonto Fistfight in Heaven* and *Reservation Blues*. For Alexie, the reservation is subject to the influence of an “on-going colonialism” and to the consequences of its bitter existence (Nygren, 2005).

“Presented as a demarcated space of suffering, Alexie’s fictional reservation is a place where his characters are tormented by collective memories of a genocidal past, of cavalry-approved hangings, massacres, and small-pox-infected blankets. It is a haunted place where faint voices echo all over (Nygren, 2005).

In the novel, an American Indian boy called Arnold Spirit Junior lives in the Spokane Indian Reservation with his family. He is known as Junior on his reservation and Arnold Spirit in his new high-school in Reardan. Arnold’s life is from some aspects an autobiography of Sherman Alexie, the writer. They were both born and raised on the Spokane Reservation, both were born with hydrocephalus and both changed their high school and started studying in Reardan which is far from their reservation (Connette, 2010). After a conversation with one of his teachers, Arnold decides to change his school, in a way he decides to leave his reservation. He then becomes the only Indian in his new school where the whites have the majority. Ironically, the school’s mascot is an Indian child. In time, he gets stuck between two different lives, two different characters; one is in his town and the other is in his school with strangers. The prejudice and stereotypes against Indians are reflected in his dialogues with other children or his teachers. Bradford puts forward that the novel “tracks Junior’s formation as an Indian subject who expresses his identity in unconventional ways”, though she puts this untraditional expression of identity in a traditional subject (Kertzer, 2012). In other words, the construction process of Arnold’s identity is delivered within an uncommon plot, but with a familiar topic. The land where he lives and the other place, Reardan where he goes to school have a crucial

part in the chain of events. Additionally, the places reflect stereotypes in the society and they help readers observe the differences between the Indian life style and the White life style. Ladino states that more than two-thirds of American Indians are believed to live in rural areas and they are related with natural environments instead of urban ones (Ladino, 2009). From the point of many non-Native Americans, Indians still live in tipis, hunt on canoes or finish the day by taking care of animals and watering plants in a primitive pastoral world. These stereotypes create problems for two reasons; one is because they generalise Indians and one is because the real concerns and life styles of American Indians are left aside (Ladino, 2009). Miles relates the root of these stereotypes with the American film industry in the 20th century. He puts forward that the dominant Western genre created a fight between the cowboy and the Indian. The image of Indians as rangers riding on horses across rivers was used so often that it managed to shape a view of Indians for people who watched the movies. Besides, film-makers made good money with the help of this image. The presentation of the same Indian over and over again twisted the sense of individuality of Indians by putting them in the same box (Miles, 2004). In the novel, after he starts studying in Reardan, Arnold tells that he “feels like two different people inside one body” (Alexie, 2007, s. 61). He feels like a true Indian boy on his reservation, whereas he feels and behaves like a white person in Reardan. He also says “I was half Indian in one place and half white in the other. It was like being Indian was my job, but it was only a part-time job. And it didn’t pay well at all.” (Alexie, 2007, s. 99). As a boy who has seen only two places in his life, Wellpinit and Reardan, Arnold realizes financial differences between the two groups of people. He relates his poorness with being an Indian and richness with being a white:

You start believing that you’re poor because you’re stupid and ugly. And then you start believing that you’re stupid and ugly because you’re Indian. And because you’re Indian you start believing you’re destined to be poor. It’s an ugly circle and there’s nothing you can do about it. (Alexie, 2007, s. 11).

To him, being poor is an inevitable choice for Indians. His family and all the people he knows on his reservation are the victims of this unchangeable faith. Arnold’s childhood and adolescence are told to be experienced with poverty, peer bullying, family drama and desperate life styles of people around him on the reservation (Garic, 2017). In the early pages of the novel, Arnold’s dog dies because he cannot afford to pay for his treatment (Alexie, 2007, s. 10). Another occasion where his poverty strikes readers occurs when it is told that he has his ten extra teeth pulled in just one day since the Indian Health Service funded major dental work only once a year (Alexie, 2007, s. 3). He is under the assumption that the only way for him and the Indians on his reservation to escape from poverty and hopelessness is to internalise a white life style. In a conversation with his friend Gordy, he says:

I know, I know, but some Indians think you have to act white to make your life better. Some Indians think you become white if you try to make your life better, if you become successful (Alexie, 2007, s. 109).

Gordy answers him by saying: “If that were true, then wouldn’t all white people be successful?” and this answer may be a representation of common sense. It leads us to question Arnold’s assumption and it also proves him wrong. By this way, it is made clear that an Indian does not have the obligation to “act white” to be successful, he or she can become successful as a true Indian. However, lack of opportunities, having deficient education, challenges in life, exclusion from the society are some of the negative factors that prevent Indians to believe in themselves and accept their own identity as it is. Living on the streets, addiction to alcohol and poverty are still issues for the Indians who live in cities; luxurious neighbourhoods exclude the poor and the homeless; and racism is a major determinant in deciding how humans are able to take place in urban areas (Ladino, 2009). Most Indians live without hope, and for Arnold “hope is white,” it is accessible to the whites only. Talbert informs that hope is not white in itself, but Arnold’s sentence gives voice to a social or economic relationship determined by being able to reach things which have usually stood for social status and dynamism for the whites (Talbert, 2012). For an individual, the past of their community also has an effect in the construction of the identity. Alexie calls this as “blood memory”, and he states that one cannot separate the identity from the pain. “There is no way of knowing, except through our pain. And so, we’re lost. We’re always wandering,” he says (Nygren, 2005). In the novel, Arnold expresses his pain and sadness by making a comparison between the numbers of funerals that Indians and white people attend to. He says, (Alexie, 2007, s. 163,164)

I’m fourteen years old and I’ve been to forty-two funerals. That’s really the biggest difference between Indians and white people. A few of my white classmates have been to a grandparent’s funeral. And a few have lost an uncle or aunt. (...) All my friends can count their deaths on one hand, I can count my fingers, toes, arms, legs, eyes, ears, nose, penis, butt cheeks, and nipples, and still not get close to my deaths.

As Arnold acknowledges readers, 90 percent of these deaths are the result of being alcoholic. He defines it as “the worst part” of the situation because it is possible to associate alcoholism to adverse conditions under which they live, poverty, hopelessness and social exclusion. This awareness surely makes it difficult for him to stand decisively against “acting white”.

The concept of place and its connection with identity is a repeated theme in the Native American literature. A connection to the land has both a spiritual significance to American Indians and has a political meaning (Luco, 2011). Thus, their love and devotion are reflected with characters created mostly by their own American Indian writers. “The central theme of identity (...) needs to be

understood in relation to the agenda of sovereignty/land which is the strong theme of Native American writing from the beginning to the present moment” (Cheyfitz as cited in Luco, 2011). This quotation marks the importance of the land and it is implied that the land and the identity cannot be separated when it comes to Native Americans. It is claimed that because Indians in urban areas feel disconnected where they live, they are basically kept away from their cultural awareness. This does not support the idea that Indians belong to pastoral places in nature, but rather criticizes the unfriendly atmosphere of Euro-American urban construction (Korsmo, 2011). Thus, Arnold’s escape from his reservation makes a great change in his identity. Despite all the difficulties that he faces in Reardan, he is determined to set himself free by leaving his land. His determination is observed in these lines (Alexie, 2007, s. 40):

And going to Reardan is truly a strange idea. But it isn’t weird that my parents so quickly agreed with my plans. They want a better life for my sister and me. My sister is running away to get lost, but I am running away because I want to find something.

What he wishes to find is another question in the novel. Arnold himself does not quite know what he pursues, but it is possible to make a few deductions. First of all, he wishes to discover his true identity, which class he belongs to; is he a white or an Indian? People on his reservation call him an apple “because they think he’s red on the outside and white on the inside,” (Alexie, 2007, s. 109). He is seen as a traitor to his people since he chooses to study with the whites and accept their life style. Hence, Arnold struggles to be an individual and be a part of his community at the same time. The other question to which he desires to find answers could be why the people on his reservation are very aggrieved. He finds the answer after he reads one of the plays of Euripides. He then says, “We Indians have lost everything. We lost our native land, we lost our languages, we lost our songs and dances. We lost each other. We only know how to lose and be lost,” (Alexie, 2007, s. 141). As a part of the Indian community, the truth aggrieves him like it has done to all the Indians he knows. The function of reservations is told readers and it also mournful, “Reservations were meant to be prisons, you know? Indians were supposed to move onto reservations and die. We were supposed to disappear,” (Alexie, 2007, s. 179). It is quite striking when the commitment of Indians to their land is taken on one hand and their assimilation is taken on the other hand. It is understood that Arnold’s ambition to run away from his reservation is not without reasons. He grieved over his people; nevertheless, he is content to move on his own way as an individual: (Pg. 179)

I wept and wept and wept because I knew that I was never going to drink and because I was never going to kill myself and because I was going to have a better life out in the white world. I realized that I might be a lonely Indian boy but I was not alone in my loneliness. There were millions of other Americans who had left their birthplaces in search of a dream.

After that point, most importantly, he realizes that he was wrong in thinking that “the world was broken down by tribes, by black and white, by Indian and white,” but he now knows that is not true. He realizes that the world is much bigger than he thought. He finally knows where he belongs, “I realized that, sure, I was a Spokane Indian, I belonged to that tribe. But I also belonged to the tribe of American immigrants.” (Pg. 180). Arnold defines this as a “huge realization” because it enables him to alter the way he looks at the world, helping him get a wholly different perspective. In other words, it changes his life. Therefore, his two-way identity is shaped and accepted by its owner.

Jeanette Winterson and the Issue of Identity

The twentieth century played a crucial role for women to raise their voice as a whole under the same roof of feminism. Social and cultural changes in that century have led women to take a more important and active position in the society, fighting against the patriarchal dominance. These social changes resulted in the loss of dependence to traditional norms and values (Morera, 2014). The questioning of reality displayed its reflections in art and literature as postmodernism. Thanks to postmodernist literature, female lesbian authors have been able to show themselves and their process of becoming an individual (Morera, 2014). Jeanette Winterson is one of those authors who has contributed to literature with many books and stories centering the issues of feminism and self identity. Winterson’s primary concern as an author is the discovery of endless possibilities of the self (Mendez, 2010). In her opinion, “stories are a way of making sense differently, of enlarging upon what we are and not being afraid of the unruly elements within it,” so she is mainly focused on the acceptance of the self (Winterson as cited in Mendez, 2010). In one of her works, *Written on the Body*, she creates gender-free characters to avoid restrictions coming out of gender norms, she feels that “there’s too much emphasis put on gender, taking away all the structures and scaffolding around which gender is normally constructed” (Winterson as cited in Weder, 2016). The narrative voice is not categorized as either male or female to set the story free from traditional gender binaries (Weder, 2016). By doing so, she aims to focus on the identity rather than gender, but she fails to impose her thoughts since some critics are so eager to classify the narrative voice as either male or female. Most of her novels are autobiographical fiction, reflecting her own struggle of becoming an individual as a lesbian woman. In *Why Be Happy When You Could Be Normal*, which is my focus in this study, she tells her readers how she fought against difficulties through all her life, starting from her childhood trauma caused by her step mother. This memoir of Winterson is centred around binaries (fact/fiction, love/loss, self/other, daughter/mother, nature/nurture) (McKenna, 2017). Her primary purpose is not to define these binaries as opposing notions, but to explore the relation between them. Winterson goes

further to state that “I would rather go on reading myself as a fiction than as a fact,” meaning that she herself admits the contradiction in her memoir and possibly expects readers to analyse the text from the same perspective (McKenna, 2017). She believes that fiction and fact have something to share, that a connection exists between them. She relates this doubleness with her being an adopted child (Wiel, 2014):

Adopted children are self-invented because we have to be; there is an absence, a void, a question mark at the very beginning of our lives... (...) It’s why I am a writer—I don’t say ‘decided’ to be, or ‘became’. (...) To avoid the narrow mesh of Mrs. Winterson’s story I had to be able to tell my own.

This idea of doubleness is supported by Freud’s statement in his essay ‘The Uncanny’. He says that “the double was originally an insurance against the extinction of the self,” (Freud as cited in McKenna, 2017). Hence, the double is to exist if the existence of the self is to be remained.

Winterson’s memoir concerns with the repeated question: ‘Why is the measure of love loss?’ (Winterson as cited in McKenna, 2017). She is raised by a step mother who does not love her daughter, even herself; a father who is alcoholic, dominated by his wife, unable to meet his daughter’s demands and needs. As an adopted child who has never seen her birth mother and father, who lost them shortly after she was born, she most importantly feels the absence of their love. She says in her memoir that “I had lost the warm safe place, however chaotic, of the first person I loved. I had lost my name and my identity,” (Winterson, 2011). Alexie’s protagonist Arnold Junior and Winterson herself bear some resemblances to each other in terms of their process of accepting who they really are. Arnold Junior tries to re-establish his identity in Reardan. He feels alienated among other children and on his first days in his new school, he thinks that he does not belong to that community. He also feels like an outsider on his own reservation and gets stuck between two different settings. Similarly, Winterson suffers from living without a home where she feels safe and beloved. She expresses her thoughts (Winterson, 2011):

Adoption is outside. You act out what it feels like to be the one who doesn’t belong. And you act it out by trying to do to others what has been done to you. It is impossible to believe that anyone loves you for yourself. (...) It has taken me a long time to learn how to love—both the giving and the receiving.

The way Winterson felt in her childhood and adolescence sounds familiar because Arnold Junior also feels like an adopted boy in Reardan, and on his reservation as he grows. Earlier in this study, the importance of the land to Indians was mentioned. Similarly, Winterson claims that “where you are born—what you are born into, the place, the history of the place, how that history mates with your own—stamps who you are, whatever the pundits of globalisation have to say,” (Winterson, 2011, s.

23). In other words, in her opinion, the identity is shaped by the environment in which we are grown and there is nothing to change it. As a child whose parents are both in the working class, “individualisation is the only way out” for Winterson (Winterson, 2011, s. 23). Arnold Junior in Alexie’s novel also escapes from his reservation because he thinks that the reservation is metaphorically a tool to kill Indians, their culture and identity. These lines by Winterson below perfectly mark the effects of the land (or home) on the identity (Winterson, 2011):

For the refugee, for the homeless, the lack of this crucial coordinate in the placing of the self has severe consequences. At best it must be managed, made up for in some way. At worst, a displaced person, literally, does not know which way is up, because there is no true north. No compass point. Home is much more than shelter; home is our centre of gravity.

Another resemblance between Winterson and Junior is that they both face social exclusion at school because of different reasons. Winterson tells us that she was labeled as bad due to her low scores in exams but she still accepted the label for she thought that “it was better to have some identity than none at all,” (Winterson, 2011, s. 56). Junior, on the other hand, is alienated on his first weeks at school simply because he is an Indian boy. Even though he is not fully conscious, he keeps resisting on behaving like an Indian to preserve his identity among whites. The absence of love in Winterson shows its reflections as she gets older, “that part of me, living alone, hidden, in a filthy abandoned lair, had always been able to stage a raid on the rest of the territory. My violent rages, my destructive behaviour, my own need to destroy love and trust, just as love and trust had been destroyed for me,” she says (Winterson, 2011, s. 162). Though Arnold Junior is raised with the affection of his parents, the discrimination against him for being an Indian brings about a similar type of behaviour disorder, causing a serious damage in his search for identity.

Conclusion

The search for identity is a recurring theme in modernist and post-modernist literature. This study has analysed the works of two great authors, Jeanette Winterson and Sherman Alexie, in terms of the issue of identity. It is concluded that the land (home) and the family have a major impact on the development of the identity. Even though some factors like discrimination, racism or birth places are not changeable or evitable, attempts to explore one’s true self can make a difference in one’s life. The journey of Arnold Junior and Winterson to become an individual is a kind of journey that every human being may go on. The fact that they could finally explore themselves means that the search for identity may result in success.

Works Cited

- Alexie, S. (2007). *The Absolutely True Diary of a Part Time Indian*. New York: Little, Brown and Company.
- Connette, T. L. (2010). *Sherman Alexie's Reservation: Relocating the Center of Indian Identity*. North Carolina: East Carolina University.
- Garic, V. V. (2017). Part-time Identities and Full-time Narration as an Absolution in Alexie's *The Absolutely True Diary of a Part-Time Indian*. *Neohelicon*, 189-198.
- Kertzer, A. (2012). Not Exactly: Intertextual Identities and Risky Laughter in Sherman Alexie's *The Absolutely True Diary of a Part-Time Indian*. *Children's Literature*, 49-77.
- Korsmo, J. (2011). *"Leaving the Rez": Indigenizing Urban Space in Selected Short Stories by Sherman Alexie*. Oklahoma: University of Central Oklahoma.
- Ladino, J. K. (2009). "A Limited Range of Motion?" Multiculturalism, "Human Questions," and Urban Indian Identity in Sherman Alexie's *Ten Little Indians*. *Studies in American Indian Literatures*, 36-57.
- Luco, J. P. (2011). *The Rez and the Rest: American Indian Identity and the Negotiation of Space in Selected Works by Sherman Alexie*. Utrecht: Utrecht University.
- McKenna, E. (2017). Double Melancholy: The (Class) Politics of Loss in Jeanette Winterson's *Why Be Happy When You Could Be Normal*. *Women: A Cultural Review*, 296-316.
- Mendez, F. C. (2010). *The Limitless Self: Desire and Transgression in Jeanette Winterson's "Oranges Are Not the Only Fruit" and "Written on the Body"*. Barcelona: Construction and Representation of Cultural Identities.
- Miles, J. D. (2004). *Not Corn Pollen or Eagle Feathers: Native American Stereotypes and Identity in Sherman Alexie's Fiction*. North Carolina: North Carolina State University.
- Morera, L. (2014). The Lesbian Bildungsroman: The Process of Self-Discovery in Jeanette Winterson's *Oranges Are Not The Only Fruit*. *Revista de Estudios de las Mujeres*, 256-270.
- Nygren, A. (2005). A World of Story-Smoke: A Conversation with Sherman Alexie. *MELUS*, 149-169.
- Talbert, K. (2012). Using the *Absolutely True Diary of a Part-Time Indian* to Teach About Racial Formation. *Journal of Curriculum Theorizing*, 266-271.
- Weder, N. (2016). Rewriting the Body: A critique of Current Readings of Gender and Identity in Jeanette Winterson's *Written on the Body*. *English Academy Review*, 7-16.
- Wiel, R. v. (2014). *Literary Aesthetics of Trauma*. New York: Palgrave Macmillan.
- Winterson, J. (2011). *Why Be Happy When You Could Be Happy*. Toronto: Alfred A. Knopf Canada.

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

KÜRESELLEŞME, BÖLGESELLEŞME BAĞLAMINDA TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ THE RELATIONS TURKEY AND EUROPA UNIONS IN CONTEXT GLOBALIZATION AND REGIONALIZATION

Prof. Dr. Mustafa TALAS

Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

ÖZET

Küreselleşme denilen olgu dünyayı dönüştürmektedir. Dünyayı bir baştan bir başa çok yönlü olarak etkileyen bu durumun bir alt sistemi şeklinde olan bölgeselleşme de, en az küreselleşme kadar ciddi etkileri söz konusu olan bir durumu ifade eder.

Türkiye'nin de dünyadaki bu küreselleşme ve bölgeselleşme olgusundan etkilenmemesi beklenemez. Doğaldır ki Türkiye'de bu yeni gerçeklerin etkisi altında olacaktır. Türkiye'nin küreselleşme-bölgeselleşme bağlamında en önemli meselesi ise Türkiye-AB ilişkileridir. AB Küresel-Bölgesel bir güç niteliğinde dünya konjonktüründe önemli bir yer işgal eden bir üst siyasal sistem niteliğindedir. Türkiye'nin küreselleşme-bölgeselleşme ekseninde bölgeselleşme temelli yol haritasını AB hedefi oluşturmaktadır. Bu hedef ile ilgili olarak, Türkiye için, siyasal sisteminde, sosyal ve ekonomik politikalarında esaslı değişimlere açık olmanın veya bu sebepten doğabilecek sorunlara razı olmanın altında yatan gerçek neden ise, bu hedefin dünya ölçeğinde Türkiye'nin gücüne güç katma ihtimaline dayalı olmasıdır. Aynı şekilde, Türkiye kadar, Avrupa için de, Türkiye önemli kazanımları temin edebilecek güçlü bir partner olmaya aday bir ülkedir.

Anahtar Sözcükler: Türkiye, AB, küreselleşme, bölgeselleşme

ABSTRACT

Globalization fact has been transformed the world. Regionalization has effects in the same way with globalization, too.

It is not inevitable process that globalization can also affect Turkey. Because, it is natural that Turkey would be affected on this new reality. The relations of Turkey and European Unions (EU) is the most important problem in context globalization and regionalization. EU is superior political system in the world conjunctural realities about the globalization and regionalization issue. For that reason, EU is the essential target in context globalization and regionalization for Turkey. Because of the fact that EU empower Turkey as political perspective, Turkey has placed important tu EU issue. Besides, Turkey is the country of candidate which would reinforce EU. Consequently, it can be said that Turkey-EU union could be gained each side.

Key Words: Turkey, EU, globalization, regionalization.

1.Küreselleşme ve Bölgeselleşme

Yeni Dünya Düzeni, Yeni Dünya Düzensizlikleri, yeni koloncilik ya da yeni emperyalizm, medeniyetler çatışması, medeniyetler buluşması, Mc Donaldslaşma, postmodernizm, küreselleşme, globalleşme vs. gibi isimler ile adlandırılan (Kızılcılık, 2003) yeni bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönem ile dünya, insanlar, kültürler ve medeniyetler dönüşüm yaşamaktadır.

Verilen isimden çok etkisi önemli olan bu yeni dönemin aslında Sovyetler Birliği'nin çöküp de Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesiyle yakın bir ilgisi vardır. Bu dönemin bitişiyle başlayan yeni süreçte artık hiçbir şeyin eskisi gibi olamayacağı bir dünyada yaşanmaya başlanmıştır(Talas, 2005a:99-115).

Emperyalizm, sınıf çatışmaları ve kapitalizmin yirminci yüzyılda elde etmiş olduğu popülerite gibi küreselleşme kavramı da yirminci yüzyıl sonrasında, bir moda rüzgârı gibi etkili olmayı başarmıştır(Timur, 2004).

Küreselleşme, öyle etkili bir pozisyon kazanmıştır ki (Akşit, 2006:32), dünyada kendi karşıtlarıyla beraber varlığını hissettiren bir ideoloji niteliğine bürünmüştür. Ekonomik, sosyal ve kültürel olarak dünyanın tek elden yönlendirilip homojenleştirilmesini amaçlayan bir ideoloji anlayışı olarak fonksiyon gören bu ideoloji, her biri farklı kanattan olan çok sayıda karşıtı da doğurabilmiştir. Küreselleşmenin ideolojik boyutu ise, insan hakları, piyasa ekonomisine mutlak sadakat, küresel barış ve istikrar şeklinde Kuzey-Batının değer, gelenek ve çıkarlarına hizmet eder bir biçimde dizayn edilmiştir.

Küreselleşme yaklaşımlarının dünyanın değişik bölgelerinde bloklaşma şeklinde de karşılığı vardır. Bu bloklaşmalara bölgeselleşme adı verilmektedir. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan büyük sorunlar ile siyasal aktörler tek başına baş edememektedirler. Bundan dolayı da siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik olarak güçlerini birleştirmek durumunda kalmaktadırlar. Bu zorunluluğun bir sonucu olarak bölgesel aktörler ortaya çıkmaktadır. Bu aktörler AB, NAFTA, EFTA ve ASEAN gibi isimlerle dünyanın değişik bölgelerinde faaliyetlerini sürdürmektedirler(Talas, 2010:1-2).

Küreselleşme döneminin en donanımlı bölgeselleşme numunelerinin başında Avrupa Birliği (AB) gelmektedir. AB, pratik olarak en önemli bölgeselleşme örneğidir. Bu örnek, varlığını büyük oranda kurallar ve kurumlara borçludur. Çok geniş bir alanda çok milletli ve kültürlü federatif yapılara benzer ama pek çok farklı yönü bulunan AB örgütlenmesi Türkiye için küreselleşmenin alt sistemi ve bir bölgeselleşme imkânı şeklindedir.

Türkiye, zaten ekonomik çıkarlarının en büyük kısmını içinde barındıran bu birliğe entegre olmayı başardığı taktirde çok önemli kazanımlara sahip olacaktır. Ancak gözden uzak tutulmaması gereken bir başka gerçek ise AB'nin de en az Türkiye kadar Türkiye'nin AB'ye girişinde menfaatinin olduğu meselesidir. Bu entegrasyon olmadan ne AB küresel ve bölgesel bir güç olabilir ne de Türkiye. Bu da ayrıca dikkat edilmesi gereken hududlardandır.

Küreselleşmenin kapsama alanı, büyük oranda Anglo-Sakson.geleneğinden gelen Kuzey-Batılı toplum ve devletlerle sınırlı olmaktadır. Bu kapsama alanına dahil olanlara itiraz etmek durumunda kalan devlet ve toplumlar çeşitli yöntemlerle çabucak hizaya getirilmektedirler. Bu

yöntemlerin en meşhur ve çokça başvurulanlarından birisi kültürel emperyalizm olarak da ifade edilebilecek kültür yayma politikasıdır. İkinci yöntemse, daha çok silahlı istilâ şeklinde ifade edilen bir tarzdır. Üçüncü yöntem de, ekonomik ve siyasal entegrasyon projelerinden oluşmaktadır Birinci tip hizaya getirme yöntemine örnek. “McDonaldslaştırma” adı verilen “Amerikanlaştırma”dır. Bu tarz, dize getirme büyük oranda medya yardımıyla başarılabilen bir tür Amerikan hayat tarzının dayatılması niteliğinde ifade edilebilecek yaklaşım tarzıdır. İkinci yöntem Amerika’nın Irak Afganistan işgali, Nato’nun Libya çıkarması örnek olabilecektir. Bu örnekte, BM de bir kenara bırakılarak ve işlevsiz hale getirilerek, bu ülkelerin işgal edilmesi tercih edilmiştir. Bu tercih ise, serbest kültür ihracı yapılamayacak durumlarda, kapsama dahil etme politikasının farklı yöntemi olarak karşımızda bulunmaktadır. Üçüncü yöntem ise, küresel ve bölgesel kurumlaşma yöntemleridir. IMF, Dünya Bankası, AB, NAFTA, EFTA vb gibi kuruluşlar, küresel entegrasyon projeleri olarak küreselleşmenin siyasal ve ekonomik kapsama alanını işletmekle yükümlüdürler. Bütün bu üç yöntemden çok farklı olarak dördüncü bir yöntem de, *“kadife veya pembe devrimler”* adı verilen finans yöntemiyle çeşitli toplumlardaki siyasal iktidarları küreselleşmenin emrine almak şeklinde insanlığın karşısına çıkarılmıştır. Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan ve Kırgızistan örnekleri bu olayın tipik numuneleri olarak karşımızda durmaktadır(Talas, 2005b:76-77).

Küreselleşme ve bölgeselleşme ilişkisinin izahından sonra Türkiye-AB ilişkilerinin değerlendirilmesinin yapılacağı ikinci bölüme geçebilmek mümkündür.

2.Küreselleşme-Bölgeselleşme Bağlamında Türkiye-AB İlişkileri

Türkiye’nin AB konusundaki milli yaklaşımı tam üyelik şeklindedir. Bu bir milli hedef olup küreselleşme ile ilgili boyutlara da sahiptir. Milli hedefin sloganı da, “2023 Yılında Bölgesinde Güçlü ve Lider Ülke Türkiye Hedefi” şeklindedir.

Bu milli hedefe ulaşmak amacıyla belirlenen stratejilerin başında ise AB üyeliği gelmektedir. Türkiye, bu şekilde, AB gibi bölgesel siyasî ve ekonomik entegrasyon projesine dahil olarak gelişmesine ivme kazandırmayı amaçlamaktadır. Ne var ki, çatışmalı bir tablo tam da bu noktada meydana gelmektedir. Türkiye’nin kendisinin belirlediği küreselleşme hedefi ile, AB’nin Türkiye için uygun gördüğü rol esaslı bir biçimde farklı olmaktadır

Ekonomik istikrar açısından güçlü, nüfus yapısı bakımından dinamik ve siyasal açıdan üniter yapısını koruyabilmiş bir Türkiye, mevcut avantajlı yapısıyla AB’ye dahil olduğunda, AB içerisinde küresel bir aktör olabilecek niteliktedir. Bununla beraber AB, Türkiye’yi zayıf, parçalı ve sıradanlaşmış alelade bir ülke olarak bünyesine dahil etmeyi amaçlamaktadır(Talas, 2005b:97). Bu

yaklaşımını çeşitli müzakere belgeleri ve çerçeve nitelikli belgeler ile açıkça beyan etmektedir (AB İlerleme Raporu, 2007:23).

Türkiye'nin planları AB fonlarından faydalanarak ekonomik yapısına daha fazla ivme kazandırmaya çalışırken; AB, Türkiye'nin ekonomik açıdan iyice kendine muhtaç konumda olmasını öngörmektedir. Türkiye, işgücü, sermaye ve malların serbest dolaşımı ilkesinden yararlanarak avantajlar elde etmeye çalışırken; AB, bu konuda kalıcı kısıtlamalar peşindedir. Türkiye, bölgesel olarak barış ve istikrar timsali olmaya çalışırken; AB, Türkiye'nin çevresinde ve içinde din, ırk ve mezhep çatışmalarının yaşanacağı çokkültürlülük karmaşasıyla ufulanmasını tasarlamaktadır(Talas, 2005b:97).

Bu örnekler, ilerleme raporları ve müzakere çerçeve belgesinde (AB İlerleme Raporu, 2007:23).mevcut olup, sayıları çoğaltılabilecek hususlardır.

Türkiye-AB İlişkilerinin sahip olduğu çatışmalı vaziyet, bir sonuca ulaşmak durumundadır. Çatışma için muhtemel olabilecek sonuçlar şu üç eksende toparlanabilir:

- 1.Türkiye'nin küresel aktör olarak AB'nin içerisinde yer alması,
- 2.Türkiye'nin yine AB içerisinde fakat sıradan bir devletçik olarak bulunması,
- 3.Önceki iki ihtimalin dışında bir ihtimal olarak Türkiye'nin AB dışında kendine başka bir yol tayin etmesi.

Türkiye açısından en güzel sonuç birinci senaryodur ancak bu senaryonun gerçekleşmesinin önünde çok temel çıkmazlar mevcuttur. AB'nin öncü, lokomotif kuvvetleri, Türkiye'yi rakip olarak göreceklelerinden işi sürüncemeye götüreceklerdir. Bir anlamda bir liderlik savaşı olacaktır. İlerleme raporları ve Avrupa Parlamentosu Toplantılarında Türkiye'nin coğrafi olarak genişliğinin ifade edilmesi bun un en somut örnekleri olarak karşımızda bulunmaktadır. İkinci senaryo değerlendirmeye alındığında, AB için en faydalı seçenek niteliğindedir. Buna karşılık, Türkiye'nin hedefleri ile örtüşmemektedir. .Son senaryo ise, gerçekleşmesi her iki taraf için de çok fazla sakınca içeren niteliktedir. Hem AB'nin hem de Türkiye'nin hedefleri açısından ciddi sorunlar içermektedir.

1957 yılında AET'nin kurulduğu dönemden 3 Ekim 2005'e kadar süregelen 48 yıllık süreç dikkatle incelendiğinde, Türkiye'nin başka üye ve adaylar ile aynı imtihana tabi tutulmadığı daha iyi anlaşılacaktır.

Her şeyden önce, en uzun adaylık süreci Türkiye için geçerli olmuştur. Birden fazla müracaatta bulunan ender ülkelerden biri Türkiye olarak kayıtlara geçmiştir. Sorunları daha büyük olan ülkeler bile Türkiye'den daha kısa sürede adaylık yolculuğunu tamamlamıştır. Ayrıca Müslüman olarak adaylık sürecine giren tek ülke Türkiye'dir. Bu da bir ayrıcalıktır.

Ayrıca, Türkiye “hazmetme kapasitesi” gibi aleyhte imtiyazla karşılaşmıştır. Bu yöndeki tekliğinin yanı sıra, aday gümrük birliğine dahil olma mecburiyetine maruz bırakılma konusunda da yalnız bir örnek olmuştur..

Bunlar, Türkiye'nin istisna teşkil ettiği ve adaylık sürecinden yöneticileri ve Türk Milleti'ni bezdirecek nitelikte olan haksız uygulamalardır.

Çok ilginç olan gerçeklerden bazıları da Türkiye söz konusu olduğunda, sorun yaratılıp başka devletlerle ilgili uygulamalarda görmezlikten gelinen konulardır. Bunların en başta geleni, sınır anlaşmazlıklarıdır. “Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi'ne Türkiye ile sorunu çözdükten sonra AB'nin muhatabı olursun şeklindeki müzakere anlayışı mevcut olmamışken; Türkiye'ye Yunanistan'a ayrı, Rum kesimine ayrı aman dilemesi gerektiği ısrarla dikte edilmiştir.” (Talas, 2005b:97).

Sonuç

Türkiye'nin AB Serüveni ile ilgili olarak sayısız örnekler verilebilir ki, Türkiye için doğru bir tercih olamayacağı hem Türk Milleti'nde hem de idarecilerde AB hedefinden uzaklaşma hissi doğurmaktadır. AB'nin yaklaşımı doğru ve dikkatli bir şekilde gözlem altına alındığında, Türkiye için, sıradan bir devletçikler topluluğu olarak birlik içinde hazmetme doğacaktır. Bu türden bir AB üyeliği ise, ne lider ülke Türkiye hedefiyle ne de Atatürk'ün “muasır medeniyetler seviyesinin üstüne ulaşma ideali” ile paralel olabilecektir.

Başka milletlerin Türk Milleti'nin kaderini tayin etme haklarının olmadığı gibi, ekonomik ve siyasi bağımsızlığın bir bütün olarak sağlanmasının en temel gereklilik olduğu açık bir gerçekliktir.

İktisaden ve siyaseten güçlenmiş ve kültürel bütünlüğünü sağlamış bir Türkiye, on yıl sonra (şayet AB diye bir birlik kalırsa), kendisine dahil olması talep edilen bir ülke olacaktır. Bütün bunların çözümü de milletleşme sürecinin tamamlanmasına bağlıdır. Devletin tekliği ve milletin bölünmez bütünlüğü fikrine bütün vatandaşların sadakatle bağlı kaldığı gün milletleşme sürecinin tamamlandığı gün olacaktır.

Kaynaklar

AB İlerleme Raporu (2007) Türkiye Cumhuriyeti AB Genel Sekreterliği, http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2007karsilastirmalitablo.pdf Tarih:18.06.2009

AKŞİT, Bahattin (2006) “Küreselleşme, Kültür ve Uygarlık: Karşılaştırmalı Sosyolojik Araştırmalar İçin Bir Kuramsal Çerçeve Denemesi” Uluslararası Küreselleşme ve Türk Uygarlığı İçinde, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları, s. 27-41

KIZILÇELİK, Sezgin (2003), *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*, Anı Yayınları, Ankara.

TİMUR, Taner (2004), *Türkiye Nasıl Küreselleşti*, İmge Kitabevi, Ankara

TALAS, Mustafa (2005a), “Küreselleşmenin Sonucu Olarak Türkiye’de Kimlik Krizi”, *Tabula Rasa Felsefe-Teoloji Dergisi*, Yıl: 5, S. 14, Mayıs-Ağustos, s. 99-115.

TALAS, Mustafa (2005b) “AB Serüveni Türkiye’yi Küresel Bir Aktör Mü, Yoksa Sıradan Bir Devlet Mi Yapar?”, 2023 Dergisi, Ankara, Aralık, s.76-77

TALAS, Mustafa (2010) “Küreselleşme Gerçeği”, Dünden Bugüne Küreselleşme Yerelleşme ve Türkiye, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara.

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİK BOYUTLU İTİCİ GÜÇLERİ

GLOBALIZATION AND ITS MOTOR FORCE

Prof. Dr. Mustafa TALAS

Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

ÖZET

Bu bildiri küreselleşmenin modern toplumlarda var olan bir olgu olduğunu tartıştı. Sonuçta bu olgu toplumları, kültürleri ve ekonomik yapıları ciddi olarak etkilemektedir.

Küreselleşmenin ekonomik boyutlu bir olgu olması gerçeğinden dolayı bu konuda ekonomik boyut ağırlık oluşturmaktadır. Bundan ötürü biz de küreselleşmenin bu boyutunu çalışmak istedik.

Bu çalışmada küreselleşmenin önemli güç kaynakları olduğu sonucuna vardık. Bunlar ekonomik ve teknolojik güç kaynaklarından oluşmaktadır. Biz bu güç kaynaklarından ekonomik boyutlu olanlarını araştırmayı tercih ettik.

Dünyada IMF, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası ve çok uluslu şirketler gibi çok sayıda ekonomik boyutlu güç kaynakları vardır. Bu organizasyon ve şirketler dünya ekonomisine yön vermektedirler.

Anahtar Sözcükler: Küreselleşme, ekonomi, küreselleşme ve ekonomi, küreselleşmenin güç kaynakları

ABSTRACT

In this study we argued that globalization would be a fact in the modern societies. This phenomenon has been affecting seriously cultures, societies and economic structures in the event.

Because of the fact that globalization phenomenon is economic dimensional fact, this issue has rated according to economic dimension value. For that reason we also asked to study this dimension of globalization.

We have come through that globalization have important motor forces in this study. These are composed of economic and technologic power units. We preferred that economic power forces are investigated from these resources.

There are a lot of economic power forces in the World such as IMF, World Trade Organization and World Bank and multilateral companies. These organizations and companies have given direction to World economy.

Key Words: Globalization, economy, globalization and economy, motor forces of globalization

Giriş; Kapsam, Amaç, Sınırlılıklar, Materyal ve Metod

Bu çalışmada küreselleşmenin ekonomik boyutlu itici güç kaynaklarının izah edilmiştir. Çalışmada teorik analiz yöntemi benimsenmiş olup materyal olarak web ortamındaki veri kaynakları ve Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sabiha Şahenk Kütüphanesi kaynakları kullanılmıştır. Bunun yanı sıra bazı şahsi kütüphanelere de başvurulmuştur.

Çalışma birbirine bağlı iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde küreselleşmeye dair görüşlerin analizi ve ikinci bölümdeyse küreselleşmenin ekonomik boyutlu itici güçlerinin analizi yapılmıştır.

Küreselleşme son dönemlerin moda deyimini olarak (Kızılcıkelik, 2003:3)sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, işletme, hukuk, dini ilimler başta olmak üzere bütün sosyal bilim alanlarının temel uğraşı hususlarından biri olmuştur. Medyada, açılış programlarında, hükümet programlarında, uluslararası ilişkilere dayalı toplantılarda gündemin ana maddeleri arasında yerini almaktadır. Bu kadar geniş boyutlu uğraşı imkânı bulunan küreselleşmenin belki de en önemli dayanak noktasını ekonomik boyutlu güç kaynakları temsil etmektedir.

Bu noktada küreselleşmenin bakış açılarının analiz edileceği birinci bölüme bakılabilir.

1.Küreselleşmeye Dair Görüşler:

Yirmi Birinci yüzyılda en çok gündeme getirilen kavramların başında olabilecek olan küreselleşme bir olgu olarak insanlığın karşısında durmaktadır. Bu gerçeklikten ötürü sürekli tartışılmaya devam etmektedir. Tartışılan ve tartışılmaya devam edilen bu olgunun bizim de gündemimizi işgal etmesi kaçınılmaz olacaktır.

Kavram, ilk olarak Theodore Levit tarafından kullanılmış ve ekonomideki piyasaların dünya çapında gelişimi cümlesiyle kendisini göstermiştir(Levit, 1983:92-102). Daha sonraları dünya çapında anlamında literatüre yerleşmiş olan bu kavram taramalarda en fazla karşılaşılan kavramlardan olma vasfını kazanmıştır.

Küreselleşme olgusunun tartışılması üç farklı açıdan gerçekleşmektedir. Bunlardan biri küreselleşme taraftarları, diğeri küreselleşme karşıtları ve üçüncüsü de dönüştürücüler adıyla da karşımıza çıkan ılımlı yaklaşım sergileyenler bulunmaktadır. İlimliler mesafeli yaklaşım sergileyenler olarak küreselleşmenin karşıtları ve taraftarları arasında durmaktadırlar.

Taraftarların yaklaşımında büyük oranda ekonomideki birbirine eklenilen piyasalar ve dünyada yaygınlaşan serbest piyasa ekonomisinin dayandığı liberal düşünceler ağırlık kazanmaktadır. Bütün dünyanın tek bir piyasa gibi çalışmasını ve bunu sağlarken de demokrasi,

özgürlük ve serbest ticaret anlayışının egemenliğinden istifade edilmesi ağırlıklı bir dayanak teşkil etmektedir.

Karşıtlar da tam da bu noktada itirazlarını öne sürmektedirler. Bu yaklaşımların tam bir yeni kapitalizm örneği olacağını öne sürerek bu yaklaşımları eleştiriye tabi tutmaktadırlar. Bu yaklaşımın kapitalizmin sömürü düzenini pekiştirmek için bir tür yeniden yapılandırma yoluna bu sayede girişeceklerini öne sürmektedirler.

Dönüşümcüler adıyla da tanınan ılımlı yaklaşımclar küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını, bundan ötürü de ne taraftarların yaklaşımında olduğu gibi tartışmasız peşine düşülebilecek bir mesele olduğunu ne de karşıtların öne sürdüğü gibi yok sayılması gereken bir husus olduğunu düşünmektedirler.

Hangi yaklaşım biçimi benimsenirse benimsensin küreselleşmenin kaçınılmaz bir süreç olarak gelişmiş-gelişmemiş, zengin-fakir, demokrat-antidemokrat, dinli-dinsiz bütün toplumların yaşadığı bir gerçek olarak öne çıkmaktadır.

Her görüşün kabul edeceği bir yaklaşıma göre küreselleşme kendini ekonomik yaşamda daha net bir biçimde piyasaların eklememesi ve uluslarüstüleşme anlayışlarının toplumlarda egemen olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Bu dönemin tartışmasız gücünü temin eden boyutların en başında ekonomik nitelikli itici güçler gelmektedir.

Yapılan bu çalışmada biz de ekonominin küreselleşmeye güç veren ana kaynaklar olarak analiz edilmesini amaçladık. Bu yaklaşımın bir gereği olarak gelinen bu noktada küreselleşmenin ekonomik boyutlu itici güçlerinin izah edileceği ikinci bölüme geçebilmek mümkündür.

2.Küreselleşmenin Ekonomik Boyutlu İtici Güçleri

Küreselleşmenin ekonomik boyutlu güç kaynaklarının başında çok uluslu ya da ulusötesi şirketler denilen dev kuruluşlar ile bunların oluşturdukları siyasî organizasyonlar ve dünyanın finans piyasalarına kabul ettirdikleri uluslar arası anlaşmaları gelmektedir. Dünya çapında, ürettiklerini pazarlayabilmeleri konusunda engel teşkil eden hususları sermaye akışını sağlayarak ortadan kaldırmak için çok kapsamlı çalışmaları bu türdendir.

Yeni dünya düzeninin oyun kurucuları olan çok uluslu şirketler, her ülkeyi bir “Pazar” olarak algılamaktadır. Onlar için her fert bir “müşteri”dir. Küresel projeleri, dünyadaki bütün milletlerin fertlerini kapsama alanlarına almaktır. Çok uluslu şirketlerin bu projeleri ile farklı milletlerin “ulusal projeleri” çatışmaktadır(Eroğlu, 1999:149-150).

Çok uluslu ve ulus ötesi şirketlerin tamamına yakını G7 denilen Kuzeyli ülkelere mensuptur. Bu şirketler dünya menfaati adını verdikleri Kuzeyin istek ve çıkarlarını paravan şirketleri, ortakları aracılığıyla oluşturdukları lobi faaliyetleriyle az gelişmiş ülkelere dikte ettirmektedirler. Kuzeyin elde etmiş olduğu ayrıcalıkları devam ettirip, yenilerini elde etmenin hesabı içerisine girmektedirler. MAI

adı verilen çok taraflı yatırım anlaşmaları ile çok uluslu şirketlerin önünde bulunan engeller ortadan kaldırılmaktadır. Sermaye akışkanlığının teminiyle çok uluslu şirketlerin ulus devletlerin müdahalesinden kurtarıldığı görülmektedir(Kazgan, 2000:52). Ancak büyük devletler bu kuralı kendileri için yok saymaktadırlar. Kendi devletleri konusunda ulus devletin sona erdirilmesi diye bir durum söz konusu değildir. Küresel rekabet kurallarının en çelişkili noktası işte burasıdır.

Ulusötesi ekonomiyi şekillendiren başlıca olgu, mal ve hizmet ticaretinden çok, para akışıdır. Egemen ulusal devletlerin para ve maliye politikaları, giderek daha büyük oranda, ulusaşırı para ve sermaye piyasalarındaki olayları etkin bir yolla biçimlendirmek yerine onlara tepki vermektedirler. Uluslararası ekonomide geleneksel "üretim faktörleri", olan toprak ve emek giderek daha büyük oranda ikincil duruma düşmektedir. Ulusaşırı bir nitelik kazandığı ve herkesçe elde edilebilir hale geldiği için artık para da dünya piyasasında tek bir ülkeye rekabet avantajı sağlayacak bir üretim faktörü olmaktan çıkmıştır. Döviz kurları, ancak kısa süreler içinde önem taşımaktadır. Yönetim, üretimin belirleyici faktörü olma niteliğini kazanmıştır. Rekabet alanında bulunan noktanın değerlendirilmesi, yönetimi temel almalıdır. Ulusötesi ekonomideki amaç "kâr maksimizasyonu" değil, "pazar maksimizasyonu"dur. Ticaret de giderek daha büyük oranda yatırımı izlemektedir. Aslında, ticaret yatırımın bir fonksiyonu haline gelmektedir(Drucker, 2000:117-118).

Dünya ekonomisini yönlendiren ve denetimi elinde bulunduran dev şirketler ve uluslararası kuruluşlar, zamanla dünyadaki siyaseti de kontrolleri altında tutmaya başlamışlardır(Ulagay, 2001:33-35). Aynı şirketler, küçük şirketleri sürekli olarak yutuyorlar ve dünya piyasalarında tekelleşmeyi doğuruyorlar. Dünyadaki en büyük 100 kuruluşun geliri dünya nüfusunun ilk %20'sini oluşturan fakirlerin gelirinin iki katına ulaşıyor. Bölgesel anlaşmalar veya eski imparatorlukları andıran bölgesel işbirliği anlaşmaları veya küresel örgütler, ulus-devletin karar alma, uygulama ve denetleme gücünü aşındırmaktadır. Ulus-devlet, dış ticaret politikasını bu yöne göre bağımsız olarak belirleyebiliyordu. Dış ticaret politikası araçlarıyla iç pazarı koruyarak, büyümeyi ve yerel sermayeyi güçlendirebiliyordu. 1980 sonrasında ulus-devletin elindeki bu olanaklar alınmış oldu. DTÖ' ye bağlı 130 kadar devlet, dış ticaret politikasını bu örgüte bıraktı. Dünya Bankası ve IMF de aynı şekilde çevre için bu politikaları belirlemektedir. Ulus-devlet üstü belirlenen kurallara uymamak ise, ulus-devletleri bağlayıcı yaptırımlara bağlanmıştır(Kazgan, 2000:237).

Küresel ekonomiyi yönlendiren ulusaşırı şirketlerin gücünün çok büyük olduğu bir realitedir. Devasa bütçeleri, teferruatlı teknolojileri, ve birkaç kıtada uzun vadeli stratejiler planlama yetenekleriyle bu şirketler, oldukça esnek birikim ve denetim aygıtları olduğunu göstermişlerdir. Çoğu durumda , bütçeleri ve teknik düzeyleri karşılardaki şirketlerden ekseriyetle daha düşük olan hükümetleri sarsabilmekte ya da dikkate almayabilmektedirler. Aynı zamanda pek çok üçüncü dünya ülkesinde kendi vasıflı personeline ek olarak yerli işçiler ve iç işleyiş mekanizmaları

kullanabilmektedirler. Bu mekanizmalar, kültürel farklılıkları ihmal edebilmelerini ve çalıştıkları pazarları sağlama almalarını mümkün kılmaktadır. Sonuç olarak bu şirketlerin işleyiş tarzlarıyla, gelişme aşamasındaki devletlerin kapsamlı bir ekonomik hiyerarşi arz eden dünya kapitalist ekonomisine sokuldukları uluslar arası bir işbölümü ortaya çıkmaktadır(Irkad, 2000).

Ulus aşırı şirketlerin gücünü ayrıntılı olarak rakkamlarla da ifade edebiliriz: Bugün dünyanın 32 trilyon dolarlık toplam gayrî safi gelirinin %25'i 200 büyük çok uluslu şirket tarafından üretilmektedir. Dünyanın dört büyük ÇUŞ'u tüm Afrika kıtasının ürettiği toplam gayrî safi gelirden daha fazla üretim gerçekleştirmektedir. Yaklaşık 10 trilyon dolara ulaşan dünya ticaret hacminin bileşenine bakıldığında ise, bu tutarın üçte birinin herhangi bir çok uluslu şirketin kendi bünyesindeki ticaretten oluştuğunu, yine üçte birinin de bir ÇUŞ'un diğer bir ÇUŞ grubuyla yürüttüğü ticarete konu olduğuna şahit olmaktayız(Yeldan, 2002). Anlatılan bu duruma başka bir çarpıcı örnek ise, şirketler bazında örneklendirmeler olabilir. Meselâ, "General Motors"un cirosu Danimarka'nın GSMH'ından, Toyota'nın ki de Norveç'in GSMH'ından daha fazladır.1970'lerde birkaç yüz olan ÇUŞ sayısı bugün 40.000'i aşmaktadır(Baştürk, 2001).

Arrighi de, Uluslarüstü Sermaye Sınıfı (USS)'nin kurumları arasında sayılan G7, Davos Dünya Ekonomik Forumu ile IMF ve DB'nin dünya burjuvazisinin çıkarlarının taşıyıcısı olduğunu kabul etmektedir. Yanı sıra, Kuzey-Güney ayrımının hâlâ çok belirgin olduğu düşüncesindedir. Ona göre, Sermaye sahipleri büyük ölçüde Kuzeyde, dünya proleteryası ise Güneyde yoğunlaştığına göre Kuzey-Güney, Burjuvazi-Proleterya çelişkisinin aynı madalyonun farklı yüzleri olduğunu söylüyor(Arrighi, 2001:469).

Ulus ötesi şirketler, küreselleşmenin en önemli ekonomik etkilerinin belirleyicisi olarak görülmektedir. Ulus aşırı şirketler, "küreselleşmenin getirdiği mal ve hizmet üretiminin artmasının en önemli aracıdır. Bu şirketler artık hem ekonominin , hem de üretimin yapılanmasında belirleyici hale gelmiştir. Ulus ötesi şirketler, üretim faaliyetlerini tüm dünyaya yayarak aynı zamanda işgücü piyasalarını ve pazarların hacmini geliştirmektedirler. Ancak bu şirketler izledikleri üretim politikalarıyla ülkelerin toplam gelirlerini ve bu gelirlerin dağılımını da önemli ölçüde etkilemektedir."(Baştürk, 2001). Bu etkileriyle ülkelerin sermaye ve dolayısıyla yatırımları konusunda belirleyici konuma gelmektedirler. Bazı noktalarda, ulus aşırı şirketler, ülkelere müdahalelerinde iç işleri-dış işleri ayrımı yapmaksızın söz sahibi konumunda olmaktadır. Çünkü uluslararası kuruluşların yani IMF, DB ve DTÖ gibi kurumların finans kaynağı yine ulus aşırı şirketler olduğu için tepe noktasında yine onlar bulunmaktadır. Hem bu uluslararası kuruluşların hem de borç alan devletlerin bazı kilit noktalarında ve yönetim kurullarında adam tayin etme hakkı da yine ulus aşırı şirketlerin olmaktadır.

Ülkeler üzerinde her yönden söz sahibi olan UÖŞ, çıkar anlaşmazlıklarından da faydalanmayı bilmektedirler. Bu manada her türlü bölünmüşlük yaratacak faaliyetlere de destek olunmaktadır.

Ülkeler arasında önceden beri var olan anlaşmazlıklar ve çıkar çatışmaları zamanla sadece merkez-çevre arasında değil, çevre-çevre arasında da oluşarak artan ölçüde derinleşmiştir. Meselâ, petrol üreten ülkeler uzunca süreden beri gelirlerini arttırıp bununla olağanüstü fırsatlar elde etmiş olmalarına rağmen, çıkarları akaryakıt alan ülkelerinki ile uyuşmadığından onlarla çatışma haline girmişlerdir. “Ayrıca uyuşmazlıklar gösteren, yalnızca devletlerin veya devletlere bağlı ulusların çıkarları değildir. Ulus içerisinde de toplumsal çıkar uyuşmazlıkları söz konusu olmaktadır. Bu farklılaşmanın bir başka boyutu zaman boyutu ile ilgilidir. Kısa, orta ve uzun vadeli çıkarlar çok ender olarak uyuşabilir. Bu çıkarlar, ya bu günün kuşaklarına ya da gelecek kuşaklara yöneliktir. Bu toplumsal öbekler tüketim ya da yatırım şeklinde, çıkarlarının süreleri arasında seçim yaptıklarında birbirleriyle çakışmaktadır. Bölgesel anlaşmalar veya eski imparatorlukları andıran bölgesel işbirliği anlaşmaları veya küresel örgütler, ulus-devletin karar alma, uygulama ve denetleme gücünü aşındırmaktadır.”(Kazgan, 2000:34). Bu aşındırmayı da büyük oranda ihtilaflardan istifade etmeye çalışarak başarmaktadırlar. Son yirmi yılda meydana gelen “devletçik enflasyonu”na bakılırsa ne ölçüde başarılı olduğu daha iyi anlaşılabilir.

II. Dünya Savaşı sonrası kurulan IMF, GATT, OECD gibi kuruluşlar, kararların alınmasını, uygulanmasını ve denetlenmesini yerine getirmektedirler. 1990’lı yıllarda BM örgütü de aynı fonksiyonu yerine getirmiştir. Özellikle bu kuruluşlar tarafından temin edilen dış krediler çok yönlü bir denetime tabidir. Özel kuruluşlara verilecekse, devlet garantisi istenmekte, yani ödeme imkânı görülmeyince, IMF, programları çerçevesinde uyum politikaları dikte ettirilmektedir. Hatta bu politika için yeni krediler de verilmektedir(Canbolat, 2002:127). “Uluslararası kurumlar, çeşitli düzeylerde rol oynamak isteyen ulus-devletin gücünü aşındıran yeni bir boyut ortaya çıkarmaktadır. Neredeyse küresel çapta üyesi olan bu kurumlar aldıkları bağlayıcı, teşvik edici veya cezalandırıcı kararlarla ulus devleti yönlendiren ulus-üstü bir niteliğe sahip olmaktadır. GATT, 1 Ocak 1995’te DTÖ’ya dönüştükten sonra, denetleme ve yargılama gücüne de sahip oldu. Uluslararası düzeyde ekonomiler, belli başlı merkez ülkeler, özellikle G3 ülkeleri arasında anlaşma yoluyla yönetilmektedir. Yönetimin bir parçası bu anlaşmalar yoluyla yerine getirilmektedir. Önemli sayıda devlet, DTÖ gibi, ekonomik faaliyetin belirli bir yönünü düzenleyen uluslararası birimler yaratmaktadırlar. Küresel düzeydeki yukarıdaki oluşumların bir başka şekli, bölgesel düzeydeki organizasyonlardan meydana gelmektedir. Dünyanın hemen her yerinde kendine özgü bölgesel veya gurupsal serbest ticaret anlaşması vardır. Geniş ekonomik alanların AB ya da NAFTA, EFTA, ASEAN, APEC gibi, ticaret bloklarıyla kontrol edilmesi yoluyla yönetilmektedir. Elbette, egemen

sınıflar(şirketler) ve temel toplumsal çıkarlar arasındaki işbirliği ve rekabeti dengelemeye çalışan ulus devletinin ulusal düzeydeki politikalar yoluyla yönetimi olanaklıdır“(Kazgan, 2000:34).

Osman Ulagay, Robinson ve Harris’e göre, kapitalizmin ulus devlet aşamasından uluslarüstü aşamaya geçişinin dört karakteristik özelliği olduğunu ifade etmektedir: “Birinci karakteristiği, üretim sürecinin küresel olarak tasarlanması ve ulusal üretim yapılarının uluslarüstü entegrasyonudur. İkinci değişiklik, uluslar arası sınıf oluşumundan uluslarüstü sınıf oluşumuna geçiştir. Önceki aşamada sınıflar ve guruplar arasındaki ilişkiler ulus devletler vasıtasıyla gerçekleştirilirken, yeni, uluslarüstü süreçte ulus devlet kapitalizmin örgütlenme temeli olmaktan çıkmış, küresel sınıf oluşumu dünyanın gittikçe küresel burjuvazi ve küresel proleterya şeklinde bölünmesini getirmiştir. Üçüncü değişiklik ise, dünyanın coğrafi temelde Kuzey ve Güney, Merkez ve Çevre, Birinci ve Üçüncü Dünya şeklinde ayrılmasının gittikçe azalan önemidir. Sonuncusu da, uluslarüstü devlet aygıtının yükselişi ile birlikte, uluslarüstü işçi sınıfı henüz kendisi için bir sınıf haline gelemeyip, kendiliğinden bir sınıf olarak kalırken, Uluslarüstü Sermaye Sınıfı (USS)’nin gittikçe kendisi için bir sınıf niteliği kazanmasıdır Maliye ve para politikalarını uluslararası koşulları hesaba katarak saptamak durumunda olan devletlerin, toplumun zaafiyet gösteren kesimlerini korumak için yapabileceklerinin bile belirlenmiş sınırları var. Ulus devletinin bu biçimde güçsüzleşmesi, kendi ulusal sınırları içinde iktidarın oluşmasına katkıda bulunduğunu düşünen insanların tepkisine yol açıyor. Küreselleşme karşıtı protestolarda da bu tepkinin izleri görülüyor”(Ulagay, 2001:34).

Uluslararası kuruluşların önemli faaliyetlerinden biri de finansal olarak liberalleşme programlarıdır. Özellikle IMF, DB gibi uluslar arası finansal kuruluşlar tarafından uygulatılan finansal liberalleşme programları, finans sermayesinin önündeki tüm engelleri kaldırıp, dizginsiz sermayeye meydan okurcasına eşitlikçi, toplumsal adalete uygun olmayan politikalar uygulanmaktadır. Para ve maliye politikaları civa gibi ülkeden ülkeye akan sermayenin taleplerine göre icra edilmektedir. Ve ayrıca finans sermayesi koyduğu kurallara uymayan ülkeleri terk ederek adeta terör uyguluyor(Kozanoğlu, 2002:55). Günlük olarak dünya üzerinde bu şekilde dolaşan para miktarının 1.5 trilyon dolar olduğu ifade edilmektedir.

Küresel düzenin tüm tarafları tatmin edecek biçimde işlemlerini sağlayacak küresel kurumların eksikliği de hissediliyor. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslararası kuruluşların küresel düzenin ihtiyaçlarına cevap verecek yapıda olmamaları ve büyük ölçüde zengin ülkelerin güdümünde bulunmaları bu kuruluşların yapı değiştirmesi ya da yenilenmesi ihtiyacını gündeme getiriyor. Ancak küreselleşme şampiyonluğunu kimselere bırakmayan zengin ülkelerin bu noktada da işi ağırdan aldıkları yeni bir kurumsal yapının oluşmasına pek sıcak bakmadıkları görülüyor(Ulagay, 2001:19-20).

Kaynaklar:

ARRIGHI, Giovanni (2001). "Global Capitalism and the Persistence of the North-South Divide", *Science and Society* 65:4 (Winter), s.469-476.

BAŞTÜRK, Şenol (2001), "Bir Olgu Olarak Küreselleşme", *İŞ-GÜÇ: Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 3 (2) No:76, İnternet Adresi:

<http://www.isguc.org/?p=article&id=76&cilt=3&sayi=2&yil=2001>, Erişim Tarihi: 19.03.2002.

CANBOLAT, İbrahim (2002). *Küreselleşen Dünya ve Türkiye*, Vipaş Yay., Bursa.

DRUCKER, Peter (2000). *Yeni Gerçekler* (Çev. Birtane Karanakçı), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

EROĞLU, Feyzullah (1999). "Küreselleşme Süreci ve Kimlik Krizi", *Türk Yurdu*, Mart-Mayıs, Cilt:19, Sayı:139-141, s.147-151.

IRKAD, Ulus (2002). "Millî Kimliğin Ötesi", *Yeniçağ Gazetesi* internet adresi:

http://www.yenicag-net.com/kitap/ulus/milli_kimlik.htm Erişim tarihi:19.03.2002.

KAZGAN, Gülten; (2000). *Küreselleşme ve Ulus Devlet-Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul.

KIZILÇELİK, Sezgin (2003), *Küreselleşme ve Sosyal Bilimler*, Anı Yayınları, Ankara

KOZANOĞLU, Hayri (2002). "Küreselleşme ve Uluslarüstü Sermaye Sınıfı", *Doğu Batı Dergisi*, Sayı:5, s.18-55.

LEVİT, Theodore (1983), "The Globalisation of Markets", *Harvard Bussiness Review*, 61(3), s. 92-102.

ULAGAY, Osman (2001). *Küreselleşme Korkusu*, Timaş Yay., İstanbul.

YELDAN, Erinç(2002). "Dünya Sosyal Formu'nun Ardından", *Birikim Dergisi*, Şubat,

İnternet adresi: <http://www.antimai.org/baeyeldanDSF.htm> Erişim tarihi:07.03.2002.

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

KÜLTÜREL MİRAS OLARAK TÜRK MÜZİĞİ

TURKISH MUSIC AS CULTURAL HARITAGE

Prof. Dr. Mustafa TALAS

Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Özet

İnsanlar, kültür unsurlarını geçmiş dönemlerden bugüne kültürel miras olarak aktarırlar.

Çok çeşitli kültürel miras örnekleri bulunmaktadır. Bunları yiyecek-içecek alışkanlıkları, giyinme tarzı, eğlenme şekilleri, yas törenleri, bilmece, masallar, efsaneler v.s. şeklinde sıralamak mümkündür. Müzik de kültürel miras örneklerinden biri olarak toplumsal hayatta yer almaktadır. Müziğin toplumsal hayatın karakteristik özelliklerini yansıtan önemli alanlardan olduğunu bilmek gerekmektedir.

Türk sosyal sisteminde, müzik aslında çok önemli yere sahiptir. Halk tabakasında ve sarayda farklı örnekleriyle karşımıza çıkan müzik örnekleri, aslında, yaşamın eğlenceli ve üzüntülü her yönüne atıfta bulunan önemli kültürel numuneler olduğu açıktır.

Anahtar Sözcükler: Kültür, kültürel miras, müzik, kültürel miras ve müzik

Abstract

People transfer their cultural elements from previous period to present day as cultural heritage.

There are wide range of cultural heritage patterns. These are arrayed such as catering habits, wearing style, fun preferes, mourning matem, puzzles, tales, mythes etc. Music is also one of the patterns of cultural heritages. We must that music would be one of the important clues of the social life. We emphasized these important issues in this paper.

In fact music has significant role in Turkish social system. Turkish music culture has appeared two distinctive form. These called as elite people's music and folk music. Of course all these has been reflecting both funny and sad life style in Turkish music culture. These samples has showed characteristic Turkish etno culture to us.

Key Words:

Culture, cultural heritage, music, cultural heritage and music.

Giriş

Bütün canlılar bir çevrede yaşamına başlar ve yaşamını tamamlar. Yaşamlarını sürdürürken yine bütün canlılar hayatta kalabilmek için çevreye uyum için önemli olan davranış biçimleri geliştirmektedirler(Tolan-İsen-Batmaz, 1991:3).

İnsan da bir canlıdır. İnsanın durumu da bundan farklı olarak düşünülemez. İnsanlar da çevreye uyum sağlayan davranış kalıpları geliştirdikçe varlığını sürdürebilme şansı bulabilmektedir

Genel mantıksal çerçevede, insanın durumu, diğer canlılar ile aynı olmakla beraber, farklı olan bir temel de bu noktada ortaya çıkmaktadır. İnsanlar, diğer canlılardan farklı bir biçimde uyum sağlama süreci yaşamaktadır. İnsanların uyum sağlamanın temelini kültür oluşturmaktadır. Öğrenme ve dil yoluyla aktarılan kültür, örgütlü bir yapıya sahip olan insan toplumunun, gelenek

oluşturarak varlığını temin eden en önemli faktörü olarak fonksiyon görmektedir(Kottak, 2008:46). Ayrıca, insanların dünyayı algılama biçimleri de, çevreye uyum sağlama durumlarına göre gelişmektedir(Haviland vd., 2008:130).

Algılama durumu ve düzeyi, insanın toplumsal bir varlık olma düzeyini etkileyen bir faktör olarak, insan hayatında yerini almaktadır. Sosyalleşme sürecinin başlamasıyla birlikte, insanlar, etraflarının, çevrelerinin, dünyalarının farkında olmaya başlarlar. Bu farkındalığı temin eden en önemli faktör kültürdür. Sevilen şeyler ile sevilmeyenler, anlaşılma ve anlaşılmama; konuşma durumu, resim yapabilme, düşünce tarzı, eğlenme biçimi, yas tutma şekli, barınma biçimleri, barınılan ve yaşanılan yerler; kısacası, herhangi bir insan toplumunu başka insan toplumlarından farklı kılan her ne sebep varsa, bunlar, hakkında ipucu niteliği taşıyan her şey kültürü ifade etmektedir.

Bir bakıma, biz insanlar, içinde yetiştiğimiz kültürün değerlerini içselleştirerek, onları kimliğimiz ve kişiliğimizin bir parçası haline dönüştürüyoruz. Kültür, insanoğlunun soluduğu hava gibi, her anında var olan ve sürekli kendisiyle beraber olan bir realite olması münasebetiyle, sosyoloji gibi toplum bilimlerinin anahtar kavramlarından biri olma özelliğine sahiptir. Bundan dolayıdır ki, kültür, hakkında çok fazla yazı yazılan meselelerden biridir(Bozkurt, 2006:89-90).

1. Kültür Tanımları:

Kültürün çok fazla tanımı yapılmıştır. Yüz altmış dört tanımının var olduğu söylenen (Kağıtçıbaşı, 2010:35) kültürün, bu tanımlarındaki fazlalık bir ölçüde tanımlanamama sorununu beraberinde getirmiştir. Ancak, buna rağmen, kültürün çok sayıdaki bu tanımlarının ortak bir özelliği bulunmaktadır. O da kültürün toplumsal hayatta her şeyi içeren geniş bir yapısının olmasıdır. Kültür için ileri sürülen tanımlara şu örnekleri verebilmemiz mümkündür: “‘Kültür, geleneksel fikirler ve bunlara bağlı olan değerlerdir’, ‘kültür, öğrenilmiş davranışlar bütünü olarak nesilden nesile aktarılan bir unsurdur’, ‘paylaşılan öğrenilmiş davranışlar ve yaşam etkinlik alanlarından sosyal olarak aktarılan anlamlar’, ‘paylaşılan sembol ve anlamlar’, ‘bir grubun davranışlarında önceden tahmin edilebilir ve belirli farklılıklara yol açan deneyimler’, ‘davranışları bir sisteme oturtan fikir, uygulama, norm ve anlamlar bütünü’, ‘kendini oluşturan parçaları üzerinde kapsamlı bir etkiye sahip olan bir üst düzen’, ‘birbirleriyle ilişki içinde ve birbirlerine karmaşık bir biçimde bağlı parçalardan oluşmuş sistem’ ve ‘bilişsel programlama ve yazılım’ (Kağıtçıbaşı, 2010: 36) şeklinde sıralanabilir.

Kültürün çok fazla tanımı olmasına rağmen, aslında, kabul gören tanımları bulunmaktadır. Bunları da şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Kültürün ana özelliğini ifade eden bir tanıma göre, kültür, insanın insan tarafından tesisi edilmiş olan çevresini ifade etmektedir(Bilgiseven, 1986:15). Boas’a göre, kültür, bir topluluğun

sosyal alışkanlıklarıdır. Smith ve Bond ise kültürü ortak anlamlar sistemi şeklinde tanımlamaktadır. Greenfield ve arkadaşlarına göre ise, ortak etkinlik ve ortak anlamı içinde barındıran unsura kültür denilir(Hogg-Vaughan, 2007:654).

Bir başka tanıma göre, kültür, doğanın yarattıklarına karşılık insanoğlunun yarattığı her şeydir(Güvenç, 1991:96).

En genel anlamıyla bir milletin yaşama tarzı (Kluckhohn, 1951:86) olarak kabul edilen kültür bir insan toplumunun duygu, düşünce ve yargı birliğini tesis eden sosyal değerlerin bütünü şeklinde de tanımlanabilmektedir. Buradaki anlamıyla, kültür, geleneğe, göreneğe, düşünceye ve sanat değerlerine atıfta bulunan bir kavramdır(Brikerhorf-White, 1985:55-59)

Kültür ile ilgili tanımları arttırmak mümkündür. Ancak bütün tanımlarını vermek yerine bir gruplandırmaya gitmek gerekir. Kültür tanımlarını üç grupta ele almak imkânı mevcuttur. Bu üç grup 1.Kültürün estetik veya hümanist tanımları, 2.Kültürün etnografik tanımları,3.Paylaşılan anlam sistemleri olarak kültür(Edles, 2006:6-14).

Kültürün yukarıda izah edildiği gibi çok fazla tanımı olsa da, kültürün insanların birbirleriyle olan etkileşimlerinin bir ürünü olduğu konusunda bir ortak kanaat oluştuğunu ifade etmek mümkündür. Bu geniş perspektifle ilişkili olarak, Hogg ve Vaughan da, kültürü, spesifik bir sosyal grubu tanımlayan ve onu diğer gruplardan ayıran biliş ve pratikler kümesi olarak açıklamaktadır. Hogg ve Vaughan'a göre ise, kültür, özü itibariyle, grup normlarının ulusal, ırksal ve etnik düzeyde ifadesinden başka bir şey değildir(Hogg-Vaughan, 2007:654).

Dünyadaki en önemli sosyal antropologlardan olan Bronislaw Malinowski, kültürü şu şekilde tanımlamaktadır: “Kültür, aletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşünce ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplamdır.”(Malinowski, 1990:39).

Türkiye’de kültür değişimleri araştırmalarının en önemli ismi olan Mümtaz Turhan’a göre bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevî kıymetlerden oluşan kültür, toplum içinde var olan her tür bilgiyi, insanların ilgilerini, eğilimlerini, kıymet ölçülerini, genel tutum, görüş ve zihniyetleri ile her tür davranış şekillerini içine alan bir bütündür. Turhan, bunların yanında, kültürün, söz konusu toplumun mensuplarının ekseriyetinde ortak olan ve onu diğer toplumlardan farklı kılan, özel bir hayat tarzı temin eden bir yapıda olduğunu öne sürmektedir(Turhan, 1987:48).

Yukarıda çok çeşitli tanımlarını verdiğimiz kültür terimi ile ilgili olarak netice ifadesi olarak şunları söyleyebilmek mümkündür: Kültür, insan tarafından, insan için yaratılmış ve tesis edilmiş olan her şeyi ifade eden karmaşık bir sistemdir.

Kültür tanımlarından sonra izah edilebilecek konu olarak ise, kültür tiplerinin ele alınacağı bölüme geçilebilir.

2. Kültürün İşlevleri ve Özellikleri

Bütün kültürlerin en önemli özelliği insanların hayatlarındaki güçlükleri çözmeye yardımcı olabilecek çözümler üretebilmektir. Bu çözümler üretebilme vasfına göre, hem kültürler hem de toplumlar varlığını sürdürebilmekte ve bir devamlılık elde etmektedir. Kültürler bu durumu ihtiyaç karşılayabilme güçlerine borçludurlar. Yani bir kültürün varlığı, çerçevesi içerisinde yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılayabildiği ölçüde kıymetli olabilmektedir. Bu özelliğinin yanı sıra önemli olan bir başka özelliği, kültürün, toplum yaşamında bir düzen oluşturabilme kabiliyetine sahip olmasıdır(Haviland vd., 2007:102). Bu özelliklere bağlı olarak gelişmiş olan kültürün temel işlevleri aşağıdaki gibi sıralanabilir(İçli, 2002:85):

- Kültür toplumsal davranışları düzenler,
- Kültür toplumsal dayanışmanın temellerinden birini oluşturur,
- Kültür toplumları birbirinden ayırmaya yarayan işaret gibidir,
- Toplum değerlerini bir bütün haline getirir ve yorumlar,
- Toplumsal kişiliğin oluşmasında başat faktördür.”

Herhangi bir kültür, bir anlamda, işe yaradığı ölçüde, mensupları tarafından kullanılır. Eğer işe yaramaz hale dönüşürse, o halde kullanılamaz olduğundan işlevini yitirecektir; dolayısıyla da yok olmak durumunda kalacaktır.

Kültürün özellikleri ile ilgili olarak çok şeyler yazılmış ve çizilmiştir. Ancak derli toplu olarak ve kültürün bütün yönlerine atıfta bulunan izahları Strauss ve Murdock’a ait olan aşağıdaki ifadelerde bulabilmek mümkündür(Arslantürk-Amman, 2000:246):

1.Kültürün ihtiyaçları tatmin etme özelliği: Kültürler, insanların toplumsal ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Bu ihtiyaçlar dini, sanatsal, mesken ile ilgili, beslenme, dinlenme, giyinme ve konuşma şeklindedir. Bu ortak ihtiyaçları cemiyet vasıtasıyla karşılayıcı olan bir kültür varlığını sürdürebilir.

2.Kültürel değerlerin toplumsal olma özelliği: Herhangi bir kültür, örgütlenmiş grup, birlik ve toplumlarda ortaya çıkarılır ve paylaşılır. Toplumsal özellikli olmayan ortamlarda hem kültür meydana getirilemez hem de aktarılamaz. Bu sebeple, bir kültürü yaratmanın ve geliştirmenin ön şartı toplumsal bir yapıya sahip olmasıdır.

3.Kültürün sonradan kazanılma özelliği: İnsan hayatında, öğrenme insanın doğumundan sonraki hayatında ve diğer insanlarla ilişkileriyle kazanılır. Bundan dolayıdır ki, kültürün edinilmesinde ve gelişiminde, öğrenme ilkeleri esas ve belirleyici konumdadır.

4.Kültürü meydana getiren unsurların belirli bir düzen ve harmoni içinde olma özelliği: Toplum üyeleri tarafından benimsenen tutum ve davranışlardan meydana gelmiştir. Toplumdaki toplumsal uyumu kültür sağlar.

5.Kültürün değişme özelliği: Değişmeyen tek şey değişimdir. Bir kültürün varlığının nedenlerinden birisi de değişmedir. Çünkü toplumlararası ilişkilerin gereği olarak kültürler değişir. Sosyal ilişkiler geliştikçe yaşamın ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutlarında da değişmelerin meydana gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bunun sonucunda, toplum bünyesinde bazen pozitif, bazen de negatif olarak değişmeler meydana gelmektedir.

6.Kültürün belirli ölçülerde birleştirici olma özelliği: Kültürler, kendini oluşturan unsurlarıyla beraber, toplumsal hayatta bir düzen meydana getirir. Eğer herhangi bir kültür toplumda belirli bir ölçüde anlam, hedef ve yapı birlikteliğine sahip olursa hem kendisinin devamlılığı olur hem de toplumsal hayatın devamlılığı söz konusu olur.

7.Kültürün devamlı olup geçmişten güç alma özelliği: Kültürler varlığını ve devamlılığını dil sayesinde sürdürebilir. Bu sebeple, kültür, dünyada var olan varlıklardan sadece insanda var olan bir özelliktir. İnsanda var olan bu özelliğin bir başka boyutu ise, önceki nesillerden öğrendiği bilgi ile kazandığı davranış ve alışkanlıkları bir sosyal miras olarak geleceğe aktarma gücüne sahip olmasıdır. Bunların yanı sıra, kültür denilince, örf ve adetler ve toplum hayatını düzenleyen kurallar yani töreler akla gelmektedir. Toplum hayatını düzenleyen bu faktörler, aynı zamanda, kültürün devamlılığını da sağlamaktadır.

Kültürün özellikleri ve işlevleri bahsinden sonra kültürel miras örneği olarak Türk Müziğinin ele alınacağı son bölüme geçilebilir.

3. Kültürel Miras Olarak Türk Müziği

Türk müziği üç bin yıllık geçmişe sahiptir. Türklerin yaşadığı yerlerde özellikle, Orta Asya'da müzik, toplumun tüm yaşamını şekillendirmişti. Meselâ Dede Korkut'un sazı olarak bilinen dombra Kazaklarda her delikanlıya öğretilir, bu aleti çalmasını bilmeyen gence kız verilmezdi. Ayrıca Türkler savaşa hazırlama ve hastaları tedavi etmede de müzik aletini kullanırlardı. Bahsedilenlerin tamamı müziğin Türk milletinin hayatında müziğin önemini ifade etmektedir. Orta Asya'da daha önce Türkler tarafından kullanılan müzik aletlerinin bir kısmı Anadolu'ya geçebilmişken, bir kısmı unutulmuş, bir kısmı da şekil değiştirerek günümüze kadar gelebilmiştir(Koca, 1996:52-53).

Türk sanatındaki her sanat dalında olduğu gibi musıkîde de kaynak teşkil eden diğer unsur İslâmiyettir. Kur'an okuma, bir sanat şeklinde İslâmî hayatta yer almıştır. Bu sanat, müslüman sanatçının musikisini de belirlemiştir. "Müzik aletleri eşliğinde olmayan, nazım şeklinde bile yazı bulunmayan Kur'an bununla beraber Hz. Peygamber döneminden itibaren okunuşuna büyük önem

gösterilmiştir. Arap dili yazısına, diğer dillerdeki kafiyeli nazımların aşamadığı bir melodi kazandırır. Kur'an okuyan üstat hafızaları veya günde birkaç namaza çağıran müezzinleri dinleyen kimseler, Müslümanların bu uzmanlık alanının kendine özgü güzelliğini çok iyi bilirler. Dinî olmayan musıkî ve şarkılar bile, kralların ve zenginlerin himayesinde Müslümanlar arasında gelişme gösterdiler. Farabî gibi teorisyenler, İhvânus-Safâ Risaleleri yazarları, İbni Sina ve diğerleri sadece önemli musıkî abideleri bırakmakla kalmadılar, Grek ve Hint müziğine çok değerli katkılarla düzeltmelerde bulundular. Onlar musıkîyi notalamak için işaretler kullandılar ve değişik enstrümanlardan bahsettiler. İhtiyaçlara ve yerine göre, -neşe için, keder için, hastaların önünde, vb.- melodinin, nazmın ve enstrümanların seçimi derin araştırmalara konu olmuştur”(Hamidullah, 1996:52-53)..

Aslında kıraat adıyla bir disiplin şeklinde gelişen Kur'an okuma sanatı ile kesin kurallara bağlanan tilavet (tecvid) şekli, terimin gerçek anlamıyla bir müzik değildir. Fıkıhçılar(İslâm hukukçuları) ve dinine bağlı müminler, müzikteki farklılıktan dolayı müzik sanatına tereddütle baktılar. Bununla beraber önceden var olan bir kültürel ihtiyaç bir başka tarzda giderilmeye çalışıldı. Sema da denilen ruhî oratoryo sufi çevrelerde bu ihtiyaçtan dolayı yaygınlık kazanmaya başladı. Gazali, semayı hoş karşılamayan hadisçilerin muhalefetine rağmen semanın meşruiyetini savundu. “Semâ, eşlik edilmeyen dini bir teganni (chant)dir, makamla okunur ve bütünüyle ruhî temalara hasredilmiştir. Ona Müslümanların dinî tegannisi demek mümkündür. Fakat İslâmî müzik işte budur demek zordur”(Gardet, 1988:122).

Mecaz sistemi şiirde olduğu gibi musıkide de mevcuttur. Çeşitleme(tenevvü) sisteminin de geçerli olduğu musıkînin temelini de şiir oluşturmaktadır. Bu tarzda şair, kelimeleri büyük titizlikle seçip, çağrışımları beytin arka planında daha karmaşık bir biçimde düzenleyerek asıl güzelliğe biraz daha yaklaşmayı denemektedir. Burada “şairin davranışı bir sathı arabeskle tezyin eden sanatçının tavrından farklı değildir. Her kelimenin plastik değeri yanında melodik değeri de vardır ve beyit kendi içinde gelişmesini tamamlayan bir musiki cümlesidir”(Ayvazoğlu, 1992:76-80). Soyutlama eğilimiyle klasik şiirdeki musikileşme eğiliminin aynı bağlamda düşünülmesi gerekmektedir. En soyut sanat dalı musıkîdir ve fenomenler musıkide dile getirilmemektedir. Klasik musıkide hüzn, sevinç, iç sıkıntısı, gönül rahatlığı gibi psikolojik fenomenler, daha çok güftelerin telkin ettiği duygulardır. Şartlanma yoluyla nağmelere yüklenen şeyler, enstrümantal parçalardan alınan benzer duyular olmaktadır. Kavram veya varlığın hiçbirini doğrudan doğruya göstermeyen soyut seslerle uğraşan kişi gerçek besteci olmaktadır. Musiki de şiir gibi yüzyıllar boyunca helâllik ve haramlık boyutuyla tartışılmalıdır. Ancak, tasvir konusunda olduğu gibi musiki konusunda da Kur'an-ı Kerim'de lehte veya aleyhte herhangi bir ayet yoktur. Birtakım ayetlerin anlamları bazı radikal İslâm Hukukçuları tarafından zorlanmaya çalışılmışsa da, İslâmî çevrelerde de musiki tabii ilerlemesini yapmıştır. Özellikle tasavvufî çevrelerde gelişerek serpilmiştir(Ayvazoğlu, 1992:83-84). Notaya fazla

itibar edilmemesi ise, Türk musikisinde tenevvü (çeşitleme) ile izah edilebilir Ayrıca, Türk müziğinde, armoni eksikliği de makam zenginliğiyle giderilmeye çalışılmıştır. “Türk musikîsi başta olmak üzere, Doğu musikilerinin hemen tamamının tek sesli olması ve bunda ısrar etmesi, bu musikilerin mistik nitelikleriyle yakından ilgilidir. Resminde niçin perspektif yoksa, hikâyesi niçin dramatik gerilim tanımıyorsa, musikisinde de polifani (çokses) onun için yoktur. Batı’da armoniye bağlı nağme Doğu’da mistik haletleri ifade yolunda, Batı’nın aklının alamayacağı inceliklere ulaşır”(Ayvazoğlu, 1989:155-157).

Sonuç

Kültür, sosyal hayatın bütün yönlerini yansıtan önemli ve karmaşık bir sistemdir. Karmaşıklığı tanımlanma gücünü ortaya koymaktadır.

Çok geniş bir hayat alanını ifade eden bir kavram olmasından dolayı çok çeşitli tanımları yapılmış olan kültür kısaca bir milletin yaşama tarzını ifade etmektedir Yaşama tarzı tanımlaması baz alındığında, kültür, hayatın çok geniş boyutlarını ilgilendirir. Bu geniş boyutlu hayat alanlarından birini de müzik oluşturmaktadır. Müzik, önemli kültür unsurlarından biri olarak insan hayatında yer almaktadır.

Kültürün nesilden nesile aktarılmasına kültürel miras adı verilmektedir. Kültür unsurlarının insanlara onları toplumun bir üyesi olarak geliştirme imkânı tanınması kültürel miras marifetiyle temin edilir. Kültürel miras unsurlarından biri de müzik olduğu için insanların sosyal bir sistemin üyesi olmasını sağlayan faktörlerden biri olarak müzik fonksiyon görmektedir. Türk müziği de farklı formları ile bir kültürel miras örneği olarak Türk sosyal sisteminde yerini alabilmiş unsurlardandır. Hem Osmanlı’daki saray kültürü hem de Osmanlı’nın binlerce yıl öncesinden gelip halen varlığını sürdüren halk kültürü müziği ayrı ayrı ve birbiriyle yarışacak biçimde geliştirme imkânı bulmuştur.

Kaynaklar:

ARSLANTÜRK, Zeki-AMMAN, Tayfun. (2000). Sosyoloji, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

AYVAZOĞLU, Beşir (1992). İslâm Estetiği, Ağaç Yay., İstanbul.

AYVAZOĞLU, Beşir (1989). İslâm Estetiği ve İnsan, Çağ Yay, İstanbul.

BİLGİSEVEN, Amiran Kurktan (1986) Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul.

BOZKURT, Veysel (2006). Değişen Dünyada Sosyoloji, Ekin Kitabevi, Bursa.

BRİKERHOF, David B.-WHITE, Lyne K. (1985). Sociology, West Publishing Company, New York.

EDLES, Laura Desfor (2006). Kültür Sosyolojisi, Babil Yayınevi, İstanbul

GARDET, Louis (1988). “Din ve Kültür” (Çev. İlhan Kutluer), İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti, Cilt:4, İstanbul 1988, s.122-132.

- GÜVENÇ, Bozkurt (1991) İnsan ve Kültür, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- HAMİDULLAH, Muhammed (1996). İslâm'a Giriş, Beyan Yayıncılık, İstanbul.
- HAVILAND, William A.-PRINS, Harald E.-WALRAD, Dana-MCBRIDE, Bunny (2008). Kültürel Antropoloji, (Çev: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu), Kaknüs Yayınları, Ankara.
- HOGG, Michael A.-VAUGHAN, Graham M. (2007) Sosyal Psikoloji, (Çev. İbrahim Yıldız-Aydın Gelmez), Ütopya Yayınları, Ankara.
- İÇLİ, Gönül (2002). Sosyolojiye Giriş, Anı Yayınları, Ankara.
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem (2010). Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi Kültürel Psikoloji, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KLUCKHON, Clyde (1951). "The Study of Culture" The Policy Sciences, Stanford University Press, CA.
- KOCA, Kadriye Yılmaz (1996). "Müzik Evi'nden Geçmişe Yolculuk", Aksiyon 25-31 Mayıs, s.52-53
- KOTTAK, Conrad Phillip (2008). Antropoloji, (Çev. Serpil N. Altıntek vd.), Ütopya Yayınları, Ankara.
- MALINOVSKI, Branislav (1990). İnsan ve Kültür, Çev: M. Fatih Gümüş, V Yay., İstanbul
- TOLAN, Barlas-İSEN, Galip-BATMAZ, Veysel (1991). Sosyal Psikoloji, Adım Yayınları, Ankara
- TURHAN, Mümtaz (1987). Kültür Değişimleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

DOKTOR FAUSTUS ROMANINDA FRENGİYE YAKALANAN BİR MÜZİSYENİN TRAJİK ÇÖKÜŞÜ

TRAGIC COLLAPSE OF A MUSICIAN WITH SYPHILIS IN *DOCTOR FAUSTUS*

Prof. Dr. Nurullah ULUTAŞ

Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0002-1447-3736

Özet

Dünya edebiyatında “Faust” veya “Faustus” kavramları çok yaygındır. Alman destanlarından türediği düşünülen bu kavram, birçok sanatçıya ilham verir. Başlı başına bu adla oluşturulan yapıtlar dışında birçok yapıtta çeşitli göndermelerle karşılık bulur. Faust ya da Faustus oldukça eski ve popüler bir ortaçağ Alman klasik söylencesinin kahramanıdır. Büyüye olan merakı yüzünden şeytanla anlaşma yapıp sonunda lanetlenmiştir. Tarihsel olarak Doktor Faustus adının ve karakterinin kaynağı çok belirgin olmamakla beraber, birçok kaynakta muhtemelen 1500’lü yılların ilk yarısında Almanya’da Wittenberg civarında yaşamış bir büyücü ve simyager olan Alman Doktor Johann Georg Faust olduğu görüşü yaygın olarak kabul görür. Faust üzerine birçok eser yazılsa da özellikle Marlowe ve Goethe’nin yapıtları bir şaheser olma niteliğini korumaktadır.

Thomas Mann’ın Almanca ilk baskısı 1947 yılında yapılan *Doktor Faustus* adlı romanı da bu yapıtlardan biridir. Bu romanda, son derece yetenekli ve zeki biri olan Adrian Leverkühn’ün biyografisi öznel yaklaşımlarla ele alınır. Bu yapıtta önce din bilimleri (İlahiyat) alanına yönelen sonra bir anda yön değiştirip müzik alanında karar kılan bir bestekârın hayatı anlatılır. Akıl – duygu çatışması içerisinde bocalayan sanatçı, ruhsal esaret yaşadığı bir gece kendisini ziyarete gelen şeytanla bir anlaşma yapar. Bu anlaşmaya göre, 24 yıl boyunca aşk ve sevgiden vazgeçmesi şartıyla şeytan ona büyük besteler ilham edecek ve o da mesleğinin zirvesine erişecektir. Ancak bir hayat kadınıyla birlikte olup frengiye yakalanan Adrian Leverkühn, bu hatasının bedelini trajik bir çöküş sonucu ölümle öder.

Thomas Mann, bazı eleştirmenler tarafından bir başyapıt olarak nitelenen *Doktor Faustus* adlı eserinde diğer romanlarında da görüldüğü üzere entelektüel kimliğini hissettirir. O, romanlarında sanat ve tıp başta olmak üzere hemen tüm disiplinlere yönelmeyi alışkanlık edinir. Okuyucu romanın olay örgüleri içinde gidip gelirken genel kültürünü de geliştirir. Yazar, bu bağlamda okuyucusunu bilgilendirmeyi ihmal etmez. Bu romanda da teknik olarak başkalarından faydalansa da müzik bilimiyle ilgili ayrıntılar, romana bir değer katar. Frengi hastalığının yarattığı kötü sonuçlar bir sanatçı üzerinden işlenir. Bu hastalığın şeytanla yaptığı anlaşma sonucunda büyük besteler yapan Adrian Leverkühn’ü nasıl adım adım yıpratmış ve trajik bir ölüme sürüklediği romanda işlenir. Yazar, frengi hastalığını aynı zamanda Almanya’nın Nazi yönetimi yüzünden siyasal, ekonomik ve demokratik anlamda çürümeye yüz tutmasıyla da ilişkilendirir. Romanda frengi dışında tifüs ve zatürre hastalıklarına da değinilir.

Bu çalışmada Thomas Mann’ın *Doktor Faustus* adlı yapıtı üzerinden bir müzisyenin psikolojik çöküşü ve toplumsal itibarını nasıl kaybettiği analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Thomas Mann, *Doktor Faustus*, Edebiyat, Müzik, Frengi

Abstract

In world literature, “Faust” or “Faustus” is the hero of an ancient and popular medieval German classical myth. He made a deal with the devil due to his curiosity and was eventually cursed. Although the historical origin of the name and character of Doctor Faustus is not very clear, many sources report that he was a German doctor named Johann Georg Faust. He was also a sorcerer and alchemist who probably lived around Wittenberg in Germany in the first half of the 1500s. Many references have been made to this concept in many works along with the works titled with this name.

One of them is Thomas Mann's novel *Doctor Faustus* which was first published in German in 1947. In this novel, the biography of Adrian Leverkühn, an extremely talented and intelligent person, is handled with a subjective approach. A composer who was first interested in the field of religious sciences (Theology), suddenly changed his direction to the field of music. When he was at the top of his profession, he slept with a prostitute, contracted syphilis, and died as a result of a tragic collapse.

In this work of Thomas Mann, which is described as a masterpiece by some critics, the author manifests his intellectual identity as in his other novels. The author habitually touches upon almost every discipline, especially art and medicine. In this novel, details about the science of music bring additional value to the novel.

The author also criticizes Germany's Nazi rule through an artist who suffers from syphilis. He uses political criticism by associating syphilis with the political, economic, and democratic collapse of the authority.

This study analyzes the psychological collapse and the loss of social dignity of a musician through Thomas Mann's novel titled *Doctor Faustus*.

Key Words: Thomas Mann, *Doctor Faustus*, German Literature, Music, Syphilis

Giriş

Alman destanlarından türediği düşünülen “Faust” veya “Faustus” kavramları dünya edebiyatından da birçok sanatçıya ilham verir. Başlangıçta destanlarda yer bulan bu kavram, modern romana ve tiyatroya geçtikten sonrada yapıtlarda kullanılır. Başlı başına bu adla oluşturulan yapıtlar dışında birçok yapıtta çeşitli göndermelerle karşılık bulur: “Faust ya da Faustus oldukça eski ve popüler bir ortaçağ Alman klasik söylencesinin kahramanıdır: Büyüye olan merakı yüzünden şeytanla anlaşma yapıp sonunda lanetlenmiştir. Tarihsel olarak Doktor Faustus adının ve karakterinin kaynağı çok belirgin olmamakla beraber, birçok kaynakta muhtemelen 1500’lü yılların ilk yarısında Almanya’da Wittenberg civarında yaşamış bir büyücü ve simyager olan Alman Doktor Johann Georg Faust olduğu görüşü yaygın olarak kabul görülür.” (Sağlam, 2010: 8).

“Faust” üzerine birçok eser yazılsa da özellikle Marlowe ve Goethe’nin yapıtları bir şaheser olma niteliğini korumaktadır: “İnsanın varolduğundan beri kafasını kurcalayan buna benzer soruları sanat eseri yoluyla irdeleyen sanatçılar arasında İngiliz oyun yazarı ve şair Christopher Marlowe (1564–1593) ve Alman yazar ve şair Goethe’nin (1749–1832) ayrıcalıklı bir yeri vardır. Evrenin sırlarını çözebilme konusunda insan aklının sınırlılığını şeytanla yaptığı bir anlaşma yoluyla aşmaya çalışan ve daha çok bilgi karşılığında ruhunu şeytana satan Faust karakterinin günümüze kadar gelmesi ve Faust’un modern insanın çelişkilerinin sembolü haline dönüşmesinde onların eserleri başlıca rolü oynar.” (Sağlam, 2010: 8). Türk edebiyatında Turgay Nar’ın *Gizler Çarşısı* adlı oyununda geçen Dr. F., tiplmesi, Faust’un karşılığıdır. (Ulutaş, 2016: 673).

Thomas Mann'ın Almanca ilk baskısı 1947 yılında yapılan *Doktor Faustus* adlı romanı da bu yapıtlardan biridir. Bu romanda, son derece yetenekli ve zeki biri olan Adrian Leverkühn'ün biyografisi öznel yaklaşımlarla ele alınır. Bu yapıtta önce din bilimleri (İlahiyat) alanına yönelen sonra bir anda yön değiştirip müzik alanında karar kılan bir bestekârın hayatı anlatılır. Akıl – duygu çatışması içerisinde bocalayan sanatçı, ruhsal esaret yaşadığı bir gece kendisini ziyarete gelen şeytanla bir anlaşma yapar. Bu anlaşmaya göre, 24 yıl boyunca aşk ve sevgiden vazgeçmesi şartıyla şeytan ona büyük besteler ilham edecek ve o da mesleğinin zirvesine erişecektir: “İnsanın şeytanla anlaşma yapması; gençlik, bilgi, zenginlik ya da güç karşılığında ruhunu şeytana satması veya daha genel bir ifade ile insanın kendi isteklerini gerçekleştirebilmek için, kendi tatmini için kötücül güçlerle işbirliği yapması Faust öykülerinin ana izleğini oluşturur. Ve artık Faust sözcüğü Faustvari (şeytana ruhunu satma) şeklinde sıfatlaşmıştır.” (Sağlam, 2010: 8).

Şeytandan aldığı ilhamlarla kısa süre içinde büyük besteler yapan sanatçı, daha romanın başında Leipzig kentinde yaşadığı sırada Esmeralda adını verdiği bir hayat kadınıyla tanışır ve ona tutkuyla bağlanır: “Adrian'ın oraya, o eve belli bir kişi için gitmiş olması da böyle bir anlama gelebilir; piyanonun yanındayken yanına yaklaşan kolunun bir dokunuşuyla yanağını kavuran, esmer, minik ceketli, kocaman ağızlı “Esmeralda”adını verdiği kız. Orada, o evde onu aramıştı, aramış, fakat bulamamıştı.” (Mann, 2014: 223).

Bu kadını her yerde arayan Adrian, sonunda onu bulur. Kadın, bu delikanlının eve kendisi için geldiğini hemen anlar ve ona teşekkür ettikten sonra birlikte olmamaları gerektiğini söyler. Fakat kadının tüm ısrarlarına rağmen Adrian, cinsel arzusuna yenik düşer ve onunla birlikte olur: “Bu yosmanın zavallı ruhu, delikanlının ortaya koyduğu duygulara cevap verebilecekmiş gibi görünüyordu. Bir zamanlar kısaca uğramış olan konuğu elbette tanımıştı. (...) Onun ağzından bu seyahati sadece kendisi uğruna göze aldığını öğrendi, teşekkür etti ve onu *bedeninden uzak durması* için uyardı. (...) Yüce Tanrım, bu nasıl bir aşkı ya da her neyse, nasıl bir düşkünlük, nasıl bir arzuydu ki, erkeğin Tanrı'ya karşı gelmeye cüret etmesine sebep olacaktı. (...) Bu nasıl gizemli bir arzuydu ki, kişi bedenini şeytani kötülüğe gebe bırakacağına, doğasının öldürücü bir kimyasal değişime uğratacağına dair uyarıyı umursamaksızın kadının tenine sahip olmak için diretecekti.” (Mann, 2014: 225).

Bu ilişki sonrası rahatsızlanan Adrian Leverkühn'nün frengi (bel soğukluğu) kapıldığı anlaşılır: “Doktor, muayene esnasında sürekli böyle puflayıp durdu ama puflamalarıyla tam bir çelişki içindeki ifadeleriyle kapsamlı ve çok uzun süreli bir tedavi sürecine gerek olduğunu söyleyerek hemen işe koyuldu. Bunu izleyen üç gün boyunca Adrian, tedaviyi sürdürmek üzere doktora gitti.” (Mann, 2014: 227).

Yazarın roman karakterinin mesleğinin zirvesine ilerlediği anda onu böylesi bir hastalıkla buluşturması, biraz da hayatın cilvesiyle ilgilidir. Dâhi olma yolunda ilerleyen bir sanatçı, hâkim olamadığı arzuları yüzünden trajik bir sona doğru yuvarlanmaya başlar: “ (...) ruhu, yaratma arzusu ve istenciyle dolup taşar. Leverkühn'ün mahkûm olduğu bu duygusal gerilim, ruhunun tutukluklarından kurtulmasının önünde sürekli bir engel teşkil eder. Şeytanla anlaşma da işte bu noktada yapılır: Adrian Leverkühn'ün elinden tutan şeytan ona dâhiyane eserler yaratma gücü bahşederken, aynı zamanda onu korkunç bir sona doğru da sürükler: Zührevi bir hastalık, Leverkühn'ün deha ve dâhi olma yolundaki engellerini kaldırır; frengi ona yaratıcı zihnin dışavurumu olmaksızın anlamsız kalmaya mahkûm bir varoluştan kurtulma olanağı sağlar. Ancak kötülüğün sağlayabileceği bir deha, bir yaratıcılıktır bu ve Thomas Mann estetiğinde halkların faşizmle zehirlenmesini temsil eder.”(<https://www.haber7.com/kitap/haber/1110392-doktor-faustus-ilk-kez-turkcede/>(Erişim Tarihi: 08/10/2020).

Frengi (Bel Soğukluğu) genellikle cinsel yolla bulaşan ve insanlığı tarih boyunca tehdit eden salgınlardan biridir. Bu hastalığa sahip birinden kapılan ve kaynağı belli olan bu hastalık evlilikleri tehdit eden, evlilik dışı ilişkinin göstergesidir:

“On dokuzuncu yüzyıl hastalıkları arasında, adıyla korku salan diğer musibet olan frengi ise, hiç olmazsa esrarengiz bir hastalık sayılmıyordu. Frengiye yakalanmak, o hastalığı taşıyan biriyle cinsel ilişkiye girmenin tahmin edilebilir bir sonucu, genellikle de yaygın biçimde gerçekleşen bir sonucuydu. Dolayısıyla, frengiye bağlanan cinsel kötülük hakkındaki bütün suçluluk çağrıştıran fanteziler arasında, bu hastalığa özellikle yatkın olduğu (eskiden tüberküloz, şimdiyse kanser için düşünüldüğü şekliyle) varsayılan bir kişilik tipine yer yoktu. Frengili kişilik tipi, frengi olması muhtemel biri değil, o hastalığa yakalanmış biriydi sadece.” (Sontag, 2005: 44)

Frengi ve aids başta olmak üzere birçok hastalık modern insanın uykularını kaçıran ve onu korkunun esiri yapan belalardır. Modernizmle birlikte bilim, sanayi ve teknoloji alanında gelişen, iletişimin çok hızlı geliştiği insanların ulaşmak istediği her şeye çok kolay eriştiği bir dünyada bu serbestliğin yarattığı bir korku kültürü, rahatsız edici bir boyuta ulaşmıştır: “Medeniyet ve Modernizmle birlikte zenginleşen insanoğlu özellikle son yüzyılda bir korku kültürü maruz kalmaktan kurtulamamıştır. İktidarların her türlü önlemlerine rağmen özellikle Batının gelişmiş ülkelerinde Terör, taciz, hırsızlık, bulaşıcı hastalıkların yayılması, aids ve hijyenin yok olması insanların sürekli kaygıyla yaşamasına neden olmaktadır.” (Furedi, 2001).

Susan Sontag, *Metafor Olarak Hastalık (Aids ve Metaforları)* adlı yapıtında Kanser ve Aids gibi hastalıkların insanlarda yarattığı korkudan yararlanılarak bazı sektörlerin toplumları nasıl köleleştirip sömürdüklerini ve bunun da yeni bir sektör yarattığını anlatır. O bu tehlikeli durumu şu sözlerle açıklar: “Örneğin, şu anda dünyanın en önemli hastalıkları olarak kabul edilen kanser ve AIDS gibi bulaşıcı ve ilaca bağımlı hale getiren hastalıklar, toplumsal algı tarafından “vampirleştirilerek”, “tehlikeli” faktörler sayılıp hastalık politikası üzerinden birey bir yandan iyi yaşama entegre edilmekte (ilaç kullanma ve uzun yaşama), diğer yandan da hastalık üzerinden sağlığın gaspı, korunaklı toplum ve hayatta kalma teknikleri geliştirilmektedir. Bir yandan toplumsal mühendislik teknikleriyle bulaşıcı hastalıklara biçilen negatif anlam eşliğinde kişide hastalığı tanıma ve ondan korunma arzusu yaratılırken (çıplak bilgi), sağlığın hayatın egemen biçimi sayesinde eşitsiz koşullarda mübadele alanı haline gelmesi sağlanır. Hastalık psikolojisi ve hastanın yaşama arzusu burada biyopolitik ekonomi için önemli bir strateji olarak görülür. Keza ulus-aşırı boyutta pazar oluşturan ilaç ve finans sektörleri iyi yaşama normlarını medya ve sosyal ağlar dahilinde görselleştirirken, diğer yandan ampirik bilgi üzerinden hastalığın nasıl, kimlerden ve nerelerden yayıldığı üzerine bir egemenlik politikası geliştirmektedir. Mesela bugün *marketing* söyleminde önemli bir yer edinen sözde organik ürünler, büyük marketlerin raflarından semt pazarlarına kadar yayılan bir alanda ve bireyin psikolojisi üzerinden geliştirilen bir politika dolayımı ile, pazarın ihtiyaçlarını bireyin ihtiyaçlarına dönüştürmektedir. (...) Böylelikle sağlıklı özne, bütün (“bir”) olabilmek için kendi yaşam iktidarından feragat etmek, “düzgün ve düzenli” yaşamın istemleri dahilinde yıkıcılıktan arınan yeni hayat pazarına (sağlıklı yaşam ve uzun ömür) eklemelenmek zorunda kalacaktır.” (Sontag, 2005: 44)

Frengi hastalığının kökenine indiğimizde bu hastalığın nedenleri, insanlığın engellenemeyen cinsel dürtüleriyle ilgilidir. Bugün de dünyanın hemen her yerinde karşılaşılan ve medyaya yansıyan tecavüz, cinsel şiddetin bu hastalıkla ilgisi vardır. İnsanlığın ilk döneminden bugüne dek cinsel dürtülerini kontrol edemeyenlerin tecavüze yöneldiği görülür: “Eski zührevi hastalıklar, örneğin bel soğukluğu ve klamidya, aşırı yanmaya yol açmış, doğurganlığı önlemiş olmasa da, hastalıklarının doğasını çok geç fark eden ortaçağ yetişkinleri arasında pek korku yaratmadı. (...) Her tür sevişme biçimi, şiddet içersin ya da içermesin, yaygındı. Evlenmemiş gen çiraklar, askerler, rahipler, seyyahlar ve erkek uşaklar, evli ya da evlenmemiş tüm kadınlara şehvetle göz süzüyor ve New York’un inşaat işçilerinin bile yüzünü kızartacak ıslıklar çalıyorlardı. 1505’te Dijon’da genç bir kız iki duvar ustasının yanından geçse, bekâr erkekler derhal tanıdık bir ortaçağ lafı atıyordu: “Seni düzeceğiz! Seni de herkesi de düzeriz!” Genç erkeklerin kıskançlığı ve kendilerini tutamamaları yüzünden, birçok şehirde tecavüz yaygınlaştı. (...) Dijon’da erkeklerin muhtemelen yarısı, otuz yaşından önce tecavüz olaylarına karışmıştı.” (Nikiforuk, 2013: 129)

Bu tecavüz olaylarının artması Avrupa’da, beraberinde bir önlem almayı da gerektirmekteydi. Bu önlem de evli olmayan ve genç erkeklerin cinsel ihtiyaçlarını belli bir ücret karşılığında giderebilecekleri bir genelev açma fikriydi. Bu fikir, daha sonra dünyanın birçok ülkesinde yaygınlaşacaktı: “Hepsi de yaşlı ve evli erkekler olan kamu yetkilileri, karılarını korumanın ve tecavüzleri sona erdirmenin en iyi yolunun genelev açmak olduğunu düşündüler. Bu evlerin bazıları küçük, dört odalı kulübelerdi; bazılarıysa yirmi odalı olabiliyor, hatta büyük bir binayı kaplayabiliyordu, özellikle rahipleri çok olduğu şehirlerde durum böyleydi. Evli erkeklerin gitmediği varsayılan genelevler, bekâr erkeklere lisanslı bir fahişeye ucuz, iyi cinsel ilişki sunuyordu.

(...) Umumi hamamlar da cinsel zevkler açısından zengin yerlerdi... Çıplak erkek ve kadınlar her sınıftan insana açık havuzlarda gülüşüp şakalaşır. Birçok kadın, erkeklerin kendilerini tatmin ettikleri havuzlara girip hamile kaldıklarından şikâyetçiydi. İnsanlar giderek yıkanmayla seksi birbirine karıştırınca, bu şikâyetler de arttı.” (Nikiforuk, 2013: 130)

Evlilik dışı ilişkinin göstergesi olan ve sosyal dışlanmayı da beraberinde getiren frengi hastalığı aynı zamanda bedensel deformasyonlara yol açması bakımından sanatsal yapıtlara da ilham vermiştir: “Sanatçının tarihsel süreçte karşılaştığı hastalık kaynaklarının değişmesi biçim benzerliklerini ortaya çıkarmıştır. Cüzzam gibi vücut deformasyonuna neden olan frengi salgını cüzzam benzeri toplumsal ötekileştirmenin yoğun yaşandığı hasta olanların dışlandığı bir hastalık olmuştur. Sanatçılar için insan bedeninde meydana gelen bu deformasyonlar biçimi güçlendiren sanatsal biçimlere dönüşmüştür.” (Yabalak, 2020: 532-533).

Cinsel ilişkinin giderek kural dışı bir hal alması beraberinde hastalıkları da artırır. Eşcinsel ilişkilerin artması, hayvanlarla ilişkilere yönelme cinsel rahatsızlıkları beraberinde getirir. Bu rahatsızlıklar çok artınca bazı insanlar, karşı cinse kuşkuyla yaklaşmaya başlar ve böylelikle her önüne gelenle cinsel ilişki yaşama dönemi de sona erer. Bazı yerlerde fahişeler, bu hastalığı toplumdan intikam almanın yolu olarak kullanınca bu fahişelere şiddet uygulanır: “Cinsel ilişki, frengiden sonra doğallığını yitirdi. Erkekler kadınlara, kadınlar da erkeklere kuşkuyla bakmaya başladılar. Cinselliği yaşamaktan çok düşünmüş olan D.H. Lawrence, hastalıktan duyulan “mutlak gizli dehşetin”, İngiliz, İspanyol ve Amerikan düşüncesinde “ölçülemeyecek derecede büyük bir etkisinin” olduğunu ileri sürer. Korku hiçbir zaman hastalığın yayılmasını durduracak denli büyük olmadı, ama çok gerçektir. (...) Frengi dehşeti en çok erkeklerin imgelemine etkiledi ve fahişelere zalimce davranılmasına yol açtı. Hastalığı taşıyıp yayanlar evsiz erkekler olsa da, evsiz ya da çalışan kadınlar hastalığın deposu haline gelmişlerdi.” (Nikiforuk, 2013: 137)

Frengi, modern zamanlara geldiğinde isim değiştirerek AIDS adını alır. Bu salgın da binlerce insanın ölümüne ve birçoğunun tedavi görmesine yol açan çok tehlikeli bir hastalıktır: “Bugün AIDS kılıfına giren frengi salgını, aslında yetersiz tıbbi bakımın, korunmasız cinsel ilişkilerin ve evsizliğin ürünüdür. (...) ABD Hastalık Denetim Merkezi’ne göre, AIDS yirmi beş farklı hastalıktan ya da bunların kombinasyonlarından oluşur. (...) AIDS’ten ölmek, geçmişin bütün salgınlarını yeniden yaşamak gibidir.” (Nikiforuk, 2013: 204-210).

AIDS üzerine yapılan araştırmalar, bu salgının yayılmasında da cinsel serbestliğin etkili olduğunu ortaya koyar: “1970’lerde Amerikalı eşcinsellerin cinsel davranışlarındaki büyük değişiklikleri değerlendiren Sonnabend, AIDS salgınının önce New York ve San Francisco’da ortaya çıkmasına şaşırmadı. (...) “Cinsel serbestlik, insanların birbirlerine bulaştırabilecekleri her şeyi bulaştırmanın aracı haline gelirse, bunun biyolojik sonuçları olacaktır. (...) Rastgele cinsel ilişki, uzun zamandır eşcinsel kültürünün alamet-i farikası olagelmıştır. Hıristiyanlığın, eşcinselliği “doğaya karşı işlenen günah” olarak mahkûm, bu yana (aslında İncil’de Aziz Pavlos rastgele cinsel ilişkileri ve fahişeliği eleştirir, ama eşcinsellikten söz etmez), erkekler, parklarda ya da umuma tuvaletlerde başka erkekleri aramıştır.” (Nikiforuk, 2013: 216-217).

Romanda frengi hastalığına yakalanan Adrian Leverkühn, bu rahatsızlığını herkesten gizler. Bu durum; idealist bir ruha sahip olan sanatçının, çevresinde de böyle bilindiği için, süfli duygularını

gizleme çabası olarak okunabilir. Bu yüzden tedavi olmayı reddeden ve gelen doktorlara gerçeği anlatmayı reddeden bir karakterle karşı karşıya kalırız: “Adrian hekim istemiyordu; zira ıstırapının aslında bildiği bir şey olduğunu, babasından geçen migreninin akut bir şekilde tırmandığını düşünmek istiyordu. Doktor Kürbis’i getiren, yine Frau Schweigestill oldu. Bu iyi kalpli adam, migren üzerinde pek durmadı; zira bu aşırı baş ağrıları migren vakalarında rastlandığı gibi tek taraflı değildi, her iki gözünün üzerinde oyulur gibi bir sancıyla ortaya çıkmasına bakarak, bir başka rahatsızlığın yan etkisi olarak değerlendirilmeliydi.” (Mann, 2014: 499).

Adrian, yakalandığı frengi yüzünden çok büyük acılar çeker. Dostu, onun çektiği bu acıları şöyle tasvir eder: “Bu izlenimlerimi naklettiğim Leverkühn, o aralar çok ıstırap çekiyordu – adeta kor gibi bir kerpetenle, insanı aşağılar nitelikte burulmalar şekline tezahür eden, doğrudan doğruya hayati tehlike arz etmeyen ama insanı dibe vurduran bir hastalıktan mustarıpti: öyle ki, kendini bir günden diğerine güçlkle sürüyordu. En katı diyetlerle bile durdurulamayan çok şiddetli baş ağrılarıyla ortaya çıkan bir mide bulantısıydı bu; günlerce sürüyor, birkaç güne kalmadan tekrarlıyordu; boş midesiyle saatlerce hatta günlerce kusuyordu.” (Mann, 2014: 498).

Adrian Leverkühn, otobiyografisinde rahatsızlığından şöyle bahseder: “Ben, acılı yaratık, gün boyu müthiş baş ağrılarıyla kuytuya çekilip yatmış, ağır vakalarda olduğu üzere birkaç kez öğürüp kusmuştum.” (Mann, 2014: 327).

Sanatçı sağlık problemleri yaşadığı bu dönemde şeytandan aldığı ilhamla kısa bir sürede, zamanın ruhu, “Apocalypse cum Figuris” adlı tahta oymaları ve Dante’nin cehennem kantolarından etkilenerek “Apocalipsis cum Figuris” (Resimlerle Kıyamet) adlı büyük bir beste yapar. Apocalypsis 1926 yılında icra edilir. Anlatıcıya göre eserde ümitsizlik hâkimdir: “Dante’nin şiirinden çok şey taşır. Fakat en fazla içinden vücutların fıskırdığı, meleklerin, batışın davullarını çaldığı... Ölülerin dirildiği, azizlerin dua ettiği... kısacası kıyamet gününe dair grupların ve sahnelerin bulunduğu kalabalık” bir müzikal resimdir. (Mann, 2014: 522). Mann, romanda Apocalypsis’i, faşizmle kol kola giren tehlikeli modernist burjuvaların metaforu olarak tanımlar. (Türkeş, 2013).

Dahi bir sanatçı olan Adrian Leverkühn, şeytanla yaptığı anlaşmaya uygun olarak büyük besteler yaratır. Yarattığı bu besteler çok büyük ilgi görür. Verdiği konserlerde çaldığı parçalar adeta onun hayatının özeti gibidir ve çöküşünü anlatır: “*Faust* kantatı, *Vahiy*’den her şeyden önce, büyük orkestra geçişleriyle ayrılıyor. (...) *Neşeye Övgü* şarkısının tam zıddını oluşturuyor. 9. *Senfoni*’deki vokallerin coşkusunun tam olarak negatifi; adeta onun geri alınması. Benim zavallı büyük dostum! Onun bu eserinde kim bilir kaç kez, onun daha nice çöküşü öngördüğünü, tahmin ettiğini düşündüm, çocuğu ölümü esnasında bana söylediği acı dolu sözleri hatırladım. Bu olmamalıydı, iyilik, sevinç olmamalıydı; geri alınmalı, onları geri almalı! Ah, olmamalı.” (Mann, 2014: 709).

Thomas Mann, tüm eserlerinde olduğu gibi başyapıt sayılabilecek bu eserini de entelektüel bir karakter ekseninde kurgular. Yapıt, çeşitli disiplinlerin bir arada kullanıldığı yoğun bir çabanın ürünüdür. Psikoloji, felsefe, dinbilim ve müzik eseri besleyen dallardır. Birçok filozofun düşünceleri bu yapıtta işlenir. Yazar, müzisyenler başta olmak üzere birçok sanatçıdan teknik destek alır. Metinlerarasılığa başvurması bakımından postmodernist bir yazar olarak da tanımlanabilir: “Postmodernizmin bir başka eğilimi ‘*metinlerarasılık*’ın günümüzdeki uygulaması ise, çağcıl yaşam biçimindeki görsel teknolojinin etkisi altına girmiş görünmektedir. İlk yılların, kitapların dünyasından esintileri metinlerinde kullanmayı seven postmodernist yazarları, artık Hamlet’lerin/*Faust*’ların/*Don Kişot*’ların peşini bırakmış, sinemanın büyük teknolojik olanaklarla yarattığı imgelerden etkilenmektedir. “*Son on yılın popüler kültürünü anlamak için ‘Yüzüklerin Efendisi’, ‘Star Wars’ ve ‘Matrix’i bilmek gerektiğini düşünüyorum. Bu filmler bugünün mitolojisinin parçaları,*” diyor yazar Mehmet Açar. “*Edebiyattan çok, sinemadan etkileniyorum. (...) David Lynch filmlerini sevenler, kitaplarımı da sevebilirler,*” demektedir bir genç yazar da. Metinlerden/yazılı sanattan çok, elektronik görselliğin prim topladığı çağcıl yaşamda, ‘*sanatlararasılık*’ ya da ‘*alanlararasılık*’ tanımlarının metinlerarasılığın yerini almakta olduğunu söyleyebiliriz.” (Ecevit, 2013: 28-29). Burjuva bir aileye mensup olmasına rağmen burjuvazi ve Nazi faşizmini eleştirir. *Venedik’te Ölüm* adlı yapıtı

eşcinselliği övdüğü gerekçesiyle birçok kişi tarafından eleştirilir. Sonraki dönemde bu anarşist kişiliğinin bedelini vatandaşlıktan çıkarılarak öder.

Thomas Mann'ın hemen tüm yapıtlarında sanatçı sorunsalının işlendiği ve otobiyografi ile kurmacanın birbirine karıştığı görülür. Onun bu yapıtına da yansıdığı şekliyle Goethe, üslup ve içerik olarak ilham aldığı bir sanatçıdır. O, bu hayranlığını şöyle dile getirir: “Ben daima hayranlık duyan biriydim, ben hayranlık kabiliyetini hep kendim de bir şey olmak için en gerekli şey olarak dikkate alırım ve o olmadan acaba ben nerede olurum bilmiyorum.” (Reich-Ranicki, 1991: 73).

Karakterleri vasıtasıyla kendi sanat algısını ve dünya görüşünü romanlarında işler. Bunlar bazen toplumsal anlayışa aykırı da olsa yazarın kendi görüşleridir. Sanatçı, bu romanında da estetik ve ahlaki çöküntüyü bir arada işler. Evrensel konuları başarılı bir anlatım tekniğiyle işlemesi ve tıp başta olmak üzere çeşitli disiplinlere yönelmesi ona Nobel kazandırır. Birçok eserinde estetiğe teslim olmanın ruhsal yüceliği, tutkunun sürüklediği bir faciaya dönüşür ve ahlaki değerlerin çökmesine yol açar. Neoklasisizm ile yüzyıl dönümü edebiyatına damgasını vuran *décadence* atmosferinden uzaklaşmayı, hatta kurtulmayı hedeflemektedir. (Mann, 2013: 6).

Hemen bütün eserlerinde entelektüel karakterler ekseninde okuru, sanatsal ve felsefi tartışmaların olduğu bir dünyaya yolculuğa çıkaran Mann, bu yapıtında da müziğin en ince detaylarıyla okuru bilgilendirir. Gürsel Aytaç da onun bu tarzında ustalığından kaynaklanan otobiyografiyi gizleme yeteneğine rağmen Goethe etkisinden sıyrılamamasını şu sözlerle dile getirir: “Üslûp, yazarın kendi yaşantılarından esinlendiğini kısmen gizlese de gözlem, düşünce akışı ve dinginlik arayışı neredeyse her karede hissedilir. Bu ılımlı tarzın Goethe ekolünden geldiği, Mann'ın, Goethe'ye hem insani anlamda hem de sanatçı noktasında yakınlığı” (Aytaç, 2010) anlaşılır.

Thomas Mann'ın yapıtları birbirine göndermeler yapmaya uygun yapıtlardır. Bir dönem sinemaya uyarlanan “Venedik'te Ölüm”de: “(...) ana karakter Gustav von Aschenbach'ı Venedik'e getiren geminin adı Esmeralda. Bu isim Mann'ın Dr. Faustus öyküsündeki bir karakter olarak da karşımıza çıkıyor. Filmin ilerleyen sahnelerinde anlayacağımız üzere Esmeralda ayrıca Aschenbach'ın bir kez birlikte olduğu bir hayat kadını (bu ilişki başarısızlıkla sonuçlanıyor). Kısacası, Esmeralda hem karakteri Venedik'e taşıyarak gerçek kendisiyle yüzleşmesine madden araç oluyor, hem de daha öncesinde gerçek cinsel kimliğini anlamasına vesile olmuş bir insanı temsil ediyor. Anılara ve kültürel mirasa önem veren ve edebiyata tutkun olan Visconti'nin, Thomas Mann'ın “mirası devralabilmek için onu anlamasını bilmek gerekir” sözlerini mutlaka okumuş olduğunu varsayabiliriz. (Geitel vb. 2006:53). Her iki yapıtta da “Esmeralda” ana karakteri ölüme götüren bir araç olarak yer alır.

Bu romanın ana karakteri, Adrian Leverkühn, kadınlarla ilişkisinde hiç başarılı değildir. Bu başarısızlıkta sanatçı kişiliğinden kaynaklanan hassas yapısının etkisi olduğu söylenebilir. Bir dönem evlenmeyi düşündüğü Ines'in tavırları, onu boğar: “Şunu söylemeliydi ki Ines, onun şahsını, onun bedenini kullanıyordu; aslında, doğru kurulmuş bir ilişkide erkeğin kadını kullandığı gibi – buna bir de hastalıklı ve zorlayıcı bir kıskançlık eklenmişti – üstelik de tamamen yersiz ve haksız bir sahiplenme duygusuyla. “Yersiz ve haksız,” diyordu, zira artık kadından usanmıştı, ondan ve onun kuşatmasından...” (Mann, 2014: 511).

Yazarın bu yapıtına “Faustus” adını vermesinin nedenlerinden biri insanın bilme arzusunu ortaya koyma da olabilir. İnsanoğlu nedense sahip olmak istediği yeteneklerle doğaya hükmederek Tanrılaşma eğilimine yönelir: “Faustus karakteri, insanın doğa üzerinde kurmaya çalıştığı hâkimiyetin bir simgesidir adeta. Kültür olarak kavramlaştırdığımız bu doğaya hükmetme arzusu, Faustus karakterini, trajediye iten en önemli unsurdur. Faustus bilmek isterken, aslında Tanrı'nın yerine geçmek ister. Doğa üzerinde mutlak bir hegemoni kurmayı amaçlar ve bu iktidarı elde etmek için Şeytan ile yani insanı hırslarla birlikte olma yoluna gider.

Günümüzde bilimsel bilginin zaferi, doğa karşısında üstünlük elde etmemizi sağlamıştır. Ancak, bilgi edinme yolunda gösterdiğimiz çabaların bu zafer üzerinde olumsuz yönleri de vardır.

Küresel ısınmanın, kanserin, nükleer savaş riskinin ve tarihte eşi benzeri görülmemiş saldırgan davranışların sorumlusunun, bilim alanında gerçekleşen atılımlar ve şehirleşme – sanayileşme – sonucu gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Faustus, bilmek isteyen, ama öte yandan da doğaya zarar veren insanın bir prototipidir aslında.” (<http://www.mimesis-dergi.org/2015/01/bir-kucuk-tanri-faustus/>).

Yazar, ustalık dönemi eseri olarak kaleme aldığı bu yapıtta mağrur bir sanatçının frengi salgınıyla nasıl tepetaklak olarak düşüşe geçtiğini anlatırken politik eleştiri yapmayı elden bırakmaz: “Thomas Mann, son eseri olarak tasarladığı Doktor Faustus'ta bizi mağrur bir sanatçının, besteci Adrian Leverkühn'ün gerilimli dünyasında dolaştırıyor. Ruhu, yaratma arzusuyla dolup taşsa da, akılcı ve duygusallıktan uzak mizacını dizginleyemeyen Leverkühn'ün gerilimi, yaratma gücünün önündeki en büyük engeldir. Şeytan, Leverkühn'ü bu zayıf noktadan yakalar: Yaratıcı zihnin dışavurumu olmaksızın anlamsız kalmaya mahkûm bir varoluştan kurtulmanın bedelini, sanatçıyı zührevi bir hastalığın pençesine düşürerek ödetir. Ancak kötülüğün sağlayabileceği bir deha, bir yaratıcılıktır bu ve Thomas Mann'ın estetiğinde halkların faşizmle zehirlenmesini temsil eder. Mann'ın, gelişkin toplum ruhunun insan bedeninde arkaik ilkelliğe teslim oluşu şeklinde yorumladığı, toplumsal alanda tehdidini dün olduğu kadar bugün de hissettiren bu kronik siyasi mesele, romanda estetik ruh ile burjuva yaşamı arasında uçurum oluşturan bireysel düzlemde karşımıza çıkar.” (<https://www.neokur.com/kitap/139837/doktor-faustus>)

Thomas Mann'ın bu yapıtının bir başyapıt olarak nitelendirilmesinin nedenlerinden biri de modernizmle birlikte başlayan karnaval ve groteskin romana uyarlanması olarak değerlendirilebilir. Oldukça hacimli olan bu yapıtta iyiyle kötü, eğlenceli olanla acınası ve olumsuz bir arada anlatılır: “Yirminci yüzyılda grotesk güçlü bir şekilde canlandı. Fakat “yeniden canlandı” ifadesi, pek çok yeni biçime tam olarak uymaz. Genel anlamda söylersek bu dönemde iki ana gelişim hattı vardır. Birisi modernist hattır (Alfred Jerry); bu hat, çeşitli düzeylerde Romantik gelenekle ilişkilidir ve varoluşçuluk etkisi altında evrimleşmiştir. İkinci hat ise gerçekçi grotesktir (Thomas Mann, Bertold Brecht, Pablo Neruda ve diğerleri); bu hat, gerçekçilik geleneği ve halk kültürüyle ilişkilidir; kimi zaman karnaval biçimlerinin doğrudan etkisini yansıtır.” (Bahtin, 2005: 74).

Romanda anlatıcı rolündeki Dr. Serenus Zeitblom'un ve sanatçı Leverkühn'ün zaman zaman iç konuşmalara yönelmeleri yapıtın psiko – anlatı metoduyla kurgulanması olarak da değerlendirilebilir: “Zamansal bir aralığın incelenmesi her zaman için olaylara mesafeli ve kuşbakışı bakan bir anlatıcının varlığına işaret ettiğinden, özet psiko-anlatı karakter romanlarında nadiren görülür. Fakat geleneksel zihin incelemesi ortadan kaybolmuş olmasına karşın, psiko-anlatının kendisi hiçbir şekilde modern kurmaca edebiyat sahnesinden kaybolmamıştır. Modern monolog tekniğinin yanında varlığını sürdürüyor olmasının bir nedeni tam da zamansal esnekliğidir: Zira uzun zaman aralığını daraltabildiği gibi ânı genişletmeside mümkündür. Ayrıca Nathalie Sarraute'un da dikkat çektiği üzere, genişletilen an –“ölçsüz bir şekilde genişletilmiş şimdi”- modern romancıların gözde zaman-alanıdır. Psiko-anlatı gerçekte sırf bilincin geçtiği aşamaları takip etmek için nadiren kullanılır, zira bunu yalnızca süssüz dolaylı anlatılar biçiminde –“şunu anladı ki” , “kendi kendine sordu...” şeklinde -yapabilir ki bu da kolaylıkla tekdüzeleşebilir. Dolaylı düşünce alıntıları çoğu durumda yerini çabucak daha dolaysız monolog tekniklerine bırakır. Bu yöntemi yalnızca karakterlerinin düşüncelerine uzun tefsirlerle müdahalede bulunmayı seven yazarlar tercih etmektedir: Jane Austen, George Eliot, Thomas Mann. Bu psiko-anlatı türünde ödül kuşkusuz Proust'a gitmelidir, zira Swann'ın *Bir Aşk*'ın üçüncü şahıs anlatısında bundan fazlasıyla yararlanır.” (Dorrit, 2008: 50-51).

Dr. Serenus Zeitblom, dostunun çöküşüne bizzat şahit olur. Sağlığında son kez gördüğü Adrian Leverkühn'ün son durumunu şöyle anlatır: “1939'unu bir kez daha gördüm. Polonya'nın işgalinden sonra, seksen yaşındaki annesinin tanık olduğu ölümünden bir yıl önce, Annesi, beni merdivenlerden yukarı çıkarıp odasına götürmüş, cesaret verici kelimelerle, “Gelin, çekinmeyin, sizi fark etmez,” diyerek içeriye girmişti. (...) Odanın arka kısmında, bir zamanlar Adrian Leverkühn olan,

ölümsüz yanı hâlâ bu isimle anılan kişi, bir şezlongda, ayakucu bana dönük, yüzünü görebileceğim şekilde, yünlü, hafif bir battaniyenin altında yatıyordu.” (Mann, 2014: 738).

Bu bölüm yazarın okuyucuyu hayatın geçiciliği konusunda sarstığı bölümdür. Bir dönemlerin mağrur ve başarılı sanatçısının nasıl cansız bir nesneye dönüştüğü anlatılır. 1914 yılında Avrupa’da çeşitli felaketlerin yaşanması da romanda işlenir. (s.437) Yazar, entelektüel birikimiyle bir sanatçının hastalığını anlatırken politik eleştiriye yönelerek Nazi Almanya’sının olumsuzluklarını anlatır: “(...) onun sağlığının bozulmasını kolay kolay vatanın felaketiyle ilişkilendirmek ne denli imkânsız olursa olsun, aralarında nesnel bir ilişki, sembolik bir paralellik kurmak geliyordu içimden; bunların eş zamanlı olması gerçeğinden hareketle varmış olabileceğim bu kanaati, onun dışsal konulara olan aşılmaz uzaklığı yüzünden içime atıyor, ona karşı ima yollu bile olsa dillendirmekten kaçınıyordum.” (Mann, 2014: 499).

1929-1930 arası yıllar Almanya’nın kan ve alevler içinde batmasına neden olan yıllardır. Thomas Mann, Adrian Leverkühn’ün yaşamını anlatırken zaman zaman ülkenin kaderine de göndermeler yapar. Bu dönemde evlenmeyi düşünen Leverkühn’ün bu planı gerçekleşmez ve çok sevdiği yeğenini kaybeder. Şeytanla daha önce yaptığı sevgiden uzak durma kuralını ihlal eden ve anlaşmayı bozan Adrian Leverkühn, beş yaşındaki yeğeni Nepomuk’un ölümüyle sarsılır. Sanatçı bunalım geçirirken şeytan ona yeni bir ilhamlar “Doktor Faustus’un Ağzı” adlı besteyi yazdırır. Sonraları başka besteler de yapan Leverkühn, kaptığı Frengi hastalığı yüzünden bedenen ve ruhen çökmeye başlar.

Tarihler 1940 yılının 25 Ağustos’unu gösterirken büyük sanatçı Adrian Leverkühn, bir zamanlar yakalandığı Frengi hastalığına yenik düşerek büyük acılar içinde hayatını kaybeder. Mezarı başında birkaç dostundan başka kimseler yoktur: “1940 yılının 25 Ağustos’unda Freising’deyken, hayatıma sevgi, merak, korku ve gurur dolu çok önemli bir anlam kazandırmış olan yaşamından geriye kalanlarında tükendiği haberini aldım. Oberweiler’in küçük mezarlığında, açık mezarının başında akrabaları dışında Jeanette Scheurl, Rüdiger Schildknapp, Kunigunde Rosenstiel ve Meta Nackedey, bir de tanınmayacak bir şekilde örtünmüş yabancı bir kadın vardı. Tabutun üzerine ilk toprak düşerken ortadan kayboldu.” (Mann, 2014: 739).

Yazar, aslında onun şahsında Almanya’nın çöküşünü anlatır. Tarihler 1940’ı gösterdiğinde birkaç dostunun katıldığı mütevazı bir törenle Adrian Leverkühn toprağa verilir. Yazar, çağına tanıklık eden bir sanatçı sorumluluğuyla bireysel acıları toplumsal krizlerle bağlantılı olarak işler. Bu duyarlılık, aynı zamanda arızalı düşüncelerin tedavisi için okuru bilinçlendirme amacı da taşır: “İnsan tek bir kişi olarak yalnızca kendi yaşamını değil, ama kendi çağındaki ve çağdaşlarının yaşamını da yaşar” diye geçer Thomas Mann’da. Belli bir çağa bağlılık, değerlendirmenin toplumsal bir belirten olarak kapsayıcı bir özellik gösterir. Değerlendirmedeki güdülenme açısından çok önemli bir şey de değerlendirmede bulunan öznenin içinde yaşadığı *toplumsal oluşum* 'dur. Belli bir çağda, değişik toplumsal ekonomik oluşumlar yanyana varolabilir. (Sınıflı toplumu önkoşan) belli bir toplumsal oluşum temeli üzerinde birey, belirli bir sınıf içinde ya da belirli bir sınıfın konumundan yana yer alır, belirli bir sınıfı temsil eder. Değerlendirmedeki güdülenmenin taşıdığı sınıfsal özelliğin rolünü tartışmaya gerek bile yok. Sınıf ile bir sınıfın aydınlan arasında bir takım başlıca ayınların olabilmesi gibi, bir sınıf içinde, edebiyat için önemi olan bazı ayınmaların ortaya çıktığı görülür hurda. Bu arada, toplumsal bir belirten olarak etkisini gösterebilecek ulusal ve etnik özellikler de yer alır.” (Redeker, 1986: 118).

Yazar, politik eleştiri yaparken kendi ülkesinde büyük sıkıntılar yaşar. Entelektüel bir yazar olarak insan hakları ve demokrasi gibi ilkeleri savunduğu için Nazi rejimi tarafından cezalandırılır ve kendi ülkesinden ayrılmak zorunda kalır: “Thomas Mann, çağdaşı pek çok ünlü yazar gibi Nazi rejimine karşı aktif bir şekilde çalışmış ve bu uğurda ağır bedel de ödemiştir. 1936’da Alman vatandaşlığından çıkarılan Nobel ödüllü yazar, bilindiği gibi önce İsviçre’ye, daha sonra da 1938’de ABD’ye göç etmek zorunda kalmıştır. Onu evrensel yapan şey, eserlerinde işlediği temaların güncelliğinden hiçbir şey kaybetmeden kuşaktan kuşağa devam ediyor olmasıdır. Thomas Mann’ın

kendisi her ne kadar ilerde *Budden-brooklar*, *Bir Ailenin Çöküşü* adlı romanıyla anılacağını söylese de, *Büyülü Dağ*, *Venedik'te Ölüm* ve *Doktor Faustus* gibi eserler onu gerçekten evrensel bir yazar konumuna getirmiştir. Evrensel boyutlu bir roman olan Doktor Faustus'ta yer yer Nazi rejimini ve Nazi Almanya'sını sorgulayan ünlü yazar, besteci Leverkühn'ün insanı derinden sarsan yaşamöyküsü kapsamında bütün azgınlığıyla devam eden savaşın öyle ya da böyle sona ereceğini söylerken, böylesine kötü bir yazgının Alman ulusunu düşürdüğü korkunç ruh hali karşısında ne kadar sarsıldığını, ne büyük bir dehşete kapıldığını şu çarpıcı sözlerle dile getiriyor: Almanya'nın savaştan yenik çıkacağı ulus olarak bilincimize öylesine kazınmış, hafızalarımıza öylesine yerleştirilmişti ki, bunun doğuracağı korkunç sonuçlardan korktuğumuz kadar başka hiçbir şeyden bu kadar çok korkmuyorduk. Fakat bundan çok daha fazla korktuğumuz bir şey vardı, o da Almanya'nın savaştan galip çıkma olasılığıydı. Bazılarımız Almanya'nın yenilgisini bir cinayet gibi görürken, bazıları da onun savaştan galip çıkmasının yenik çıkmasından çok daha korkunç olacağını söylüyorlardı.”(Eğit, 2020: 1).

Thomas Mann, ülkesinin olumsuzluklarını eleştirirken bile bir vatansever kimliğiyle bunu yapar. O, bu eleştiriye yaparken birçok ülkede rastlanan vatan hainliği damgasını yeme riskini de hatırlatır ve tek amacının ülkesinin daha yaşanabilir ve özgürlükçü bir ülke yapma hayali olduğunu vurgular: “Kendisinin ruhsal durumunun, aynı yazgıyı paylaşan Alman halkının ruhsal durumundan biraz farklı olduğunu ifade eden yazar, ben her ne kadar başka ulusların kendi gelecekleri ve bütün bir insanlığın geleceği uğruna kendi devletlerinin yenilgisini istemek zorunda kalmış olduklarını biliyorsam da, böylesi bir yazgı için daha önce hiç yaşanmamış korkunç bir trajediyi, bir büyük felaketi kendi ülkem için dileyemiyorum, diyor ve şöyle devam ediyor: Alman ulusuna özgü dürüstlük, devletine ve onun değerlerine bağlılık, itaat ve güven duygusu gibi özellikler göz önünde bulundurulduğunda, bu ikilemin bizim durumumuzda iki ucu keskin bir bıçağa dönüştüğünü, bizi eşi benzeri görülmemiş çok tehlikeli bir duruma soktuğunu da kabul etmek zorundayım, böylesine iyi özellikleri olan bir ulus başka hiçbir ulusun düşmeyeceği kadar zor bir duruma düşüren ve tedavisi imkânsız bir biçimde onu kendisine yabancılaştıran kişilere karşı içten içe derin bir öfke duymaktan kendimi alamıyorum. Ardından Alman ulusunun içine düştüğü o korkunç ruh halini şu dehşet verici sözlerle dile getiriyor: Bu yazdıklarımın talihsiz bir rastlantı sonucu oğullarımın eline geçmesi ve onların bir tür milliyetçilik gururuyla beni herhangi bir ayırım yapmadan doğrudan gizli polise ihbar etmek zorunda kalacaklarını düşünmem, sanırım içine düştüğümüz felaketin ve yaşadığımız ikilemin ulaştığı derin boyutu anlatmaya yeterli.” (Eğit, 2020: 1).

Anlatıcı / Yazar, dostu Adrian Leverkühn'ün ölümünü, doğup yaşadığı ve çok sevdiği Almanya'nın Dünya Savaşları sırasında askeri, ekonomik ve sosyolojik olarak büyük bir sarsıntı geçirmesiyle ilişkilendirerek Tanrıdan dostunun ve vatanının ruhlarına merhamet etmesini ister: “Almanya, telaştan kızarmış yanaklarıyla yabansı zaferlerinin doruklarında başı dönmüş sendelemekteydi o sıralar; bağlı kalmaya kararlı olduğu, kanıyla imzaladığı bir anlaşmadan aldığı güçle dünyayı ele geçirmeye hazırlanıyordu. Bugün ise, şeytanlarla kuşatılmış halde gözlerinden birini eliyle kapatmış, diğeri vahşete dikili, çaresizlikten çaresizliğe yuvarlanmakta. Uçurumun dibini ne zaman bulacak? İnanişâ göre ümitsizliğin en son noktasında beliren ümit ışığını getirecek mucize ne zaman doğacak? Yalnız bir adam, ellerini kavuşturmuş dua etmekte: “Tanrım, dostumun ve vatanımın zavallı ruhlarına merhamet et!” (Mann, 2014: 739).

Romanda frengi hastalığı dışında tifüs salgınından da söz edilir: Savaşa giden anlatıcı tifüs kaparak evine sevk edilir: “1915 Argonne Muharebesi'ne kadar ancak bir yıl kadar cephede kalacak, ondan sonra bazı olumsuz koşullar içinde tifüs kapacak, bir haç nişanıyla evime sevk edilecektim.” (Mann, 2014: 444).

Yapıtta arkadaşı frengi hastalığına kapılırken Anlatıcının kendisi tifüse yakalanır. Bu hastalık, genellikle hijyen koşullarının yetersiz olmasından dolayı yayılır: “Tifüs; bitler ve pireler vasıtasıyla insandan insana geçen bir tür bulaşıcı hastalıktır. Bazı kaynaklarda lekeli humma ve lekeli tifo olarak da nitelendiriliyor. Bu hastalık *Riketsiya* bakterisini insandan insana taşıyan bit ve pireler aracılığı ile

yayılr.(Genelkurmay Başkanlığı, 2011 aktaran Yolun, 2012: 53). Anlatıcının askerlikte salgını kapmasında da görüldüğü üzere tifüs daha çok kalabalık ve sağlıklı ortamlarda görülen bir hastalıktır: “Bu hastalık daha çok hapishane ve mülteci kampı gibi yaşam koşullarının kötü olabildiği yerlerde yaygındır. Tifüs, baş ağrısı, ateş ve deride dökmelemler gibi belirtilerle kendisini gösterir. Daha çok kış ve ilkbaharda şiddetli olarak yayılır.” (Harden, 2008: 1080’den aktaran Yolun, 2012: 53)

Anlatıcı savaşa giderken arkadaşı Adrian’dan ayrılmasının yakalandığı tifüsten daha fazla acı verdiğini söyler. Böylece tifüsten bir kez daha bahseder: “Cepheye at sırtında gitmek vardı; yoksa iyisi mi hiç gitmemeli,” dedi. Hayali bir beygirin boynunu okşadı. Güldük. İstasyona gideceğim sırada vedalaşmamız kolay oldu, neşeli geçti. İyi ki duygusal olmadı; aksi halde pek uygun düşmeyecekti. Ancak Adrian’ın o son bakışını yanımda götürüyordum savaşa – belki de beni kısa sürede geriye, eve getirecek olan, görünürde bitlerden kaptığım tifüs değil, o bakıştı.” (Mann, 2014: 452).

Tifüs, savaşlarda orduları yıpratmış ve çok sayıda askerin telef olmasına neden olmuş ve savaşın sonucunu direkt etkilemiştir. Yine mültecilerin toplu göçünde çok sayıda mülteci bu hastalıktan hayatını kaybetmiştir: “1489’da Granada’da İspanya Kralı Ferdinand’ın ordusunda 17 bin asker tifüsten ölmüştür. Savaşta ölen askerlerin sayısı, yalnızca 4 bindir. (Schreiber, 1987: 143’ten aktaran Özdemir, 2005: 39). (...) Avrupa’dan tifüs salgınlarının Kuzey Amerika’ya taşınmasında en büyük rolü, Atlantik Okyanusu’nu gemilerle geçen mülteciler üstlenmişlerdir. Çarpıcı bir örnek; 1847 yılında, 75 bin 540 İrlandalı, mülteci olarak Kanada’ya gitmiştir. Mültecilerin 30 bin 265’i tifüse yakalanmış ve bunlardan 5 bin 293’ü deniz yolculuğu sırasında, 8 bin 012’si Quebec’te, 7 bini Montreal’de olmak üzere toplam 20 bin 305 mülteci hayatlarını kaybetmişlerdir. (Encyclopedia Britannica, 1968: 446’dan aktaran Özdemir, 2005: 39).

Günümüzde Koronavirüs hastalığında ölümlere etkisi olduğu düşünülen (Dağlar, 2004: 15’ten aktaran Yolun, 2012: 13) “Zatürre” de romanda değinilen hastalıklardan biridir. Üç arkadaş bir akşam yemeği sırasında sohbet ederlerken anlatıcı Ursula’nın halini sorar. “Clementine Schweigestill’in giriş çıkışları arasında Adrian’a Langensalza’daki kız kardeşi Ursula’nın halini hatırlarını sormaya karar verdim. Çok mutlu bir evliliği varmış, sağlık açısından da, 1911 ve 1912’de üst üste yaptığı iki doğuma bağlı olarak yakalandığı ciğerinin üst lobundaki hafif zatürreden de kurtulmuştu.” (Mann, 2014: 445).

Sonuç olarak Thomas Mann, bazı eleştirmenler tarafından bir başyapıt olarak nitelenen Doktor Thomas adlı eserinde diğer romanlarında da görüldüğü üzere entelektüel kimliğini hissettirir. O, romanlarında sanat ve tıp başta olmak üzere hemen tüm disiplinlere yönelmeyi alışkanlık edinir. Okuyucu romanın olay örgüleri içinde gidip gelirken genel kültürünü de geliştirir. Yazar, bu bağlamda okuyucusunu bilgilendirmeyi ihmal etmez. Bu romanda da teknik olarak başkalarından faydalansa da müzik bilimiyle ilgili ayrıntılar, romana bir değer katar. Frengi hastalığının yarattığı kötü sonuçlar bir sanatçı üzerinden işlenir. Bu hastalığın şeytanla yaptığı anlaşma sonucunda büyük besteler yapan Adrian Leverkühn’ü nasıl adım adım yıpratmış ve trajik bir ölüme sürüklediği romanda işlenir. Yazar, frengi hastalığını aynı zamanda Almanya’nın Nazi yönetimi yüzünden siyasal, ekonomik ve demokratik anlamda çürümeye yüz tutmasıyla da ilişkilendirir. Romanda frengi dışında tifüs ve zatürre hastalıklarına da değinilir.

KAYNAKÇA

- Aytaç, Gürsel (2010). Thomas Mann’ın Edebiyat Dünyası. Ankara: Phoenix Yayınevi
- Bahtin, Mihail (2005). “Rabelais ve Dünyası”, çev. Çiçek Öztekin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları,
- Cohn, Dorrit (2008). *Şeffaf Zihinler (Kurmaca Eserlerde Bilincin Sunumu)*, İstanbul: Metis Eleştiri Yayınları.
- Dağlar, Oya (2004) “War, Epidemics and Medicine in the Ottoman Empire from the Balkan Wars through the Great War” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

Ecevit, Yıldız (2013). “Seksen Sonrasından Günümüze Edebiyat”, *Kurmaca Bir Dünyadan*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Encyclopedia Britannica, (Chicago, William Benton Pub., 1968), Vol. 22, s. 446.

Furedi, Frank. (2001). *Korku Kültürü (Risk Almamanın Riskleri)*. (Çeviren: Barış Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Genelkurmay Başkanlığı, (2011). *Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri*, Ankara, Genelkurmay Basımevi,

Harden, Victoria A. (2008). “Typhus Epidemic”, *The Cambridge World History of Human Disease*, (Ed. Kenneth F. Kiple), Cambridge University Press, Cambridge

<http://www.insanokur.org>

<http://www.mimesis-dergi.org/2015/01/bir-kucuk-tanri-faustus/>

<https://www.haber7.com/kitap/haber/1110392-doktor-faustus-ilk-kez-turkcede> (Erişim Tarihi: 08/10/2020).

<https://www.neokur.com/kitap/139837/doktor-faustus>

Eğit, Kasım “Venedik'te Ölüm – Thomas Mann, "Sanatçının trajik çıkması?" <https://www.insanokur.org/venedikte-olum-thomas-mann/> (Erişim Tarihi: 08/10/2020).

Mann, Thomas (2013). *Venedik'te Ölüm. (Önsöz)* (Çev. Behçet Necatigil), İstanbul: Can Yayınları

Mann, Thomas (2014). *Doktor Faustus*. (Çeviri: Zehra Kurttekin), İstanbul: Can Yayınları.

Mann, Thomas (2014). *Doktor Faustus*. (Çeviri: Zehra Kurttekin), İstanbul: Can Yayınları

Nikiforuk, Andrew (2013). *Mahşerin Dördüncü Atlısı (Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi)*, (Çeviren Selahattin Erkanlı), 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özdemir, Hikmet (2005). *Salgın Hastalıklardan Ölümler (1914-1918)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Redeker, Horst (1986). *Edebiyat Estetiği*, (çev: Aziz Çalışlar), Ankara: Kuzey Yayınları.

Reich-Ranicki, Marcel (1991): *Thomas Mann und die Seinen*, Fischer, Frankfurt.

Sağlam, Tülin (2010). “Siyah Pelerinli Adam'da Faust”, *Ankara Üniversitesi Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 29, s. 8, DOI: 10.1501/TAD_0000000236

Schreiber, W. (1987). *Infectio, Infectious Diseases in the History*, (Schwitzerland, Roche Ed., 1987), s. 143.

Sontag, Susan (2005). *Metafor Olarak Hastalık (Aids ve Metaforları)*, (Çeviren Osman Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı.

Sustam, Engin (2014). “Foucault'da İktidarın Jeneolojisi: Biyopolitiğin Doğuşu ve Yönetimsellik”, *Teorik Bakış*, Sayı: 3

Türkeş, Ömer (2013). “*Doktor Faustus*, Thomas Mann”, http://dipnotkitap.net/ROMAN/Doktor_Faustus.htm

Ulutaş, Nurullah (2016). “Arketipsel Eleştiri Bağlamında Turgay Nar'ın Gizler Çarşısı Oyunu Üzerine Bir İnceleme / An Investigation on Turgay Nar's Play Titled Gizler Çarşısı within the Scope of Archetypal Criticism”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, Volume 11/10 Spring 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number:

<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9688>, p. 659-680.

Yabalak, Halit (2020). “Sanatçının Esin Kaynağı Olarak Salgın Hastalık ve Hastalığın Resim Sanatına Yansıması”. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı.

Yolun, Murat. (2012). *İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri*. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN *HAKKA SİĞİNDİK* ROMANINDA BİR TEHDİT UNSURU OLARAK İSPANYOL GRİBİ THE SPANISH FLU AS A THREAT IN HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'S NOVEL *HAKKA SİĞİNDİK*

Prof. Dr. Nurullah ULUTAŞ

Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ORCID: 0000-0002-1447-3736

Özet

1918 – 1919 yıllarında ortaya çıkan İspanyol Gribi, 20. Yüzyılın en büyük salgınlarından olup tüm dünyayı etkileyen ve milyonlarca insanın ölümüne yol açan bir salgındır. Ortaya çıktığında önemsenmeyen sıradan bir nezle olarak algılanır. Ancak hastalık yayıldıktan sonra yıkımın ne denli büyük olduğu ve salgının ciddiyeti anlaşılır. Sadece I. Dünya Savaşı'nda 8,5 milyonu asker olmak üzere toplamda 50 milyon civarında insan ölür. Bu 50 milyon sayısı bir ortalamadır. İspanyol gribi ile ilgili çalışma yapan kişiler veya kurumlar ölü sayısını 21 milyonla 100 milyon arasında vermektedir.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Hakka Sığındık (İşitilmedik Bir Vak'a)* romanında, İspanyol gribinin kol gezdiği İstanbul'da yaşanan sosyal ve psikolojik bunalımları anlatır. Bu grip evlere ve mahallelere sirayet edip can aldıkça insanlarda büyük bir korku yaratır. İnsanlar öldüğü halde İstanbul'un genelinde bu salgına karşı bir önlem alınmadığı görülür. Salgına yakalananlara geçmiş olsun ziyareti yapılır, ölenlerin taziyelerine gidilir ve kıyafetleri kullanılır. Romanda bu salgını fırsat bilenlerin, bunu nasıl tehdit unsuru olarak kullanıp fırsata çevirdikleri üzerinde durulur. Romanda ayrıca salgın döneminde sosyal adaletsizlik ve ekonomik bozukluğun etkisine de yer verilir. Zengin insanların rutin hayatları devam ederken yoksul insanlar, maddi ve ahlaki bunalımlara sürüklenir. Salgın bahanesiyle soygun, gasp ve hırsızlık olaylarına ek olarak anne ve babasını yitiren çocuklar, sokaklara düşer. Bu sırada insanların batıl inançlarını kullanarak halkı sömüren kişilere de rastlanır.

Tarama yönteminin kullanılacağı bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hakka Sığındık (İşitilmedik Bir Vak'a)* adlı yapıtından yola çıkarak İstanbul'un o yıllardaki sosyo ekonomik durumu ve bu sosyal adaletsizliğin salgın bahanesiyle nasıl giderilmeye çalışıldığı analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Hakka Sığındık (İşitilmedik Bir Vak'a)*, İspanyol Gribi, Sosyal Adaletsizlik, Salgın.

Abstract

The Spanish Flu, which emerged between 1918 and 1919, is among the biggest pandemics of the 20th century and affected the whole world by causing the death of millions of people. It was initially perceived as an underestimated cold. However, the extent of the destruction and the severity of the pandemic was understood only after it started to spread. In World War I alone, around 50 million people including 8.5 million soldiers lost their lives. The figure of 50 million is an average number. Individuals or organizations working on the Spanish flu reported the death toll between 21 million and 100 million.

Hüseyin Rahmi Gürpınar's novel *Hakka Sığındık (İşitilmedik Bir Vak'a)* describes the social and psychological crises experienced in Istanbul, where the Spanish flu spread. As the flu spreads to homes and neighborhoods by taking people's lives, it creates great fear among people. No measures are taken against this pandemic in Istanbul despite the deaths. Those who are contracted the diseases are visited, condolences are made at homes and the clothes of the sick people are used. The novel focuses on how some take advantage of this pandemic by using it as a threat. The novel also includes the impact of social injustice and economic disorder during the pandemic period. While the routine lives of rich people continue, poor people are driven into financial and moral crises. In addition to robbery and theft cases under cover of pandemic, children go on the streets as they lose their parents. Meanwhile, there are also people who exploit the superstitious beliefs of others.

The survey model is used in the study and it is aimed to analyze the socio-economic conditions of İstanbul in the given period and how social injustice is combatted under the effect of pandemic taking stand from Hüseyin Rahmi Gürpınar's novel titled *Hakka Sığındık (İşitilmedik Bir Vak'a)*.

Key Words: Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Hakka Sığındık (İşitilmedik Bir Vak'a)*, The Spanish Flu, Social Injustice, Epidemic

GİRİŞ

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hakka Sığındık (İşitilmedik Bir Vak'a)*, İspanyol nezlesinin kol gezdiği İstanbul'da yaşanan sosyal ve psikolojik bunalımları anlatır. İspanyol nezlesi evlere ve mahallelere sirayet edip can aldıkça insanlarda büyük bir korku yaratır. İnsanlar öldüğü halde İstanbul'un genelinde bu salgına karşı bir önlem alınmadığı görülür. Salgına yakalananlara geçmiş olsun ziyareti yapılır, ölenlerin taziyelerine gidilir ve kıyafetleri kullanılır. Romanda salgının toplumda yarattığı ekonomik bozukluğa da yer verilir. Zengin insanların rutin hayatları devam ederken yoksul insanlar, maddi ve ahlaki bunalımlara sürüklenir, çocuk yaştaki kız çocukları fahişelik yapmak zorunda kalır. Bu sırada salgın bahanesiyle soygun, gasp ve hırsızlık olaylarına ek olarak insanların batıl inançlarını kullanarak halkı sömüren kişilere de rastlanır. Olayın ana kurgusu bu eksende ilerler. Kendini Aptal Veli Hazretleri olarak tanıtan kişi özellikle zengin ailelere gönderdiği mektuplarda, evde bulunanlardan kişi başı 100'er lira ister. Bu parayı vermeyenlerin kısa süre içinde İspanyol nezlesine yakalanıp öleceklerini belirtir.

Daha romanın girişinde İspanyol nezlesinin İstanbul'da nasıl hızlı yayıldığı anlatılır: "İstanbul, Hoşkadem taraflarında İspanyol nezlesi yangın gibi evden eve saldırarak aile fertlerinden üç dört cana kıymadıkça sönmüyordu. Hastalık zuhur eden evler ile imkân derecesinde ihtilâttan sakınılması hususunda doktorların tavsiyeleri, gazetelerin ihtarları tesirsiz kalıyor; bu nasayihin zıddına hareketten ileri gelme elîm vakalar birbirini velyediyor, kimsede intibah eseri görülüyor, cahil kafalar hep bildiğine gidiyordu." (Gürpınar, 1976: 5)

İspanyol gribi olarak da bilinen bu nezle 20. Yüzyılın en büyük salgınlarından olup yalnızca Osmanlı değil tüm dünyayı etkileyen ve milyonlarca insanın ölümüne yol açan bir salgındır: "Yirminci yüzyılda üç grip salgını görülmüştür. 1918-19 İspanyol gribi salgını, dünya nüfusunun

yüzde 25-30'unu enfekte eden ve 50-100 milyon insanı - Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan kayıptan daha fazla - öldüren en şiddetli salgındır. Ölüm oranı %2,5 oranında gözlemlenmiştir ("İspanyol" grip adı, hastalık İspanya'da ortaya çıkmadığı ya da orada en öldürücü olmadığı için yanlış bir isimlendirmedir). Daha hafif iki pandemi daha vardır: 1957-58 Asya grip salgını ve 1968-69 Hong Kong grip salgını (ölüm oranları yaklaşık % 0,1). Yirmi birinci yüzyılda, 2009 H1N1 salgınının (domuz gribi) % 0,1'in altında bir ölüm oranına sahip olduğu gözlemlenmiştir." (Dağlar, 2004: 15'ten aktaran Yolun, 2012: 13)

İspanyol Gribi, ilk ortaya çıktığında önemsenmeyen sıradan bir nezle olarak algılanır. Bu hem Osmanlı'da hem de dünyanın diğer ülkelerinde aynı şekilde bir algılama biçimidir. Ancak hastalık yayıldıktan sonra yıkımın ne denli büyük olduğu ve salgının ciddiyeti anlaşılır: "Grip tarih boyunca çoğunlukla hafife alınan bir hastalık oldu, lakin 1918'deki bu salgın gribin hiç de yabana atılacak bir hastalık olmadığını gösterdi. İspanyol gribinden dolayı milyonlarca insan hayatını kaybetti. Sadece I. Dünya Savaşı'nda 8,5 milyon civarında asker ölürken grip salgımından toplamda 50 milyon civarında insan öldü. Gripten ölenlerin sayısını tam olarak kestirebilmek bu konuyla ilgili kaynakların eksik ve dağınık veya hiç olmaması münasebetiyle imkânsızdır. Bu 50 milyon sayısı bir ortalama değildir. İspanyol gribi ile ilgili çalışma yapan kişiler veya kurumlar ölü sayısını 21 milyonla 100 milyon arasında veriyor. Bu sayısal ihtilafın ana sebebi gripten ölenlerin sayısının hesaplanması ile ilgilidir. Birincil kaynakların niteliksel ve niceliksel yetersizliğinden dolayı araştırmacıların iyi desteklenmiş tahminler yapması zorunlu bir hal alıyor. Bu yüzden de mevcut kaynaklar üzerinden güvenilir tahminler yürütebilmek akla en uygun yol olarak durmaktadır." (Yolun, 2012: 33)

Yani ancak bu oranlara bakıldığında İspanyol Gribinin ne denli ölümcül olduğu anlaşılabilir. Dünya ile birlikte İstanbul halkının da korkulu rüyası olan bu grip büyük bir tehdit olarak görülmektedir. Bu virüsün ne denli ölümcül olduğu Amerika'da son dönemlerde yapılan bir projeye ortaya kondu: "Yıllar sonra, Washington DC Silahlı Kuvvetler Patoloji Enstitüsü'nden (AFIP) moleküler patolog Jeffrey K. Taubenberger, Hultin'den habersiz olarak arkadaşlarıyla birlikte İspanyol gribinin peşine düştü. Virüsün genomunu dizilemek amacıyla bir projeye başladı. 1918 virüsü, test edilen diğer rekombinant virüslerden en az 100 kat daha öldürücüyüdü. Maymunlara bulaştırıldığında kuluçka dönemini tamamladıktan sonra akciğer dokularına ciddi zararlar verdi. Maymunların akciğerleri kısa bir süre içinde neredeyse tahrip oldu. Tamamı yeniden yapılandırılmış virüs, hızlı bir şekilde çoğalma, yani kendi kopyalarını oluşturma ve akciğerlerde enfeksiyon yayma yeteneği açısından dikkat çekiciydi. Dr. Tumpey ve arkadaşlarına göre, "1918 virüsü çok özeldi, doğanın, evrimin, insanların ve hayvanların birbirine karışmasının benzersiz derecede ölümcül bir ürünüydü." (Yıldırım, 2020: 24-27).

Tarih boyunca veba salgınının uzun süreli olması ve değişik dönemlerde ortaya çıkarak insanların hayatını tehdit ettiği bilinir. Ancak İspanyol gribi tek başına en fazla can alan ve bugün dünyanın baş edemediği Korona salgınından çok daha büyük bir pandemidir. (Hanioglu, 2020: 24). Araştırmacılar salgının yaşandığı 1918 – 1919 yılları arasında ve sonrasında dünyanın birçok ülkesinde farklı alanlarda bu hastalığın olumsuz yansımaları olduğunu belirtir. Savaşla birlikte yıkıcı etki bırakan bu salgında ölüm sayısı ve oranı dikkat çekicidir. 'Ölü sayısının 50 milyon, dünya genelinde ölüm ortalamasının binde 2,5 ile 5 arasında olduğu bu salgından etkilenen Osmanlı Devleti'nde, imparatorluk sathında sağlıklı veriler olmasa da sadece payitaht İstanbul'da 6403 kişi hayatını kaybederken, ölüm ortalaması binde 5,6'dır." (Yolun, 2012: 1'den aktaran Gelir, 2020: 213).

İspanyol Gribinin nasıl büyük yıkımlara neden olduğu sanatsal yapıtlara da yansır. Bu konuda yapılan bir araştırmada şu bilgiler göze çarpar: "Yaşadığı dönemin olaylarının etrafında sanatsal üretimler yapan sanatçılar bazı dönemlerde toplumda yapısal çöküş meydana getiren yıkımları, savaşları, kıtlıkları ve hastalıkları birlikte yaşamış ve çok büyük dramlara tanık olmuşlardır. I. Dünya Savaşı döneminde ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkisi altına İspanyol Gribi bu bağlamda birçok sanatçıyı etkilemiştir. Hastalığın etkilendiği bu dönemde yapılan çalışmalarda hastalığın ölümcül etkilerinin izleyiciye aktarıldığı dönemdir. Sanat tarihinde yaşadıkları yıkımlar nedeniyle sanatsal üretimlere konu olan cüzzam, veba, frengi, kolera, sıtma ve İspanyol gribi salgınları gerek ortaya çıkış dönemlerinde gerekse yarattıkları etkiler nedeniyle daha sonraki dönemlerde sanatçıların

imgeleri olmuşlardır. Bir salgının sanatçılar tarafından ele alınması sürecinde, sanatçının yaşanan drama şahit olması bunu içselleştirmesi ve üretime dönüştürmesiyle ortaya çıkan resimler ve yaşanan salgın sonrası toplumsal travmanın sonraki dönemlerde sanatçılar tarafından işlenmesi şeklinde gerçekleşebilmektedir.”(Yabalak, 2020: 532-533).

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız kadarıyla bu salgının nasıl büyük felakete yol açtığı görülmektedir. İstanbul’a da sıçrayan ve insanların tedbirsizliği sonucunda da hızla yayılan bu salgın insanları son derece korkutmaktadır. Yazar, insanların salgına karşı tedbir almamalarını aksine salgının yayılması konusunda cahilce davranmalarını romanda şu şekilde anlatır: “A! Dostluk bugünde belli olur” nakaratıyla hastanın hizmetinde bulunuyorlar, bardağından içiyorlar, artığını yiyorlar, koynuna girecek gibi yatağına sokuluyorlar.

- Aman böyle yapmayınız, tehlikelidir. Diyecek kadar basiretkâr olanlara
- Hanım, Allah sekizde verdiğini beşte almaz. Kırk yıl kıran olmuş eceli gelen ölmüş... Zavalıcılık evinde oturup dururken hastalık ona nereden geldi? Hastalık, sağlık Allah’tan... Rabbimin takdiri ne ise o olur. Hekimler ne bilirmiş?.. Onlar ölmeyecek mi? Bu sene İspanyoldan az hekim mi öldü?” (s. 5)

Covid – 19 salgınıyla boğuştuğumuz bu günlerde de toplumun bazı kesimlerinde benzer tavırlarla karşılaşmaktayız. Hüseyin Rahmi, cahillerin, salgınlara yaklaşımını okuyucunun gözleri önüne sermeye çalışır. Bu cahil halk tabakasının doğal halini anlatırken aslında okuyucuyu eğitmek yazarın en büyük amacıdır: “Hüseyin Rahmi hikâye ve romanlarında halk tabakasından olan insanları gülünç gösterir, onları alaya alır. Romancının amacı onların cahilliklerini göstermeye çalışmaktır.” (Sönmez, 2015: 5).

Aslında yazar bu tavrıyla Cumhuriyet sonrası gelişen aydınlanmacı bakış açısıyla cahil kalmış halkı dogmatik anlayıştan kurtararak pozitivizmin belirlediği akıl ve sağduyuyla tanıştırma sorumluluğu taşır. Burada halkı küçümseme onu ötekileştirip alay etme söz konusu değildir: “Aydınlanma felsefesine bağlı bulunan yazar; toplumsal sorunların akıl yoluyla, yığınların cahillikten kurtulmasıyla çözümlenebileceği inancını eserlerine yansıtır. Fakat bunun yanında eserde pesimizm kendisini duyumsatır. İnsanın yalnızca duygularıyla yaşamını sürdüremeyeceği, akılla dengeleme mutluluğa kavuşamayacağı işlenen izleklerden yalnızca biridir.” (Dağ Gümüş, 2019: 312).

Hüseyin Rahmi’nin bu romanda İspanyol gribini anlatmaya iten sebeplerden biri de küçükken verem hastalığından ölen annesinin ruhunda yarattığı travmadır. O, çocukluğunda yaşadığı bu acıyı bir ömür boyu unutmaz ve annesizlik onun hem kişiliğini hem de yapıtlarını etkiler: “Yazar, verem hastalığının elinde kısa sürede sararıp solan annesinin bir gün “çırpına çırpına nefessiz kaldığını” görünce şiddetli bir ruhî travma yaşamış ve travmanın izleri ölene kadar belleğinden silinmemiştir.” (Sağlam, 2007: 85)

Romanda yoksul insanlar, cahilce tutumlarıyla salgını önemsemeyen ve salgının üzerine cesur adımlarla yürürken, maddi durumu yerinde olan ve hayatın nimetlerinden yeterince yararlanan insanlar daha fazla korkmaktadır. Romanda bu insanlardan biri olarak Ferhat Efendi’den bahsedilir: “Ferhat Efendi, “Yaşı altmışı geçmiş, yaşlandıkça hayata muhabbeti artmıştı; hastalıktan korkar, ailesi efradının sıhhatleri üzerine de titrerdi; İspanyol nezlesinin mahalleye böyle şiddetle savleti, Efendinin merakını arttırdı; uykularını kaçırdı; Allah’a imanı pek kavi olmakla beraber tedbirlerde kusur etmemiye uğraşıyordu; evinde sıhhi tekayyüdata ihtimamı ziyadeleştirdi; misafir kabul etmiyor ve evdekileri hiçbir yere ziyarete göndermiyordu.” (s.6)

Salgın hastalıkların hızla yayılmasının en büyük nedeni uyarıları dinlememek ve tedbir almamaktır. Bugün korona salgını yetkililerin tüm uyarılarına rağmen halkın genelinin tedbir almaması yüzünden bütün dünyayı sarmış durumdadır. Bugün ülkemizde vaka sayısı 300 bine ölü sayısı 7000’e ulaşmış durumdadır. Bu durum sadece ülkemiz için değil neredeyse tüm dünya ülkeleri için aynıdır: “İngiltere hükümeti, salgın süreciyle en başta ‘sürü bağışıklığı’ yöntemini kullanarak mücadele etme yoluna gitmiş; bu aşamada salgını kontrol altında tutmak için yaşlı ve riskli kesimleri korurken sağlıklı kesimin mümkün olduğunca yavaşlatılmış bir süreçte virüsü kapabileceğini kabul

etme ve -virüse karşı doğal bir bağışıklık kazanma yoluyla- salgının zirvesini aşağıya çekerek geciktirme yoluna başvurmuştur ancak ölüm oranlarının kısa sürede artması ve bilimsel çalışmaların hükümet stratejileri üzerindeki etkisiyle birlikte daha sıkı tedbirler almak zorunda kalmıştır. İtalya, İspanya, Fransa ve ABD hükümetleri de koronavirüs salgınıyla mücadelede acil durum ilan etmiş ancak sıkı eylem planlarını devreye sokmasına rağmen alınan tedbirler ve yapılan sağlık müdahalelerinin ölüm oranları karşısında yetersiz kaldığı gözlenmiştir.” (Güngörer, 2020: 403).

COVID – 19 salgınının tüm dünyada olduğu gibi bizim ekonomimizde açtığı onarılmaz yaralar artık sarılamayacak boyuttadır. Turizm başta olmak üzere birçok alanda büyük kayıplar yaşanmaktadır: “Turizm sektörünün kendine has özelliklerine bağlı olarak doğal afetler, salgın hastalıklar, ekonomik çalkantılar ve terör olayları sebebi ile talepte büyük bir düşüş yaşanmakta ve bu durumlar kriz ortamının oluşmasına yol açmaktadır (Sarı, 2010, s. 32-33)”.

Türk romanı, Tanzimat’tan Cumhuriyet Dönemi’ne giden süreçte mirasyedi ve zengin tip / karakterleri okura tanıtır. Bu karakterlerin bazıları, yanlış alafrağa tipler olarak Batılı değerleri üstünkörü tanıyan ve sorgulamadan savunan karakterlerken bazıları harp zengini dediğimiz özellikle Kurtuluş Savaşı dönemi romanlarında önümüze çıkan tiplerdir. Hüseyin Rahmi’nin romanları geçiş dönemi tiplerini genel olarak temsil etmekle birlikte çoğu zengin tipleri daha çok bu ikinci sınıfa dâhil edilebilir: “Zengin tipi 1923-38 dönemi romanında iki biçimde karşımıza çıkar: harp zengini/vurguncu ve komprador burjuva. Bu iki biçimin dönemselsel olarak da ayrışması farklı siyasal, ekonomik ve toplumsal arka planların ürünleri olduklarını düşündürmektedir. (...) Böylece romanların tarihsel bağlamı içinde sosyal tip olarak zenginin erken cumhuriyet döneminin zihniyetinde ne tür bir politik, ekonomik ve toplumsal anlayışın taşıyıcısı oldukları araştırılmıştır. Harp zengini/vurguncu tipi ilk 1917’de, İttihat ve Terakki’nin milli iktisat politikası sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu politikanın devam ettiği 1930’lara değin, edebiyatta da harp zengini/vurguncu tipi görülmektedir. 1930 sonrasında devletçi ekonomiye geçişle beraber romanlarda zengin, komprador burjuva niteliği kazanmaktadır.” (Deren, 2010: 83-84).

Hüseyin Rahmi’nin romanlarında zengin karakterlerine bakışı meşhur Robin Hood anlatısında olduğu gibi zenginden alıp yoksula verme felsefesi üzerine kuruludur. Bu romanda da salgına uğrama tehdidiyle korkutulan zenginlerden fidye isteme kurgununun eksenini oluşturur. Ferhat Bey’e gönderilen ilk tehdit mektubu romanda şu şekilde yer alır:

“Bâdî – i terkîm – ı ihtarnâme – i mukâffa oldur ki:

Aptal Veli Hazretlerinin, Himmetlerine her kim ki talibolur... İletten marazdan kurtulur. Hele o İspanyol nezlesi, illetlerin en kepazesi... Kaçar, duramaz Hazretin nefesinden, ne hastalar kurtardık zalim elinden.” (s. 18-19)

Romanda İspanyol gribiyle tehdit edilen diğer bir zengin de Hafız İshak’tır. Hafız İshak’a gönderilen mektupta da Abdal Veli Hazretleri’ne himmet etmemesi durumunda ailesinden bazılarının bu gribe yakalanarak öleceği belirtilir: “Ey Hâfız İshak! (...) Hazret-i Aptal Veli, himmetine lâyük gördü seni, dün gece birdenbire, malum oldu cenab – ı pîre, ki İspanyol marazı, işte geldi diyip sırası, sizin eve dalacak, çok canlara kıyacak, gelinin Sadiye, kerimesi Hâdiye, mahdumun Enver, ölecekler birer birer, hiç durma birader, hemen üç yüz lira gönder.” (s. 19)

Yukarıdaki mektuplarda görüldüğü üzere Hüseyin Rahmi, romanlarının genelinde batıl inançlar ve hurafelerin halkın nezdindeki yerini ortaya koymaya çalışır. Son derece doğal bir anlatımla bunları eleştirir. O, var olan geleneksel inançları aklın terazisinde tartar ve yargılar. Aslında dogmatik düşünce ve hurafeler sadece Anadolu’da değil Batı’da da çok önceleri vardı. Aydınlanma hareketi dediğimiz ve Voltaire öncülüğünde başlatılan savaş, biraz da bu anlayışa karşı yapılmış bir savaştı. Rasyonalizm olarak da tanımlanan bu anlayışın temelinde bilimsel olmayana karşı çıkış söz konusuydu: “Rasyonalite, tutkunun, ön yargının ya da hurafenin olmadığı, vahye dayanmayan objektif düşünme anlamına geliyordu. Toplum ve birey bu rasyonel, objektif bilgi çerçevesinde şekillenmeliydi. Aydınlanma düşünürleri Voltaire’in "Hurafeler dünyayı ateşe verir; onları söndürecek olan felsefedir" sözünü kendilerine rehber edinerek bütün ön yargılara savaş açtılar. Oysa muhafazakar düşünürler Aydınlanma düşünürlerinin ön yargılara karşı ön yargılarını protesto ediyorlardı. Onlara göre ön yargılar insanları bir araya getirir. Onlar gelenekteki otoritenin ve aklın

temsilidir. İnsanlığı yalnızca ön yargıların tiranlığına karşı koruyacağına inanan Burke dogmaları şöyle savunur; "Önyargı her vesilede anında uygulama anı bulur; bilgelik ve erdem yolunu tutarlıca izlemenin yolunu belirlemiştir ve karar anında kararsız insanları yalnız bırakmaz; insanları kuşku, bocalama ve kararsızlık tehlikelerine terk etmez. Önyargı erdemi, birbirleri ile bütünleşmeyen eylemlerin bir devamı değil, insanlar için bir alışkanlık yapar. Yalnızca önyargı vasıtasıyla insanın ödevi doğasının bir parçası haline gelir." (Burke, 2000: 68 - 69).

Doğmalar ve hurafeler şüphesiz bugün bile toplumu oluşturan halkların çoğunun zaman zaman baş vurduğu bir çıkış yoludur. Anadolu'nun köylerinde ve kasabalarında evlenemeyen kızların anneleriyle birlikte türbelere giderek bahtlarının açılması için dua etmeleri, çocuğu olmayan kadınların kutsal saydıkları ağaçlara çaput bağlamaları hatta sınav öncesi çocuklarını bu gibi yerlere ve kişilere götürerek onlardan medet ummaları az görülür uygulamalar değildir. Cumhuriyet yönetiminin temel felsefesinin temelinde bu anlayışların yıkılması öncelikliydi: "Cumhuriyet'in öncüleri arasında mevcut kültürel bakiye önemli bir sorun olarak algılanır. Çünkü bu mirasın yeni rejimin değerleriyle gerilim içinde olduğu düşünülür ve bu karşıtlık teması, rejimin geleceği açısından ciddi kuşkulara yol açar. Dinin geleneksel formları da, modern Cumhuriyet için birer tehdit olarak algılanır. Çünkü onda görülen, hurafe, akıl dışı inanç ve yanlış bilinçtir. Bu yaklaşımı belirginleştiren kaygılar, entelektüel düzeyde 19.yüzyılın popüler paradigması Pozitivizm'le ilişkilendirilir. Artı dinle pratik yaşam arasındaki bütünlük eleştirilir ve niteliği ne olursa olsun dinsel olan mahkûm edilir. Yeni rejimin dinsel kültür politikası da bu hassasiyet içinde netlik kazanır. Hurafe ve yanlış inançlarla ilişkilendirilen dinin, yeni toplumsal düzene karşı muhalefet edebilecek toplumsal örgütlenmelerin temel kaynaklarından biri olması ihtimâli hep hatırdadır tutulur. Örneğin tekke ve zâviyelerin ortadan kaldırılmasında bunların sadece hurafelerin kaynağı olması anlayışı değil aynı zamanda bunların muhalefet odaklarına dönüşme olasılık ve potansiyeli de etkili olur. Böylelikle din, yeni dönemin kültürel tercih ve stratejilerinde başat bir öge olmaktan çıkarılır." (Subaşı, 2003: 139).

Romanda İspanyol gribi yayıldıkça tehdit mektuplarının sayısı da artar. Gelen mektuplar, Ferhat Efendi'yi tedirgin etmeye başlar. Son mektup kızlarıyla ilgilidir: "“Malum adrese beş yüzer lira göndermezseniz, kerimelerinizden Narin ile Nermin'in ve daha aileniz efradından diğerlerinin (toplam beş kişi) pek yakında İspanyol nezlesinden vefatlarına lâşek muntazır olunuz.” (s. 29).

Hacı Ferhat Bey, bir gün eve gittiğinde kızı Nermin'i moralsiz bir şekilde görür. Kocasıyla sorunları olan ve boşanmak için bahaneler arayan Nermin, rüyasında ermiş bir şeyh gördüğünü ve kendisinin İspanyol nezlesine yakalanıp öleceğini belirtir: "Rüyamda koca kavuklu bir Şeyh Efendi geldi. Arkamı sıvayarak "Kızım sen İspanyol hastalığına tutulacaksın amma ben seni kurtaracağım" dedi. Ben ayaklarına kapanarak "Ya Hazret-i Şeyh, kurtarma bırak öleyim!" diye yalvardım. Hacı Efendi: "Dinsizlik etmişsin... dinsizlik etmişsin.." (s.35)

Hüseyin Rahmi, bu romanda zenginlere mektuplar göndererek onları tehdit etmekle bir anlamda sosyal adaleti savunduğunu gösterir. O birçok romanında zengin – fakir arasındaki uçurumun kaynağını sosyal adaletsizlikte arar. Ona göre, bu adaletsizliğe karşı kurulan Cumhuriyet rejimi de maalesef bunun bir parçası olmuştur: "Bu yeni siyasi ve ekonomik tercih, romanlarda zengin ve zenginliğin milliyetçi/halkçı kaygılarıyla birleşerek halkı/milleti savunmak adına, kimi zaman toplumcu olduğunu düşündüren bir dille eleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Hüseyin Rahmi Gürpınar *Ben Deli Miyim?*'de şunları söyler: Bizde işlerin kapısı iki anahtarla açılır: Yaltaklanma, rüşvet. Buradaki Rum, Ermeni, Yahudi dalavrecileri hep bu iki anahtarı kullanmaktaki ustalıklarıyla milyoner olmuşlardır. Bu iki maymuncuğu sonunda cumhuriyet idaresine de uydurdular. Memleketin kurtarılması için akıtılan kanların kızıl buharı daha kurumadan, sakat gazilerimiz kör, topal, aç taksir sokaklarda dolaşır, şehit aileleri yokluktan can verirken, bugün parsayı kimlerin topladığını görmüyor musun?" (Gürpınar, 1996: 33'ten aktaran Deren, 2010: 97-98).

Roman boyunca salgının bir tehdit unsuru olarak kullanılması, milletin salgından ne denli korktuğunun da göstergesidir. Toplum içinde insanlar öldükçe salgına karşı hassasiyet de artar. Bu yüzden Ferhat Efendi istenen parayı kısa zamanda toplayarak bu sözde ermişe gönderir. Gönderilen paralara rağmen konakta bazı insanlar ve hizmetliler ölür. Ölen insanların bazılarının çocukları sokaklarda kalır. Salgından dolayı İstanbul'u bir korku alır: "Salgının oluşturduğu korkuya yönelik

diğer bir ifade Gazeteci Nüzhet Ulvi'nin hayatını kaybeden küçük Mustafa'nın ablaları Huriye ve Nuriye'yi sokaktan alıp eve götürdüğünde bilinçaltında geçenlerdir. Ortaya çıkan bu söylemler, salgının kişiyi ikilem ve şüphe içerisine bıraktığı görülür: Onları harimime sokacaktım. Yaşça hemen onlara yakın nur gibi pâk masum iki evlâdım vardı. Ben haneme kolera, veba ve belki daha müthiş bir şey sokacaktım. Zihnime fenalık geldi sokak ortasında durdum. (.....) – Haydi, çocuklar, nasibin sizi atmış olduğu kârize dönünüz. Pişman oldum. Sizi himaye edemeyeceğim. Diyemedim tekrar. - Yürüyünüz... Emrini verdim. (Gürpınar, 1976: 119)

Bu belirlemeler ışığında İstanbul'a salgınla hâkim olmuş endişe ve korku atmosferi mevcuttur. Salgın, oluşturduğu korku ile insanların yaşamını denetleyerek, onların neyi yapıp yapmayacakları noktasında belirleyici olur. Sonuç itibarıyla romanda çizilen İstanbul tablosu kargaşa, karamsarlık ve umutsuzlukla özdeşleşir." (Gelir, 2020: 214-216). Bu korku ve umutsuzluk tablosu hemen her salgın döneminde halkı saran duygulardır. Zengin insanlar tedavi olmak için eve doktor çağırırken, yoksul insanlar geleneksel tedavi biçimlerine başvurmayı tercih eder: "Salgının yol açtığı ölüm korkusu, halkın muhayyilesindeki yerleşik anlatıların ters yüz olmasına neden olur. Diğer bir ifadeyle ölümlerin yol açtığı korku; halkın belleğinde güç, iktidar ve olağanüstü unsurlarla örülmüş anlatı kahramanlarını harekete geçirir. Bilinçteki bu algı değişimi, yayılmakta olan ölümlerin bilincin muhakeme gücünü ortadan kaldırmasından kaynaklanmaktadır. Korkunun mahalledeki bu yansımalarının ve sarmala dönüşmesinin diğer nedeni varsıl iki evde salgına karşı yapılan tedavilerden sonuç alınmamasıdır. Modern tedavi yöntemlerinden uzak olan halkın düşünce dünyasında zenginin tedavi edilmeyişi, onların yaşamla bağıni zayıflatan bir korku üretir. Böylelikle salgınla vuku bulan her ölüm, korkunun daha büyüüp yayılmasının nedenidir." (Gelir, 2020: 221).

Polis yaptığı tahkikatta Aptal Veli Hazretleri olarak bilinen meczubu Çınar mahallesindeki bir caminin yanındaki bir viranelikte bulur, ancak bu adam aklî yeteneği olmayan biridir. Belli ki birileri bu adamın adını kullanarak bir oyun çevirmektedir. Daha sonra bir gün karakola gelen Nüzhet Ulvi adında şairlik yönü de olan bir adam, bu mektupları gönderenin kendisi olduğunu itiraf eder. Polis komiseriyle yaptığı sohbette de bir zamanlar yakın bir tanıdığı olan Safer Efendi ve karısının öldükten sonra 3 yetim çocuk bıraktıklarını ve bu çocuklardan Mustafa adlı küçüğün açlık, yoksulluk ve boğmacadan öldüğünü anlatır. Geriye kalan iki kızdan Nuriye'yle sokaklarda dilenirken karşılaştığını söyler. Ablasını sorduğunda Nuriye, biraz da çekinerek ablasının bulunduğu yere Nüzhet Ulvi'yi götürür. Gittikleri yerde henüz 11 yaşındaki Huriye'yi 16-17 yaşındaki bir erkek çocuğunun sıkıştırdığını ve bu küçük kız çocuğunun fuhuş bataklığına düştüğünü üzülenek görür. Bu iki yetimi kurtarmayı vazife edinen Nüzhet Ulvi, maddi durumu yeterli olmadığı için salgın bahanesi ve tehdidiyle zenginlerden aldığı parayla bu yetimlere bakmak zorunda olduğunu anlatır. Tüm bu gerçekler karşısında görevi gereği bu adamı tutuklaması gereken komiser, vicdanının sesini dinleyerek görevinden istifa eder.

Hüseyin Rahmi, Nüzhet Ulvi karakterinin davranışını birçok romanında "sosyal adalet" olgusu düzleminde işler ve bunu suç olarak görmez. Hatta yazar bu eylemi o denli doğal ve özendirici olarak anlatır ki bu eylemleri gerçekleştiren karakterlerin saygınlıkları okurun gözünde artar: "Toplumsal adalet konusundaki fikirlerinin sınıfsal bir içeriğinin haiz olduğunu bildiğimiz Hüseyin Rahmi'nin halkçılığı, gıdasını II. Meşrutiyet döneminin düşün ortamında uç veren solculuk akımından alır. Dolayısıyla birçok romanında, temeli adaletsizliğe dayalı bir sömürü düzeninde, aç ve fakirlerin zenginleri soymasının suç sayılmayacağını savunur. Onun romanlarındaki kişiler, sahip oldukları ortalama özelliklerle başka romanlarda da karşılaşılabileceğimiz tip hüviyetinde kişilerdir. "[Gürpınar'ın] tipleri, büyük konakların paşa, beyefendi, hanımefendi ve çocuklarından bu konaklarda yaşayan kalfa, halayık, uşak, arabacılar; kıyı semtlerin insanlarına; kalem efendilerine, esnafa, sokak satıcılarına, külhanbeylere kadar uzanır; büyük çeşitlilik gösterir. Bu tipler muayyen insan ve cemiyet görüşünü ortaya koymak için yaratılmışlardır. Belli şemalara uyarlar. İnsanoğlunun kompleks temayüllerini ve iç çatışmalarını hesaba katmayıp, belli bir özelliği mübalağalı olarak belirtmeye yararlar. Roman boyunca hep aynı kalan bu tipler, bazı değişik isim, beden yapısı ve sosyal çevre ile başka romanlarda da tekrar görünürler" (Özerdim, 1979:425'ten aktaran Karadeniz, 2013: 1755).

Sonuç olarak Hüseyin Rahmi'nin *Hakka Sığındık* romanında İspanyol Gribi salgınının İstanbul'da yarattığı korku ve can kayıpları yanında sosyal adaletsizlik gibi eleştirel bir bakış açısını da görmekteyiz. Yazar, Cumhuriyet öncesi yaşamı gözler önüne sererken insanların ekonomik durumunu ve salgına yaklaşımını da anlatır. Bu yaklaşım cehalet ve hurafelerin şekillendirdiği bir dini anlayışla sunulur. Yazar, salgın sorununu bu romanda sosyal adaletsizliği yok etmek için bir tehdit unsuru olarak sunar.

KAYNAKÇA

Burke Edmund, "Reflections on the Revolution in France," From Modernism to Postmodernism An Anthology, Ed. Lawrence E. Cahoone, Blackwell Publishers, Oxford, 2000, s. 68-69

Dağ Gümüş, Pınar (2019). "Türk Edebiyatında Pozitivist Yönelimler: Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Deli Filozof* Romanı Üzerine Felsefi Bir Bakış", Antalya 9. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı, 20-23 Mart 2019, Antalya: İKSAD yayınları, s. 312

Dağlar, Oya (2004). "War, Epidemics and Medicine in the Ottoman Empire from the Balkan Wars through the Great War" Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

Deren, Van Het Hof, Seçil (2010). "Cumhuriyet Romanında Zenginler ve Zenginlik", *Kültür ve İletişim (Culture & Communication)*, 13 /2, s. 83-84

Deren, Van Het Hof, Seçil (2010). "Cumhuriyet Romanında Zenginler ve Zenginlik", *Kültür ve İletişim (Culture & Communication)*, 13 /2, s. 97-98

Gelir, Yakup (2020). "Pandemi Döneminde İnsan ve Hastalık İlişkisine Dair İki Roman: *Hakka Sığındık* ve *Veba*", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, ISSN: 1302 – 6879, s. 213

Güngörer, F. (2020). Covid-19'un Toplumsal Kurumlara Etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, 403

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1976). *Hakka Sığındık ((İşitilmedik Bir Vak'a)*, İstanbul: Atlas Yayınları.

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1996). *Ben Deli Miyim?* İstanbul: Özgür Yayınları.

Hanioglu, M. Şükrü. (2020). "COVID – 19 Sonrası Küresel Düzen: İki Seçenek", *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, Ankara: SAM Yayınları, s. 24

Karadeniz, Mustafa (2013), "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Utanmaz Adam* Romanında İnsan Toplum Tahayyülü ve Şahıs Kadrosunun Niteliği", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/9 Summer 2013, p. 1755

Özerdim, Sami N. (1979). "Hüseyin Rahmi Gürpınar Maddesi", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 3, Dergâh Yay., s. 423-426.

Sağlam, Nuri (2007). "Hüseyin Rahmi'nin Hastalığı: Enürezis Nokturna", *Türk Edebiyatı*, S. 400, s. 85

Sarı, D. (2010). Konaklama işletmelerinde kriz yönetimi: 2009 küresel ekonomik krizine yönelik bir araştırma (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Sönmez, F., Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *İffet* (1896) Romanında Yer Alan Şiir Alıntılarının Metne Katkıları, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring 2015, p. 5, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8093>, ANKARA-TURKEY

Subaşı, Necdet. (2003). “Gelenek ve Kültür ”, Doğu Batı Dergisi Modernliğin Gölgesinde Gelenek, Yıl: 7, Sayı: 25, s. 139

Yabalak, H. (2020). “Sanatçının Esin Kaynağı Olarak Salgın Hastalık ve Hastalığın Resim Sanatına Yansıması”. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı.

Yıldırım, Nuran (2020). “Kayıp Katil: İspanyol Gribi Virüsünün Peşinde”, *Bezmiâlem Aktüel*, Sayı: 28, s. 24-27

Yolun, Murat. (2012). *İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri*. Adıyaman; Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

YENİLENEBİLİR ENERJİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ 2005-2015 YILLARI ARASI

RELATIONSHIP BETWEEN RENEWABLE ENERGY AND ECONOMIC GROWTH CASE OF
TURKEY BETWEEN THE YEARS 2005-2015

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

TNKÜ İİBF İktisat Bölümü

Tuğba TURAN

TNKÜ SBE İktisat ABD

ÖZET

Yapılan bu araştırmada yenilenebilir enerji kaynaklarının Türkiye'de ekonomik büyüme üzerinde nasıl bir etkisi olduğu incelenmektedir. Araştırılan etki bazı ülkelerde pozitif, bazılarında negatiftir, bazılarında ise ilişki görülememiştir. Bu çalışmada Dünya Bankası ve OECD 'den alınan 2005-2015 periyodunda yıllık veriler Eviews programı kullanılmış olup zaman serisi analizi yapılmıştır. Çalışmada bulunan bulgular yenilenebilir enerji kaynakları tüketimi ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişkinin varlığını gösteriyor.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Yenilenebilir Enerji Kaynakları

ABSTRACT

Made of renewable energy sources are examined in this study is how to have an impact on economic growth in Turkey. The effect investigated was positive in some countries, negative in some countries, and not in others. In this study, the annual data Eviews program was used in the period 2005-2015 taken from the World Bank and OECD and time series analysis was performed. Findings in the study show a positive relationship between renewable energy consumption and economic growth.

Keywords: Renewable Energy Consumption, Real Gross Domestic Product

1.GİRİŞ

Türkiye'nin yenilenebilir enerjiye kaynakları tüketimine yönelmesi, üretmesi ve tüketmesi bu fosil yakıtların yakın bir zamanda tükeneyecek olması ve enerji tüketimimizin çoğunun ithalat yapılarak gerçekleşmesi bakımından önemli bir yer tutmaktadır.(EIA)

Literatürde bu konu ile ilgili çalışmalar dört büyüme hipotezi temel alınarak yapılmış olup, birçok değişken kullanılarak deneysel bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmada 2005-2015 dönemi arasında Türkiye için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının ekonomik büyümeye ne yönde katkı sağladığı araştırılmaya çalışılmıştır. Analizde 2005-2015 yıllarına ait veriler Dünya Bankası ve

OECD'nin sayfalarından elde edilmiştir. Çalışmada verilerin durağanlığına bakılmış olup ardından da EKK yöntemi ile değişkenler arasında ki ilişkinin ne yönde olduğu araştırılmaya çalışılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Al-Mulali, 2013 yılında yapılan çalışmada 1980-2009 dönemi için dört farklı büyüme hipotezini baz alarak dört farklı gelir türü ile bu çalışmayı şekillendirmişlerdir. Burada görülmek istenen yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasında ki ilişkidir. Bu çalışmanın diğerlerinden farkı; incelenen değişkenler arasında çift yönlü uzun dönemli ilişkiyi incelemiş olmasıdır. Ülkeleri gelir durumlarına göre ayırarak 114 ülkeyi temel alarak araştırılmıştır. Çalışmasında; yapılan araştırmaların 0,45'i geri besleme hipotezine ulaşırken, araştırmaların 0,10 tarafsızlık hipotezine varmıştır. Bunlara ilave olarak koruma hipotezi araştırmaların 0,25'i ile eşleşirken büyüme hipotezi araştırmaların 0,20'si ile doğrulanmıştır. Bu çalışma da tamamen değiştirilmiş en küçük kareler testi kullanılmış ve yapılan testte ülkelerin gelir düzeyleri baz alınmıştır ve genel olarak kullanılan değişkenler uzun periyotlu ilişki içinde bulunmuştur.

Menagaki (2011), 1997-2007 dönemleri arasını baz alarak yaptığı araştırmasında 27 Avrupa ülkesi üzerinde inceleme yapmıştır. Bu analizde panel hata düzeltme modeli kullanılarak değişkenler arasında kısa veya uzun vadeli bir nedenselliğe rastlanmamıştır. Bunun anlamı yazarın çalışmasına göre Avrupa'da yenilenebilir enerji tüketiminin ekonomik büyümeyi etkilemesinde küçük bir hükmü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Apergis (2010), bu çalışma 23 yıllık ve 19 ülkeyi temel alarak panel hata düzeltme modeli kullanılarak bazı değişkenler ilave edilerek, yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye bakmaktadır. Bu çalışmada bulunan bulgular gösteriyor ki; değişkenler arasında uzun dönemli ilişki olduğunu ve ayrıca yapılan nedensellik analizi bulgusuna göre, nükleer enerji karbondioksit emisyonlarının azaltılmasında önemli bir rol oynadığını ve negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bunun tersine yenilenebilir enerji emisyonlardaki azalmaya katkıda bulunmadığı sonucuna varılmıştır. Bunun üzerine bulgular değişkenler arasında iki yönlü nedensellik bulmuştur.

Sadorsky (2009), bu çalışma 1994-2003 dönemlerini kapsamakta ve 18 ülkeyle yenilenebilir kaynak ve geliriyle ilişkili olarak panel eşbütünleşme teknikleri kullanılmıştır. Bu çalışmanın temel hedefi; gelişmekte olan ülkelerdeki kişi başına düşen yenilenebilir kaynak tüketimi ile gelir arasındaki etkileşimi incelemektir. Bulgular göstermiştir ki; kullanılan değişkenler üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Ocal ve Aslan (2013), geliştirdikleri çalışmalarında ARDL sınır testi yaklaşımını ve nedensellik testlerini kullanarak 1990-2010 döneminde yenilenebilir enerji, sermaye, emek ve büyüme arasındaki etkileşime bakmaktadır. ARDL testinde elde ettikleri bulguya göre; kullanılan değişkenler olumsuzluk sonucuna varılmıştır nedensellik testi ile birlikte değişkenler arasında tek yönlü nedensellik olduğu bulgusuna varılıyor. Bu çalışma literatürde önerilenlerin aksine Türkiye için koruma hipotezi öneriyor.

Menyah ve Wolde (2010), bu araştırmanın hedefi, Amerika için 1960-2007 yılları için nükleer enerji, yenilenebilir enerji tüketimi ve Amerika'nın karbondioksit emisyonları arasındaki nedensel bağlantıya bakmaktır. Bu incelemede Granger nedensellik ve Toda-Yomamoto testleri kullanılarak

bulgu elde edilmiştir. Yapılan nedensellik testinde nükleer enerji ve karbondioksit emisyonlarına kadar tek yönlü nedensellik bulunmuştur. Bununla beraber yenilenebilir kaynak tüketimi ve karbondioksit emisyonları arasında bir nedensellik ilişkisi elde edilememekle birlikte karbondioksit emisyonlarından yenilenebilir kaynak tüketimine karşı tek yönlü nedensellik bulunmuştur.

Tugcu ile Aslan 2012 yılında yapmış oldukları çalışma da; 1980-2009 dönemi için G7 ülkelerinde hangi enerji türünün daha önemli olduğunu araştırmışlardır. Bu sonuçlara ulaşmaya çalışırken klasik ve arttırılmış üretim fonksiyonlarını kullanarak uzun vadeli ve nedensel ilişkiyi incelemişlerdir. Nedensellik, Hatemi-J nedensellik testi kullanılarak yapılmıştır ve eşbütünlükte otoregressif dağıtılmış gecikme yaklaşımı kullanılmıştır. Yenilenebilir ve yenilenemeyen enerji türleri arasında yaptıkları bu karşılaştırma sonucu pozitif bulgular elde edilmiştir. Buna ilave olarak sonuçlar çift yönlü nedenselliğin olduğunu göstermektedir.

Pao ve Fu (2013), yaptıkları incelemede 1980-2010 dönemleri arası Brezilya'nın reel ekonomik büyümesiyle dört farklı enerji türü arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Araştırmada eşbütünlük testi kullanılarak kullanılan değişkenlerle beraber uzun dönemli bir denge bulunduğu ve çift yönlü nedensellik bulunduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte değişkenler arasında pozitif bir etkileşim olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Tablo: 1 Literatürde gerçekleştirilen çalışmaların özeti

Ülke	Çalışılan dönem	Bulgu	Yazar
Farklı gelirli 114 ülke	1980-2009	Çift yönlü uzun dönemli ilişki	Al Mulali
27 Avrupa Ülkeleri	1997-2007	Nedensellik yok	Menegaki
19 Gelişmiş ve Gelişmekte olan	1984-2007	Çift Yönlü Nedensellik	Apergis
18 Gelişmekte olan Ülke	1994-2003	Tek yönlü nedensellik ve pozitif ilişki	Sadorsky
Türkiye	1990-2010	Tek yönlü nedensellik Ve olumsuz	Ocal- Aslan
Amerika	1960-2007	Tek yönlü nedensellik	Menyah-Wolde
G7 Ülkeleri	1980-2009	Çift yönlü nedensellik	Tugcu vd
Brezilya	1980-2010	Çift yönlü nedensellik ,pozitif	Pao ve Fu

3. VERİ SETİ VE ANALİZ

Araştırmada Türkiye açısından yenilenebilir enerji kaynakları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki teste tabi tutulmuştur. Araştırmaya alınan dönemler 2008 ile 2015 yılları zaman serisi analizi kullanılarak incelenmeye çalışılmıştır. Buna yönelik olarak verileri analiz etmede durağanlık testi yapılır ve durağan olup olmadıklarına bakılır. Eğer veriler durağan değil ise birinci farkları alınarak durağanlaştırılmaya çalışılır. Veriler durağanlık sürecine ulaştıklarında ise regresyon analizi ile katsayılar incelenecek ve 005 önem düzeyinde anlamlı olup olmadığına bakılacaktır. Bunun sonrasında varılan sonuçlara mutabık olarak nedensellik analizi yapılarak çalışmaya son nokta koyulacaktır. Türkiye'nin reel Gayri Safi Yurtiçi Hasıla yıllık değerleri OECD Data internet

sayfasından, Dünya Bankasının Dünya Kalkınma Göstergesinden yenilenebilir enerji kaynakları tüketimi verileri elde edilmiştir. Tahmin edilmek istenilen modeli aşağıdaki şekilde gösterelim:

$$GSYİH_t = \alpha + b_1 + b_2 RE_t + u_t$$

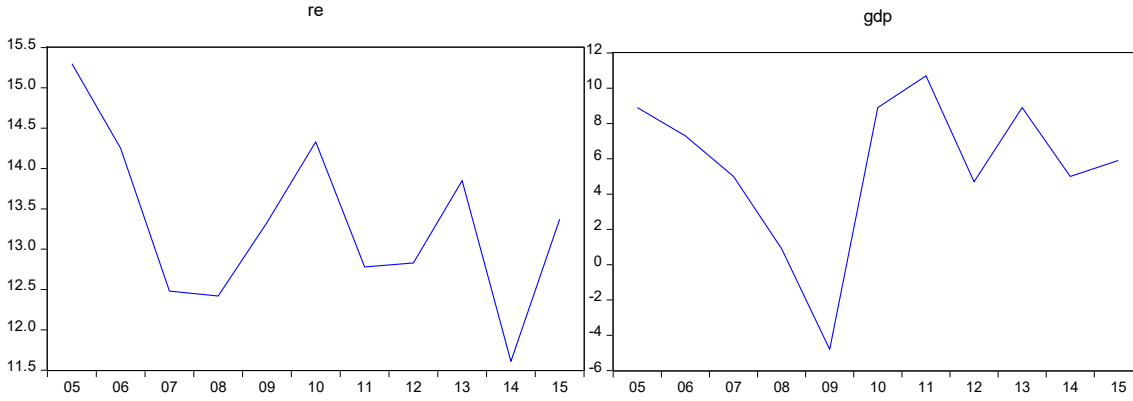
Yukarıda gördüğümüz denklemi şöyle açarsak;

GSYİH = Türkiye'nin yıllık Gayri Safi Yurtiçi Hasıla oranlarını,

RE = Türkiye de tüketilen yıllık yenilenebilir enerji oranlarını,

u_t = Hata terimini ifade eder.

Bu çalışmada kullanılan zaman serilerinin birim kök taşıyıp taşımadıklarını görmek için ADF testi kullanılmıştır. Burada ki veriler Eviews paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Yenilenebilir Kaynak Tüketim grafiği

Reel GYİH grafiği

Burada gayri safi yurtiçi hasıla ve yenilenebilir kaynakların grafiğine bakarak durağan olup olmadığını anlamaya çalışıyoruz. Grafiklere bakıldığında serilerin durağan olmadıklarını rahatlıkla görebiliyoruz.

Bununla beraber Dickey-Fuller testine geçebiliriz.

3.1. Dickey-Fuller Testi:

Dickey-Fuller testinin kullanılmasının amacı gözlenen serilerde serinin durağan olup olmadığının belirlenmesinde kullanılan bir testtir. Kullanılan uygulamalarda araştırılan serinin birim kök taşıyıp taşımadığını incelemek için kesinlik ile bu testin yapılması zorunluluk niteliğinde olmaktadır.

ADF testinde kullandığımız yöntemi aşağıdaki gibi gösterelim:

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t$$

Değişkenlerin analizi yapılmadan önce, sabitli trendli ve trendsiz modeller kullanılarak serilerimizin logaritmik değerleri de ADF testine tabi tutularak en uygun gecikmelerin uzunluğu da SIC kriterine göre belirlenmiştir ve maksimum gecikme uzunluğu ise 1 alınmıştır.

	Sabit Terimsiz ve Trendsiz		Sabit Terimli ve Trendsiz		Sabit Terimli ve Trendli	
Değişkenler	ADF	P	ADF	P	ADF	P
GSYİH	-1,52	0,11	-2,51	0,14	-2,45	0,33
RE	-0,63	0,41	-3,52	0,03	-3,73	0,07

Tablo 1:Seviyesinde Birim Kök Testi Matrisi

Burada değişkenlerin trendsiz ve sabit terimsiz haliyle ADF testine tabi tutulan hallerini görüyoruz ve p değerine bakıldığında durağan olmadığını söyleyebiliriz.

	Sabit Terimsiz ve Trendsiz		Sabit Terimli ve Trendsiz		Sabit Terimli ve Trendli		
Değişkenler	ADF	P	ADF	P	ADF	P	
GSYİH	-3,58	*	0,00	-3,35	0,04	-3,14	0,15
RE	-3,76	*	0,00	-3,56	0,03	-3,44	0,11

Tablo 2: Birinci Farkında Birim Kök Testi Matrisi

	Sabit Terimsiz ve Trendsiz		Sabit Terimli ve Trendsiz		Sabit Terimli ve Trendli		
Değişkenler	ADF	P	ADF	P	ADF	P	
GSYİH	-3,75	*	0,00	-3,39	0,05	-3,05	0,19
RE	-3,67	*	0,00	-3,48	0,04	-3,08	0,19

Tablo 3: İkinci Farkında Birim Kök Testi Matrisi

Analize uygulanan birim kök testi sonucu GSYİH ve RE değişkenleri için hem sabitli trendli hem de sabitli trendsiz modellerde 0,05 önem seviyesinde anlamlı çıkmamıştır. Bu sebeple serilerin durağanlaşması için 1. Farkları alınmış olup yeniden birim kök testine tabi tutulmuştur. Bu test sonucunda tablo 3 ve tablo 2’de görülen * işaretli olan bölgeler için durağanlık belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile ADF testi sonucu değişkenlerin sabit terimsiz ve trendsiz olduğu görülmüştür.

3.2.Regresyon Analizi

Dependent Variable: FARKGDP

Method: Least Squares

Date: 01/08/19 Time: 02:55

Sample (adjusted): 2006 2015

Included observations: 10 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
FARKRE	1.474627	1.422474	1.036663	0.3302
C	-0.015397	1.888610	-0.008153	0.9937
R-squared	0.118425	Mean dependent var	-0.300000	
Adjusted R-squared	0.008229	S.D. dependent var	5.933333	
S.E. of regression	5.908872	Akaike info criterion	6.567643	
Sum squared resid	279.3181	Schwarz criterion	6.628160	
Log likelihood	-30.83822	Hannan-Quinn criter.	6.501256	
F-statistic	1.074671	Durbin-Watson stat	2.354454	
Prob(F-statistic)	0.330209			

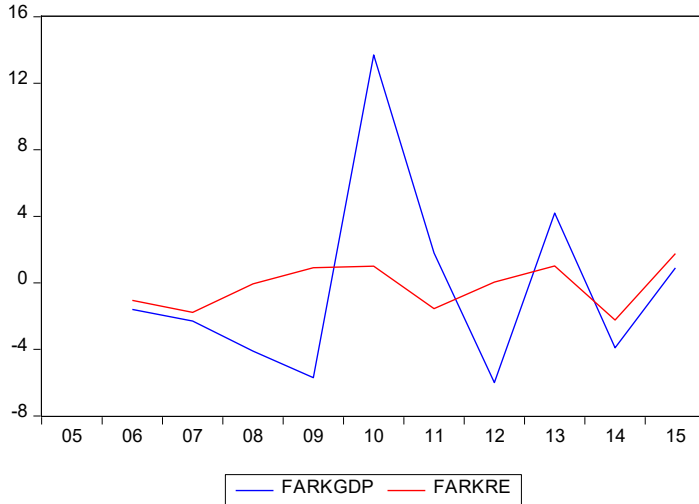
Modele uyguladığımız regresyon analizi sonuçlarına mutabık olarak şunları görmekteyiz;

$$GSYİH = -0,015 + 1,47 * RE$$

$\beta_1 = RE$ sabitken GSYİH'nın -0,015 olması gerektiği beklenmektedir.

$B_2 = RE$ 'de ki 1 birimlik bir artış GSYİH 'da yaklaşık 1,50 değerinde bir artış oluşturması beklenmektedir.

GSYİH'nın 0,11'lik kısmı RE tarafından açıklanmaktadır.

4.SONUÇ

Giriş kısmında da bahsedildiği üzere yenilenebilir enerji ve büyüme konusunda literatürde çok çalışma olmadığı ve ülkelerin daha çok fosil yakıtlara yönelim gösterdiğinden bahsedilmiştir.

Bazı araştırmacılara göre otuz yıl içinde bütün fosil yakıtların tükeneceği ve artık devletlerin yenilenebilir enerji kullanımı için zorunluluk uygulayabileceği öngörülüyor. Literatürde yapılan araştırmalara bakıldığında zaman yenilenebilir enerjinin büyümeye katkısı açısından bazı araştırmalarda negatif, bazılarında pozitif bazılarında ise ilişki görülmemiştir. Yapılan bu çalışmada 2005-2015 yıllık veri seti analiz edilerek yenilenebilir enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu çalışmada yenilenebilir enerji kaynakları tüketimi bağımsız değişken yani açıklayıcı değişken olarak, gayri safi yurtiçi hasıla ise bağımlı değişken yani açıklanmaya çalışılan değişken olarak ele alınmıştır. Bu değişkenler kullanılarak zaman serisi oluşturulmuş olup, analizde yaptığımız ADF testi ile değişkenlerin durağan olmadıkları görülmüştür. Değişkenlerimiz durağan olması için birinci farkları alınmıştır ve bunun ışığında da zaman serisi durağan hale gelmiştir. Bu çalışmada yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre açıklanmaya çalışılan değişkenimiz olan GSYİH ve açıklayıcı değişkenimiz olan yenilenebilir enerji tüketimi arasında pozitif bir ilişki görülmüş olup modelimizin R squared değerinin 0,11 çıkması, GSYİH'nın 0,11'lik kısmı kadar açıklanabildiğini göstermektedir.

Burada bulunan bulguya göre yenilenebilir enerji ve büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

Al-mulali, U., Fereidouni, H.G., Lee, J.Y., Binti Che Sab, C.N. (2013). Examining the bi-directional long run relationship between renewable energy consumption and GDP growth. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 22, 209-222.

Apergis, N., Payne, J.E., Menyah, K. and Wolde-Rufael, Y. (2010). On the causal dynamics between emissions, nuclear energy, renewable energy, and economic growth. *Ecological Economics*, 69, 2255-2260.

International Energy Agency Turkey ,<https://www.iea.org/countries/Turkey/>

Menagaki, A.N. (2011). Growth and renewable energy in Europe: A random effect model with evidence for neutrality hypothesis. *Energy Economics*, 33, 257-263.

Menyah, K. And Wolde-Rufael, Y. (2010). CO₂ emissions, nuclear energy, renewable energy and economic growth in the US. *Energy Policy*, 38, 2911-2915.

Ocal, O. and Aslan, A. (2013). Renewable energy consumption-economic growth nexus in Turkey. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 28, 494-499.

Pao, H.T. and Fu, H.C. (2013). Renewable energy, non-renewable energy and economic growth in Brazil. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 25, 381-392.

Sadorsky, P. (2009). Renewable energy consumption and income in emerging economies. *Energy Policy*, 37, 4021-4028.

Tugcu, C.T., Ozturk, I. and Aslan, A. (2012). Renewable and non-renewable energy consumption and economic growth relationship revisited: Evidence from G7 countries. *Energy Economics*, 34, 1942-1950.

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

REEL DÖVİZ KURU VE EKONOMİK BÜYÜMEYİ TEMSİL EDEN İKTİSADİ AKTİVİTE ARASINDAKİ İLİŞKİ: TÜRKİYE EKONOMİSİ İÇİN NEDENSELLİK ANALİZİ

RELATIONSHIP BETWEEN REAL EXCHANGE RATE AND ECONOMIC ACTIVITY
REPRESENTING ECONOMIC GROWTH: CAUSALITY ANALYSIS FOR TURKISH
ECONOMY

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

TNKÜ İİBF İktisat Bölümü

Zümrüd NURİ

TNKÜ SBE İktisat ABD

ÖZET

Bu makale Türkiye ülkesinin ekonomisinde reel efektif döviz kuru ve iktisadi aktivite arasında ilişki olup olmadığını analiz etmektedir. Reel efektif kur ve ekonomik büyüme gösteren faktörlerden iktisadi faaliyet arasındaki ilişkinin yönünü konu alan Uddin vd.(2014) çalışmalarında olduğu gibi genellikle çift yönlü ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Çalışmada Türkiye ekonomisi için iktisadi aktivite ve reel döviz kuru arasındaki ilişkinin varlığı, Granger nedensellik (Granger Causality) testi ile sınanmıştır. Sanayi üretim endeksi ve reel döviz kurunun kullanıldığı çalışma, 1994:01-2018:07 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Elde edilen sonuçlara göre reel döviz kurundan, iktisadi aktiviteye tek yönlü ilişkinin varlığı sonucu elde edilmiştir.

Anahtar sözcükler: İktisadi Faaliyet, Büyüme, Reel Efektif Döviz Kuru, Granger Nedensellik Analizi

ABSTRACT

This article analyzes the affair between the real effective exchange rate and economic activity for the economy of Turkey country. As in the case of Uddin et al. (2014), which is the direction of the affair between real effective exchange rate and economic activity, the existence of a bidirectional relationship is generally determined. In this study, the presence of the affair between economic activity and the real effective exchange rate for Turkey's economy, Granger causality (Granger causality) was tested. The industrial production index and the real effective rate are used during the period of 1994:01-2018:07. According to the obtained results, unilateral relationship, from the real exchange rate to economic activity has been determined.

Keywords: Economic Activity, Growth, Real Effective Exchange Rate, Granger Causality Analysis

I. GİRİŞ

Döviz kurunun ekonomik büyüme üzerindeki etkileri konusu, ekonomide en çok incelenen konulardan biridir. Ekonomide döviz kurları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki tanımsal, politik ve ekonomik bakımdan son derece önemli bir konudur. Bu konuda yapılan araştırmalar ve gelişmekte olan ülkelerden elde edilen bilgiler gösteriyor ki, reel kur ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir bağlılık mevcuttur.

Ekonomide döviz kurunun tanımı yabancı para biriminin yerel fiyatı olarak tanımlanabilir. Döviz kuru, para değişme oranını belirleyen dönüştürme faktörü olarak adlandırılabilir. Reel ve nominal döviz kurları birbirinden farklı kurlardır. Eğer, enflasyonun etkilerini bir kenara bırakırsak, bu reel döviz kuru, enflasyonun etkilerini dahil edersek, o zaman bu nominal kur olacaktır. Nominal döviz kuru iki ve daha çok dönemlerde ifade edilebilir. Reel döviz kuru oynaklığı, reel döviz kurunun kısa dönem dalgalanmaları anlamına gelmektedir. Herhangi bir ülkenin kendine mahsus olan parasının diğer ülkelerin paraları karşısında olan değerinin saptanması için izlenen politikalara kur rejimleri denir. Döviz kurunun sabit kaldığı rejim sabit kur rejimi, döviz kurundaki dalgalanmalar sonucu ortaya çıkan kur ise serbest döviz kuru rejimi olarak biliniyor. Uzun zamandır iktisatçılar, iyi yönetilemeyen döviz kurlarının ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini biliyorlardı. Para biriminin aşırı değerlenmesinden kaçınmak, dünya üzerindeki ekonomik büyüme ile ilgili çeşitli deneyimlerden toplanabilen en önemli zorunluluklardan biridir.

Türkiye'ye ait verilerin kullanılarak reel efektif döviz kuru ve ekonomik büyümeyi temsil eden ve iktisadi bir faaliyet olan sanayi üretim endeksi arasındaki ilişkinin inceleneceği bu çalışma, toplamda beş bölümü kapsıyor. İlk bölümü öncelikle konuyla ilgili bir giriş, sonraki bölümü konuyla ilgili literatür taraması, üçüncü bölümü ise modelin metodolojisi ve kullanılan verilerin seti, dördüncü bölümü ampirik olarak bulunan sonuçlar ve nihayet, sonuncu bölümü ise sonuç kısmı oluşturuyor. Analiz kısmında ise Türkiye'ye ait veri seti kullanılarak reel efektif döviz kuru ve iktisadi faaliyet arasındaki nedensellik ilişkileri belirlenmeye çalışılacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Döviz kurlarının ekonomik büyümedeki etkileri konusunda farklı görüşleri olan birçok yazar vardır. Bazıları döviz kurunun ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yarattığı sonucuna varıyor, bazıları ise aksine. Genel olarak reel döviz kuru değişmelerinin büyüme üzerindeki etkisini araştıran çok sayıda ampirik çalışmalar yapılmıştır.

Rodrik (2008), gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkeler için reel efektif kur ve büyüme arasındaki ilişkinin farklı sonuçlar vereceği fikrini ileri sürmüştür. Gelişmekte olan ülkelerde düşük reel döviz

kuru,yüksek enflasyon,bütçe açıklarına bağlı ekonomik krizler,durgunluk gibi faktörler ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.Rodrik (2008), 188 ülkeden topladığı verilerle yaptığı çalışmada gelişmekte olan ülkelerde düşük reel döviz kurunun ekonomik büyümeyi olumsuz yönde,yüksek reel döviz kurunun ise büyümeyi olumlu şekilde etkilediğini tespit etmiştir. Bundan başka Rodrik ve Kennedy (2007) ise yaptığı çalışmada gelişmekte olan ülkelerde yüksek reel efektif döviz kurunun ekonomik büyümeyi etkilediğini ortaya koymuşlar.Razin ve Collins(1997), 1975-1992 yıllarını kapsayan 93 ülkeni temel alan araştırmalarında bazı ülkeler için daha küçük zaman periyotları kullanılmışlardır.Yapılan analizde reel döviz kurundaki aşırı değerlenmenin büyüme üzerinde olumsuz etki oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır,fakat,reel kurun aşırı değer kaybı ve ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.Aguirre ve Calderón (2005), 1965-2003 yılları arasındaki bir dönemden oluşan panel verilerle çalışarak,eşbütünleşme yöntemlerini kullanmış ve 60 ülkeyi temel alarak ekonometrik analiz yapmışlardır.Sonuç olarak,aşırı değerli reel döviz kurunun ekonomik büyümeyi engellediği ortaya çıkmıştır. Uddin vd. (2014), Bangladeşi temel alarak bir çalışma yapmışlar ve bu çalışmada döviz kuru ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki zaman serisi teknikleri kullanılarak incelenmiştir.Bu çalışma 1973-2013 arasındaki dönemi kapsamıştır ve sonuç olarak ise döviz kuru ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir pozitif ilişki bulunmuştur.Bu sonuçlar hem de kur ve büyüme arasında uzun dönemli bir ilişkinin olduğunu da desteklemiştir.Çalışmada döviz kurundan büyümeye ve tersine,büyümeden de döviz kuruna çift yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.Domaç ve Shabsigh (1999),Morocco, Tunus ve Mısır ülkelerini temel alarak reel efektif kur ve ekonomik büyüme arasındaki bağıllığı yaptığı çalışmalarda incelemiş ve reel kurdaki sapmaların ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz yönde etkisi olduğunu tespit etmiştir.Brigitta(2016) 2012 yılı için 74 ülkeden elde edilen verileri gözlemledikten sonra,sabit döviz kuru ile GSYH'deki büyüme arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Upadhyaya (1999)ise yaptığı çalışmada 6 Asya ülkesini temel alarak (Hindistan, Malezya, Pakistan, Filipinler, Srilanka, Tayland) 1963-1993 arası yıllarda,reel kuru ve büyümeni gösteren Gayri Safi Yurt İçi Hasıla(GSMH)nın verileri ile bir ADL model tahmini yapmış ve sonuç olarak,Pakistan ve Tayland için paranın değerinin düşürülmesinin uzun dönem için daraltıcı bir etkisi olduğu,diğer ülkelerde ise tarafsız(nötr) olduğu tespit edilmiştir. Suna(2013) ise 2002-2011 dönemine ait yıllık veriler kullanarak dokuz Avrupa ülkesinde, döviz kuru ile ekonomik büyüme arasında ilişkiyi panel veri analizi yaparak test etmiştir. Çalışma sonucunda, dokuz Avrupa ülkesi için döviz kurundan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik tespit edildi.

Türkiye ekonomisi için yapılan çalışmalar arasında Domaçın (1997) çalışmalarından bahsetmek önemlidir.O,Türkiye için 1960-1990 yıllarını kapsayan çalışmasında beklenmedik devalüasyonların,ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki oluşturduğunun sonucuna

varmıştır. Bundan başka Türkiye için çalışmalar yapan Berument ve Paşaoğulları (2003) da VAR modelini ve Granger Nedensellik Testi yaparak iki değişkenden oluşan bir model tahmin etmişlerdir. Onlar, 1995-2001 yılları arası veri setini kullanmış ve ulusal para biriminin değer kazanmasının ekonomik büyüme temel alınarak GSYİH üzerinde olumsuz bir etki oluşturduğu sonucunu bulmuşlar. Bundan başka Berument ve Dinçer (2004) de bazı ampirik çalışmalar yapmıştır. Onlar, Şubat 1987-Eylül 2002 arası aylık verileri kullanmış ve Türkiye'de döviz kurunun risklerinin büyümedeki etkisini geniş kapsamda kullanılan VAR modeli ile araştırmıştır. Sonuç olarak ise, pozitif yönlü kur şoklarının RER-in değer kaybına neden olduğunu belirtmiştir. Musa ve Yohanna (2017) nin yaptığı çalışmada ise zaman serisi verileri kullanılarak 1970-2015 yılları arasında Türkiye için reel döviz kuru ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada ARDL sınır testi ve Toda-Yamamoto (TY) Granger nedensellik dışı testler kullanılmış ve sonucunda ise reel efektif döviz kuru, kısa vadede ekonomik büyümeyi olumsuz yönde, fakat uzun dönemde ise olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Hilal vd. (2016) araştırmalarında ise, GSYİH, enflasyonun ve reel efektif döviz kurunun zaman serilerinde birim kökünün varlığının araştırılmasının ardından, Türkiye'nin ekonomik büyümesini ve döviz kurundaki oynaklığı araştırmak için 1998:1-2014:4 arası döneme ait çeyrek veriler kullanarak Engle-Granger eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Sonuçlar, bu iki değişken arasında kısa ve uzun dönemli ilişkinin varlığına dair kanıt sağlamıştır.

3. METODOLOJİ VE VERİ SETİ

Bu çalışmada ilk önce veriler mevsimsellikten arındırılmıştır. Çünkü mevsimsellikten arındırılma, zaman serileri ile çalışırken reel değişimleri yansıtarak ekonomik anlamda daha gerçekçi sonuçlara ve yorumlara olanak sağlıyor. Daha sonra değişkenlerin logaritması alınarak Birim Kök Testi yapılmıştır. Çalışmada Granger nedensellik testi kullanıldığı için bu testin tanımına kısaca bakalım. Öyle ki, eğer iki değişken arasında belirli zaman dilimine bağlı olarak gecikmeli bir ilişki varsa, bu ilişkinin nedenselliğinin yönünü istatistiksel açıdan belirlemede kullanılan analizlerden biri de Granger nedensellik analizidir. Granger tarafından 1969 yılında kullanılmaya başlanan bu nedensellik testleri günümüzde geliştirilerek sürdürülmektedir. Nedensellik testleri daha çok uzun dönemli zaman serilerini kullanarak uygulanabilmektedir. Bu testin yapılması için seriler durağan olmalıdır. (Tarı, 2010:437). Nedenselliğin tanımında farklı görüşler olsa da, bu kavram genel olarak neden ve sonuç ilişkisini gösteriyor. Granger nedensellik testini yapmadan önce modellerdeki gecikme sayısı belirlenmelidir. Bu yüzden de testten önce VAR modeli kullanılarak gecikme sayısı belirlenecektir. Bu çalışmada da Birim Kök Testinden hemen sonra VAR modeli ve nihayet Granger Testi yapılarak sonuca varılmıştır.

Çalışmada Türkiye ekonomisi ile ilgili 1994:01-2018:07 dönemini kapsayan veriler kullanılmıştır. Kullanılan bu veriler ise Federal Reserve Economic Data(FRED) web sitesinden toplanmıştır. Uygulama için ekonometrik yazılım olan Eviews 9 kullanılmıştır.

Tablo 1. Serilerin Tanımlanması:

Simge	Değişkenlerin açıklanması
REER	Reel efektif döviz kuru
İP	Sanayi üretim endeksi

4. AMPİRİK SONUÇLAR

Çeşitli değişkenler arasında ilişkilerin olup olmadığını sınımadan önce kullanılan serilerin durağan olup olmadıkları tespit edilmelidir. Bu yazıda ele aldığımız değişkenlerin Birim Kök Testini yapmak için iki test: Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) testleri kullanılmıştır.

4.1. Birim Kök Testleri

Ekonomide kullanılan değişkenlerin zaman serisi özelliklerinden dolayı sonuçları durağan çıkmayabilirler. Birim kökü içeren değişkenlerin ampirik sonuçları saptırabildiği için zaman serileri ile çalışırken birim kök testleri yapmak çok önemlidir (Chang vd., 2001:1047).

Tablo 2: ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları:

Değişken	ADF				PP			
	Düzy		Birinci Fark		Düzy		Birinci Fark	
	Sabit(c)	Sabitli Trend(c)(t)	Sabit(c)	Sabitli Trend(c)(t)	Sabit(c)	Sabitli Trend(c)(t)	Sabit(c)	Sabitli Trend(c)(t)
REER	-2.486	-2.208	-12.145***	-12.209***	-1.963	-2.076	-12.083***	-12.893***
İP	0.093	-3.676**	-19.223***	-19.200***	0.296	-3.620**	-19.703***	-19.682***

Tabloda ***%1, **%5, *%10`da anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Yukarıdaki tabloda gösterilen sonuçları yorumladığımızda uygulamada kullanılan iki değişkende hem ADF hem de PP testlerinin yapıldığını ve değişkenlerinin birinci farklarının alındığı zaman serilerin yüzey halinden daha durağan çıktığını söyleyebiliriz.

4.2. Var Modeli

Uygulamanın ikinci kısmında ise VAR modeli kullanılarak gecikme sayısı belirlenmelidir. Verilerimiz aylık veriler olduğu için gecikmedeki maximum uzunluk 12 olarak seçiliyor ve Likelihood Ratio (LR), Final Prediction Error (FPE), Akaike (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan Quinn (HQ) gibi kritik değerlere göre en düşük kriteri sağlayan gecikme uzunluğu saptanmaya çalışılmıştır.

Tablo 3: VAR Modeli ile Gecikme Uzunluklarının Tespit Edilmesi

Gecikme Sayısı	LR	FPE	AIC	SC	HQ
1	39.774	7.750	8.394	8.316*	8.363
2	15.071*	7.550*	8.420*	8.291	8.368*
3	6.428	7.590	8.415	8.234	8.343
4	0.540	7.790	8.389	8.156	8.295
5	6.150	7.840	8.383	8.099	8.269
6	3.040	7.970	8.366	8.030	8.231
7	1.086	8.170	8.342	7.954	8.186
8	4.227	8.270	8.329	7.890	8.153
9	4.493	8.370	8.318	7.827	8.121
10	3.406	8.500	8.303	7.760	8.085
11	5.614	8.560	8.296	7.702	8.058
12	3.225	8.690	8.280	7.634	8.021

*En küçük bilgi kriterini gösteren gecikme uzunluğunu belirtmektedir.

Tablonun sonuçlarına göre SC kritik değerinden başka diğer değerler 2 gecikmeyi gösteriyor. Nihayet VAR modeli ile gecikme uzunluğunu da tespit ettikten sonra Granger nedensellik (Granger Causality) testi uygulanarak Tablo 4'deki sonuçlara ulaşılmıştır.

4.3. Granger Nedensellik Testi

Aşağıda gösterilen Tablo 4'de 1994:01-2018:07 dönemini kapsayan Türkiye'ye ait veriler kullanılarak değişkenler arası nedensellik ilişkisi sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 4:Reel Döviz Kuru Ve Sanayi Üretim Endeksi Arasındaki Granger Nedensellik Wald Testi

Boş Hipotezler	Gözlem Sayısı	Prob Değeri
İP REER-in Granger sebebi değil	292	0.0650*
REER İP-nin Granger sebebi değil	292	0.0007****

Örnek: 1994:01-2018:07,Gecikmeler:2

Bu tabloda verilen prob(olasılık) değerlerinden yola çıkarak “REER İP-in Granger sebebi değil” boş hipotezini reel döviz kurundan sanayi üretim endeksine doğru %1 anlamlılık düzeyinde reddedebiliriz.Ancak sanayi üretim endeksinden reel kura doğru %10 anlamlılık düzeyinde ilişki bulunmaktadır,yani eğer %10 anlamlılık düzeyini ele alırsak İP REER-in nedeni olmakla sıfır hipotez reddedilebilir ve bu anlamlılık düzeyinde değişkenler arasında çift yönlü ilişki olduğu da söylenebilir.

5.SONUÇ

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye`de reel döviz kuru ve ekonomik büyümeyi gösteren faktörlerden biri olarak kullanılabilir sanayi üretim endeksi arasındaki ilişkiyi ampirik olarak zaman serileri ekonometrik yöntemi ile test etmektir.Çalışmada serilerin durağan olup olmadıkları Birim Kök Testi ile analiz edildi,VAR modeli kullanılarak gecikme sayısı belirlendi ve nihayet değişkenler arası nedensellik ilişkisi Granger Nedensellik Wald Testi ile sınıandı.Yapılan uygulamada %1 anlamlılık düzeyini ele aldığımız için reel döviz kurunun sanayi üretim endeksinin nedeni olduğu tespit edilerek aralarında anlamlı ilişki tespit edilmiştir.Yani,reel efektif döviz kuru ile sanayi üretim endeksi değişkenleri arasında tek yönlü bir ilişkinin var olduğu sonucu elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

- AGUIRRE, A. ve CALDERÓN, C.(2005). Real exchange rate misalignments and economic performance. *Documentos de Trabajo (Banco Central de Chile)*, (315), 1-49.
- BERUMENT, H. and PASAOĞULLARI, M. (2003) Effects of the real exchange rate on output and inflation: evidence from Turkey, *Developing Economies*, 41(4),401-435
- BERUMENT, H.; DİNÇER, N. (2004), “The Effects of Exchange Rate Risk on Economic Performance: the Turkish Experience”. *Applied Economics*, 36, 2429-2441.
- BRİGİTTA,J.(2015). Impact of Exchange Rate Regimes on Economic Growth. *Undergraduate Economic Review*, Vol:12,Iss:1.

- CHANG, Tsangyao; WENSHWO, Fang; WEN, Li-Fang, (2001), “Energy Consumption, Employment, Output and Temporal Causality: Evidence From Taiwan Based on Cointegration and Error-Correction Modelling Techniques,” *Applied Economics*, 33(8), 1045-1056.
- DOMAÇ, İlker, (1997), “Are Devaluations Contractionary? Evidence from Turkey”, *Journal of Economic Development*, 22(2), 145-163.
- DOMAÇ, İlker; SHABSIGH, Ghiath, (1999), “Real Exchange Rate Behavior and Economic Growth: Evidence from Egypt, Jordan, Morocco, and Tunisia”, *IMF Working Paper*, 90.
- ERBAYKAL,E.(2007). Türkiye’de Ekonomik Büyüme Ve Döviz Kuru Cari Açık Üzerinde Etkili Midir? Bir Nedensellik Analizi, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* ,Cilt 3,Sayı 6, 81–88.
- GRANGER, Clive W.J., (1969), “Investigating Causal Relations By Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Econometrica*, 37, 424-438.
- KIZILKAYA O. ve AY A.(2014). Reel Döviz Kuru ve Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi’nin ARDL Yöntemi İle Analizi: Türkiye Örneği, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 2, Sayı: 1, 290-304.
- RAZIN, O. ve COLLINS, S. M. (1997). Real exchange rate misalignments and growth. *National Bureau of Economic Research*, Working Paper No. 6174, 1-21.
- RODRIK, D. (2008). The real exchange rate and economic growth. *Brookings papers on economic activity*, 2008(2), 365-412.
- TARI, Recep, (2010), *Ekonometri*, Altıncı Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- UDDIN, K. M. K., Rahman, M. M. ve Quaosar, G. A. A. (2014). Causality between exchange rate and economic growth in Bangladesh. *European Scientific Journal*, *ESJ*, 10(31), 11-26.
- UPADHYAHYA, Kamal, (1999), “Currency Devaluation, Aggregate Output, and the Long Run:an Empirical Study”, *Economic Letters*, 64, 197-202.

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

KAMU DIŞ BORCU VE EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ :

2002-2017 YILLARI ARASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

TNKÜ İİBF İktisat Bölümü

Gizem Havva YASLIKAYA

TNKÜ SBE İktisat ABD

ÖZET

Dünya üzerinde kurulu olan devletlerin tek bir ekonomi oluşturduğu düşünülün ve bu ekonomide, piyasada bazı devletlerin elinde daha fazla finans kaynağı bulunuyor ise aynı zamanda da diğer devletlerde de finans kaynağı açığı bulunuyorsa, fazla olandan açık olana doğru bir kaynak akışı gerçekleşmeye başlayacaktır. Bu durum ülkelerdeki çeşitli sebeplerle ortaya çıkan yetersizliklerin giderilmesi için fazlalığı bulunan ülkelere borçlanma yoluna gitmelerine neden olmuştur. Dış borçlanmaların nasıl etkileri olduğu incelenmiştir. Bu hususta borçlanmanın ekonomik büyüme üzerine etkisi araştırılmıştır. Bu çalışmada Türkiye'deki dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerine son 15 yıllık süreci göz önüne alınarak nasıl bir etki gösterdiği yönündedir. Bu inceleme için En Küçük Kareler yöntemi kullanılarak sıradan bir regresyon analizi ile verilerin değerleri açıklanmıştır. Bu çalışma sonucunda her iki değişken arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu ve borçlanmanın ekonomik büyümeyi artırıcı etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler : Net dış borç stoku, ekonomik büyüme

ABSTRACT

Let us assume that the states established on the world constitute a single economy and in this economy there is more financial resources in the hands of some states in the market, but if there is a financial source gap in other states, a flow of resources from the more open to the open will begin to occur. This situation led to borrowing from the countries with excess in order to eliminate the inadequacies that arise due to various reasons in the countries. The effects of external borrowings are examined. In this respect, the effect of borrowing on economic growth has been investigated. In our study, the 15-year period ended on external borrowing, economic growth in Turkey is that considering what kind of effect. For this review, the values of the data are explained by ordinary regression analysis using the Least Squares method. As a result of this study, it is concluded that there is a meaningful relationship between the two variables and the borrowing has an effect of increasing the economic growth.

Key words: Net external debt stock, economic growth

1.GİRİŞ

Ülkelerin yurtiçi finansmanına ihtiyaç duymasıyla başlayan dış borçlanma birçok araştırmaya konu olmuş ve ekonomik büyüme ile aralarındaki ilişki merak edilerek incelenmiştir.

Yurtiçi tasarrufları yetersiz kaldığında, kamu bütçe açıkları bulunduğu ve yeni yatırımları finanse edecek kaynağı olmayan devletler dış borçlanma yoluna giderler. Sadece bu tür

sebeplerle değil borçlanmanın farklı birçok sebebi olabilir. Doğal afetler sonucunda oluşan beklenmedik bir açık dahi borçlanma için yeterli bir sebeptir. Tabi sadece olumsuz görünen sebepler için değil aynı zamanda yurtiçindeki tasarrufları arttırmaya yönelik, yatırımlar sağlamak için, teknolojik gelişmelere verilen önemi arttırmak için ve yenilik çalışmalarının sağlanmasında da diğer devletlerden veya borçlanmanın sağlanması için kurulmuş olan diğer kurum ve kuruluşlardan kaynak sağlanabilmektedir.

Devletlerin izlemiş olduğu ekonomik politikaları doğrultusunda ekonomik ve siyasi ilişkileri iyi olan diğer devletlerden dış borçlanma gerçekleştirmektedirler. Ya da az önce bahsedilen kuruluşlardan olan Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi kurumlardan gerekli şartların sağlanması doğrultusunda borçlanılabilmektedir.

Dış borçlanmanın iyi bir ekonomik politika mı yoksa ekonomide olumsuzluk yaratan bir olgu mu olduğu çalışmalara konu olmuştur. Bu çalışmalarda dış borcun etkilerini ekonomik büyüme üzerinden inceleme yapılarak borçlanmanın etkileri hakkında bilgi sahibi olunmak istenmiştir. Bu bağlamda bizde çalışmamızda dış borçlanma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin nasıl olduğunu ekonometrik yöntem kullanarak açıklamaya çalıştık. Çalışmamızda Türkiye için 2002 yılı itibariyle 2017 yılları arasındaki verilerle çalışılmıştır.

Dış borçlanma Türkiye için Osmanlı Devletinden kalan borçlarla başlamıştır. Öncesinde Osmanlı döneminin son yıllarına yakın tarihlerde kaybedilen savaşlar gibi sebeplerle dış borçlanmaya gidilmek zorunda kalınmıştır. Borçları ödemek gittikçe zorlaşmış ve ülke ekonomisi oldukça sıkıntılı dönemlere girmiştir. Osmanlı Devletinin ardından Cumhuriyet dönemine geçilmiş ve miras alınan borçlar ödenmek için kabul edilmiştir. Tabi bu ağır borçları ödemek kolay olmamıştır. 100 yıl gibi uzun bir süre sonra kalan borçlar bitmiştir. Ancak bu zaman zarfında Türkiye de birçok kez borçlanma yoluna gitmiştir. IMF ile anlaşmalara borçlanılmış ve IMF borçları da uzun süre ödenememiştir. Yakın zamanda kapatılmıştır. Ancak tek borçlanma kaynağı IMF olmadığı için diğer kuruluşlardan veya devletlerden dış borçlanma yapılmaya devam etmiştir.

Yıllar itibariyle Türkiye’de borçlanmanın nasıl değiştiği ve ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği önce borçlanma nedenleri açıklanarak sonra da analiz yöntemleri kullanılarak ilişkileri incelenmiştir.

2.DIŞ BORÇLANMA VE NEDENLERİ

Tanım olarak dış borçlanmayı yurtiçindeki finansman kaynaklarının yeterli gelmediği durumlarda, finansman kaynağı fazlası bulunan uluslarla aralarındaki fon akışı şeklinde ifade

edebiliriz. Sadece ülkeler arasında bir borçlanma olmamakta, borçlanma için kaynak fonları oluşturulan uluslararası kuruluşlar bulunmaktadır. Bunlar IMF, Avrupa Yatırım Bankası, Dünya Bankası ve Fransız Kalkınma Ajansı gibi kuruluşlar tarafından fon sağlanmaktadır. Tabii ki ister devletler arası olsun ister bu tarz kuruluşlardan olsun borçlanılmak istenildiğinde belli koşul ve kredi notu dediğimiz diğer ifadeyle borcunuza ne kadar sadıksınız veya alınan borcu zamanında ödeyebiliyor musunuz gibi konulara bakılarak ülkenin bu konudaki ilerleyişi göz önünde tutularak buralardan kaynak sağlanmaktadır. Türkiye saymış olduğumuz bu kuruluşlardan borçlanmaktadır.

Peki neden ülkeler farklı kaynak veya devletlerden borçlanmaya gerek duyuyor ? Bunun ilk sebebi kamu harcamalarının ülkedeki kamu gelirlerinden fazla olması dolayısıyla bir bütçe açığının olması ve bu açığın kapatılmak istenmesi gelmektedir. Bu borçlanmalar iki şekilde olmaktadır. Ülkenin kendi para cinsinden borçlanması ve yabancı para cinsinden borçlanması. Kendi para cinsinden borçlanan ülkeler genelde ABD, Fransa, Almanya, İngiltere ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerdir. Gelişmekte olan ülkeler ise yabancı para cinsinden kaynak sağlarlar. Türkiye’de döviz cinsinden borçlanma yapmaktadır. Bu durum döviz paritesinin yükselmesi, yerli paranın değer kaybetmesi gibi durumlarda zorlayıcı sonuçlar doğurabilmektedir.

Küresel ve yurtiçinde gerçekleşen krizler de finansman yetersizliğine neden olabilmekte ve bu durumlarda fon ihtiyacı doğmaktadır. Sadece kriz dönemlerin de değil dış borçlanmanın çeşitli sebepleri vardır. Üretim için gerekli olan ara malların ithal durumunda bile dış kaynağa gereksinim duyulabilmektedir. Bununla birlikte savunma giderlerinin finanse edilmesinde, doğal afetlerin verdiği zararın karşılanmasında, ciddi miktarda kaynak gerektiren yatırım ve yenilik hareketlerinde borçlanma gereksinimi duyulabilir. Aynı zamanda yine daha önce alınmış bir borcun ödenmesinde de bazen dış kaynak yardımı gerekebilir. Bunun finansmanı için de borçlanmaya gidilebilmektedir. Bu gibi farklı sebeplerle borçlanılmaktadır.

Türkiye’nin dış borç stokunu net ve brüt olarak ayırabiliriz. Brüt borçlanma, ülkede bulunan tüm özel kesim ve kamu kesiminin yurtdışından veya fon kaynağı sağlayan kuruluşlardan borçlanmasıdır. Net dış borç stokunda ise özel kurumların ve bankacılık sektörünün ayrıştırılması, sadece kamu kesiminin dış borçlanmasını gösteren stok şeklinde tanımlanabilir.

2.1.Dış Borcun Türkiye’de Tarihsel Gelişimi

18.yy’da İngiltere’nin 19.yy’da da Fransa’nın sanayileşme sürecinde hızlanması, büyüme oranlarının artmasına bu da dış ticaret bilançolarının fazla vermesine ve fonların özel kesimin elinde toplanması, ödünç verilebilecek kaynakların artışını hızlandırdı. Yani finansman kaynağına ihtiyaç duyan ülkelerin ve yurtiçi kaynakları fazlası bulunan ülkelere borç alma olgusu gelişmiştir.

Osmanlı döneminde dış boçlanma 19.yy'da başlar. Avrupa'yı ve Osmanlı imparatorluğu'nu etkileyen 1848 ekonomik bunalımı ve Osmanlı'nın kendi ekonomik sorunları dış ticaretinin açık vermesine sebep olmuştur. Ardından 1854'teki Kırım savaşı ile Osmanlı borçlanma sürecine girmiştir. Fransa'dan, borç toplamı 5,5 milyon lira, ihraç fiyatı %80, faiz %6, komisyon %2 olacak şekilde ve borç taksidi her yıl Mısır vergisinden 231 bin lira yabancı bankalara yatacak şekilde anlaşmayla alınmıştır. Bu ilk borçlanmadan moratoryum ilanına kadar geçen zamanda Osmanlı 15 kez borç aldı. 1880'li yıllara borçlarını azaltmış olarak girse de 1904'ten sonra altyapı çalışmaları için yine borçlanmıştır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Osmanlı'dan kalan borçların büyük kısmını Türkiye üstlenmiştir. 1912'den öncesi için borçların %62'sini bu tarihten sonra alınan borçların %76'sını yani 107,5 milyon lira borcu 99 yıl vadeyle ödemeyi kabul etmiş oldu. Cumhuriyet döneminin ilk borçlanmaları yabancı şirketlerin ulusallaştırılmasıyla başladı. 1939'da Türkiye'nin net dış borcu 104 milyon dolardı. 1955 ve sonrasında dış ödemelerin etkileriyle büyümenin yavaşlaması, 1958'de ise ekonomik bunalımın artması Türkiye'yi IMF ile anlaşmaya itmiştir. Planlı dönemle birlikte dış borca gerek duymadan iktisadi kalkınma hedeflenmiştir. Ancak dış ticaretin dengelenmesini ve tasarrufların yükseltilmesi yönündeki politikalar, yurtiçi kaynaklarının yetersiz olması ve hızlı büyümenin uyardığı dışalım artışları sebebiyle hedefine ulaşamamıştır. 1974 yılındaki petrol fiyatlarındaki artış krize yol açmış ve Türkiye'nin dış ticaret açığının artmasına neden olmuştur. Dış açıkların artması ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemiş ve bu süreç yerli ve yabancı yatırımcıların vergilerin fazla olması beklentisiyle çekimser davranmasına sebep olmuştur. Giderek katlanan dış borçlar ülke ekonomisini oldukça zora sokmuş, çeşitli sebeplerle yaşanan 1994 ve 2001 krizleri ile dış borç oldukça yüksek seviyelere gelmiştir.

Planlanan ekonomik istikrar programlarıyla dış açığın azaltılması hedeflenmiştir. Süreç devam ederken IMF'den borçlanma defalarca tekrarlanmış ve ilerleyen zamanlarda siyasetteki değişimlerle aynı zamanda yeni ekonomi politikalarıyla uzun süre sonunda IMF borcu kapatılmıştır. Tabi IMF borcunun kapatılması dış borçlanmanın olmadığı ve olmayacağı anlamına gelmiyor. Diğer uluslararası sermaye piyasalarından ve ülkelerden finansman sağlanmaya devam edilmektedir. Yıllara göre bakıldığında 2000'li yılların başından itibaren günümüze kadar ki süreçte dış açığın arttığı görülmektedir. Özellikle son yıllarda ABD dolarının TL karşısında değerinin artması, borçların ABD doları cinsinden olmasından dolayı borç stoklarında yükselişe neden olmuştur. Son yıllara ait bir borç stoku göstergesi eklersek eğer ;

Tablo 1 – Borç Stoku Göstergesi

	2012	2013	2014	2015	2016
Merk ezi Yönetim Brüt Borç Stoku (Milyon TL)	532. 901	586. 192	612. 516	678. 245	759. 668
Merk ezi Yönetim Brüt Borç Stoku /GSYH (%)	33,9	32,4	30,0	29,0	29,3
AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku (Milyon TL)	512. 079	565. 905	585. 711	643. 044	732. 805
AB Tanımlı Genel Yönetim Borç Stoku / GSYH (%)	32,6	31,3	28,6	27,5	28,3
Kam u Net Borç Stoku (Milyon TL)	240. 465	197. 248	186. 811	160, 997	218. 880
Kam u Net Borç Stoku / GSYH (%)	15,3	10,9	9,1	6,9	8,4

Not: Dış borç verilerinin güncellenmesinden dolayı yıllar itibarıyla stok rakamları değişebilir.

3.EKONOMİK BÜYÜME VE TEORİK YAKLAŞIMLAR

Bir ülke ekonomisinde üretim miktarındaki artışın göstergesidir. Ekonomik büyümeyi ölçmek için ortalama büyüme hızı ve yıllık büyüme hızı hesaplanır. Ekonomik büyümeyi GSYH ile ifade edersek, bunun üç temel durumu vardır. Üretim, gelir ve harcamalar bakımından incelenmesi durumlarıdır.

Milli gelirin üretim tarafından hesaplanması, sektör dışı alımların ve amortismanların çıkarılmasıyla elde edilir. Gelir aracılığı ile bakılırsa, yıl içindeki tüm gelirleri ifade eder ve gelirlerin çıktılara eşit olması beklenir. Yani yıl içindeki tüm gelirler safi milli hasılaya eşit olacaktır, üretimin değerlerinin bu üretimi gerçekleştirenlerin arasında paylaşımı olmasından dolayı zorunlu olarak eşitlik beklenir. Ulusal geliri harcamalar ve istihdam bakımından göz önüne alırsak, gelirlerin tüketim harcamaları ve yatırım harcamaları arasında nasıl bir dağılımına sahip olduğuna bakılır.

Ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için günümüze kadar gelen teorik bakışlar vardır:

Merkantilist ekole göre dış ticareti arttırmak ekonomik büyümeyi sağlayacaktır.

Fizyokratlar ise merkantilistlerin aksine hiçbir müdahaleyi doğru bulmamışlar, tarımın verimliliğinin harcamalarından daha fazla olduğunu düşünerek, tarıma verilen önemin ekonomik büyümeyi beraberinde getireceğini savunmuşlardır.

Klasik yaklaşım ise sanayi ile ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini savunmuşlardır. Adam Smith sürekli bir ekonomik büyüme olgusu içinde bulunmanın mümkün olmayacağı, durgunluk dönemlerinin de olabileceğini bunun da korkulacak bir şey olmadığını söylemiştir. Ancak bu ekolün diğer temsilcilerinden olan Ricardo ve Malthus ekonomideki durgunluğun kötü bir durum olduğundan söz etmişlerdir. Malthus nüfus üzerine geliştirdiği kuramı ile nüfus-besin dengesizliğinden bahsetmiştir. Ricardo ise milli gelirin üretim kaynaklarında nasıl dağıldığını incelemiştir. Ricordocu denklik teoremi ile dış açıkları inceleyen Ricardo, bütçe açıkları söz konusu olduğunda vergilerin indirilmesi ve borçlanma yapılarak izlenen bir politikanın özel sektör harcamaları üzerinde bir etkisi olmayacak yönündedir. Diğer bir deyişle, bireylerin rasyonel olduğunu kabul ederek vergideki indirimlerin tüketimi gerçekleştirecek kesim tarafından ileride artış beklemeyle tasarruf edeceklerini ve böylece tüketimde bir değişim olmayacağını savunmaktadır. Ancak bu kuram bireylerin ne kadar rasyonel davrandığının gerçekliği yönündeki tartışmalar nedeniyle kuramın da tartışmalı olmasına neden olmaktadır.

Teknolojik gelişmenin ekonomik büyümeyi hızlandıracağını ilk olarak Schumpeter ortaya atmış ve teknoloji üzerinde durmuştur. Schumpeter'e göre teknoloji içerisinde yeniliği barındıran bir

faktördür. Burada girişimci en etken rolü oynamaktadır. Girişimcinin üretimle ilgili yapacağı tüm yenilik çalışmaları ekonomiyi ileriye taşıyacak bir yapı taşıdır. Üretimi hem kaliteli hem maliyeti düşük sağlamak, yeni ham maddeler ile daha etkin bir üretim gerçekleştirmek, yeni pazarlar arayışı ile yayılmak Schumpeter'in teknolojik gelişme modelinin maddelerini oluşturmaktadır. Bu model ile ekonomik büyümenin sağlanacağını savunmaktadır.

Sosyalist büyüme kuramının öncüsü olan Marx, devlet eliyle üretimin gerçekleştirilmesini savunmuştur.

Dışsal büyüme modelleri vardır ki bunlar dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki yaratacağını savunan modellerdir.

Büyüme modelleri arasında Solow Büyüme Teorisine baktığımızda, ekonomisinin dış ticarete kapalı olduğu, emek ve sermaye girdisi ile tek bir malın üretildiği, tasarrufların yatırımlara eşit olduğu, tam rekabet koşullarında işsizliğin olmadığı yani işgücü sabit varsayımıyla teknolojik gelişmelerin iktisadi büyümeyi ilerleteceğini savunur.

Literatürde Harrod – Domar Büyüme Modeline baktığımızda; Keynesyen anlayıştan yola çıkarak, uzun dönem dengesinde ekonominin sabit büyüme sağlayacağını savunmaktadır. Ancak Keynes'e göre gerçekte bunun olması zor bir olgudur. Sermaye katsayısı ve tasarruf oranını kullanarak ekonomik büyümenin denklemini kurmuştur. Ancak yaptığı hesaplamalar gerçekliğinin tartışmalı olması nedeniyle birçok eleştiri de almıştır.

Kısaca belirtmek gerekirse, dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerine etkileri için farklı teoriler bulunmaktadır. Aynı görüş sonuçlarına ulaşmayan bu teorilerin kimine göre dış borçlanmanın yatırımları ve iç kaynakları arttırması ile ekonomik büyümeyi sağlayacağı yönünde iken, diğerlerine göre borç yükünün artması olumsuz yönde bir etki sağlamaktadır.

4.DIŞ BORÇ- EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ EKONOMETRİK YÖNTEMLE İNCELENMESİ : TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bu çalışmada dış borç stoku ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 2002-2017 yılları arasında çeyreklik verilerle ve En Küçük Kareler yöntemiyle hesaplanmaktadır. En küçük kareler yöntemi iki değişken arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılan sıradan bir regresyon analizidir. Bir bağımlı değişken olmak üzere bu bağımlı değişkenin bağımsız değişken veya değişkenlerce açıklanması üzerine kuruludur. Diğer bir ifade ile tahmin edilen doğruyu en küçük kareler yöntemi ile tahmin ettiğimizde gerçek doğruya yakın bir doğru oluşturmak için kullanılır. Bu yöntemde

değişkenlerin karelerini en küçükleme ile gerçek doğruya yakınlık amaçlanmıştır. Yani hata terimlerinin kareleri ne kadar küçük olursa gerçek değerlere o kadar yakın sonuçlar elde edilir.

Bu modelin varsayımlarına baktığımızda deste özelliği diye adlandırdığımız varsayımlara dayanır. Değişkenlerin katsayıları doğrusal olmalıdır yani veri değişkenlerin kendileri değil katsayılarının doğrusal olması gerekir. Açıklayıcı değişkenler stokastik değildir. Hata terimlerinin ortalaması sıfır, varyansı sabittir. Hata terimleri ile bağımsız değişkenler arasında ilişki yoktur. Tahmin edicileri sapmasız ve etkinlik özelliği gösterir.

Modelde yer alan bağımlı değişken ekonomik büyüme yani GSYH'dır. Açıklayıcı değişken ise net dış borç stokudur. GSYH değerleri Türkiye İstatistik Kurumundan (TÜİK) takvim etkisinden arındırılmış aylık veriler olarak alınmış olup çeyreklik verilere dönüştürülmüştür. GSYH burada üretim bakımından ekonomik büyümeyi ifade eden değerleriyle veri olarak alınmıştır. Türkiye'deki toplam üretim üzerinden hesaplanan verilerdir. Net dış borç stoku verileri ise T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı veritabanından çeyreklik veriler olarak alınmıştır. 2002Q1 ile 2017Q4 arasındaki yıllarda 3'er aylık veriler ile çalışılmaktadır.

Regresyon modelimizi kurduğumuzda ;

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_i$$

Regresyon modelimizin tahmini değerlerini ifade eden denklem ;

$$\hat{Y}_i = \beta_0 + \beta_1 X_i$$

Denklemin hata terimi ;

$$\hat{u}_i = Y_i - \hat{Y}_i = Y_i - \beta_0 - \beta_1 X_i$$

Y_t = Bağımlı (açıklanan) değişken yani GSYH

β_0 = Sabit terim

β_1 = Eğim parametresi

X_i = Bağımsız (açıklayıcı) değişken yani Net Dış Borç Stoku

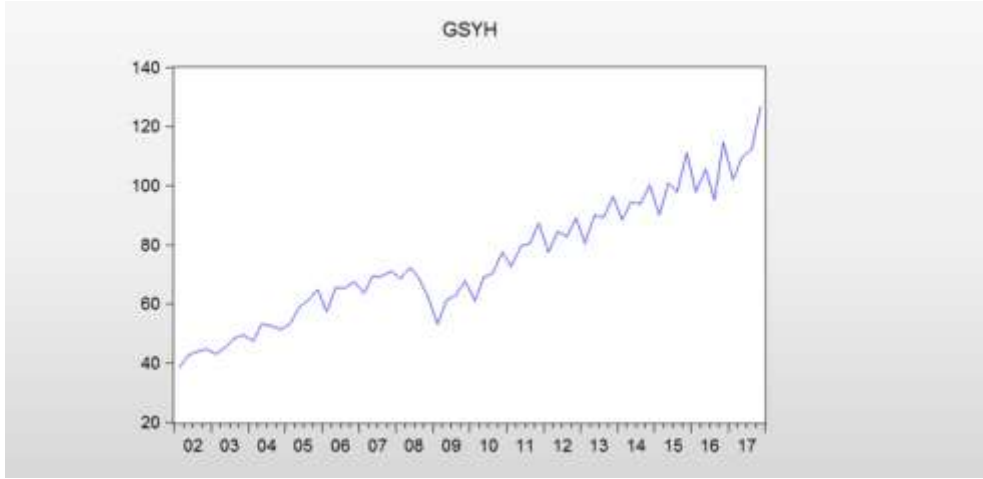
En küçük kareler yöntemiyle test ettiğimiz modelimizde değişkenlerimizin log değerlerini alarak analize soktuk ve analiz sonucunda katsayıların yorumlanması ve anlamlılıklarına bakılması, modelin bütüncül olarak anlamlılığının kontrol edilmesi, belirlilik katsayısının yorumlanması ve otokorelasyon testlerinin yapılması ile tahmin sonuçları kontrol edilir. Otokorelasyondan

şüphelenilirse Breush-Godfrey testi ile kontrol edilir. Ardışık ilişki ve değişen varyans sorunları yoksa modelimizin değişkenleri arasındaki ilişki yorumlanır.

4.1. Veri Seti ve Analiz Süreci

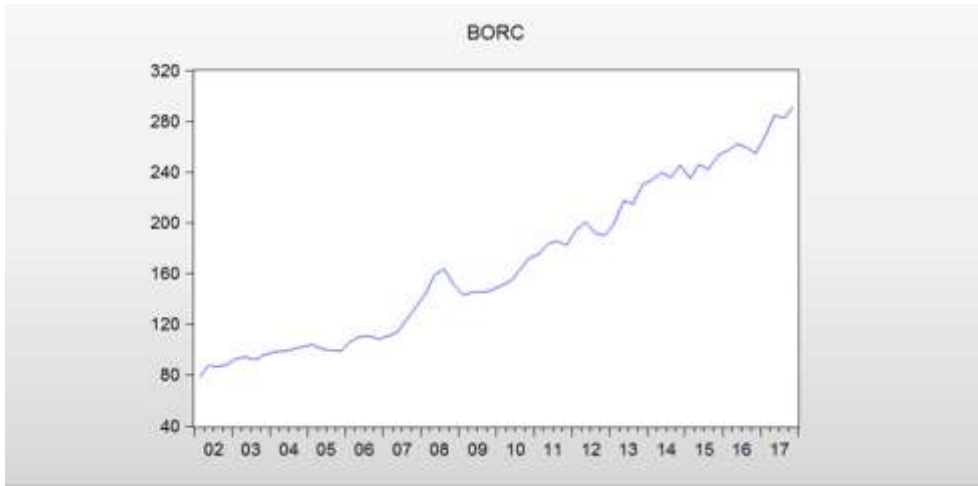
Eviews programında zaman serileriyle 2002Q1 ile 2017Q4 çeyreklik olarak oluşturulan çalışma dosyamıza değişkenlerimizi ilave ediyoruz. GSYH ve Net Dış Borç Stoku verileri analize sokulmak üzere En Küçük Kareler yöntemizaman serileriyle 2002Q1 ile 2017Q4 çeyreklik olarak oluşturulan çalışma dosyamıza değişkenlerimizi ilave ediyoruz. GSYH ve Net Dış Borç Stoku verileri analize sokulmak üzere En Küçük Kareler yöntemiyle test edilmeden önce ayrı ayrı grafik görünümüne bakılır.

Grafik 1 – 2002Q1 - 2017Q4 yılları arasında GSYH (log)

GSYH'nın grafiğine baktığımızda, artan trend etki içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Kriz gibi etkilerle düşmelerin görüldüğü grafikte sonralarında artan etkiler görülmektedir.

Grafik 2 – 2002Q1 - 2017Q4 yılları arasında Net Dış Borç Stoku (log)

Net dış borç stokunun artan bir etki ile grafikte değiştiği görülmektedir. Yıllara göre zaman içerisinde borçlanma da artmıştır. Özellikle 2008 yılının 3.çeyreğinde önceki ve sonraki yıllara göre daha yüksek bir artış görülmektedir. Modelin tahmin edilmesi ;

Dependent Variable: LOG(GSYH)
Method: Least Squares
Date: 01/06/19 Time: 03:59
Sample: 2002Q1 2017Q4
Included observations: 64

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(BORC)	0.529484	0.196753	2.691118	0.0091
C	1.670211	0.996382	1.676276	0.0987
R-squared	0.104591	Mean dependent var		4.343774
Adjusted R-squared	0.090149	S.D. dependent var		0.637698
S.E. of regression	0.608276	Akaike info criterion		1.874374
Sum squared resid	22.93995	Schwarz criterion		1.941839
Log likelihood	-57.97997	Hannan-Quinn criter.		1.900952
F-statistic	7.242114	Durbin-Watson stat		1.912984
Prob(F-statistic)	0.009142			

Model En Küçük Kareler yöntemi kullanılarak tahminlendi. Buradaki katsayı ve test sonuçlarını yorumlayarak modelin tahmin sonucu hakkında bilgi sahibi olmaya çalışılmıştır.

Bağımsız değişkenimiz olan net dış borç değişkeninin katsayısı 0.5294 çıkmış ve prob değeri 0.0091'dir. Yani net dış borç ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Dış borçlanmanın gerçekleştirilmesi ekonomik büyüme üzerinde 0.5294'lük bir artışa sebep olmaktadır. Prob değerinin %1 ve %5 önem düzeyinde anlamlı bir katsayı olduğunu göstermektedir. R^2 si modelin açıklama gücünü göstermektedir. Bağımsız değişken tek başına modelin %10'luk kısmını açıklayabilmektedir. Diğer kısımlar için yeni açıklayıcı değişkenlerin modele eklenmesi gerekmektedir.

F istatistiği modelin bütüncül olarak anlamlılığını göstermektedir. Prob değeri %1 önem düzeyinde sıfır hipotezinin reddedilmesiyle modelin anlamlı olduğunu göstermektedir.

Akaike, Schwarz ve Hannan-Quinn testleri bilgi kriterleri olmaktadır ve modeldeki gecikme uzunluğu hakkında bilgi verirler. Beklenen gecikme uzunlukları neticesinde sonuç vermişlerdir.

Durbin-watson testi modelde bir otokorelasyon problemi olup olmadığını gösterir. Beklenen değeri 2'dir. Burada 1.9129 gibi 2'ye yakın bir değer bulunmuştur yüksek olasılıkla otokorelasyon problemi bulunmamaktadır. Bunun için bir de Breusch-Godfrey LM testi ile de kontrol edilecektir.

Breusch-Godfrey LM testi sonuçları ;

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:				
F-statistic	0.136367	Prob. F(2,60)	0.8728	
Obs*R-squared	0.289599	Prob. Chi-Square(2)	0.8652	
Test Equation:				
Dependent Variable: RESID				
Method: Least Squares				
Date: 01/08/19 Time: 19:31				
Sample: 2002Q1 2017Q4				
Included observations: 64				
Presample missing value lagged residuals set to zero.				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(BORC)	0.000418	0.199554	0.002092	0.9983
C	-0.001816	1.010568	-0.001797	0.9986
RESID(-1)	0.038427	0.128992	0.297903	0.7668
RESID(-2)	0.053748	0.129002	0.416644	0.6784

Prob değerlerine bakıldığında sıfır hipotezimizi kabul etmemiz gerekiyor. Burada sıfır hipotezi otokorelasyon yoktur şeklindedir. Prob değerleri %10 önem düzeyinde kabul alanına düşmektedir. Sıfır hipotezi kabul edilir yani modelde otokorelasyon bulunmamaktadır.

5.SONUÇ

Literatürde dış borç ve ekonomik büyüme üzerine yapılan çalışmalarda farklı bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır. Ekonomik büyümenin borçlanmadan etkilenen bir değişken olması doğal olarak araştırma konusu olmuştur. İki değişkenin arasındaki ilişkinin incelenmesinde çalışmalarını gerçekleştirenler farklı analizleri uygulamışlar ve farklı sonuçları elde etmişlerdir.

Kimi çalışmalarda borçlanma ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyerek, borçlanmanın artması ile ekonomik büyümenin daralması gibi ters yönlü sonuçlar elde edilmiştir. Diğer çalışmalar da ise borçlanmanın GSYİH'yi olumlu yönde etkileyeceğini, yapılan borçlanmanın ekonomik büyümeyi de arttıracığı yönündedir. Bu çalışmaları örneklendiren ülkeler bulunmaktadır. Yani çalışması yapılan ülkenin gelişmişlik düzeyi önem arz etmektedir. Gelişmekte olan ülkelere borçlanma ile elde edilen kaynakların yatırım ve tasarruflarda kullanılmaması sonucunda ekonomik büyümeye olumsuz etkileri olabilmektedir. Kamu bütçe açıklarında ve diğer benzeri finans kaynağı isteyen yerlerde dışarıdan alınan kaynağın kullanılması gibi sebepler büyüme üzerinde olumsuz etki

yaratmaktadır. Diğer yandan bu borçlanma ile elde edilen finans kaynağının yatırımlarda kullanılması ekonomik büyümeyi arttırıcı etki de bulunmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye 'ye ait 2002-2017 yılları arasındaki çeyreklik veriler ile incelenmiş ve dış borçlanmanın ekonomik büyüme üzerine nasıl bir etkisi olduğu ekonometrik analizlerle izlenmeye çalışılmıştır. Bağımlı değişken olan GSYH'nın, net dış borç stokunun arttırılması veya azaltılması durumlarında nasıl değerler aldığı ölçülmüştür. Verilerin analiz öncesinde grafikleri incelenmiş ve yıllar itibariyle her iki değişkenin de artan bir etki gösterdiği görülmüştür. Modeli oluştururken GSYH açıklanan (bağımlı) değişken olarak modele atanmış ve açıklayıcı (bağımsız) değişken de net dış borç stoku olarak modelde yer almıştır. Aralarındaki ilişki En Küçük Kareler yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen değerler dış borçlanmanın Türkiye'de ekonomik büyüme üzerine olumlu bir etkisi olduğunu göstermiştir. Türkiye'nin 2002 sonrasında net dış borç stokunda gözlenen artışların yine 2002 sonrasında ekonomik büyümede de artışlar olduğunu göstermiştir.

Yapılan incelemeler sonucunda borçlanmanın ekonomik büyüme üzerine etkisi olduğunu göstermiştir. Bu durumun ekonomik büyümenin de borçlanma üzerine bir etki gösterdiği anlamına gelmemektedir.

KAYNAKÇA

GÜL, Ekrem, Kamacı Ahmet, Konya, Serkan, "Dış Borcun Büyüme Üzerine Etkileri: Orta Asya Cumhuriyetleri ve Türkiye Örneği"

BİLGİNOĞLU, Mehmet Ali, Aysu, Ahmet, "Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.

ŞEN, F. (2007). Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği. T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

ÇELİK, S. (2013). Türkiye'de 2001 Krizi Öncesi Ve Sonrası Dönemler İçin Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi (1991-2010). Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ankara.

ÖZEK, Y. (2015). Türkiye'de Cari İşlemler Açığı Sorunu, Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 5, Aralık 2015, s. 213-224

GÜRDAL, T. (2015). Türkiye'de Dış Borçlanma-Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1990-2013 Dönemi, Maliye Dergisi , Sayı 168 Ocak-Haziran 2015.

ÇİÇEK H. , Gözegir S. , Çevik E. Bir Maliye Politikası Aracı Olarak Borçlanma Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1990-2009), C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, 2010

ÇÖĞÜRCÜ İ, Çoban O. Dış Borç Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1980-2009), KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 13 (21): 133-149, 2011 ISSN: 1309-9132

UMUTLU G, Alizadeh N, Erkılıç A, Maliye Politikası Araçlarından Borçlanma Ve Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkileri, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt/Vol. XXX, Sayı/No. 1, 2011, pp. 75-93

T.C Hazine ve Maliye Bakanlığı, Dış Ekonomik İlişkiler Raporları, <https://www.hmb.gov.tr>

T.C Merkez Bankası, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, <https://www.tcmb.gov.tr/>

Türkiye İstatistik Kurumu, Veritabanları, <http://tuik.gov.tr/Start.do>

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

KÜRESEL KRİZLERİN İNCELENMESİ VE 2008 FİNANSAL KRİZİNİN BANKACILIK SEKTÖRÜNE OLAN ETKİLERİ

AN EXAMINATION OF GLOBAL CRISES AND THE EFFECTS OF THE 2008 FINANCIAL CRISIS ON THE BANKING SECTOR

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

TNKÜ İİBF İktisat Bölümü

Kübra MÜLAYİM

TNKÜ SBE İktisat ABD

ÖZET

Bu makalenin amacı küresel krizlerin incelenmesi ve 2008 krizinin bankacılık sektörüne olan etkilerinin araştırılmasıdır. Bu çalışma kapsamında küresel ekonomik krizli ilgili tüm yayınlanmış yerli ve yabancı makaleler taranmıştır. Ancak yerli kaynaklardan daha fazla yararlanılmıştır. Küresel kriz konusu önemlidir. Bunun nedeni iktisadi anlamda gelişen ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini belirgin düzeyde etkilemektedir. Bu bakımdan akademisyenlerin ve iktisatçıların bu konuyu yakından ele aldıkları incelediğimiz akademik çalışmalar ve dergilerde gözlenmiştir. Bu kriz durumu dünya genelinde ve Türkiye' de ekonomik büyümeyi engellemiş, ülkedeki işsizlik oranlarını arttırmış, dış ticareti negatif yönde etkileyerek ekonomilerin makro düzeyde dengesinin bozulmasına neden olmuştur. Krizin önüne geçilebilmesi için sermayenin finansal sektörler yerine üretime kaydırılması gerekli olmaktadır. Türkiye genelinde sıcak para ile büyüme yerine üretime dayalı büyüme modellerinin denenmesi ekonomi açısından daha faydalı olacaktır. Çalışmamız kapsamında 2008 küresel kriz ve bu krizin bankacılık sektörüne etkisi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Küresel ekonomik kriz, reel ekonomi, finansal piyasa.

ABSTRACT

The aim of this article is to investigate the history of the global crises and the effects of the 2008 crisis on the international sector. In this study, all published domestic and foreign articles about the global economic crisis have been searched. However, domestic resources were used more. The issue of global crisis is important. The reason for this has a significant impact on the economies of economically developing and developing countries. In this respect, it has been observed in the academic studies and journals that we examine that academicians and economists deal with this subject closely. This crisis situation worldwide and in Turkey have prevented economic growth,

increased unemployment rates in the country, the economy, negatively affecting foreign trade has led to the deterioration of the macro-level stability. In order to prevent the crisis, it is necessary to shift capital to production instead of financial sectors. Turkey to be called the growth model based on production rather than hot money growth will be more beneficial for the economy in general. Our study will examine the 2008 global crisis and its impact on the sector.

Keywords: Global economic crisis, real economy, financial market.

1. GİRİŞ

Dünya genelinde ülkelerin devamlı olarak mücadele ettiği krizlerin başında ekonomik kriz yer almaktadır. Bunun nedeni, genellikle finansa alanda meydana gelen krizlerin reel sektörde hissedilmesinden kaynaklanmaktadır. Günümüzde ekonomiler üretime dayalı değil sıcak paraya dayalı olmasından dolayı küresel kriz konusu daha da gündeme gelmektedir. Ulusal ekonomi durumundaki kriz durumu dünya ekonomisine de sıçramakta, etki durumlarını genel olarak göstermektedir. Dünya ekonomi tarihine bakıldığında ilk ekonomik krizin 1929 yılında yaşandığı bilinmektedir. Daha sonraki senelerde 1970 ve 1980 yıllarında bu kriz durumlarının devam ettiği bilinmektedir. 1990 senesinden günümüz ekonomisine kadar parasal alanda bir çok iniş ve çıkışlar meydana gelmiştir. Dünya da yaşanan ekonomik krizlere örnek olarak; 1994 ve 1995 senelerinde yaşanan Meksika krizleri, 1997 senesinde yaşanan Güneydoğu Asya krizi 1998 senesinde yaşanan Rusya krizi, 1999 senesinde yaşanan Arjantin krizi ve 2007 senesinde başlayan ve etkileri günümüzde hala devam eden Mortgage krizi gösterilebilmektedir. Dünya genelinde meydana gelen ekonomik krizler gelişmeyen ve gelişmekte olan ülkelere ciddi anlamda zararlar vermektedirler. Gelişmiş ülkeler bozulan ekonomik yapının zararlarını bu ülkelere yükledikleri görülmektedir.

Türkiye ekonomisine bakıldığında son 20 yılda önemli oranda ekonomik krizler meydana gelmiştir. Bu krizler sırasıyla; Nisan 1994 krizi, Kasım 2000, Şubat 2001 krizleri ve 2007 yılı Ağustos ayında başlamış olan, dünya ülkelerinin yanı sıra Türkiye’de de yaşanan Mortgage krizidir. Bu krizle birlikte İMKB bileşik fiyat endeksi oranlarına göre 2008 yılı sonu itibarıyla menkul kıymetler yaklaşık %38 değerini yitirmiştir.

Dünya genelinde 2007 senesinde başlamış olan devamlı olarak yayılım gösteren, küresel krizin bütün ülkeleri etki altına aldığı ve ekonomik durumların dengeleri bozduğu bilinmektedir. Bu kriz durumu, 1929’ da yaşanmış olan büyük krizlerin diğer yaşanan krizlerden etkisi son derece fazladır. Bankacılık konusunda devamlı olarak iflasların meydana geldiği, finansal konuların temelden sarsıldığı, ekonomide meydana gelen negatifliklerin birincil sebebi olarak belirten ülkelerin bile krizden çıkış için fazla maliyetlere katlandığı ve günümüz devrinde, peş peşe ekonomik politikaların

yürürlülüğe girdiği gözlemlenmiştir.

Gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin politikalarında krizin olumsuz etki durumlarını azaltılması konusu ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle beraber, genellikle benzer seviyede para, maliye ve finansman politikaları uygulaması yapılmıştır. Bu uygulamalar sonucunda, küresel ekonomi konusunda 2009 yılının ikinci yarısından sonra toparlanma hareketleri görülmüş olsa da, kalıcı düzelme zaman aralığı önünde önemli sorunlar gözlemlenmektedir.

2. 2008 Dünya Finansal Krizine Bir Bakış

2007 yıllarının ortalarında ABD' de konut sektöründeki problemlerle meydana gelen, 2008 yılının son yıllarında kendisini küresel bağlamda hissettiren ve 2009 yılının ilk zamanlarında en üst düzeye ulaşan küresel ekonomik kriz, tüm dünyanın ekonomik rahatlığı ve üretimini olumsuz düzeyde etkilemiştir. Bu kriz döneminde ABD ekonomisi öncelik olarak Aralık 2007- Haziran 2009 yılları arasında ciddi bir üretim azlığı ve işsizlik sorunu ile karşı karşıya gelmiştir. ABD 'de yaşanan bu kriz dönemi diğer ülkeleri de dolaylı yoldan etkilemiştir. Bir süre geçtikten sonra ABD' de yaşanan kriz durumunun diğer ülkeleri azami düzeyde etki altına aldığı gözlemlenmektedir. Ama bakıldığı zaman gelişmemiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeleri yani Türkiye'yi de etkisi altına almıştır. Krizin devam etme durumu ülkedeki işsizlik oranlarının artmasına, kredi mekanizmalarının bozulmasına, iflas olaylarının artmasına, ülke içindeki üretimin durmasına neden olmuştur (Berberoğlu., 2011;105-130)

Ekonomi konusu ülkelerin gelişmiş düzeylerinin belirlenmesi ve gelişmesi bakımından önemli bir konudur. Çünkü ekonomisi gelişmiş olan ülkelerin teknolojisi ve eğitimi de son derece güçlü iyi düzeyde olmaktadır. Bu durumda akabinde gelişmiş ve güçlü bir devlet olmayı getirmektedir. Günümüzde ABD de olan herhangi bir ekonomik hadisenin dünya genelini etkileme nedeni de buradan kaynaklanmaktadır. Ekonomistler ve akademisyenler ekonomik krizin önlenmesi ülkedenki cari açığın kapatılması ve üretime dayalı ekonominin geliştirilmesi için ciddi araştırmalar gerçekleştirmektedirler. Ülkemizi ve dünyayı sarsan bir küresel krizde 2008 yılında meydana gelen küresel kriz durumudur (Krugman., 2010;26-35).

2008 krizi yaşanmadan önce belirli işaretler vermiştir. Bu işaretler, 2006 yılının ikinci çeyrek döneminde konut piyasasında yer alan bozulmalar ile birlikte kendisini göstermiştir. Ekonomi tarihi incelendiğinde 2006 yılının son dönemleri ve 2007 yılının başlarında konut sektörü ile ilgili bir kaç kurumun iflasa gitmesi ve bu sayının giderek artması krizin başladığını göstermiştir. Bu kriz durumu meydana gelince iktisat bilimcileri bu krizin sebepleri hakkında çalışmalar başlatmışlardır. Sonuç olarak bu krize neden olacak iki ayrı olgu ortaya çıkarmışlardır. Bunlardan birincisi; konut sektöründen meydana gelen kredi patlaması (mortgage) bir diğer sebep ise, konut fiyatlarındaki artış

olmasından kaynaklanmaktadır. 2006 senesinin orta dönemlerinde ABD’de yaşanmış olan bu iki problemi meydana getiren sermaye piyasalarındaki ysanlış ücretlendirme olarak ifade edilmektedir (Coşkun ve Nejat., 2002;225-238).

Sermaye piyasalarında meydana gelen tehlikeli düşüşlerin devam etmesi ve uzun dönem süren volatilitite, gelecek dönemdeki volalilitenin normaldeki seviyeden daha düşük seviyelerde olacağı fikrini vermiştir. Böyle bir fikrin ışığında düşük kredi oranlarının yayılım göstermesi ve riskli varlıkların ücretlerinin fazla olması sonucunun elde edilmesi aşıkardır. ABD’deki konut ücretlerinin son derece yükselme durumunun 2006 yılının ilk dönemlerinde tersi haline gelmesi (yani genel bir ifade ile “konut fiyatı balonunun patlaması”nın) sonra, Aralık 2007’den sonra sanayi üretimi ile ilgili olarak son derece fark edilir gerileme durumu ve işsizlik durumlarında anormal büyümeler gerçekleşmiştir (Seyitoğlu ve Halil., 2007;21-27).

FED’ in genellikle Federal fonların faiz oranlarını bir süre boyunca son derece az seviyede tutmuş olması konusu da bu küresel krizlerin yaşanmasının ikinci neden olarak ifade edilmektedir. Bu durumun konut kredilerinin fazilerinde bir patlamaya neden olduğu ve konut kredi ücretlerinden şişkinlik meydana getirdiği iktisatçılar tarafından sunulan bilgiler arasındadır. FED’ in düşük faiz oranını amaçlaması sebebiyle bankalar ucuz fon sahibi olmuşlar ve böylelikle düşük faiz oranlı ve kolay ulaşılabilen krediler pazarlamışlardır. Benzer şekilde araştırmacılar, FED’ in ve piyasadaki denetim güçlerinin, mortgage piyasasını kontrol etme ve kontrol konuları ile ilgili olarak başarısızlık durumlarının krizin birincil sebebi olduğunu da ifade etmişlerdir (Oktar ve Dalyancı., 2010;1-22).

2008 yılında yaşanan küresel krizin nedenleri ve çözümü için iktisatçılar tarafından çok fazla görüş sunulmuştur. Bazı iktisatçılara göre; 2008 küresel krizinin temel sebeplerinden birisi; kredinin değil ona güvenilerek yapılan işlemlerin meydana getirdiği bir kriz durumu olduğu ifade edilmektedir. Akabinde benzer ürünlerle yapılmış olan kredinin hızlı bir biçimde el değiştirmesi, alınan kredilerin ödenmesinin güç olması ve hedge fonlara devredilmesi kriz durumunun daha da şiddetlenmesine sebep olmuştur. Böylelikle riski devretmiş olan kredi kuruluşları çok daha büyük riskleri meydana getirmiş ve türev ürünler hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Bu bağlamda, genel olarak dünya çapında işlem yapan tüm bankalar birbirlerine kefil olmuşlardır. Böylelikle bazı bankalar ve kurumlar durumu kurtarsa da başka kurum ve bankalar kendilerini iflastan ne yazıkki kurtaramamışlardır (Öztürk ve Gövdere., 2010;7-10).

Yukarıda ifade edilen tüm küresel ekonomik krizler dünya ekonomisini olumsuz yönde etkilerken aynı zamanda bir çok sektöründe bu durumdan olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. 2008 yılı itibariyle petrol fiyatları hızlı bir şekilde artmış ve fiyat olarak 150 doların üzerine çıkmıştır. Aynı

zamanda bu dönemde gıda fiyatları son derece yükselmiş ve insanların alım güçleri düşmüştür. Böylelikle enflasyon oranları insanlar için tekrar bir tehlike halini almıştır. Ekonomik büyümede ciddi düşüşler yaşanarak ülkelerin cari açık oranları artmıştır. Yani gelişmiş ülkelerin bile ekonomisinde bir gerileme meydana gelirken, gelişmekte olan ülkelerin ekonomisi çökme durumuna gelmiştir. AB ülkelerinde Reel GSYİH' daki artış 2007 yılında ortalama olarak % 3,2 iken, küresel krizin başladığı 2008 yılında %0,8'e, 2009 yılında ise - %4,1 düşmüştür. 2010 yılında ise %1,7'ler seviyesinde meydana gelmiştir. Yine AB ülkelerinin enflasyon oranları 2007'de %1,7 iken, krizin başladığı 2008 yılında %3,7'ye yükselmiş, 2009 yılında ise süratle düşerek %0,9'lara gerilemiştir. 2010 yılında ise yeniden %1,9'a arttığı gözlemlenmektedir (Türkkan ve Erdal., 2006; 91-110).

Türkiye genelinde yaşanan küresel kriz incelendiğinde ise, küresel krizin meydana geldiği dönem 2007 yılından sonra yüksek bir artış göstermiştir. Bu şekilde ekonomik alandaki olumsuzluklar iflaslar ve işsizlik oranları artış göstermiştir. Ekonomik büyüme konusunda meydana gelen bu yavaşlama durumu 2009 yılında kendisinin küçülme olarak belli etmiştir (Yeldan ve Erinç.,2006;24-36).

3. 2008 yılında yaşanan küresel krizin dünya ekonomisine etkisinin incelenmesi

Dünya ekonomisindeki küresel kriz durumu şu şekilde ifade edilmiştir. 2005 senesinde dünya ekonomisi %4,4 seviyesinde artış göstermiştir. Bu artış durumunun düşük oranda olmasının birincil sebebi petrol ücretlerinin yükselmesinden kaynaklanmaktadır. 2006 senesinde ise ekonomik büyüme hızı 0,7 puanlık bir artışla %5,1'e yükselim göstermiştir. 2007 yılından sonra ise düşüşe geçen üretim artış hızı oranının, 2009 yılında %3 seviyelerine ineceği düşünülmektedir

Dünya ekonomisi 2007 yılından sonra ciddi derecede düşmesinin temel sebebi ABD emlak piyasasında 2007 yılı ortalarında meydana gelen Mortgage krizi olduğu bilinmektedir (Patır, Tetik ve Aydın., 2009;4-7).

Amerikan ekonomisine bakıldığında, dünya ekonomisini yönlendiren bir güce sahip olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla dünya küresel krizinden ABD'nin etkilenmesi tüm dünyanın etkilenmesine neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin ekonomileri incelendiğinde büyüme oranları normal sınırın altında kaldığı görülmektedir. Bu ekonomiler 2005 yılında %2,6 oranında artış gösterirken, 2007 yılından sonra devamlı olarak azalım göstermektedir. 2009 yılı son dönemlerinde büyüme oranlarının %0,5 oranında azalım göstermesi beklenmektedir (Tablo 3). Gelişmekte olan Asya ekonomilerinden Çin ve Hindistan ekonomisi ile onlardan hemen sonra gelen Rusya ekonomisi 2005 yılından sonra dünyada genelinde en fazla büyüme gösteren ülkeler arasında olduğu bilinmektedir (Telater ve Terzi., 2009;119-134).

Tablo 3: Dünya Ekonomisinde Üretim Artış Hızı (%).

Ülkeler	Yıllar				
	2005	2006	2007	2008	2009 ⁽¹⁾
Dünya Üretimi	4,4	5,1	5,0	3,0	3,0
Gelişmiş Ekonomiler	2,6	3,0	2,6	0,6	0,5
ABD	3,1	2,8	2,0	0,4	0,1
Euro Alanı	1,6	2,8	2,6	0,7	0,2
Almanya	-	3,0	2,5	1,2	-
Fransa	-	2,2	2,2	0,3	0,2
İtalya	-	1,8	1,5	-1,0	-0,2
İspanya	-	3,9	3,7	0,9	-0,2
Japonya	1,9	2,4	2,1	-0,7	0,5
İngiltere	-	2,8	3,0	0,7	-0,1
Kanada	3,1	3,1	2,7	0,4	1,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	7,1	7,9	8,0	6,0	6,1
Gelişmekte Olan Aşya Ekonomileri	9,0	9,9	10,0	7,6	7,7
Çin	10,4	11,6	11,9	9,0	9,3
Hindistan	9,1	9,8	9,3	7,3	6,9
ASEN-5 ⁽²⁾	5,1	5,7	6,3	4,8	4,9
Latin Amerika Ülkeleri	4,6	5,5	5,6	4,2	3,2
Brezilya	3,2	3,8	5,4	5,1	3,5
Meksika	-	4,9	3,2	1,3	1,8
Geçiş Süreci Ülkeleri	6,5	8,2	8,6	5,4	5,7
Rusya	6,4	7,4	8,1	5,6	5,5

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, April 2008; World Economic Outlook, October 2008. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/pdf/c1.pdf> (1) : Tahmin (2) : Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland, Singapur.

Küresel kriz oranları konusunda yapılan tüm incelemelere göz gezdirildiğinde, dünya ticaretine ait değişim oranlarına göre; dünya ticaret hacmi 2007 sebesinde %7,2 yükselme oranı ile 2005 ve 2006 yılından daha az bir seviyede olduğu söz konusu olmuştur. Dünya ticaret hacmindeki küçülme oranı daha fazla yükselerek 2008 yılında %2,6 düzeyine inmiştir. Dünya ticaret hacmindeki bu küçülmenin devamlılığının olacağı, 2009 yılında %4,1 oranında olması durumu tahmin edilen sonuçlardandır (Eğilmez, Mafhi, Kumcu ve Ercan., 2001; 35).

Dünya ihracat oranındaki gelişim durumlarına gelişmiş tüm ülkeler bakımından bakıldığı zaman bu ülkelerdeki ihracatın 2007 senesinde sonra bir azalma yaşandığı bilinen bir gerçek olarak ifade edilmektedir; 2008 yılında %-0,1 'e düşmekte ve 2009 yılında ise %2,5 oranına düşmesi beklenmektedir. Gelişen tüm ülkelerin ihracatında da benzerlik gösteren 2007 senesinden sonra azalmalar istatistik oranlarına göre tespit edilmiştir. Dünya ticaret hacminin başka bir kolunu oluşturan ithalat ise ekonominin tüm sektörlerinde krizin daha sert bir şekilde yaşanmasını ve ihtiyacın çok daha kırılğan olması sebebiyle gelişen tüm ülkelerde dahil olmak üzere, gelişmekte olan

ülkelerde de 2007 yılından sonra azalmalar devamlı olarak gözlenmiştir. İhracattaki düşüş oranları kriz nedeniyle ihtiyacın azalmasından kaynaklandığı bilinmektedir. İhtiyaç durumunun azalması da ekonomik krizin 2007 yılından itibaren başlamasıyla oluştuğu rapor edilmektedir (Korkmaz., 2008;6).

Dünya ekonomisi 1929 krizinin ertesinde kayıtlara geçen en büyük krizlerinden birisini yaşamıştır. Gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkeler bu kriz durumundan son derece fazla etkilenirken, gelişmiş ekonomiye sahip olan ülkeler bu dönemde ekonomide durgunluk sürecine girmişlerdir. Bu durgunluğun bitme durumu ise 2009 yılından sonra pek mümkün olmamıştır (Ersoy., 2007;25-42).

Tablo 3.2. Dünya Ticaret Hacmi (%)

	Yıllar				
	2005	2006	2007	2008	2009 ^(a)
Dünya Ticaret Hacmi	7,6	9,3	7,2	2,6	4,1
İhracat					
Gelişmiş Ülkeler	6,0	8,4	5,9	-0,1	2,5
Gelişmekte Olan Ülkeler	11,1	11,0	9,5	5,6	7,4
İthalat					
Gelişmiş Ülkeler	6,3	7,5	4,5	-2,2	1,1
Gelişmekte Olan Ülkeler	12,0	14,7	14,2	7,2	10,5

Kaynak :

IMF, World Economic Outlook, April 2008; World Economic Outlook, October 2008; World Economic Outlook, June 2009.

Küresel ekonomik kriz konusu ile ilgili olarak makalemizde verilen makro ekonomik bilgilerin yanı sıra, ihracat mallarının fiyatlarında IMF verilerine göre önemli değişimlerin olduğu da söz konusudur. Aynı zamanda tüketici ücretlerindeki yükselme durumları yani enflasyon oranı da artış göstermektedir. Ham petrol varil fiyatı 2006 senesinde 65,4 dolar iken, 2007 yılında 72,7 dolara, 2008 yılında da 97,3 dolara yükselmiştir. Diğer bir ifade ile petrol ücretlerindeki bu yıllar arasında yaklaşık %49 oranında yükselme gözlemlenmiştir. Gelişmiş ekonomi konusunda ortalama enflasyon oranı 2006 yılında %2,4 iken, 2008 yılında %3,4'e yükselme göstermiştir. 2009 senesinde ise gelişmiş ekonomilerde enflasyonun %2 oranında olması beklenmektedir. Gelişmekte olan bütün ülkelerde ise enflasyon oranı 2006 yılında %5,4 iken, 2007 yılında %6,4'e, 2008 yılında da %9,3'e artış göstermiştir. 2009 yılında %7,8 oranında gerçekleşeceği beklenmektedir (İzettin., 2009;10-12).

3. 2008 Yılında Yaşanan Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye etkileri

2008 yılında gerçekleşen küresel krizin etkileri Türkiye ekonomisine hem finansal piyasalar hem de reel ekonomi alanında etki etmiştir. Türkiye ekonomisi cumhuriyetin kuruluş dönemlerinden günümüze kadar değişim geçirerek ve özellikle krizlerle kendisini göstermiştir. Bunlardan önemli

olanları ekonomiyi kontrol altına alan ve yönetimin iyi olmasını sağlayan ekibi kuramamış olmamız yani kendi iç problemlerimizden dolayı, diğer bir sebep ise, dış ülkelerde meydana gelen krizlerin ülkemizi etkilemiş olmasından kaynaklanmıştır. Kendi iç problemlerimizin neden olduğu krizlere örnek vermek gerekirse, 2000 ve 2001 krizlerini, dışarıdan kaynaklanan krizlere de 1929 ve 1999 krizleri sayılabilmektedir (Karabıçak., 2010;251-270).

Ekonomik krizler genellikle finansal piyasalarda başlayan ve daha sonra reel ekonomiyi de etkileyerek tüm ekonomiyi içermektedir. Bu sebeple bu araştırma kapsamında küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisine etki durumları önce finansal piyasalarında, daha sonra da reel ekonomide inceleme altına alınmıştır. Finansal piyasa konusunda, “menkul kıymetlerin değişime uğradığı yerler” şeklinde ifade edilmektedir. Menkul kıymetlerin değişim göstermesi bir endekste gösterildiği zaman finansal piyasalar konusunda bir inceleme yapılması söz konusu olmaktadır. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) bileşik endeksi bu hedefle yapılmış bir endeks olarak ifadelendirilmektedir (Tablo 3). Tablo 3 incelendiğinde, küresel ekonomik kriz ve Türkiye ekonomisi ikilisinde, krizin meydana geldiği yıllar ile ilgili olarak (1999,2000,2001) İMKB bileşik endeksi düşüş göstermektedir. Ekonomik konjonktürün iyi olduğu yıllarda borsa devamlı olarak artış göstermektedir (Afşar., 2004; 11-12).

Küresel ekonomik kriz ABD’de Ağustos 2007 tarihinde meydana gelmiş olmasına rağmen Türkiye’de borsa 2007 yılı Aralık ayı sonuna kadar artış göstermiş, 2008 yılı Ocak ayından itibaren krizin etkisi hissedilmeye başladığı için borsa da azalış göstermiştir. Yapılan incelemeler göz önüne alındığında Aralık 2007’de 55.381,1 olan İMKB bileşik fiyat endeksi, Ocak 2008’de %23,1 oranında düşerek 42.697,6 şeklinde rapor edilmiştir. Benzer biçimde Ocak 2008’de 42.697,6 olan endeks, %15,6 oranında düşerek Eylül 2008’de 36.051,3 şeklinde meydana gelmiştir. Aynı zamanda İMKB bileşik fiyat endeksi Aralık 2007’den Eylül 2008’e kadar yaklaşık %35 oranında değer kaybettiği bilinen bilgiler arasındadır. Bu değer kayıpları göz önüne alındığı zaman finansal piyasalarda çok önemli kırılma noktalarının olduğu ve etkilerini burada hissettirdiği ifade edilmektedir (Korkmaz ve Esfender., 2008;6).

Tablo 3: Büyüme Hızları (1998 fiyatlarıyla % değişme)

Yıllar	Aylar					
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran
1998	3.547,0	3.272,0	3.259,0	4.194,0	3.728,0	4.100,0
1999	2.568,0	3.891,0	4.554,0	5.354,0	5.069,0	4.950,0
2000	16.714,0	15.945,0	15.920,0	19.204,0	16.206,0	14.466,1
2001	10.685,1	8.791,6	8.022,7	12.367,4	10.879,8	11.204,2
2002	13.252,3	11.055,7	11.679,0	11.441,5	10.413,7	9.379,9
2003	11.032,0	11.574,0	9.475,1	11.509,0	11.381,4	10.884,4
2004	17.259,3	18.889,2	20.190,8	18.022,7	17.081,1	17.967,6
2005	27.330,4	28.396,2	25.557,8	23.591,6	25.236,5	26.957,3
2006	44.590,2	47.015,9	42.911,3	43.880,8	38.132,2	35.453,3
2007	41.182,6	41.431,0	43.661,1	44.984,5	47.081,5	47.093,7
2008	42.697,6	44.776,9	39.015,4	43.468,1	39.969,6	35.089,5
2009	25.934	24.027	25.765	31.652	35.003	36.949
	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
1998	4.322,0	2.635,0	2.266,0	2.196,0	2.578,0	2.598,0
1999	5.805,0	5.018,0	6.071,0	6.556,0	8.459,0	15.029,0
2000	13.870,0	13.132,0	11.351,3	13.538,4	8.747,7	9.437,0
2001	9.914,6	9.878,9	7.625,9	9.848,8	11.633,9	13.728,8
2002	10.236,5	9.547,3	8.842,2	10.251,9	13.300,4	10.370,0
2003	10.572,0	11.611,8	13.055,9	15.754,3	14.617,5	18.625,0
2004	19.380,9	20.218,4	21.953,5	22.900,0	22.486,2	24.971,7
2005	29.615,3	30.908,0	33.333,2	31.964,0	38.088,7	39.777,7
2006	36.067,9	37.285,9	36.924,9	40.582,3	38.168,5	39.117,5
2007	52.824,9	50.198,6	54.044,2	57.615,7	54.213,8	55.538,1
2008	42.200,8	39.844,5	36.051,3	27.833	25.715	26.814
2009	42.641	46.551	47.910	47.185	48.442	-

Türkiye ekonomisi son on yıl içerisinde 1999, 2000 ve 2001 olmak üzere üç önemli kriz geçirmiş, 2008 yılı ekonomi krizi de devam etmektedir. Bu krizlerin üç tanesinde de ekonomiyi normalleştirmek için IMF ile stand-by anlaşmaları çerçevesinde istikrar programları uygulanmıştır. Fakat uygulanan istikrar programları başarılı olamamıştır. Bunun en önemli nedeni istikrar programlarının kalıcı ve bir bütün olarak uygulanmaması ve programların gerekli kredibilitiyi yaratmamasıdır. Krizin reel ekonomi üzerindeki etkilerini anlayabilmek için, GSYH ve sektörel büyümeler, kapasite kullanım oranı, açılan ve kapanan işyeri sayısı, istihdam durumu ve reel kesim güven endeksi gibi makro ekonomik göstergelerin incelenmesi gerekir (Berberoğlu., 2011;105-130).

4. Küresel krizin bankacılık sektörüne etkisi

Finansal aracı olma görevini üstlenen kurumların bir türü olan bankaların, Türkiye’de finansal sistemde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmalarda para ve ekonomi denilince ilk akla gelen terim banka kelimesidir. Türkiye’deki bankacılık sektörüyle ilgili olarak, özellikle kriz sonrasında bankacılık sektöründe etkileri gözlemlenmiştir (Telater ve Terzi., 2009;119-134).

Sektör kapsamında banka sayısı 1980 sonrasında her yıl artış göstererek, 2000 yılına kadar 79 rakamına ulaştığı gözlemlenmiştir. Fakat 2000 yılından sonra gerek genel ekonomik konularda

meydana gelen yetersizlikler, gerekse sektörde meydana gelen sorunlar sebebiyle banka sayısı son derece azalmıştır. Banka sayısında küresel ekonomik krize bağlı olarak gelişim göstererek duraksama, 2010 yılı sonuyla beraber TBS (Türk Bankacılık Sektörü) deki banka sayısı 49 şeklinde açıklanmıştır (Yeldan ve Erinç., 2006:24-36).

Tablo 4: Bankacılık sayılarının gelişimi (1980-2010)

	1980	1990	2000	2001	2002	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mevduat Bankaları	40	56	61	46	40	34	33	33	32	32	32
<i>Kamu</i>	12	8	4	3	3	3	3	3	3	3	3
<i>Özel</i>	24	25	28	22	20	17	14	13	11	11	11
<i>Yabancı</i>	4	23	18	15	15	13	15	16	17	17	17
<i>TMSF</i>	-	-	11	6	2	1	1	1	1	1	1
Kalk. ve Yat. Bank.	3	10	18	15	14	13	13	13	13	13	13
Katılım Bankaları					5	4	4	4	4	4	4
Toplam	43	66	79	61	59	50	50	50	49	49	49

Kaynak: BDDK

Genel olarak bankalar incelendiğinde, ticaret bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ve katılım bankaları olmak üzere 3 çeşit banka mevcut olduğu görülmektedir. Daha sonrasında sermaye kaynağına göre özel, kamu ve yabancı olmak üzere üç alt gruba ayrılmaktadır. Sırasıyla yıl bazında inceleme yapıldığında ise mevduat kabul eden bankalar(ticaret bankaları), sektör içinde en yüksek seviyede olan bankalar grubuna girdiği gözlemlenmektedir. Ticaret bankaları şeklinde ifade edilen bu bankalar, mevduat toplayıp kredi verme gibi görevleri olan bankalardır. Bu bankaların 2010 itibarıyla sayısı 32 olarak bilinmektedir (Oktar ve Dalyancı., 2010;1-22).

Bankacılık sektöründeki şube ve personel sayısındaki gelişmeler tablo 4.1. de ifade edilmiştir. Sektörde 1990 yılından sonra meydana gelen yaşanan teknolojik değişimler ve verimlilik yükselmelere bağlı olarak azalan şube sayısı, 1995 yılından başlayarak tekrar yükselim gösterdiği bilinmektedir. Arada yaşanmış olan 2001 krizine bağlı meydana gelen azalışı görmezden geldiğimizde, şube ve personel sayısındaki istikrarlı büyümenin devam ettiği bilinmektedir (Afşar., 2004;11-12).

Tablo 4.1. Banka personel ve şube sayıları

	1990	2000	2003	2007	2008	2009	2010
Banka Sayısı	66	79	55	50	49	49	49
Şube Sayısı	6.244	7.837	6.078	7.856	9.304	9.581	10.666
Çalışan Sayısı	144.793	170.401	122.964	167.760	182.120	184.216	191.280

Kaynak: BDDK

2000–2003 dönemine bakıldığında yukarıdaki tabloda da ifade edildiği üzere şube sayısı 7.837 den 6.078'e gerileme yaşanırken, personel sayısı yaklaşık %28'lik azalma ile 122.964'e gerileme dönemine girmiştir. Bu gelişme konusunda; banka sisteminde uygulanması yapılan yeniden yapılandırma programıyla beraber mali bünyesi zayıflayan bankaların TMSF'ye taşınması, kamu bankalarında yeniden yapılandırılma uygulaması, 2001 krizinin banka kaynaklarını küçültmesi yanında, bankaların maliyet tasarrufu yöntemleri olumlu sonuçlar doğurmuştur (Ersoy., 2007;25-42).

2004 senesinden sonra şubelerde ve banka sayılarında olumlu yönde bir değişimin yaşandığı bilinmektedir. Finansal piyasalardaki kendini kurtarma ile sektörde çalışan sayısı 2008 yılının sonu ile Aralık 2010 dönemi arasında % 5 oranında yükselim göstermiştir. Aralık 2010 dan sonra ise, bankacılık sektöründe 191.280 kişinin istihdam ettiği gözlenmiştir. Şube sayısı ise 2008- 2010 arasında yaklaşık % 15 oranında yükselişe geçmiştir. 2010 itibariyle bankacılık sistemi şube sayısını 10.666 dır. Tablodan da görüleceği gibi, 2000 krizi sonrasındaki negatif gelişmeler 2008 global krizinde meydana gelmemiştir. Küresel krizin global bankacılığa etkisinin olmadığı da böylelikle gözlemlenmiştir (Seyitoğlu ve Halil 2007; 21-27).

Türkiye borsası konusunda yapılan tüm işlemler göz önüne alındığında, yabancıların pay oranı 2009 yılı Kasım ayından itibaren %66,5 seviyesinde olduğu rapor edilmektedir. Yabancı fonlar ekonomik kriz döneminde ülkede yatırım yapmadıklarından krizin etki durumları son derece artmıştır. Finansal piyasaları etkileyen küresel krizlerin en önemli etkenleri ise döviz ve kur politikasıdır. Ülkemizde uygulaması yapılan dalgalı döviz kuru rejimi incelendiğinde kur, doğrudan doğruya döviz piyasasında tespit edildiği ve Türk finansal yapısı da bu duruma uygunluk göstermediğinden sistemin iyi işlemediği bilinmektedir. Genellikle sıcak para alışverişlerinin ve özel sektörün 2003 senesinden sonra giderek yükselen seviyede dövizle borçlanması kur üzerinde baskı yaparak döviz kurunu azalttığı bilinmektedir. Aynı zamanda faiz oranlarının fazla oranda olması kurun daha da artmasına engel oluşturmuştur. Kurun az oranda olmuş olması ithal mallarını ucuzlattığı için ihracat-ithalat dengesini altüst etmiş, enflasyonu pozitif yönde etki etmesine rağmen cari açığın giderek artmasına ve dengenin bozulmasına neden olmuştur. Türkiye ekonomisi kapsamında 2007 yılında cari işlemler konusundaki açık oranı 37.575 milyon dolar olarak gözlenirken, 2002-2007 yılları arasında toplam cari işlemler açığı 114.178 milyon dolar şeklinde rapor edilmiştir (Coşkun ve Nejat., 2002;225-238).

5. Küresel kriz sebebiyle Küresel ekonomi ve Türkiye ekonomisi konusunda alınması gereken önlemler ve Küresel krizin çözülmesi için çözüm önerileri

Genel olarak yaşanan tüm ekonomik krizlerin sebebi, sermayenin üretimden çekilip finansa doğru

kayma göstermesinden kaynaklanmaktadır. 2007 yıllarının son dönemlerine doğru ülkemizde küresel ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu durumun sadece ülke içindeki ekonomik açıklarla ilgili olduğunu söylemek doğru olmaz. 2007 yıllarının son dönemleri ve 2008 yıllarının başlangıcında dünya genelinde meydana gelen ekonomik kriz durumu ülkemizi de derinden etkilemiştir. Bu noktada ülkemizde bulunan ekonomistler ve iktisat bilimcileri 2008 küresel ekonomik krizin genel sebeplerini araştırmak, bu krizin nasıl aşılabileceği ile ilgili çözümler aramak ve bunun gibi krizlerin bir daha yaşanmaması ile ilgili çözümler sunmuşlardır. Bizde çalışmamızın bu kısmında bu çözümlerin ve önerilerin neler -olabileceği hakkında kısa bir bilgi vereceğiz (Öztürk ve Gövdere., 7-10).

Kapitalizmin malil hale gelmesi; iktisadi etkinliğin ağırlık merkezinin üretimden finansa kayım göstermesi yani ülke içinde üretimin düşük seviyelerde olup, sıcak para akışı ile ilgili ekonomiyi diri tutma çabaları uzun vadede küresel ekonomik krizin meydana gelmesine neden olmuştur. Bu durumun genel sebeplerinden birisi de sıcak paranın ön planda tutulmasından kaynaklanmaktadır. Ekonomik krize sebep olan etkenlerin başında üretimle direkt olarak ilişkisi olmayan sıcak para sayılabilmektedir (Eğilmez, Mahfi, Kumcu ve Ercan., 2001;35).

IMF ve Dünya Bankası'nın dünya ekonomik krizini engelleme konusunda yeterli düzeyde olmadığı ifade edilmektedir. O zaman, dünya para politikasını devam ettirecek yeni bir kurumun meydana getirilmesi gerekliliği kaçınılmaz olmaktadır. Ülke genelinde yaşanan tüm ekonomik krizlerin başlıca nedeni küresel dolaylı sermayeyi (sıcak para) disiplin altına almanın veya üretime kaydırmanın yolu bütün ulusların bir araya gelerek global konuda önlemler almasıyla ilgili olduğu bilinmektedir. Bu önlemlerin en başında 1944 yılında Bretton Woods konferansında J.M. Keynes aracılığı ile teklif edildiği gibi bir dünya merkez bankasının kurulması önemli bir bilgi olarak literatürde yer almaktadır (Yeldan ve Erinç 2006;24-36).

Dünya merkez bankasının kurulmasının yanında, dünya para sisteminin tekrardan gözden geçirilmesi ve düzenlenmesi de ekonomik krizlerin önlenmesi için önemli kriterlerden birisidir. Bu gözden geçirme veya kontrol etme işlemi uluslararası ödemelerde doların yanı sıra diğer güçlü paralar da dikkate alınarak bir para sepeti meydana getirebilmektedir. Örnek olarak, dünya para sistemi dolar yerine dolar, euro ve tekrardan meydana gelen bir sepete bağlanabilir ve bu üç para ülkelerinin GSYH'leri ile orantılı bir şekilde temsil edebilmektedirler. Küresel krizi aşmak ve yenileriyle daha az oranda karşı karşıya kalmak için için yeni bir finansal piyasanın oluşturulması gerekmektedir. Genellikle benzer ürünler piyasasına önemli sınırlamaların getirileceği bilinen bir gerçektir. Aynı zamanda kapitalist sistemin diğer bir kolu olan liberalizmin bu krizle beraber çöküş yaşamasından sonra yeni bir ekonomik sistem araştırmaları meydana getirilmesi söz konusu olmaktadır (Telatar ve Terzi., 2009; 119-134).

Küresel ekonomik kriz konusu bir takım gerçekleri de gün yüzüne çıkarmıştır. Bizim ülkemiz ile ilgili gerçeklerden birisi de Türkiye ekonomisinde, izlenen düşük kur, yüksek faize dayalı yeteri kadar katma değer oluşturmeyen üretim teknolojisi ve üretim yöntemi ile yani bu yanlış makro ekonomik politikalarla küresel ekonomik kriz olmasa da daha fazla devam etmesi söz konusu değildir. Bunun nedeni, ekonomik büyüme kısa vadeli yabancı sermayenin girişi olarak ifade edilmektedir. Bu sistem yüksek faiz ve düşük kurla devam ettirilmektedir (Karabıçak., 2010;251-270).

Sıcak para ekonomisindeki cari işlemler açığını yok etmekte, enflasyonu oranını azaltmakta ancak yandan kaynak dağılımını bozarak sabit sermaye yatırımlarını ve üretimi düşürmektedir. Yüksek reel faiz – aşırı değerli para politikasına sıkışan Türkiye ekonomisinde kullanılabilir fonlar sabit yatırımlara yönelmek yerine, tüketim ve ithalat patlamasına dönüşmekte ve cari işlemler açığını tehlikeli biçimde yükseltmektedir. Ülkelerin cari açıkları ne oranda yüksek olursa olsun dış ülkelere bağımlı, üretim gücü düşük ve ekonomileri yetersiz düzeyde olması beklenmektedir (Türkkan ve Erdal., 2006;91-110).

Tablo 5: Ülkelere Göre Cari Açık Değerleri (2011, Milyon \$, %)

Ülkeler	Cari Açık	Pay, %	2011 GSYİH	Pay, %	Cari Açık/GSYİH, %
1. Yunanistan	27.544	2,6	310.365	1	9
2. Türkiye	70.711	6,8	797.605	2,6	8,9
3. Portekiz	18.981	1,8	236.146	0,8	8
4. Polonya	24.300	2,3	497.976	1,6	4,9
5. İtalya	91.436	8,8	2.181.362	7,1	4,2
6. ABD	567.897	54,4	15.227.074	49,9	3,7
7. Çek C.	6.796	0,7	218.363	0,7	3,1
8. İspanya	45.184	4,3	1.484.708	4,9	3
9. Fransa	76.051	7,3	2.750.708	9	2,8
10. Kanada	45.447	4,4	1.737.268	5,7	2,6
11. İngiltere	36.710	3,5	2.471.883	8,1	1,5
12. Meksika	15.578	1,5	1.167.124	3,8	1,3
13. Avustralya	16.900	1,6	1.448.154	4,7	1,2
13 Ülke	1.043.535	100	30.528.736	100	3,4

Kaynak: TUIK (2011).

Türkiye ekonomisinin genel yapısı ara mallar ve yatırım malları ithalatını devamlı hale getirdiği için GSMH yeterli seviyede büyüme sağlayamamakta veya belli orandaki büyüme ile istihdam meydana getirememektedir. Yani bu cümlenin özeti şu dur; ekonomideki belli seviyedeki büyümeler bile işsizlik oranlarının önüne geçilmesini sağlamaktadır. Ekonomik durumun böyle kırılgan yapıya dönüşmesi ekonomiyi, kriz-istikrar durumunu gündeme getirmektedir. Bu durum kapsamındaki tüm az gelişmiş ülkeler ve Türkiye ekonomisi IMF politikaları çerçevesinde büyümeye çalışmaktadır. Ancak pozitif bir sonuç alınmamaktadır. IMF programları ile büyümenin çok fazla mümkünlüğünün olmadığı konusunda bir çok araştırma söz konusudur. Aynı zamanda çalışmalar 2008 dönemi küresel krizin sebepleri ve tekrar yaşanmaması için gereken önerileri de kapsamaktadır (Krugman., 2010;26-35).

2008 yılı küresel ekonomi krizi ile ilgili olarak dünya genelinde alınması gereken önlemler ve çözüm önerileri aşağıda sıralanmıştır: (Karabıçak., 2010;251-270).

- Gelişmeyen ve gelişmekte olan ülkelerin borçları bir kereye mahsus olarak silinmeli ve bunun gerçekleşmemesi durumunda 2009-2010 yıllarına ait dış borç servisleri silinmeli ya da iki yıl zaman aralığıyla borç ödemeleri erteleme yapılmalıdır.
- Bir dünya merkez bankası kurularak ülkelerin para ihtiyacı ve dünya para hareketleri bu banka kanalıyla kontrol altında tutulmalıdır
- Ekonomik krizler konusundaki en önemli etmen olan güvenin büyük önem teşkil etmesiyle ilgili olarak, güvensizliklerin nedenleri araştırılmalı ve bu konuda çalışmalar yapılmalıdır. Bunun nedeni, kredi değerlendirme kuruluşlarının ülkeler konusundaki kredi notları, iş dünyasının (Soros) ve saygın bilim adamlarının (Stanley Fischer) değerlendirmeleri krizi tetiklediği bilinen bir gerçek olarak ifade edilmektedir.

2008 yılı küresel ekonomi krizinin önlenmesi ve tekrar yaşanmaması için Türkiye genelinde alınacak önlemler ve çözüm önerileri :

- Türkiye ekonomisinde de kriz dönemlerinin oluşmasını önlemek adına sıcak para yerine üretime dayalı olan ekonomik etkinlikler tercih edilmelidir. Örnek olarak, faiz dışı fazlalarla ve biraz da para basarak altyapı yatırımları gerçekleştirilmelidir. Bunun nedeni kriz dönemlerinde harcamayı yükselten politikalar enflasyon oluşturmamakta tersine ekonomik yapıdaki durgunluğun önüne geçmektedir.
- Merkez Bankası, bankaların dış borç ödemelerinde onlara kredi vererek yardımcı olduğu bilinmektedir. Bu konu ile ilgili olarak, kredi akışkanlığını sağlamak için çok yüksek olan reel faizleri

azaltılması alternatif bir çözüm yolu olarak önerilebilmektedir.

- Bankalar işletmelere verdikleri kredileri genel olarak ekonomik krizin olduğu dönem içinde kesmemeli hatta geri ödeme noktasında kolaylıklar sağlamalıdır
- Yeteri kadar dövizin olmadığı durumlarda arz ve talep şartlarına göre serbest piyasada uygun bir kur uygulaması sıkıntı çıkarmaktadır. Bu nedenle bir uygun bir kur sistemi kurulması gerekmektedir
- Ekonomik krize neden olan sıcak paraya dayalı bir finans sisteminden çıkılıp, tamamen üretime dayalı olan bir finans tercih edilmelidir.
- Ekonomik krize neden olan ülkemizde ve dünya genelinde ekonomiyi etkialtına alan cari açık konusuna çözüm bulunmalıdır.
- İhracat oranımızın %50'lik bir kısmı AB ülkelerine yapıldığı bilinmektedir. Bu ülkelerin genelinde yoğun ekonomik kriz içinde olduğu için dış talebin düşmesi beklenmektedir. İhracatın krizden etkilenmesine engel oluşturmak için önemli bir bölümü komşu ülkelere, Rusya ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine kaydırılması gerekmektedir.

Türkiye ekonomisinde cari açığın birincil nedenleri arasında ülkede üretime dayalı olan bir ekonominin olmaması, ikinci neden ise dış ticaretteki dengesizlik durumlarıdır. Bu sebeple dış ticaret açıklarına sebebiyet veren etkenlerin en başında sermaye mallarının yeterli düzeyde yurt içinde üretilerek ithalatı sınırlandırılması gerekmektedir. Bu ithal mallarında yerli üretime geçilerek hem açıklar düşürülmeli hem de istihdam olanağı sağlanmalıdır. Merkez Bankası kaynakları incelendiğinde 2008 yılı Ağustos ayı sonuyla beraber cari işlemler açığı yaklaşık 35 milyar dolara ulaşmıştır. 2008 yılı sonu itibariyle bu açığın 50 milyar doları geçeceği tahmin edilmektedir. Bu durum genel olarak kriz sebebi olarak değerlendirilmektedir (İzettin., 2009; 10-12).

Enerji ve tarımsal üretim konusunda üretim odaklı çalışmalar ve projeler geliştirilerek Türkiye ekonomisi daha iyi noktalar getirilmesi beklenmektedir. Bu konuyla ilgili olarak enerji konusunda çok fazla iddialı olunmasa bile, tarımda ve onun türevi olan gıda sektöründe yapılabilecek çok önemli üretimler söz konusudur (Afşar., 2004;11-12).

SONUÇ

2008 küresel ekonomik krizi 2007 senesinde ABD'de konut piyasasında çökmenin olması ile başlamıştır. Kriz, kredi krizi ile başlangıç vermiş olsa bile, daha sonra likidite krizine meydan vermiş ve dünya üzerindeki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına almıştır. Krizin genel olarak sebepleri içinde gayrimenkul ve kredi borularının olduğu iktisat bilimcileri tarafından devamlı olarak

ifade edilmektedir. 2007 son dönemleri ile beraber başlangıç gösteren bu zaman aralığında çok fazla kurumun battığı ve bir çok kurumun ise iflasın eşiğine geldiği bilinmektedir. Aynı zamanda bu dönemde işçi çıkarımları ve işsizlik oranları da son derece yükselim göstermiştir. Meydana gelen bu kriz yalnızca finansal değil, benzer şekilde bir reel sektör krizi olarak ifade edilmektedir. Bu kriz ile beraber yaşanan güven kaybı ile küresel ekonomi uzun yıllar sonra ciddi anlamda küçülme durumuna girmiştir. Meydana gelen bu güven kaybı uzun vadede ülkelerin ekonomik durumlarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Yıllık büyüme oranları incelendiğinde, bütün ülkelerde yaşanan ekonomik kriz sonrası büyümelerinde azalma gözlemlenmiştir, aynı zamanda büyüme oranlarının bazı oranlarda negatif yönde olduğu da bilinmektedir. Fakat, gelişmemiş olan ülkelerin ya da gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere nazaran daha avantajlı olduğu noktaların olduğu söylenebilmektedir. Örneğin ülkemiz gibi gelişmekte olan ekonomilerde, büyüme oranının artma eğilimi göstermesinde etkili olan etkenlerden birinin sıcak para hareketlerinin olduğu rapor edilmektedir. Fakat ekonomilerin dış kaynakla büyüme yaşaması, dış kaynağı yurt içine çekmek için döviz kurunu düşürmekle meydana gelmiş, bu da ithalatın ve dolayısıyla cari açığın yükselmesine sebep olmuştur.

2008 Dünya Finansal Krizi işsizlik ve enflasyon rakamlarını da etkilemiştir. Gelişmekte olan ekonomiler için ciddi bir tehlike olan işsizlik, 2009 yılında gelişmiş ülkeler (ABD, Euro Bölgesi) için de bir risk unsuru haline gelmiştir. İspanya, Brezilya, Rusya ve Türkiye gibi ülkelerde işsizlik oranlarında yüksek artışlar görülmüştür. Bu küresel kriz ile birlikte dünya çapında bir durgunluğa girilmiş ve enflasyon oranlarında düşüşler gözlenmiştir. Gelişmekte olan ekonomiler dâhil tüm ülkelerde enflasyon oranları düşmüş, hatta ABD gibi gelişmiş ülkelerde enflasyon oranı negatif olarak gerçekleşmiştir.

Küresel ekonomik krizin dünya ekonomisi üzerinde en önemli etkisi üretimin daralmasıdır. Dünya ekonomisi 2006 yılında %5,1 oranında büyürken bu büyüme 2007 yılında %5,0'a, 2008 yılında da %3,0'a düşmüştür. Ayrıca gelişmiş ülkelerde büyüme hızı dünya ortalamasının altında kalırken, gelişmekte olan Çin, Hindistan ve Rusya 2005 yılından itibaren en fazla büyüyen ekonomiler olmuştur. Küresel ekonomik kriz nedeniyle dünya ticaret hacminde daralmalar meydana gelmiştir. Dünya ticareti 2006 yılında %9,3 oranında büyürken, 2007 yılında %7,2'ye, 2008 yılında da %2,6'ya düşmüştür. Dünya ticaretindeki bu düşüş, küresel ticaretin iki ayağı olan ihracat ve ithalattaki düşüşlerden kaynaklanmaktadır.

2008 yılından itibaren petrol dışı ihraç mallarının fiyatlarının düşmesi bunları ihraç eden gelişmekte olan ekonomileri çok zor durumda bırakmıştır. Ayrıca enflasyon oranı hem gelişmiş hem de

gelişmekte olan ülkelerde yükselmiştir. Küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki ilk etkisi finansal piyasalarda görülmüştür. İMKB bileşik fiyat endeksi 2008 yılı ocak ayında yaklaşık 43.000 iken aynı yılın eylül ayında 36.000'e, aralık ayı içerisinde de 27.000'e düşmüştür. Küresel ekonomik kriz önce borsada ortaya çıkmakta daha sonra da reel ekonomide kendini göstermektedir. Türkiye ekonomisinde 2007 yılından itibaren tarım, sanayi ve hizmetler sektöründe büyüme hızları düşmüş, buna bağlı olarak da GSYH'da azalma meydana gelmiştir. 2007 yılı sonunda %4,7 olan GSYH büyüme hızı 2008 yılı ağustos ayı sonunda %0,9'a düşmüştür. İşletmelerin talep yetersizliği nedeniyle kapasite kullanım oranları da düşmüştür.

Reel ekonomide diğer bir gösterge de açılan ve kapanan iş yeri sayısı ile istihdamdaki durumdur. 2007 yılı ekim ayından 2008 yılı ekim ayına kadar açılan işyeri sayısı %9,4 oranında azalırken, kapanan işyeri sayısı %64 oranında artmıştır. Aynı şekilde 2007 yılı sonunda işsizlik oranı %9,2 iken, Ağustos 2008'de %9,8'e yükselmiştir. Reel ekonomide işletmecilerin bir panik içinde olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü güven endeksinde önemli ölçüde düşüşler görülmektedir. Ekonomik krizleri önlemek amacıyla bir önlem olarak sermaye finans sektöründen daha çok üretim sektörüne kaydırılabilir. Ayrıca ekonomik krizden kurtulmak için uluslararası alanda ve ulusal bazda alınması gereken tedbirler vardır. Uluslararası alanda IMF kaldırılarak yeni bir dünya merkez bankası kurulabilir ve finansman piyasası yeniden düzenlenebilir. Ulusal bazda da yeni bir makro ekonomik politika belirlenerek faiz, kur, üretim, istihdam ve dış ticaret konularında yeniden ekonomik yapılanmaya gidilebilir.

Sonuç olarak, ülkemizde ve dünya genelinde meydana gelen küresel ekonomik krizin etkilerinin günümüzde hala daha hissedilmesi sebebiyle, 2008 yılı küresel ekonomik kriz konusu ekonomi araştırmalarında önemli bir yer kaplamaktadır. Bizim amacımız 2008 küresel krizin etkilerinin neler olduğunu, hangi nedenlerle ortaya çıktığını, krizin etkilerinin uluslararası ve ülkemiz bazında hangi sonuçlara sebebiyet verdiğini ve tekrar bu ve buna benzer krizlerin yaşanmaması için ne gibi önemlerin alınması gerektiğini açıklamaktır. Çalışmamız küresel krizin etkileri ve bunun bankacılık sektörüne etkilerini ifade etmesi bakımında literatürde yer alacak diğer çalışmalara ışık tutacak niteliktedir.

KAYNAKLAR

Berberoğlu, B. (2011). '2008 Global Krizinin Türkiye ve Avrupa Birliği'ndeki Etkilerinin Kümeleme Analizi İle İncelenmesi', Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 11, S. 1, 105-130.

- Karabıçak, M. (2010). ‘Küresel Krizleri Tetikleyen Nedenler ve Küresel Krizin Türkiye Boyutu’, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, c. 15, S. 3, 251-270.
- Krugman, P. (2010). Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü ve Küresel Kriz ,(Çev. N. Domaniç), Literatür Yayınları: İstanbul. S. 26-35.
- Oktar, S. , Dalyancı , L. (2010). ‘Finansal Kriz Teorileri ve Türkiye Ekonomisinde 1990 Sonrası Finansal Krizler’, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, c. 29, S. 2, 1-22.
- Öztürk, S., Gövdere, B. (2010). ‘Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri’, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. S. 7-10.
- Patır, S., Tetik, N., Aydın, B. (2009). Küresel Krizin Dünyada ve Türkiye’de Etkileri Malatya Sanayi İşletmelerine Yansımaları Üzerine Bir Alan Araştırması, Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa. S. 4-7
- Telatar, O. M., Terzi, H. (2009). ‘Türkiye’ de Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi’, Atatürk Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, c. 23, S. 2, 119-134
- Coşkun, M. Nejat, (2002), “Türkiye Ekonomisinde Krizlerin Reel Sektöre Etkileri 1999-2002”, Kriz ve IMF Politikaları, s.225-238.
- Eğilmez, Mahfi, Kumcu, Ercan (2001), Krizleri Nasıl Çıkardık, İstanbul, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd.Şti.. S. 35.
- Korkmaz, Esfender (2008), “Dünya Para Sistemi Yenilensin”, Tercüman Gazetesi, 20 Kasım 2008, s.6.
- Seyidoğlu, Halil (2007), Uluslararası İktisat, İstanbul, Güzem Can Yayınları. S. 21-23
- Türkkan, Erdal (2006), “Ekonomik Kriz ve Güven Faktörü”, Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri, s.91-110.
- Yeldan, Erinç (2006), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2006. Ss. 24-36
- <http://www.hazine.org.tr/ekonomi/kfinansmani.php> (03.04.2012)
- BDDK (2011), Türk Bankacılık sektörünün Genel Görünümü, Şubat
- TUIK (2011) Türkiye İstatistik Kurumu
- Afşar M., (2004), Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi, T.C. Anadolu

Ünv yayınları, No:1558, Eskişehir. S.s 11-12

Ersoy H., (2007), Finansal Krizlerin Çözümleme Süreçleri ve Yöntemleri (Türkiye- Kore-Meksika Deneyimlerinin Karşılaştırmalı Analizi), Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul. Ss. 25-42

IMF, World Economic Outlook, April 2008; World Economic Outlook, October 2008. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/pdf/c1.pdf> (1) : Tahmin (2) : Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland, Singapur.

IMF, World Economic Outlook, April 2008; World Economic Outlook, October 2008; World Economic Outlook, June 2009.

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

GELİŞMİŞ ÜLKELERE GÖÇTE ETKEN FAKTÖRLER: TÜRKİYE ÖRNEĞİ CONTRIBUTING FACTORS ON MIGRATION TO DEVELOPED COUNTRIES: TURKEY CASE

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

TNKÜ İİBF İktisat Bölümü

Hilal AKINCI

TNKÜ SBE İktisat ABD

ÖZET

Bu çalışmanın amacı göç edilen ülkelere ekonomik özgürlük ve ekonomik reform durumunun Türkiye’den gelişmiş ülkelere olan göçü ne şekilde etkilediğini analiz etmektir. Bir ülkeden göç edilmesinin nedenleri kadar göç edilen bir ülkenin neden göç aldığı konusu da uluslararası göç literatürü açısından önemlidir. Çalışmada Fraser Institute’un Ekonomik Özgürlük İndeksi ekonomik özgürlüğün öncüsü olarak kullanılmış ve Türkiye’den gelişmiş ülkelere göç eden farklı nitelikteki insan sayıları bağımlı değişken olarak alınmıştır. Veri 20 ülke ve 1986-2010 zaman aralığını kapsamaktadır. Tahmin yöntemi olarak tek yönlü sabit etkiler grup içi tahmincisi kullanılmıştır. Ekonomik reform değişkeni de oluşturularak göç üzerindeki uzun-dönem etkiler de araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası göç, ekonomik özgürlük, ekonomik reform, göç teorisi

ABSTRACT

The aim of this paper is to analysis how economic freedom and economic reform at the hosting developed countries affect the migration from Turkey to the developed countries. Reasons of that a hosting country attracts immigrants are just as important as the reasons of migrating from a country for international migration literature. In this work, Economic Freedom Index of Fraser Institute is employed as proxy for economic freedom and number of immigrants from Turkey to developed countries in different skill levels are taken into account as dependent variables. The data covers the period between 1986-2010 for 20 countries. The economic reform variable is also generated, and the long-term effects are also investigated.

Key Words: International migration, economic freedom, economic reform, migration theory

1. Giriş

En kısa tanımı ile çalışmak ya da yaşamak amacı ile bir ülkeden bir diğerine gitmek olan uluslararası göç, son zamanlarda gelişmiş ülkeler için olduğu kadar gelişen ülkeler için de önemli bir konu haline gelmiş bulunmaktadır (Böhme, Gröger, & Stöhr, 2019). Yoksulluk ve gelişmemişlik göçün en bilinen nedenlerinden biridir (Vargas-Silva, 2012). Son on yılda daralan küresel ekonomi, ulaşımın kolaylaşması, iletişimin oldukça hızlanması ile yeni iş ve yaşam olanaklarının peşine düşen insanlar, hayat koşullarını iyileştirme umudu ile göç etmektedirler. Uluslararası göç yalnızca gelişmekte olan ülkeleri değil, gelişmiş ve hatta çok gelişmiş ülkeleri dahi ilgilendiren bir durumdur (Tewes & Heimann, 2018). Bu sebeple araştırmaların, göç vermenin nedenlerini incelediği kadar, göç almanın nedenlerini de incelemesi gerekmektedir. Nitekim, araştırmacılar bu konuya gittikçe artan bir ilgi göstermeye başlamışlardır. Göç vermenin ve göç almanın ülke ya da bölge üzerindeki etkileri de göçe dair bir başka araştırma alanıdır. Çünkü her iki taraf da beklenmeyen sonuçlar ile

karşılaşabilmektedir. Göç, ev piyasası, iş piyasası, demografik değişimler gibi pek çok alana iyi ya da kötü şekilde etki etmektedir (Mensbrugge & Roland-Holst, 2009).

Göç, oldukça ilgi çeken bir konu olmasına rağmen, veri eksikliği bu konuda yapılabilecek kapsamlı bir çalışmanın önündeki en büyük engellerden biri (Böhme, Gröger, & Stöhr, 2019; d'Albis, Boubtane, & Coulibaly, 2018). Yüksek, orta ve düşük nitelikli insan tanımı da oldukça muğlak kalabiliyor. Henüz niteliğe dair kapsamlı bir indeks oluşturulmadığından eğitim seviyesini nitelik olarak ele almak oldukça yaygın bir durum. İngiltere'nin Brexit sonrası ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünü sağlama planında olduğu gibi kimi durumlarda ise nitelik, kişinin mesleği ile yılda ortalama kazandığı para ile ölçülebiliyor (Chaplain, 2018).

Literatürde göç anlamında yapılmış sayısız çalışma olmakla birlikte ülkeler ve bölgeler arası göç hakkın çalışma sayısı oldukça azdır (Mensbrugge & Roland-Holst, 2009). Özellikle son yıllarda bu alandaki boşluk fark edilmiş ve yapılan çalışmalar göçün faydalı mı yoksa zararlı mı olduğu tartışmalarını gündeme getirmiştir. Örneğin, göç alan ülkedeki maaşların göçmenlerin belirli bölgelerde yığılma yarattıkları için, o bölge ya da çevrede düşeceği düşünülmüşse de yapılan çalışmalar böyle bir etki olmak zorunda olmadığını ortaya koymuştur. Yapısal çalışmalar da pek çok ampirik yöntemle göçmenlerin maaşların üzerinde ortalama etkisinin sıfır ya da beklenilen aksine pozitif olduğunu göstermiştir (Edo, Ragot, Rapoport, Sardoschau, & Steinmayr, 2018).

Göçün kalkınmanın bir gerekliliği olup olmadığı da literatürdeki tartışmalar arasındadır. Bunun ana nedeni göçmenlerin bir yandan gittikleri ülkeye katkı sağlarken diğer bir taraftan da kazandıkları parayı memleketlerine gönderme eğilimleridir. İktisadi Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) Göç ve Yetenek Bölümü Başkanı Khoudour'a göre bu gönderilen paralar göçmenin ülkesi için fakirliği azaltan, yenilikleri artıran, eğitim ve sağlık yatırımlarını artıran bir istikrarlı kaynak olabilir. Ayrıca, evine giden yükseköğretim almış bir göçmen bilgi, teknoloji gibi kazanımlarını ülkesine taşıyacak ve beyin göçü olarak görünen durum aslında ülkesi için beyin kazanımı olacaktır (2019). Yine de göç veren bir gelişmekte olan ülkenin bu kazanımları elde edebilmesi için iyi planlanmış bir politikaya ihtiyacı vardır. Aksi takdirde beyin göçü sebebi ile ülke kaybının kazancından daha fazla olması oldukça olasıdır (Khoudour, 2017). Yine de yaygın kanının aksine göçmenlerin neredeyse yarısı geldikleri ülkeye geri dönmektedirler (Mohieldin & Ratha, 2019). Eğer göçmenler geriye dönerse, ülkelere adlıkları eğitim ve edindikleri yeni bilgi birikimleri ile katkı sağlayabilir. Ancak her ülke için göçmenlerin yarıya yakını geri dönmüyor olabilir. Bu sebeple de politikaların hem göç veren hem de göç alan ülkeler için gidişatı takip edip adapte olabilen, dinamik politikalar olması ülkelerin yararına olabilir.

Bir başka endişe de iş piyasası konusunda gündeme getirilmiştir. İlk olarak 1992 yılında Funkhouser tarafından, göçmenlerin gönderdiği paraların kadın işsizliğini artırdığı ampirik bir çalışma ile ortaya koyulmuştur (Funkhouser, 1992). Görlich ve diğerleri kesin bir kanıt sunamamakla birlikte, başka bir ülkeye göç edenlerin aile halkının genel olarak aktif olmama durumuna düşme ihtimalinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Genellikle göç eden kişi çalışırken, ailesi ev işleri ve çocuklarla ilgilenmekle yetinmektedirler (2007). Bu da iş piyasasında toplam nüfusa oranla çalışan kişi sayısını düşürmektedir.

Göç konusunda genellikle tüm göç edenlerin gönüllü olarak ülkelerinden başka bir ülkeye gittikleri varsayılır. Aynı şekilde aslında göç etmeyenlerin de gönüllü olarak ülkelerinde ikamet ettikleri de bir varsayımdır. Bazı araştırmacılar da aslında göçün arkasında tam bir zorunluluk olmasa da zorlayan nedenler olabileceğini tartışmışlardır. Örneğin, Suriye vatandaşlığı olan yaşayan biri orada yaşamakta özgürdür. Ancak aslında başka bir ülkeye göç etmek istiyor olsa bile zorlu koşullarda yaşamını dahi kaybedebileceği bilgisi ile ülkesinde kalmaya devam etmektedir. Ya da ülkesinde kaldığı takdirde hapse gireceği korkusu duyan bir kişi terk etmek istemese de ülkesinden

ayrılmak durumundadır. Bu duruma literatürde zorunlu gönüllülük ismi verilmiştir (Erdal & Oeppen, 2017).

Bu çalışmada ise, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik özgürlük ve ekonomik reformların Türkiye’den bu ülkelere olan göç üzerinde etkili olup olmadığını araştırmak amacı ile yapılmıştır. Bu faktörlerin etkili olması kadar etkili olmaması da araştırma için önem taşımaktadır. Normal şartlarda, sezgisel olarak ilk beklenti, ekonomik gelişmişliğin ve ekonomik özgürlüğün göçü artırması yönündedir. Ancak eğer bulgular aksini gösterirse bu da göçte önemli başka faktörlerin olduğunu ve bunların araştırılması gerektiğine işaret edecektir.

Arhaus ve Jakobsen bu çalışmada da kullanılan veri setinden yararlanarak gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere olan göç oranlarında, göç veren ülkedeki ekonomik özgürlük seviyesinin ne kadar etkili olduğunu incelemiştir (2019). Bu çalışmayı yaparken teorileri ekonomik özgürlüğün doğrudan etkilerinin piyasa özgürlüğüne, yeniliklere ve hem daha iyi hem de artan iş olanaklarına sebep olduğu yönündedir. Bununla birlikte ekonomik özgürlük ile ekonomik gelişimin ve istikrarın artacağı için de bu öncünün dolaylı bir etkisi olacağını da ileri sürerler. Çalışmalarında küresel emek piyasası mekanizmalarına ve göç etme motivasyonunu incelemek için maliyet-fayda analizine Neo-klasik göç teorisi varsayımlarını uygulamışlardır. (2019) Bu çalışmada ekonomik özgürlük, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere olan göçü azaltan bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Eğer ekonomik özgürlük, gelişmiş ülkelere olan göçte azalma sağlıyorsa benzer şekilde gelişmiş ülkelerdeki ekonomik özgürlük artışının da göçü artırması beklenebilir.

2. Veri ve Yöntem

Bu bölümde öncelikle çalışmada kullanılan model ve veriden bahsedilecektir. Model ve verinin açıklanmasını takiben tahmin yöntem analizi anlatılacaktır.

2.1. Model

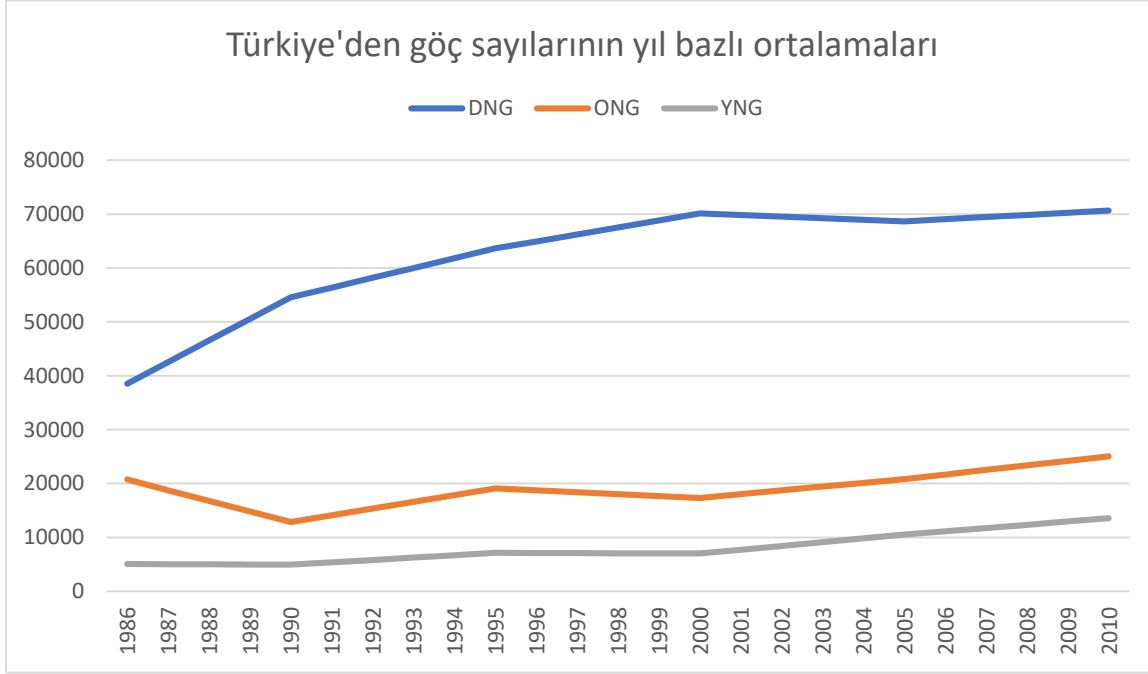
Çalışmada Türkiye’den göç alan en gelişmiş 19 OECD ülkesinin 1986-2010 zaman aralığındaki panel verisi kullanılmıştır. Zaman periyodu ve ülkelerin seçimi veri bulunurluğu ile ilişkili olarak seçilmiştir. Modelde, aşağıda (1) ile gösterilmekte olan denklem tahmin edilmektedir.

$$Y_{it} = \alpha_1 + \beta_2 K_{it} + \psi_3 Z_{it} + \eta_i + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Bu denklemde Y_{it} bağımlı değişken olup, Türkiye’den i ülkesine t zamanında göç eden insan sayısını göstermektedir. Yüksek nitelikli, orta nitelikli ve düşük nitelikli göçü gösteren üç farklı bağımlı değişken için aynı formdaki üç farklı eşitlik kullanılmıştır. Uluslararası nitelikli göçü ölçebilen başka bir yöntem olmadığı için nitelik kelimesi eğitim durumu ile eşleştirilmiş durumdadır (Lowell & Findlay, 2001). Niteliklere göre göç bilgisi Brücker tarafından geliştirilen veri setinden alınmıştır (Brücker, Capuano, & Marfouk, 2013). Veri seti 1980,1985,1990,1995,2000,2005 ve 2010 yılına ait bilgileri 20 ülke için içermektedir. Kayıp veri interpolasyon yöntemi ile hesaplanmış, eksik veri sebebi ile 1986-2010 arası dönem kullanılmıştır. Veri eksikliği çok sayıda olan İspanya da panel setten dışlanmış ve 19 ülke ile hesaplamalar yapılmıştır. Aşağıdaki grafikte düşük nitelikli göç sayısı (DNG), orta nitelikli göç (ONG) ve yüksek nitelikli göç (YNG) sayılarının yıllara göre ortalamaları verilmiştir. Bu veri setinde DNG grubu, hiç eğitim almamış ya da lise eğitiminden daha düşük seviyede bir eğitimi olanları, ONG grubu, en az lise mezuniyetine denk bir eğitim almış olanları, YNG grubu ise lise mezuniyetinden daha yüksek bir eğitim seviyesine sahip olanları kapsamaktadır (Brücker, Capuano, & Marfouk, 2013). Türkiye’den göç sayılarına bakıldığında düşük nitelikli olarak

nitelendirilen gruptan diğer gruplara göre çok daha fazla göç verildiği gözlemlenmektedir (Tewes & Heimann, 2018)tedir. Bu durum, oldukça ilgi çekicidir. Zira, literatürde düşük nitelikli grup

Grafik 1. Yıllık Ortalama Göç Sayıları

beyin göçü olarak ele alınmamaktadır (Arhaus & Jakobsen, 2019). Beyin göçü, yükseköğretim seviyesinde eğitim almış kişiler kalıcı olarak ya da uzun süreli olarak bir yere göç ettiğinde ve göç seviyesi teknoloji transferi, para havalesi etkileri gibi unsurların dahi bu göç sebebiyle oluşan kaybı karşılayamadığında gerçekleşmiş olur (Lowell & Findlay, 2001).

İlk bakışta, *Grafik 1.*' in Türkiye'nin ülke dışına göç sorununda asıl problemin yüksek eğitimlilerin göçü olmadığını gösterdiği göreceli olarak söylenebilir. Çünkü böyle bir söylem, ülkedeki eğitim seviyesi oranları bilinmeden yapıldığında çok da gerçekçi bir yaklaşım olmayabilir. Gerçek durum, YNG eden sayısı ile yüksek nitelikli sınıfta olup göç etmeyen sayıları oranlandığında anlaşılabilir. Aynı şekilde ONG ve DNG sayıları da yine bu nitelik seviyesinde olup ülkeden gitmeyenlere oranlandığında yüzde olarak hangi grubun daha fazla ülkeden göç ettiğini anlamak mümkün olabilir.

Tahminde açıklayıcı değişken olarak ekonomik özgürlüğü temsilen iki farklı değişken kullanılmıştır. İlk temsilci ekonomik özgürlük indeksi (EFI)dir. Bu veri de Fraser Institute'un veri setinden alınmıştır (Brücker, Capuano, & Marfouk, 2013). Oran değil sayı cinsinden veri olduğu için doğal logaritması alınarak olası modelleme problemlerinden kaçınılmıştır. Ekonomik reform verileri t yılı ekonomik özgürlük indeksinden t-1 yılı indeksi çıkarılarak hesaplanmıştır. Böylelikle eğer ekonomik özgürlükte bir gelişme varsa değişken pozitif, gerileme varsa değişken negatif olmuştur. Ekonomik reform verisi uzun dönem etkiyi göstermek için kullanılmıştır (Arhaus & Jakobsen, 2019).

Ülkelerde kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) Dünya Bankası'ndan alınmıştır (World development indicators, 2019). Bu değişken satın alma gücü paritesi, ve 2015 dolar kuru sabitli haldedir. Böylece kur değişiklikleri ve ülkeden ülkeye değişen satın alma paritesi

değişkenliğinin modeli bozmasından kaçınılmıştır. GSYH modele doğal logaritması alınarak dahil edilmiştir.

Açıklayıcı değişken olarak -10 ve +10 arasında kodlanmış, pozitif en uç noktanın tamamen demokratiklik durumunu, negatif en uç yönün ise otokrasiyi gösterdiği demokrasi indeksi sete dahil edilmiştir (Marshall, Gurr, & Jaggers, 2019). Çatışma değişkeni de Uppsala Uyuşmazlık Verileri Programı (UCDP)'ndan alınmıştır (Gleditsch, ve diğerleri, 2002). Kukla değişken olan bu kontrol değişkeni eğer ülke içerisinde taraflardan en az birinin hükümet olduğu ve bir yıl içinde 25 kişiden fazla ölümün olduğu bir sivil çatışma durumu varsa 1 yoksa 0 değerini almaktadır. Ekonomik kriz değişkeni Uluslararası Para Fonu'(IMF)'nden yararlanarak kriz varsa 1 yoksa 0 olarak ülkeler için iki bileşenli değişken olarak kodlanmıştır (Laeven & Valencia, 2012). Çalışan hakları değişkeni ise çok kısıtlanmış çalışanlar için 0 değerini alırken tamamen korunan çalışanlar için 2 değerini alan bir değişken olup CIRI İnsan Hakları Projesi veri setinden elde edilmiştir (Cignarelli & Richards, 2019).

2.2. Tahmin Yöntemi

Tahmin yöntemi olarak literatürü takiben, çalışmada kullanılacak veri dengesiz bir panel veri seti olduğu için Sabit Etkiler (Grup içi) Tahmincisi kullanılması (Tatoğlu, İleri Panel Veri Analizi, 2018) planlanmışsa da tahmine geçmeden önce yatay kesit bağımlılığı olup olmadığının kontrolü yapılmalı ve bağımlı ve açıklayıcı değişkenlere durağanlık testi uygulanmalıdır. Yatay-kesit bağımlılığını test etmek için literatürde pek çok test bulunmaktadır (Tatoğlu, Panel Veri Ekonometrisi, 2018). Bu çalışmada, seride birimler arası korelasyon olup olmadığını görebilmek için Pesaran'ın (2004) Yatay Kesit bağımlılığı testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo.1'de gösterilmiştir (Tatoğlu, Panel Zaman Serileri Analizi, 2018).

Tablo 1. Yatay Kesit Bağımlılığı Testi

Pesaran(2004) CD (Yatay-Kesit Bağımlılığı) Testi Sonuçları				
	CD-test	p-value	corr	abs(corr)
Yüksek Nitelikli Göç	55.8	0.0000	0.853	0.853
Orta Nitelikli Göç	34.99	0.0000	0.535	0.745
Düşük Nitelikli Göç	26.04	0.0000	0.398	0.646
Gayri Safi Milli Hasıla	66.23	0.0000	0.961	0.961
Ekonomik Özgürlük İndeksi	52.52	0.0000	0.805	0.827
Ekonomik Reform	32.06	0.0000	0.482	0.518

Tablo 1.de görüleceği üzere üç farklı nitelik seviyesini gösteren göç sayısı bağımlı değişkeni de yatay-kesit bağımlılığı göstermektedir. Test sonuçlarına göre p değerleri sıfırdır ve testin sıfır hipotezi (H0) olan “yatay-kesit bağımlılığı yoktur ifadesi” kabul edilememiştir. Corr ifadesi ortalama korelasyon katsayısını göstermektedir. Örneğin, yüksek nitelikli göç sayısı değişkeninde ortalama korelasyon katsayısı yaklaşık %85'tir. Yatay-kesit bağımlılığı kullanılacak durağanlık testine karar vermek için önemlidir. Bağımlılığın tespit edildiği durumda 2. kuşak panel birim-kök testlerinden birini uygulamak gerekmektedir (Tatoğlu, Panel Zaman Serileri Analizi, 2018).

Tablo 2. Birim-Kök Testi Sonuçları

Levin-Lin-Chu birim-kök testi		Statistic	p-value
Yüksek Nitelikli Göç	Unadjusted t	-7.2746	
	Adjusted t*	-3.3892	0.0004
Orta Nitelikli Göç	Unadjusted t	-7.1412	
	Adjusted t*	-2.9046	0.0018
Düşük Nitelikli Göç	Unadjusted t	-7.2746	
	Adjusted t*	-3.3892	0.0004
Gayri Safi Milli Hasıla	Unadjusted t	-7.9199	
	Adjusted t*	-4.7569	0.0000
Ekonomik Özgürlük İndeksi	Unadjusted t	-9.5417	
	Adjusted t*	-5.5819	0.0000
Ekonomik Reform	Unadjusted t	-14.3299	
	Adjusted t*	-9.21	0.0000

Tablo 2’de Levin-Lin-Chu (2002) panel birim-kök testi sonuçlarına yer verilmiştir. Test uygulanırken gecikmeler AIC kriterine göre seçilmiştir. Bu testte sıfır hipotezi (H0) birimlerin birim-kök içerdiği şeklinde kurulmuştur. Alternatif hipotez ise birimlerin durağan olduğu üzere kuruludur. Test sonuçlarında p değerlerine bakıldığında sıfır hipotezinin reddedildiği görülmektedir. Bu durumda alternatif hipotez yani durağanlık durumu kabul edilir (Tatoğlu, Panel Zaman Serileri Analizi, 2018). Birim kök olmadığı için herhangi bir düzeltmeye ihtiyaç duyulmaz.

Analiz için tüm açıklayıcı ve kontrol değişkenleri gecikmeli olarak kullanılmıştır. Tanımlayıcı tabloya ve ülkeler listesine ekler bölümünde ulaşılabilir.

3. Ampirik Analiz

Her bir nitelik seviyesi için 5 farklı model kurgulanmıştır. Modelde ekonomik özgürlük indeksinin katsayısı kısa-dönem etkiyi, ekonomik reform katsayısı ise uzun vadedeki etkiyi göstermesi için modellere dahil edilmiştir (Arhaus & Jakobsen, 2019).

Tablo 3. yüksek nitelikli göç sayısını bağımlı değişken olarak alan modellerin tahmin sonuçlarını göstermektedir. Model (1)’ e bakıldığında ekonomik özgürlüğün istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) ise %99 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlıdır. Pozitif bir katsayılı GSYH beklendiği üzere, ekonomisi iyiye giden ülkenin Türkiye’den daha fazla yüksek nitelikli göç alabileceğini ifade etmektedir. Yarı esnek bir model olduğu için katsayıların esnekliği ifade etmediği bilinmelidir. Açıklayıcı değişkenlerin yokluğu yüksek ve negatif bir sabit terim ile sonuçlanmıştır.

Tablo 3. Ekonomik Özgürlük İndeksinin Türkiye'den Yüksek Nitelikli Göç (YNG) Sayısına Etkisi

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	YNG	YNG	YNG	YNG	YNG
Ekonomik Özgürlük İndeksi (t-1)	0.1213956 (0.1494207)		.1264889 (.158132)		
Gayri Safi Milli Hasıla(t-1)	2.36684*** (0.2122723)	2.475868*** (0.2545963)	2.384568*** (.2136421)	2.510376*** (-0.2758612)	2.509902*** (.2754151)
Ekonomik Reform(t-1)		-.3214857 (0.270632)	-.0278174* (.0150986)	-1.623568 (.2684589)	-.2703839 (.2708467)
Demokrasi(t-1)			-.04741 (.0537742)	-.0236882* (0129577)	-.0236882* (.0129257)
Çatışma(t-1)			-.04741 (0.0537742)	-.0391499 (.0558736)	
Ekonomik Kriz(t-1)			.0041172 (.0477376)	-.0265624 (.0400462)	
Çalışan Hakları İndeksi(t-1)			-.1062* (.0528651)	-.1068836* (.0514175)	-.1044617* (.0507946)
Sabit Terim	-18.46505*** (1.952376)	-18.66784*** (2.677105)	-18.2686*** (1.908588)	-18.64847*** (2.764726)	-18.6496*** (2.759499)
Tahmin Yöntemi	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler
Ülke sabit etkisi	Var	Var	Var	Var	Var
Gözlem sayısı	456	456	452	452	452
R kare	0.7063	0.7049	0.7196	0.7173	0.7171

Not: İstatistiksel anlamlılık seviyeleri: ***p<0.01 **p<0.05 *p<0.10

Model (2)' de (1)'deki denklemdeki ekonomik özgürlük indeksi, ekonomik reform ile değiştirilmiştir. Buradaki amaç, kısa-dönem ile uzun-dönem etkilerini incelemektir. Sabit terim ve GSYH (1)'deki gibi istatistiksel olarak anlamlı bulunurken, model (2)' de de ekonomik özgürlük öncüsü olan ekonomik reform istatistiksel olarak anlamsız çıkmıştır. Gözlem sayısı her iki modelde de aynı ve 456' dır. R-kare değerleri birbirine yakın olarak yaklaşık %70' i işaret etmektedir. Model (3) ve (4) sırası ile (1) ve (2)' ye kontrol değişkenlerinin eklendiği versiyonlardır. Çalışan hakları değişkeni her ikisi için de %90 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif işaretlidir. Bu şaşırtıcı bir sonuç olarak görülebilir. Çalışan ülke çalışanların haklarını korudukça, o ülkeye olan göç negatif etkilenmektedir. Ancak eğer ülkelerin çalışanlarını koruma politikaları önce vatandaşına iş bulma önceliği tanıyorsa bu sonuç makul karşılanabilir. Örneğin, örneklemden Lüksemburg' ta açık bir pozisyona ancak ülke içinden nitelikli bir çalışan bulunamazsa başka bir ülkeden çalışan transfer etmeye izin verilmektedir. Prosedür bazı ülkelerde kendi vatandaşları için ödendiğinden fazla bir vergi ödemeyi de gerektirebilmektedir. Bu gibi göçe zorluk çıkaran durumlar göz önüne alındığında çalışan haklarının. Negatif katsayı ile istatistiksel anlamlılık göstermesi mantıklı görülebilir. Model (5)' te açıklayıcı değişkenlere sadece kontrol değişkenleri eklenmiş, hiçbir modelde anlamlılık göstermeyen çatışma ve ekonomik kriz değişkenleri model dışı bırakılmıştır. Önceki dört modelde, ekonomik reform değişkeni istatistiksel olarak ekonomik özgürlük indeksi değişkeninden daha düşük p değerlerine sahip olduğu için modele onun dahil edilmesi tercih edilmiştir. Ancak istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. (5)' te GSYH, demokrasi, Çalışma hakları indeksi ve sabit terim istatistiksel olarak farklı seviyelerde anlamlılık göstermektedir. Demokrasi ve ekonomik reform katsayıları da sezgisel beklentinin aksine negatif bulunmuştur.

Tablo 4.' te bağımlı değişkenin orta nitelikli göçmen sayısı olduğu modeller görülmektedir. Modeller Tablo 3.'teki YNG sayısı için kurulan modellerde birebir aynı yapıdadır. Bu modeller incelendiğinde, (2), (4) ve (5)'te ekonomik reformun %95 güven aralığında istatistiksel olarak anlamlı olduğu gözlenmektedir. Ekonomik özgürlük indeksi ise istatistiksel olarak anlamlılık göstermemiştir. Bu durum, ekonomik özgürlüğün kısa dönemde etki gösteremeyip uzun dönemde göç sayısına olumsuz bir etki ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 4. Ekonomik Özgürlük İndeksinin Türkiye'den Orta Nitelikli Göç (ONG) Sayısına Etkisi

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	ONG	ONG	ONG	ONG	ONG
Ekonomik Özgürlük İndeksi (t-1)	0.2081105 (.2044125)		.225488 (.2130497)		
Gayri Safi Milli Hasıla(t-1)	1.874296** (.5476046)	1.91212*** (.4474871)	1.942028** (0.54682)	2.017779*** (.462321)	2.065098*** (.4517872)
Ekonomik Reform(t-1)		-1.06543** (.3858104)		-1.010133** (.3913097)	-1.007431** (.3935803)
Demokrasi(t-1)			-0.0669965** (0.0241952)	-0.0569386** (.0238793)	-0.0621443** (.0224102)
Çatışma(t-1)			-.2550914 (.155101)	-.2354183* (.1193203)	-.2174825* (.1058592)
Ekonomik Kriz(t-1)			.0029383 (.0835574)	-.0821196 (.079368)	
Çalışan Hakları İndeksi(t-1)			-.116048 (.0874357)	-.1142365 (.0890)	
Sabit Terim	-13.73607** (5.019707)	-12.49661** (4.699988)	-13.76934** (4.860776)	-12.89564** (4.683441)	-13.53873*** (4.529551)
Tahmin Yöntemi	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler
Ülke sabit etkisi	Var	Var	Var	Var	Var
Gözlem sayısı	456	456	452	452	452
R kare	0.5429	0.5565	0.5736	0.5824	0.5754

Not: İstatistiksel anlamlılık seviyeleri: ***p<0.01 **p<0.05 *p<0.10

Anlamsız kontrol değişkenlerinin modelden dışlandığı (5) demokrasi ve çatışma halinin de orta nitelikli sınıftan göçünde etken olduğunu göstermektedir. Çatışma durumu beklenildiği üzere göçü azaltan bir etki ederken, demokrasi burada da beklenenin aksine negatif katsayıya sahiptir. Demokratikleşmesi artan gelişen ülkeye orta nitelikli göç sayısında azalma olacağı görülmektedir. Demokratikleşme artışının göçmen kabulünün zorlaşmasına etkisi konusunda bu çalışma yapılırken bir bulguya rastlanmamıştır. Tüm modeller için sabit terimler de istatistiksel olarak anlamlıdır. Model (5) hem açıklayıcı hem de kontrol değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı ve en yüksek R-kare (0,5754)'ye sahiptir. Ancak modelin yalnızca yaklaşık %57 açıklayıcılığa sahip olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Düşük nitelikli göç sayılarını bağımsız değişken olarak alan modeller Tablo 5.'te gösterilmiştir. Bu tablodaki 5 model de önceki tablolardakilerle aynı şekilde oluşturulmuşlardır. Orta nitelikli göçüne benzer şekilde düşük nitelikli göç eden sayısı için de ekonomik özgürlük indeksi istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Ancak ilginç olan bu nitelik sınıfı için ekonomik reform da anlamlı çıkmamıştır. Sonuçlar göre ekonomik özgürlüğün ne kısa ne de uzun dönemde göç üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Sabit terim, tüm modellerde istatistiksel olarak bir anlam ifade etmemiştir. Kontrol değişkenlerinden de yalnızca demokrasi negatif yönlü bir etki ifade etmektedir. Modellerin tamamında, R-kareler %40 civarında bir açıklayıcılık göstermiş olup en yüksek R-kare değeri model (4)'te görülmüştür. Standart hatalar da model (5)'e göre nispeten küçük olduğu için kontrol değişkenlerinin en azından bir kısmının aslında modeli iyileştirdiği ancak yeterli sayıda gözlem olmadığı için anlamlılık yakalayamadığı ihtimali düşünülebilir.

Tablo 5. Ekonomik Özgürlük İndeksinin Türkiye'den Düşük Nitelikli Göç (DNG) Sayısına Etkisi

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
	DNG	DNG	DNG	DNG	DNG
Ekonomik Özgürlük İndeksi (t-1)	0.2047463 (.1436302)		.2317214 (.141049)		
Gayri Safi Milli Hasıla(t-1)	.9210705* (.482887)	1.171195*** (.4012585)	1.015251** (.4624481)	1.322254*** (.3697417)	1.302504*** (0.3709738)
Ekonomik Reform(t-1)		-.3137208 (.2036591)		-.248693 (.1910779)	-0.2520362 (.1975784)
Demokrasi(t-1)			-.0790479*** (.0179139)	-.072873*** (.0184225)	-.0708597*** (.0183119)
Çatışma(t-1)			-.0585509 (.1146671)	-0.0459684 (0.1321784)	
Ekonomik Kriz(t-1)			.0737217 (.0702655)	0.0331647 (0.0712409)	
Çalışan Hakları İndeksi(t-1)			.0446692 (.0403576)	0.0418555 (0.0418336)	
Sabit Terim	-2.803312 -4.510619	-3.850465 (4.214919)	-3.346323 (4.101873)	-4.841323 (3.709243)	-4.581756 (3.718413)
Tahmin Yöntemi	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler	Sabit Etkiler
Ülke sabit etkisi	Var	Var	Var	Var	Var
Gözlem sayısı	456	456	452	452	452
R kare	0.4146	0.3954	0.4584	0.4307	0.4283

Not: İstatiksel anlamlılık seviyeleri: ***p<0.01 **p<0.05 *p<0.10

4. Sonuç

Bu çalışma, ekonomik özgürlükteki iyileşme ülkeden beyin göçünde hafifleme sağlıyor ise tersinin de mümkün olup olmadığını incelemek amacı ile yapılmıştır. Üç farklı eğitim seviyesine sahip göçmen grupları bu amaçla bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Kısa dönem etkisine rastlanamamış olup yüksek ve orta eğitilmiş göç sayısında, hedef ülkenin ekonomik reformunun beklenen aksine azaltan bir etki yaptığı tespit edilmiştir. Bundaki sebep gelişmiş ülkelerin göçü belirli bir seviyede tutma ve sınırlama politikaları olabilir. Bununla birlikte, göç edilen gelişmiş ülkelerdeki demokratik ilerlemenin de her üç eğitim grubu için yine göç sayısında bir azalış meydana getirdiği görülmüştür. Konuya ilişkin literatürde çalışma sayısı kısıtlı olduğu için karşılaştırma yapılabilmesi adına daha fazla çalışmanın yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Farklı gelişmekte olan ülkelere, gelişen ülkelere olan göç ile ilgili benzer çalışmaların yapılması daha eller tutulur bir yorum yapılmasına olanak sağlayacaktır.

Kaynakça

- Arhaus, J. H., & Jakobsen, T. G. (2019). Rewards of Reforms: Can economic freedom and reforms in developing countries reduce the brain drain. *International Area Studies Review*, 1-21.
- Böhme, M. H., Gröger, A., & Stöhr, T. (2019, April 8). Searching for a better life: Predicting international migration with online search keywords. *Journal of Development Economics*.
- Brücker, H., Capuano, S., & Marfouk, A. (2013). *Education, gender and international migration: Insights from a panel dataset 1980-2010 - Methodology Report*. Institute for Employment Research, The Research Institute of the Federal Employment Agency.
- Brücker, H., Capuano, S., & Marfouk, A. (2013). *Education, gender and international migration: insights from a panel-dataset 1980-2010*. Retrieved from Institute for Employment Research: <https://www.iab.de/en/daten/iab-brain-drain-data.aspx>
- Chaplain, C. (2018, October 5). *Low-skill migrants vs. high-skill migrants - what do the terms actually mean and what is the impact?* Retrieved from inews: <https://inews.co.uk/news/politics/brexit/low-skilled-high-skilled-migrants-difference-brexit-245782>
- Cignarelli, D., & Richards, D. (2019, November 22). *Data & Documentation*. Retrieved from CIRI Human Rights Data Project: <http://www.humanrightsdata.com/p/data-documentation.html>
- d'Albis, H., Boubtane, E., & Coulibaly, D. (2018). International Migration and Regional Housing Markets: Evidence from France. *International Regional Science Review*, 1-34.
- Edo, A., Ragot, L., Rapoport, H., Sardoschau, S., & Steinmayr, A. (2018). The Effects of Immigration in Developed Countries: Insights from Recent Economic Research. *Policy Brief No:22*.
- Erdal, M. B., & Oeppen, C. (2017). Forced to leave? The discursive and analytical significance of describing migration as forced and voluntary. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1469-9451.
- Funkhouser, E. (1992). Migration from Nicaragua: Some Recent Evidence. *World Development* 20 (8), 1209–1218.
- Görlich, D., Mahmoud, T. O., & Trebesch, C. (2007). Explaining Labour Market Inactivity in Migrant-Sending Families: Housework, Hammock, or Higher Education? *Kiel Working Papers*.
- Gleditsch, N. P., Wallensteen, P., Eriksson, M., Sollenberg, M., & Strand, H. (2002). Armed Conflict 1946–2001: A New Dataset. *Journal of Peace Research* 39(5), 615–637.
- Khoudour, D. (2017, February). *To make the most of migration, developing countries need a more coherent policy agenda, says new OECD Development Centre report*. Retrieved from OECD: <https://www.oecd.org/dev/migration-development/developing-countries-need-more-coherent-policy-agenda-make-most-migration-says-new-oecd-development-centre-report.htm>
- Khoudour, D. (2019, November 24). *Is migration good for development? Wrong question!* Retrieved from OECD: <https://www.oecd.org/development/development-posts-migration-development.htm>
- Laeven, L., & Valencia, F. (2012). Systemic Banking Crises Database: An Update. *the IMF Working Paper Series*.
- Levin, A., Lin, C.-F., & James Chu, C.-S. (2002). Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. *Journal of Econometrics, Elsevier, vol. 108(1)*, 1–24.
- Lowell, B. L., & Findlay, A. (2001). *Migration of Highly Skilled Persons from Developing Countries: Impact and Policy Responses - Synthesis Report*. Geneva: International Migration Branch of International Labour Office.
- Marshall, M. G., Gurr, T., & Jagers, K. (2019, October 28). *The Integrated Network for Societal Conflict Research (INSCR) Data Page*. Retrieved from Center for Systemic Peace: <https://www.systemicpeace.org/inscrdata.html>

- Mensbrugge, D. v., & Roland-Holst, D. (2009). Global Economic Prospects for Increasing Developing Country Migration into Developed Countries. *Human Development Research Paper 50*.
- Mohieldin, M., & Ratha, D. (2019, March 01). *the World Economic Forum*. Retrieved from Migration can support economic development if we let it. Here's how:
<https://www.weforum.org/agenda/2019/03/migration-myths-vs-economic-facts/>
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. *The Institute for the Study of Labor (IZA) Discussion Paper Series No. 1240*.
- Tatoğlu, F. Y. (2018). *İleri Panel Veri Analizi*. İstanbul: Beta.
- Tatoğlu, F. Y. (2018). *Panel Veri Ekonometrisi*. İstanbul: Beta.
- Tatoğlu, F. Y. (2018). *Panel Zaman Serileri Analizi*. İstanbul: Beta.
- Tewes, O., & Heimann, C. (2018, May 23). Reasons for Moving in Times of Crisis: The Motives Behind Migration of Highly-Skilled Spaniards to Berlin and London. *Institute for the Study of Societal Issues University of California, Berkeley* .
- Vargas-Silva, C. (2012, Mar 12). *Migration and Development*. Retrieved from The Migration Observatory Oxford University:
<https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/primers/migration-and-development/>
- World development indicators*. (2019, November 10). Retrieved from The World Bank:
<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators/preview/on>

Ekler

Değişkenler Özet Tablosu

Değişken	Gözlem	Ortalama	Standart sapma	Min	Max
YNG	475	7.272867	2.345973	2.61007	10.98738
ONG	475	7.504443	2.658281	1.609438	12.58694
DNG	475	8.412129	2.965563	2.197225	13.65647
LogGSYM	500	10.49382	0.3845936	8.881729	11.58772
Ekonomik Özgürlük İndeksi	500	7.625698	0.5961999	5.356322	8.725383
Ekonomik Reform	500	0.04325	0.0966992	-0.30228	0.422917
Demokrasi	496	9.806452	1.180155	-6	10
Ekonomik Kriz	500	0.042	0.20079	0	1
Çatışma	500	0.01	0.0995984	0	1
Çalışan Hakları	500	1.674	0.5217936	0	2
Yıl	500	1998	7.218324	1986	2010
Ülke	500	10.5	5.772056	1	20

Ülkeler Listesi

- 1 Avusturalya
- 2 Almanya
- 3 Avusturya
- 4 Birleşik Devletler
- 5 Birleşik Krallık
- 6 Danimarka
- 7 Finlandiya
- 8 Fransa
- 9 Hollanda
- 10 İrlanda
- 11 İspanya Ülke eksik veri sebebiyle analiz dışı bırakılmıştır
- 12 İsveç
- 13 İsviçre
- 14 Kanada
- 15 Lüksemburg
- 16 Norveç
- 17 Portekiz
- 18 Şili
- 19 Yeni Zelanda
- 20 Yunanistan

EUROASIA SUMMIT

Congress on Scientific Researches and Recent Trends-7

December 6-9, 2020 / Baku Euroasian University, Azerbaijan

Book of Full Texts / Volume-3

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA VAKIF KURUMLARI

THE INSTITUTION OF FOUNDATION (WAQF) IN THE OTTOMAN EMPIRE

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

TNKÜ İİBF İktisat Bölümü

Zümrüd Nuri

TNKÜ SBE İktisat ABD

ÖZET

Vakıflar, bugüne kadar sosyal, kültürel, dini, ekonomik, hukuki ve tarihi yönden ele alınıp araştırılan önemli konulardan biridir. Vakıf, İslam dünyasında, bilhassa Osmanlı döneminde, yoksulluğu ortadan kaldırmaya çalışan, devlet hizmetlerini yerine getiren ve herhangi bir kar amacı gütmeyen önemli kuruluşlara denmekteydi. Tarih boyunca vakıflar, toplumsal hayatta birçok fonksiyonlar icra etmişler. Halkın temel ihtiyaçları olan eğitim, sağlık, bayındırlık, imar ve dini hizmetlerin büyük bir kısmı çoğunlukla vakıflar aracılığıyla yerine getirilmiştir. Sosyal devlet kurumları olan vakıflar sayesinde birçok okullar, hastaneler, limanlar, medreseler, kütüphaneler, çeşmeler ve sarnıçlar inşa edilerek korunmuştur. Ayrıca, Osmanlı'da dini, iktisadi ve sosyal nitelikteki kamu hizmetlerinin önemli bir kısmının finansman kaynağı vakıflar olmuştur. Vakıf sistemi, İslam dini kabul edildikten sonra özellikle Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar döneminde sosyokültürel ve ekonomik hayata damgasını vurmuştur. Günümüzde bir refah devleti tarafından gösterilen hizmetlerin verildiği bu müesseselerin kurulması ve finanse edilmesi İslam dünyasında 20.yüzyıla kadar vakıflar aracılığıyla yerine getirildi. Bu bağlamda, yaptığımız çalışmanın temel amacı, Osmanlı İmparatorluğunda hemen her alanda adı geçen vakıf kurumlarının tarihi gelişim sürecini ve çeşitlerini daha ayrıntılı bir şekilde incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Vakıflar, Sosyal Refah, Yoksul.

ABSTRACT

Foundations, social, cultural, religious, economic, legal and historical aspects of the past is one of the important issues studied. The foundation was called important institutions in the Islamic world, especially in the Ottoman period, which tried to eliminate poverty and fulfilled the services of the state. Throughout history, foundations have performed many functions in social life. Most of the basic needs of the people, education, health, public works and religious services were mostly carried

out through foundations. Many schools, hospitals, ports, madrasas, libraries, fountains and cisterns have been built and maintained by the foundations of social state institutions. In addition, the foundations of the financing of a significant part of the public services of religious, economic and social qualities in the Ottoman Empire were the foundations. After the Islamic religion was accepted, the foundation system marked the socio-cultural and economic life of the Anatolian Seljuks and Ottomans. The establishment and financing of these institutions, which are now being served by a welfare state, were carried out through foundations until the 20th century in the Islamic world. In this context, the main aim of our study is to examine the types and operation of foundations which are important institutions mentioned in almost every field in Ottoman Empire.

Key Words: *Ottoman, Foundations, Social Welfare, Poor.*

GİRİŞ

Toplumda bireylerin sosyal ve ekonomik açıdan birbirinden farklı seviyede olmaları sonucu zengin-yoksul ayrımı meydana gelmiştir. Tarihsel süreçte toplumların ve bireylerin çeşitli alanlarda verilen hizmetlere ihtiyaç duyması vakıf kurumunu ortaya çıkaran en önemli nedenlerden biridir. Vakıf anlayışı, sosyal, kültürel, dini, hukuki ve ekonomik boyutları olan çok geniş bir anlayıştır. Tarihe bakıldığında, vakıfların ilk izlerine Eski Mısır, Babil ve Orta Asya Türk devletlerinde rastlanmaktadır.(Akyıldız ve Abay, 2017: s.141)

Tarihi süreç değerlendirildiğinde, vakıfların yardımlaşma anlayışının kurumsal hale geldiği yapılar olduğu anlaşılmaktadır. Vakıf, toplumun ve bireylerin refahını amaçlayan büyük bir sistemdir. Vakıfların kurulma sebeplerine baktığımızda, yoksullara yardım etmek, güçlenmek ve prestij kazanmak, vergilerden muaf olmak ve mal varlıklarının gasp edilmesini önlemek gibi önemli görevleri üstlendiği görülmektedir. Vakıf kurumları, devletde yoksulluk oranını azaltmak ve sosyoekonomik hareketliliği arttırmak amacıyla kurulan ve herhangi bir maddi çıkarı olmayan kurumlar olarak tanımlanmaktadır. (Türkoğlu, 2013: s.188)

Vakıfların hemen her tanımındaki ortak özellik olarak, bir malın devlet hizmetine tahsis edilmesini gösterebiliriz. Bu temel özellik, vakıf kurumuna sosyal boyut kazandırmaktadır. Çünkü bu kurum kamuya hizmet verdiği için dolayı kamu ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamıştır. Ayrıca, bahsedilen kamu hizmetinden yararlananların insanlardan oluşması sebebiyle kurum ve toplum arasında ilişki kurulmuş ve bu ilişki kuruma sosyal içerik kazandırmıştır.(Ertem,1999:s.26)

Önemli bir yardımlaşma kurumu olan vakfın, İslamiyet'ten önce de var olduğu bilinmektedir. İslamın kabulü ile birlikte hızlı bir şekilde gelişerek daha da yaygınlaştırılmıştır. Aynı zamanda

Selçuklu ve Osmanlı Devletleri tarafından benimsenerek sosyal ve ekonomik hayatın hemen her alanında yerini almıştır.(Semiz,2016:s.92) Osmanlı Devleti'nde uzun yıllar boyunca yönetim, adaletin sağlanması, güvenliğin temin edilmesi gibi meseleler merkez ve taşra yetkilileri tarafından sağlanırken, eğitim, sağlık, imar gibi birçok sosyal hizmetler, genellikle devletin eliyle yürütülen vakıflar aracılığıyla sağlanmıştır. Devlet sahip olduğu kıt kaynaklarla tüm kamusal hizmetleri üstlenmiş olsaydı, belki de toplumun pek çok ihtiyacı karşılanmayacaktı ve görmezden gelinecekti. Nitekim, vakıflar sayesinde devletin diğer sosyal alanlarında da önemli adımlar atıldı.(Kılıçalp,2013:s.1)

Vakıflar ilk başlarda şahsi ihtiyaçların karşılanması amacıyla ortaya çıkmışken, sonralar bu kurumlara ilgi gösteren diğer milletlerin sosyal, kültürel ve iktisadi yapısı, ihtiyaç ve eğilimlerine göre gelişerek hayatın hemen her alanında yer almıştır. Özellikle Osmanlı döneminde vakıfların hem ferdi hem de devlet ihtiyaçlarına yönelik olduğu görülmektedir.(Ekinci ve Can,2017:s.50)

Vakıflar, verdikleri hizmet bakımından yalnızca yoksullara ve düşkünlere değil, aynı zamanda din ve mezhep ayırmaksızın bütün insanlara hizmet vererek toplumsal sorumluluğunu etkili bir şekilde yerine getirmiştir. Böyle bir vakıf geleneğinin Osmanlı Devleti'nde de uygulandığı görülmektedir. Başta Osmanlı sultanları olmak üzere, tüm yöneticiler tarafından kurulan vakıf tesisleri zamanla daha da gelişerek farklı boyutlara taşınmıştır.(Aydın,2003:s.316)

Günümüzde modern toplumlarının sosyal yardım sistemlerinin, tüm toplumu ve bireyleri koruma amaçlı yerine getirdiği uygulamaları geçmişte vakıf kuruluşları tarafından yapıldığından, geleneksel sosyal yardım kurumlarından biri olan vakıflar, bu müesseseler arasında en gelişmiş ve en geniş kapsamlı olanıdır.(Kozak 1994: s.34)

Osmanlı dönemindeki vakıflar, günümüz vakıflarından farklı olarak, rekabet amacı ile değil, birbirini tamamlayıcı özelliğine sahiptiler. İslam Devletlerinde büyük önem kazanan vakıf kuruluşları, Osmanlı devleti'nde tekamülün zirvesine ulaşmış ve İslam dünyasının en orjinal ve zengin kuruluşlarından biri haline gelmiştir. Osmanlı'da vakıf tesislerinin yaygınlaşması ile şehir yaşamı canlılık kazandı. Devlet tarafından herhangi bir müdahale yapılmadan şehir hizmetlerinin yerine gelmesi sağlandı. Vakıfların sanat tarihi alanına da önemli katkıları oldu. Nitekim, vakıflar tarafından kurulan tesislerle mimari alana önemli sanat eserleri kazandırıldı.(Kılıçalp,2013:s.2)

Osmanlı Devleti'nde yaklaşık altı yüz yılı aşkın bir zaman diliminde kurulan ve yönetilen tüm vakıf kuruluşlarını dar bir kapsamda ele almak mümkün olmayacağından dolayı,

yaptığımız çalışmada Osmanlı vakıf sistemini sadece temel hatları ile birlikte yüzeysel olarak tahlil etmeye çalışacağız.

I. VAKIF KAVRAMININ TANIMI VE TARİHÇESİ

Vakıf kelimesi Arap kökenli bir kelime olup, sözlük anlamıyla alıkoyma, durdurma, ayırma, tutuklama, bağlama, bağışlama, tamamen verme manalarına gelmektedir. (Ballar, 2008: s. 25). Vakıf kelimesi kavramsal anlamda, bir mal veya mülkü bir başkasına satılmamak üzere hayır işlerine bağışlamak olarak belirtilmektedir. (Aydın, 2003: s. 314)

Vakıf kavramı, bir malın veya mülkiyetin kalıcı bir şekilde toplumun veya insanlığın hayırına bırakılmasıdır. Vakıf kuruluşu hem insani hem de sosyal boyutlara sahip bir sosyal kurumdur. Vakıf, toplumdaki bir bireyin özel mal veya mülkünü, hayır işlemek amacıyla ihtiyaç sahibi bireylerin topluma tekrar kazandırılması adına tahsis etmesidir. Bu kavram, ilgili literatürde çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Bunun sebebi ise kavramın farklı, örneğin hukuki, dini vs boyutlarının olmasıdır. İktisadi yönüyle vakıf, kişinin gayret göstererek çalışması ile kazanılan mal varlıklarının gönüllü olmak şartıyla bağışlanmasına müsaade etmesidir. Dini yönden vakıf, ihtiyaç sahibi kimselerin ihtiyacını karşılamak amacıyla bireyin mülkünden başkaları için vazgeçerek ortaya koyduğu hastane, okul, cami ve diğer kazanç getiren müesseseler olarak tanımlanmaktadır. (Türkoğlu, 2013: s. 188) Vakıf, sosyal, kültürel ve insani boyutlara sahip yönleri olan bir sosyal kuruma denmektedir. (Kodaman, 1988: s. 1). Vakıf kurumu, toplumdaki bir bireyin özel mülkünü, hayır işlemek amacıyla ihtiyaç sahibi bireylerin yararlanması adına sunmasıdır. (Gökbilgin, 1977: s. 93). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere toplumlarda vakıf, sosyal yardım mekanizması yolu ile kişilerin kendi rızası ile mallarını ihtiyaç sahiplerinin kullanmasına ve ihtiyaçlarının karşılanmasına fayda sağlamaktır. Çeşitli vakıf tanımlamalarının ortak özelliği, bir kişinin malının devlet hizmetine sunulmasıdır.

Kişisel çıkarlar yerine toplumun faydasını ön plana çıkaran vakıflar, sistemsel açıdan hoşgörü, refah ve birliyin oluşturulması için çalışmıştır. Toplumun refahını sağlamak amaçlanırken kişisel mutluluğun önemli olmadığı düşüncesi yaygınlaşmıştır. Vakıflar, toplumun ve insanlığın mutluluğunu hedefleyen büyük bir sistemdir. (Yediyıldız, 1986: s. 153-154).

Vakıflarla özel mülk anlayışı terk edilmekteydi. Özel mülkiyetten çıkan mallar devletin mülkiyetine de geçmeyerek, burada üçüncü bir mülkiyet türü oluşturmaktaydı. Dolayısıyla, vakıflara bazı kaynaklarda 'Üçüncü Sektör' de denilmektedir. (Aydın, 2003: s. 314)

Vakıfların kökeni çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. İslam'ın kabulünden önce bazı birlikler kendi usullerine uygun vakıflar kurmuşlardır. Örneğin, Anadolu'da Hititler, Türkistan'da

Uygurların kendi yöntemleriyle kurduğu vakıflara ait çeşitli kaynaklar tespit edilmiştir. Diğer taraftan, bazı kaynaklarda ilk kurulan vakfın Hz. İbrahim tarafından tesis edildiği belirtilerek, vakıfları arasında en önemli olanının Kâbe olduğu gösterilmiştir. (Kayaoğlu, 1976: s. 52)

Vakıf uygulamaları, Emevîler, Abbasîler ve sonraki İslam devletleri dönemlerinde gelişerek yaygınlaşmıştır. İslam Dünyası tarihinde ve İslam medeniyetinde önemli bir yere sahip hayır kurumu olarak bilinen vakıflar özellikle VIII. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyılın sonlarına kadarki zaman diliminde tüm İslam devletlerinin sosyoekonomik ve kültürel hayatında oldukça etkili olmuştur. (Yediyıldız, 1982: s. 16)

Vakıf sisteminin tarihi gelişim süreci incelendiği zaman, İslamiyetden önce yapılan hayır işlerinin bu sistemin temelini oluşturduğunu görmekteyiz. Vakıfların tarihçesinde ilk erişebildiğimiz bilgilerin başında Babil kaynakları gelmektedir. (Ateş, 2017: s. 152) Vakıf sistemi tarih boyunca toplum, mekan ve zamana bağlı olmaksızın doğrudan farklı ırk ve etnik guruplara uygulanmıştır. Tarihi çok eskilere dayanan vakıf kuruluşlarının bilinen bir tarihi yoktur ve bunun yanı sıra, Sümer ve Babillerde izine rastlanmaktadır. İslamın yayılması ile birçok devletde gelişmiş vakıf sisteminin mevcut olduğu görülmektedir. Elde edebildiğimiz bilgilerin sonucunda, İslam ülkeleri arasında Şam'da ilk kez vakıf inşa edilmiştir. Bu vakıf, Emevi Halifesi Abdülmelik'in oğlu Velid tarafından 706 yılında inşa edilmiş ve "Ümmeye Camii" olarak adlandırılmıştır. (Deniz, 2016: s. 334)

Geçmişte vakıf kurumları, toplumda gelişimin sürekliliğini sağlayabilecek öneme sahipti ve ağırlıklı olarak İslam Dininin hüküm sürdüğü toplumlarda hakimdi. Vakıfların sosyolojik boyutu diğer boyutlara göre daha çok ağırlıklıdır ve hatta siyasi, iktisadi ve hukuki boyuttan incelendiği zaman bile yine sosyolojik boyutun etkisinde olacaktır. İnsanlığın en eski dönemlerinden bu yana toplumların kendi usulleriyle ve kendi yapıları içerisinde, o topluma mensup bireylerin sosyal yardım ve sosyal dayanışma ihtiyaçlarını karşılayacak müesseseler oluşturdukları doğrudur. Çünkü sosyal güvenliğe ve sosyal refaha, dayanışmaya tarihin her bir zaman diliminde ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle, hiçbir birey veya toplum, sosyal anlamda yardımlaşmayı görmezden gelemez. Sonuç itibari ile, vakıf sistemi tüm devletlerde sosyal refahı ve toplumu korumayı amaçlayan bir sistem olarak bilinmektedir. (Ertem, 1999: s. 26)

Vakıfların sadece İstanbul'da kurulduğunu söylemek doğru olmaz. Bu dönemde vakıflar, Osmanlı Devleti'nin geniş bir coğrafyaya yayılmasından dolayı, Şam, Kahire, Tunus ve Bağdat gibi bölgelerde de görülmektedir. (Kazıcı, 2003: s. 85)

Tarihin en eski zamanlarından beri iyilik yapmak ve yardım etmek duygusu insanlığa birçok faydalı sosyal kurum kazandırmıştır. Bu kurumlara örnek olarak gösterilebilecek vakıf kurumları da daha çok gelişerek sistemleşmiş ve birçok Türk İslam devletleri arasında yaygınlaşmıştır. (Akbulut, 2007: s.63).

II. OSMANLI'DA VAKIFLARIN YERİ VE ÖNEMİ

Osmanlı Devleti'nde vakıf kuruluşlarının önemi çok büyüktür. Fakat, durgunluk döneminde diğer kurumlarda olduğu gibi vakıflarda da beklenen dağınlıklar yaşanmıştır. Bazı sosyal bilim araştırmacıları bu dağınlıktan yola çıkarak vakıf müesseselerinin iktisadi, ilmi ve ictimai açıdan doğurduğu zararlardan bahsetmektedir. Bu görüşlere sahip bilginler, vakıflar tarafından kurulan sosyal müesseselerinin bedava yiyip içen ve yatan bir toplum doğurduğunu düşünmekteydiler.(Öztürk,2002:s.439)

Tüm bu eleştirilerin yanısıra, vakıf sisteminin Osmanlı için hem devletin halka karşı üzerine düşen görevi yapması hem de ulaşılması zor olan yerlere yardım götürmesi açısından çok önemli olduğunu düşünen görüşler de vardı. Osmanlı'da vakıf sisteminin yaygınlığı konusuna bakıldığında,Osmanlı'nın bir vakıf medeniyetine sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz.(Öztürk,2002:s.440)

Osmanlı'da vakıf uygulamasının yeri ve önemini ve ne derecede yaygın olduğunu daha iyi anlamak ve görebilmek için aşağıdaki örneği verebiliriz:1540 yılında sadece Anadolu bölgesinde vakıflar yolu ile 342 cami, 110 medrese, 45 imaret, 1055 mescit, 154 muallimhane, 75 kervansaray işletilmekte idi.(Saydam,1999:s.229)

İslam kültürünün gelişmesinde önemli yere sahip olan vakıflar,aynı zamanda insanlar arasında sosyal açıdan adaletin sağlanması ve din ve mezhep farklılıklarının ortadan kaldırılması bakımından önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, günümüzde belediyeler tarafından üstlenilen başta şehirleri gereken su ile temin etmek olmak üzere diğer önemli görevleri o dönemlerde vakıflar yapmaktaydı.Aynı zamanda, vakıflar, sokakların temizlenmesi, şehirlerin görüntüsünün güzelleştirilmesini de kendine amaç edinmiştir.Bunun yanısıra, köprü, yol ve konaklama yerleri için de vakıflar kurulmuştur.Nitekim, Osmanlı'da sosyal refah seviyesini bize en iyi şekilde gösteren sistem, imaret sistemidir. Vakıflar ile sadece imar alanında müesseseler kurulmamış,aynı zamanda sosyal yardım kurumları ve dini tesisler de yapılmıştır. Bu tesislerde yoksullara, muhtaçlara, düşkünlere, yolculara, vakıf görevlilerine vs. üç öğün yemek verilmekteydi.Bu dönemde sadece İstanbul'da 20 imaret bulunmaktaydı ve bu imaretlerin her birinde her gün binlerce kişiye yemek verilmekteydi.Tüm bunlar göz önüne alındığında, vakıflarla ilgili olumlu düşüncelere sahip olabiliriz.

Müslüman olup-olmaması farketmeksizin tüm insanlara hizmet veren hastanelerde (darüşşifalar) bu dönemde fiziki ve psikolojik hastalıklarının tedavileri yapılmaktaydı. Osmanlı'da yoksul ve vergisini ödeyemeyen kişiler için de vakıflar kurulmuştu ve bu vakıflar, Osmanlı sosyal hayatının en güzel örneklerinden birisidir. Dolayısıyla vakıf kuruluşları, sosyal hizmetlerin topluma en iyi şekilde götürüldüğü önemli müesseselerinden birisidir. (Halaçoğlu, 1989: s.439)

Osmanlı Devleti sınırlarını korumak, adaleti sağlamak ve güvenliği temin etmek gibi önemli görevleri icra ederken, vakıflar da sosyal konularla ilgilenmekteydi. Vakıflar, din ayrımı yapmadan yoksullarını himaye etmek amacıyla kurulmuştur. Ayrıca bazı vakıflar, toplum medeniyetine ait olup, zengin yoksul ayrımı yapmadan ikisinin de birlikte kullanabileceği kütüphane, yol, köprü gibi müesseseler kurmaktaydı. Vakıflar, iktisadi ve sosyal hayatın canlanması ve güvenliğin temin edilmesinde aktif bir rol almışlardır. Bu amaçla, nehirler üzerinde köprüler, yollar üzerinde kervansaraylar kurmuşlardır. Vakıf kurumları Osmanlı toplum hayatında şehircilik, sosyal hizmet, eğitim ve ekonomi açılarından derin izler bırakmışlar. Osmanlı Devleti vakıf sisteminden yararlanarak devletin adaletli yönetimi, şehirlerin kurulması konularında kendinden önceki İslam devletlerinde olmayacak kadar başarı elde etmiştir. Osmanlı Devleti'nin kurulmasından bu yana sultanlar, devlet adamları ve diğer hayır yapmak isteyen zengin kişiler Osmanlı'nın hemen her tarafında mescit, medrese, yol, köprü, çeşme, cami, kervansaray ve hamam gibi sayısız hayır kurumları inşa ettirmişlerdir. Ayrıca bunların yönetilmesi için de vakıflar tesis edilmiştir. Vakıfların Osmanlı Devleti'ne sağladığı faydalar belediyede de kendini göstermiştir. Vakıflar, şehirlerin gelişmesine yardımcı olarak belediye hizmetlerine katkıda bulunmuştur. Ayrıca şehirlerin su ihtiyacını karşılamak görevini de vakıflar üstlenmekteydi. Vakıfların Osmanlı mimarisinde de gösterdiği hizmetler inkar edilemez. (Moğol, 2000: s.580)

Osmanlı'da kurulan vakıfların hizmet verdiği alanlar incelendiğinde, fakirler ve kimsesiz çocuklara yardım etmek, evliliğe hazırlanan genç kızların çeyizlerini hazırlamak, öğrencilere burs ve kalacak yer temin etmek, işsizlere iş bulmak ve sokakların temizliği gibi birçok alana uzanan geniş bir hizmet çerçevesi olduğu görülmektedir. (Kazıcı, 2006: 172-174) Bu açıdan değerlendirildiğinde, Osmanlı'da vakıfların vermiş olduğu hizmetlerle toplumda sosyal bütünleşme sağladığı ve sosyal çatışmayı önlediği, aynı zamanda toplum ve birey arasındaki sosyal ilişkileri düzenlediği ve sosyal dayanışmayı güçlendirdiği anlaşılmaktadır. Bir toplumda alt sınıfların sosyal açıdan risklere karşı kendini koruması ve üst sınıfların da bu risklere karşı önlem alması ile toplumda sosyal adalet ve sosyal refah sağlanabilir. Bu bakımdan vakıfların Osmanlı'da kamu yönetimine önemli derecede katkı sağladığı görülmektedir. (Taşkesen, 2017: s. 63) Osmanlı devleti'nde yönetim soya dayalı bir saltanat sistemi idi, fakat her zaman devlet ile toplum ilişkisi önemli olmuştur. Dolayısıyla sultanın ve hemen

her alandaki yöneticilerin sosyal hayata yönelik kurdukları vakıflar, devlet-toplum sosyal ilişkisini sağlayan yapılardan birisi olmuştur. (Soysaldı, 2004: s. 97 ve Öztürk, 1995: s. 28).

Vakıflar toplumsal hayatın hemen her alanında hizmet gösterdiği için mali açıdan güçlü olmaları gerekmektedir. Osmanlı'da gücü yeten herkesin vakıf kurması veya vakıflara bağışta bulunması söz konusu dönemde ekonomik döngünün iyi sağlanmasına neden olmuştur. Üç odası olan bir eve sahip yaşlı kadının bile evinin odalarından biri veya ikisini vakfetmesi vakıf anlayışına toplumun her bir bireyinin katkı sağladığını göstermektedir. Fakat sultanın ve devlet yöneticilerinin sadece vakıf kurmakla değil, söz konusu dönemde var olan diğer vakıflara da nakit yardımında bulunmaları vakıf kurumları için önemli gelir kaynağı olmuştur. (Soysaldı,2004:s.92)

III. OSMANLI DÖNEMİ VAKIFLARININ SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİ

A. Osmanlı Vakıflarının Sosyal Etkisi:

Osmanlı döneminde vakıflar büyük ve oldukça önemli sosyal etkilere sahip olmuşlardır.Osmanlı dönemi vakıflarının sosyal etkileri kendisini daha çok maddi durumu olmayan yoksul, kimsesiz ve zayıf insanlara sunulan hizmetlerde göstermiştir. Bireyler, Osmanlı toplumunda da her toplumda olduğu gibi, sosyal, iktisadi ve biyolojik açılardan birbirlerinden farklı özelliklere sahipti.Aynı zamanda Osmanlı toplumunda da hastalar, sakatlar, maddi durumu olmayan yoksullar ve yaşlı kimseler vardı.Vakıflar şeklinde kurulan hastaneler, yetimhaneler, medreseler, şifa evleri, imaretler de bu yoksul ve kimsesiz bireylerin tedavi edilmesi, okutulması, doyurulması ve barındırılması amacına hizmet etmekteydi.Böylece hayır işleri gören zengin kişiler de, kurdukları vakıflar sayesinde yoksul ve yardıma muhtaç insanlara yardım ellerini uzatmış ve toplum için barış ve gerçek bir sosyal dayanışma düzeni kurmuştur.Vakıflar aracılığıyla yapılan bu sosyal yardımlaşma ve dayanışma karşılıksız bir şekilde gerçekleştirilmiş ve günümüzdeki bazı kurumlara benzer olarak,herhangi bir ek ücret ödenmemiştir. (Halaçoğlu,1989:s.438)

B.Osmanlı Vakıflarının Ekonomik Etkisi:

Vakıf Kuruluşları, Osmanlı döneminde ekonomik anlamda da çok önemli etkilere sahip olmuştur. Bu dönem devlet, yapmak zorunda olduğu çok sayıda sosyal, dini ve kültürel alanlardaki hizmetleri vakıflar aracılığı ile gerçekleştirmiştir.Söz konusu dönemde özellikle hastaneler, yaşlılar için huzur evleri, dul evleri ve yetimhaneler, medreseler (okullar) kervansaraylar, yollar, köprüler, şifa evleri, camiler, hayvan barınakları, su kanalları, aşevleri, çeşmeler vs. vakıflar yolu ile kurulmuştur.Vakıflar, sadece bu bina ve tesislerin yapılması ile yetinmeyerek,aynı zamanda da bu

bina ve yapıların tadilat ve bakım işlerini üstlenmişler. Bu şekilde vakıflar, Osmanlı döneminde sağladıkları iktisadi kaynakları hizmet alanına kullanmak suretiyle ülkenin imar alanına ve ülke ekonomisine katkı sağlamışlar. Vakıflar yaptıkları iş ve hizmetlerle devlet maliyesine yardımcı olmuş ve özellikle devletin ekonomik imkanlarının yeterli olmadığı dönemlerde devletin yardımına koşmuş ve ülke ekonomisi ve dolayısıyla da halka hizmet vermişlerdir. Ayrıca verimsiz malların vakıflar aracılığıyla kamu yararına kullanılması ile de ekonomiye katkıda bulunmuş ve bu şekilde az da olsa sürekli gelir getiren bazı tesisler kurulmuştur. Osmanlı'da vakıf kültürü, insanları ihtiyaçlarından fazla olan mülkiyetlerini hayır amacına tasarruf yapmaya sevk etmiş ve dolayısıyla toplumda tasarruf anlayışı daha da gelişmiştir. Vakıfları, tutumlu olmayan mirasçıların miras aracılığı ile elde edecekleri paylarını kısa bir zamanda harcamalarını önleyen bir ekonomik kurum olarak da adlandırabiliriz. Osmanlı dönemi vakıflarını gösterdikleri sosyokültürel ve ekonomik hizmetlerden dolayı üçüncü bir sektör olarak tanımlamak doğru olabilir. (Halaçoğlu, 1989: s.439)

IV. OSMANLI DEVLETİ'NDE VAKIF MÜESSESELERİNİN VERDİĞİ HİZMETLER

Vakıfların Osmanlı İmparatorluğunun sosyal, iktisadi ve kültürel hayatındaki rolü günümüzde tasavvur edilemeyecek kadar geniş alanlara yayılmıştır. Osmanlıda vakıflar, toplumun bütün gereksinimlerini ve ihtiyaçlarını karşılayan sosyal yardımlaşma müesseseleridir. Vakıf kurucularına ait özel mülkiyet ve gelirlerin bir kamu hizmetine sunulması ve maddi durumu olmayan kimsesiz insanlara aktarılması vakıfların toplumsal işlevini göstermektedir. Kişinin sahip olduğu özel mülkiyetin kamu hizmetine sunulması, bu mülkiyete toplumsal içerik kazandırmaktadır. (Ertem, 1999: s.35)

A. Dini Alandaki Hizmetleri

Sosyal yardımlaşma müessesesi olan vakıflar dini açıdan değerlendirildiği zaman dini ibadetlerin yapılması amacı ile kurulan vakıflar olarak ele alınmaktadır. İbadet etmek için oluşturulan camiler, mescitler, türbeler ve namazgahlar vakıfların dini hizmetlerini göstermektedir. Bununla birlikte, ibadet amacı ile Kuran-i Kerim'in öğretilmesi, mevlit okutulması ve cami kandillerinin yapılması gibi hizmetler vakıfları "dini hizmet veren vakıflar" olarak adlandırmaktadır. Dini hizmet vermek amacı ile kurulan bu vakıflara Osmanlı tarihinin neredeyse her döneminde rastlamak mümkündür. (Erdem, 1999: s.35)

B. Sağlık Alanındaki Hizmetleri

Vakıflar Osmanlı döneminde bir külliye şeklinde oluşturulmaktaydı ve her büyük külliyenin içerisinde mutlaka bir hastane vardı. Osmanlı'da hastanelerin hiçbiri devlet eliyle kurulmamıştır. Tüm sağlık kuruluşları hayır sahipleri tarafından ve vakıflar aracılığıyla kurulmuştur. Vakıflar aracılığıyla kurulan bu vakıflara bimarhane, tabhane veya darüşşifa adı verilmişti. Bu sağlık kurumlarında çalışan işçilerin maaşları da bağlı oldukları vakıflar tarafından karşılanmaktaydı. (Erdem,1999:s.36)

C. Askeri Alandaki Hizmetleri

Askeri hizmetler genelde kamu tarafından verilse de bu alan için yapılan vakıflar da vardı. Vakıfların askeri alanda verdiği hizmetlere örnek olarak, gemi ve topların yapımı, dökümhane, kale ve saraçhanelerin yapımı vs. gösterebiliriz. Bununla birlikte, savaşlarda da yardım amaçlı askeri hizmet veren vakıflara da Osmanlı'da sıkça rastlanılmaktadır. Bu dönemde aynı zamanda askeri eğitim veren vakıflar da vardı. (Erdem,1999:s.36)

D. Eğitim Alanındaki Hizmetleri

Osmanlı Devletinde eğitim vermek amacı ile kurulan vakıflara da rastlanılmaktadır. Nitekim, medreseler ve bazı sıbyan mektepleri (okulları) vakıflar aracılığı ile oluşturulmuştur. Mahallelerde ve diğer bölgelerde yaşayan okuma çağına gelmiş tüm öğrenciler önce sıbyan mektebine gider, burada eğitim gördükten sonra ise külliye içinde yer alan medreselere giderek eğitim hayatlarına devam ederlerdi. Bu mektep ve medreselerde ders veren tüm hocaların maaşları da bağlı olduğu vakıf tarafından karşılanmaktaydı. Osmanlı'da eğitim alanının neredeyse tamamı vakıflar aracılığı ile yönetilmiştir. (Erdem,1999:s.35)

E. Bayındırlık Alanındaki Hizmetleri

Vakıfların bayındırlık alanındaki hizmetlerine örnek olarak, yol, kanal, köprü, kaldırım, çeşme ve bentleri gösterebiliriz. Bu dönemde zöz konusu alandaki hizmetlerin neredeyse tamamı vakıf aracılığıyla yapılmış ve toplumun hizmetine sunulmuştur. (Erdem,1999:s.36)

V. OSMANLI HUKUKUNDA VAKIFLARIN TEMEL UNSURLARI

Osmanlı hukukunda bir vakıf kurulmasının dört temel unsuru vardır. Bunlar; vakfeden (vakıf kurucusu), vakfedilen (özel mal veya mülkiyet), vakıf kurucusunun irade beyanı ve vakıftan yararlananlardır. Söz konusu dört temel unsurdan ikisi insanlar tarafından oluşturulmaktadır. İster vakfeden isterse de vakıftan yararlananlar toplum veya bireylerden oluşmaktadır. (Ertem,1999: s.27)

1. Vakfeden

Osmanlı hukukunda vakfeden, vakfın kurucusuna denmektedir. Tüm vakıfların her birinde mutlaka bir vakfeden bulunmalıdır. Vakıf kurucusunun vakıf ehliyetine sahip olması gerekmektedir. Vakıf ehliyetine on sekiz yaşından küçükler ve akıl hastaları sahip olamazdılar. Bu ehliyete sahip olan herkes kadın-erkek ayrımı yapılmadan vakıf kurma yetkisine de sahiptiler. (Eren, 1988:s.198)

2. Vakfedilen

Bir vakfın kurulabilmesi için vakfedenin yani, vakıf kurucusunun belli bir amaca yönelik olarak kendine mahsus özel mülkü devlete sunması gerekmektedir. Söz konusu mülkün ilk önce gayrimenkul olması gerekmektedir. Fakat, Osmanlı döneminde bazı istisnai durumlarda menkul mallar da vakfedilebilmekteydi. Osmanlı hukukunda yalnızca maddi servetler vakfa sunulmaktaydı. Ayrıca, vakfa sunulan mülkün belirli olması gerekmektedir. Birisinin mülkünü belli etmeden vakfa tahsis etmesi, vakıfta tereddüde yol açacağı için geçersiz sayılmaktaydı. Vakfa sunulan malın din açısından da helal olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu malın vakfedilmesi mümkün olmayacaktı. (Eren, 1988:s.198)

3. Vakfedenin İrade Beyanı

Osmanlı'da bir vakıf kurmanın üçüncü temel unsuru, vakıf kurucusunun beyan etmeli olduğu irade beyanıdır. Vakfın kurulması için bu beyanın sözlü olması yeterli idi. Beyanın yazılı olması bir koşul olarak belirtilmemekteydi. Fakat, Osmanlı hukuku açısından yazılı beyan, sadece vakfın hükümlerinin bilinmesi için yararlı idi. Osmanlı hukukunda irade beyanı, vakıf kurucusunun sağlığında sözlü şekilde yapılabildiği gibi, ölümünden sonra vasiyet yoluyla da yapılabilmekteydi. (Ertem, 1999:s.28)

4. Vakıflardan Yararlananlar

Vakıfların dördüncü temel unsuru, vakıftan yararlananlardır. Osmanlı'da medrese, cami, yol, köprü, çeşme gibi hayır amacı ile kurulan vakıflardan toplumun her kesimi faydalana bilmekteydi. Aynı zamanda, düşkünler, yoksullar, ihtiyaç sahibi kimseler için kurulan tesislerden sadece onlar faydalana bilirdi. Eğer adına vakıf kurulanlar vakıftan yararlanmayı kabul etmezse, bu vakıflardan yoksullar yararlanırdı. Osmanlı hukukunda vakıflar, müteveli olarak adlandırılan yöneticiler tarafından yönetilmekteydi. Müteveli, genelde bir kişiydi, fakat nispeten büyük vakıflarda birkaç kişi de yönetici olabilirdi. Mütevellinin temel görevleri, vakfı vakıf senedinde gösterilen esaslara göre yönetmek, vakıf içerisinde tadilat ve bakım işleri yapmak ve vakıfta çalışan personelin maaşlarını ödemektir. Osmanlı'da hayri ve aile vakıflarında, yöneticinin aileden biri olmasına izin verilmekteydi.

Ayrıca, vakıfların sıklıkla kontrol edilmesi gerekmektedir. Osmanlı'da bu kontrol işleri ile "nazır" adı verilen kişiler ilgilenmekteydi. (Eren, 1988: s. 198-199)

VI. OSMANLI DÖNEMİNDE ÖNEMLİ VAKIF ÇEŞİTLERİ

Osmanlı dönemi'nde vakıf kurucularının vakıfları, hayır düşüncesiyle mi, mülkünü müsadere eden kurtarmak düşüncesiyle mi, yoksa çocuklarına geçim kaynağı sağlamak için mi kurmuş olduğu daima tartışmaya açık bir konu olmuştur. Vakıf çeşitleri çok sayıda farklı alt başlıklarla sınıflandırılabilir. Fakat, Osmanlı'da bu anlayış çok büyük bir mahiyete sahip olduğu için onun her yönden bütün çeşitlerini ele almak mümkün değildir. (Teber, 2002: s. 201) Bu nedenle, çalışmada, Osmanlı vakıf çeşitlerini önem derecesine göre incelemeye çalışacağız.

A. Mülkiyet hakkının vakıf yönetmeliğine ait olup olmamasına göre vakıf çeşitleri:

1. *Sahih (gerçek) vakıflar* - Sahih vakıflar, mülk arazisinden veya menkul ve gayri-menkul mallardan yapılan vakıflardır. Sahih vakıf kurabilmek için, vakfedilecek mülkün özel mülk olması gerekmektedir. Sahih vakıflar, sadece maddi varlıklardan yapılmaktaydı, maddi olmayan varlıklar vakfedilemezdi. Gerçek vakıf denildiği zaman akla ilk gelen vakıflar bunlardır. Sahih vakıflara Osmanlı arazi kanununun hükümleri uygulanmamaktaydı. Vakıf anlayışı denilince, aslında bu tür vakıfların ele alınması gerekmektedir. (Akgündüz, 1988: s. 131) Osmanlı'da genellikle, gayri-menkul mallar vakfedilebilirdi. Menkul malların vakfedilmesi, sadece bazı istisnai durumlarda yapılmaktaydı. Ayrıca, vakfa sunulan mal veya mülkün açıkça belirtilmesi gerekmektedir. (Eren, 1988: s. 199)

2. *Sahih olmayan (gerçek olmayan) vakıflar* - Bu tür vakıflara irsadi vakıflar da denilmekteydi. Sahih olmayan vakıflar, devlete ait olan arazinin, mülkiyet hakkının devlette kalması şartıyla, kullanılması şeklinde yapılmıyordu. Sahih olmayan vakıflara, gayri-menkul malın mülkiyet hakkı değil, sadece ondan yararlanma hakkı verilmekteydi. Sultanın dışında herhangi bir kişi, vakıftan yararlanma hakkı elde etmek için sultandan izin almak zorundaydı. (Eren, 1988: s. 199)

B. Kuruluş amacına göre vakıf çeşitleri:

1. *Hayri vakıflar* - Bu tür vakıflar genellikle, sosyal, dini ve kültürel amaçlar için kurulmaktaydı. Tamamen hayır amacıyla kurulan bu vakıflardan bütün insanlar, aynı zamanda yoksullar, kimsesizler de yararlanabiliyordu. Bu vakıflara sosyal, kültürel ve dini amaçlar dışında başka bir amacı olmadıkları

için "müessesat-ı hayriye" adı verilmiştir. (Halaçoğlu, 1989: s.438) Hayri vakıflar grubuna camiler, hastaneler, medreseler (okullar), çeşmeler, mezarlıklar, kütüphaneler, sebiller, mescidler ve imaretler girmektedir. Bu tür bir vakfın kurucusu kurduğu vakıftan hayır işlemek veya sosyal nüfuz elde etmek dışında herhangi bir maddi menfaat beklememektedir. (Moğol, 2000: s. 581) Bu vakıflara Osmanlı'da yararlananların %30'unu yoksullar teşkil ettiği için hayri vakıflar denmektedir. (Akgündüz, 1988: s.151)

2. Aile vakıfları- Bu tür vakıflardan elde edilen gelirlerin bir kısmı sosyal, dini ve kültürel amaçlar için, diğer kısmı ise vakıf kurucusunun kendisi, ailesi ve akrabaları için kullanılmaktaydı. Temelde hayır amacıyla kurulan vakıf müesseseleri, zamanla vakıf kurucularının ailesine ve diğer yakınlarına vakfetme amacına yönelmiştir. İslam'ın beraberinde getirdiği miras sisteminden uzaklaşma, mülk müsaderesi kaygıları, vakıf kurucularının sahip oldukları serveti gelecekteki aile fertlerine güvenle bırakabilme düşüncesi aile vakıflarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aile vakıfları, bu gibi durumlarda ailenin sefalet çekmemesi için bir nevi sigorta görevini yapmaktaydı. (Köprülü, 1942: s. 12)

C. Yönetimleri açısından vakıf çeşitleri:

1. *Gayr-ı Mazbut Vakıflar* - Bu çeşit vakıflar, mütevelliler tarafından yönetilen vakıflardır ve "Mülhak vakıflar" ve "Müstesna vakıflar" olmak üzere ikiye ayrılmaktaydı (Berki, 1976: s.94-95):

a) *Mülhak vakıflar*- Bu vakıflar, müteveli tarafından yönetilen ve Evkaf idaresi tarafından denetlenen vakıflara denmekteydi.

b) *Müstesna vakıflar*-Bu vakıflar ise müteveli tarafından yönetilse de, Evkaf idaresi tarafından denetlenmemekteydi. Müstesna vakıflar, Eizze ve Guzzat adlı iki vakıfa ayrılmaktaydı.

2. *Mazbut Vakıflar*- Artık mütevellileri olmayan bir vakfın çöküş yaşamaması ve varlığını sürdürebilmesi için yönetimi devlet tarafından ele alınan vakıflardır. (Teber, 2002: s.202)

SONUÇ

Vakıflar, Osmanlı'da sosyal yardımlaşmanı ve dayanışmanı temsil eden bir kurum olarak farklı amaçlarla kurulmuştur. Güç elde etme, dini görevleri yerine getirme, özel mülkiyeti müsadereden koruma vs. gibi amaçlarla kurulan vakıflara tarihin her döneminde rastlanmaktadır. Amacına ve yönetilmesine göre birkaç çeşide ayrılan vakıflar, Osmanlı Devleti'nin gelişmesinde ve diğer devletler arasında sosyal nüfuz elde etmesinde önemli yere sahip olmuşlardır. Vakıfların bu

kadar güçlü olması sadece devletin desteği ile değil, aynı zamanda toplum içerisinde gücü yeten herkesin desteği ile de sağlanmıştır. Osmanlı'da temel görevi kamu ihtiyaçlarını karşılamak olan vakıf kuruluşlarının toplumda sosyal bütünleşmenin gelişimine katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Osmanlı döneminde kurulan vakıflar, devletin bütününe ilgilendiren bazı sosyal hizmetler gerçekleştirmişlerdir. Camiler, imaretler, hastaneler, kütüphaneler, çeşmeler, sebiller ve medreselerin yapılması ve bakımı işleri, yollar, köprüler, mezarlıklar vs. gibi birçok faaliyetler vakıflar sayesinde yapılmıştır.

Osmanlı'da vakıf kurumlarına karşı duyarlılık o kadar büyük bir zirveye ulaşmış ki, sadece insanları değil, hayvanları, hatta bitkileri bile korumasına altına alan bir genişlik kazanmıştır. Gerçekten de Osmanlı Devleti'nde hasta ve yaralanmış hayvanlara, kuşlara bakmak için tedavi merkezleri açılmıştır. Bu tedavi merkezlerinin masrafları da bu amaca hizmet etmek için kurulan vakıflar tarafından karşılanmıştır.

Osmanlı dönemindeki vakıf sistemi devletin yükünü bir nevi hafifletmiştir. Osmanlı Devleti, ona Türk İslam devletlerinden miras kalan bu vakıf sistemini diğer devletlerden daha çok geliştirmiştir. Böylece, Osmanlı Devleti vakıf devleti olduğunu yüzyıllar boyunca devam eden bu sistem ile en iyi şekilde göstermiştir. Devletin ele geçirdiği her bölgeye hakim olma ve bu bölgelere sosyal yardım ulaştırma işlerini bu vakıflar gerçekleştirmiştir. Üstelik, tüm bunları yaparken devlet hazinesi hiç bir zarar görmemiştir. Böylesine düzgün bir sistem ile vakıflar, Osmanlı Devleti var olduğu sürece başarılı olmuş ve hala başarısına devam etmektedir.

Sonuç olarak tarihi, temel özellikleri, unsurları, çeşitleri, yapısı, kapsamı, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileri ve daha birçok açıdan değerlendirmelerin içinde bulunduğu birçok bilimsel araştırmanın yapılması böylesine önemli, geniş ve çok yönlü bir kurumun daha iyi anlaşılması için son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, İ. (2007). Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi. *Vakıflar Dergisi*, Sayı 30, s. 61-72.
- AKGÜNDÜZ, A. (1988). İslam hukukunda ve Osmanlı tatbikatında Vakıf müessesesi, Ankara.
- AKYILDIZ, Y. ve ABAY, A.R. (2017). Vakıf Müessesesinin Gelişimi Ve Mahiyeti: Tarihsel Bir Değerlendirme, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 15, s.141-157.

- ATEŞ, N. (2017). Osmanlı'da Vakıf-Külliye-Şehir İlişkisi, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 26.
- AYDIN, V. (2003). Türk Yönetim Tarihi Açısından Vakıf Sistemi ve Eğitim Yönetimine Katkısı. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 8(1), 313-338.
- BALLAR, S. (2008). Yeni Vakıflar Hukuku. İstanbul: Seçkin Yayınevi.
- BERKİ, A. H. (1976). Vakıflar , İstanbul: Cihan Kütüphanesi, 1940 [2. Baskı, İstanbul: Ay-dınlık Basımevi.
- DENİZ, A. (2016). Vakıf Sistemi Ve Osmanlı Yönetiminde Kars Vilayetinde Kurulan Vakıfların Analizi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:3, Sayı:6, s.332-342.
- EREN, F. (1988). "Osmanlı Dönemi Vakıfları". V. Vakıf Haftası Kitabı içerisinde. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, s. 195-201.
- ERTEM, A. (1999). Osmanlıdan Günümüze Vakıflar. Divan Dergisi Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları. Sayı: 6. İstanbul. 111-112.
- GÖKBİLGİN, M. (1977). Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- HALAÇOĞLU, Y. (1989). "Osmanlı Devlet Teşkilatı", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C.XI, İstanbul.
- KAYAOĞLU, İsmet(1976), "Vakfın Menşei Hakkındaki Görüşler", Vakıflar Dergisi, Sayı 11, s. 50-55.
- KAZICI, Z.(2006). "Vakıf Medeniyeti", Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi, S:15.
- KAZICI, Ziya(2003), "Osmanlı Vakıf Medeniyeti", Bilge Yayınevi, İstanbul.
- KILIÇALP, S. (2013). Türkiye'de Vakıfların Gelişimi. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı.
- KODAMAN, B. (1988). Vakfın Sosyal Yönü. *Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Samsun, Sayı 3 , s. 1-4.
- KOZAK, İ.E., (1994). *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, Adapazarı.
- KÖPRÜLÜ, F.(1942). "Vakıf Müessesesi ve Vakıf Vesikalarının Tarihî Ehemmiyeti." Vakıflar Dergisi, Sayı 2.
- MOĞOL, H. (2000). "Osmanlı Vakıf Medeniyeti", *Yeni Türkiye Osmanlı Ekonomi ve Toplum*, C.2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.576-585.
- ÖZTÜRK, N. (1995). Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Ankara.
- ÖZTÜRK, N. (2002). "Osmanlı Döneminde Vakıflar", *Türkler*, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.433-446.
- SAYDAM, A. (1999). *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Beta Yayınları, Trabzon.

- SEMİZ, Y.(2016). Osmanlı Devleti'nde Para Vakıfları, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt:19, Sayı:1, s.89-101.
- SOYSALDI, M. (2004). “Vakıflar ve Psiko-Sosyal Fonksiyonları”, *Diyanet İlmi Dergisi*, C:40, S:3.
- TAŞKESEN, M. Ö.(2017). “Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar”, *İş ve Hayat Dergisi*, Ankara, Sayı 5, s. 57-66.
- TEBER, Ö. F. (2002). Osmanlı Toplumunda Bir Sosyal Kurum Olarak Vakıf Çeşitleri ve İşleyişi, *Dini Araştırmalar*, Cilt:4, Sayı 12, s.197-205.
- TÜRKOĞLU, İ. (2013). Osmanlı Devletinde Para Vakıflarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri. *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(2), 187-196.
- YEDİYILDIZ, B. (1982), “Vakıf”, *İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, İstanbul.
- YEDİYILDIZ, B. (1986), “Vakıf,” *İslam Ansiklopedisi*, C.XIII, M.E.B. Yayınları, İstanbul.